

Joop Sierat
RAPÁDABA

Mensen aan
de Wisselmeren,
Irian Jaya

BONNEVILLE
INDISCHE BOEKES

Joop Sierat

Rapádaba

Mensen van de Wisselmeren, Irian Jaya

met een persoonlijk woord van Johan Naron,
directeur Centraal Missie Commissariaat CMC

bv Bonneville, Bergen NH

Colofon:

Productie: bv Bonneville, Bergen NH

Tekst: Joop Sierat

Vormgeving en redactie: Hans A.M. Haring

Foto's: Jos Donkers, Bob Schijns, Joop Sierat

Grafische begeleiding: Blueberry Hill, Alkmaar

Druk: Krips bv, Meppel

**Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door het Centraal Missie
Commissariaat, CMC**

© 1999 bv Bonneville, Bergen NH

Alle rechten voorbehouden. Niets in deze uitgave mag openbaar worden gemaakt, vervoelvoudigd, opgeslagen in een dataverwerkend systeem of worden uitgezonden in enige vorm door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke ander wijze dan ook, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced, in any form, by print, photo-print, microfilm or by any other means, without the prior written permission from bv Bonneville, Dorpsstraat 13, 1861 KT Bergen NH, The Netherlands.

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Sierat, Joop

Rapádaba / Joop Sierat

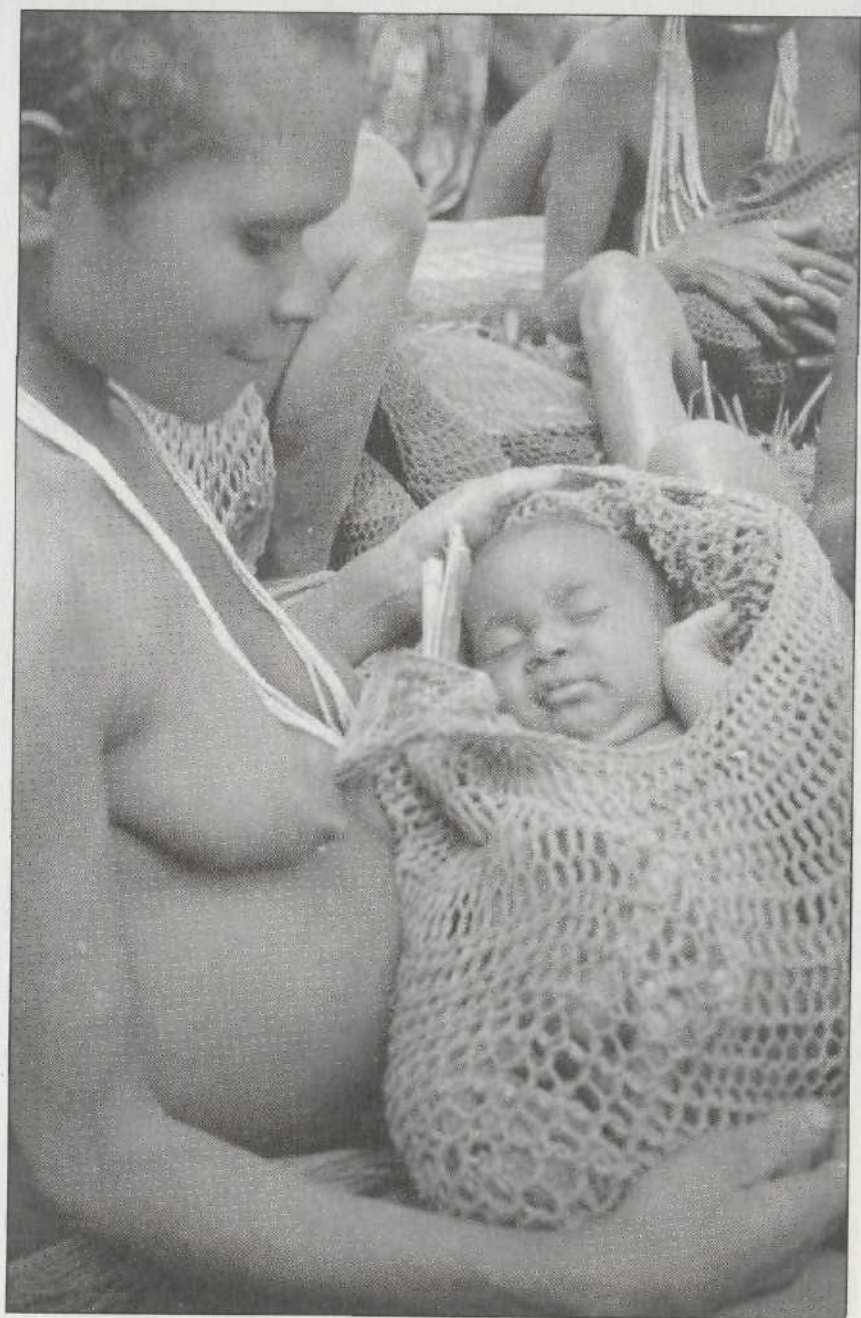
Bergen; Bonneville

ISBN 90-73304-67-9

NUGI 635-646-653

Trefw.: Irian Jaya / missie / Franciscanen / antropologie

CMC, Centraal Missie Commissariaat, is de katholieke organisatie voor missionarissen en andere missionaire werkers in de Derde Wereld. CMC ondersteunt de uitzending van deze mensen en bekostigt ontwikkelingsactiviteiten die ondernomen worden vanuit de christelijke spiritualiteit, van belang voor lokale samenlevingen, zowel hier als daar. CMC kan dit doen dankzij de inspanningen van religieuze instituten, de erflaters van de grote missionaire beweging die op hun initiatief is begonnen. CMC is overtuigd van de kostbare waarde die deze beweging vertegenwoordigt en zet deze beweging voort in nieuwe vormen, rekening houdend met de cultuur en de dynamiek van de snel veranderende samenlevingen.

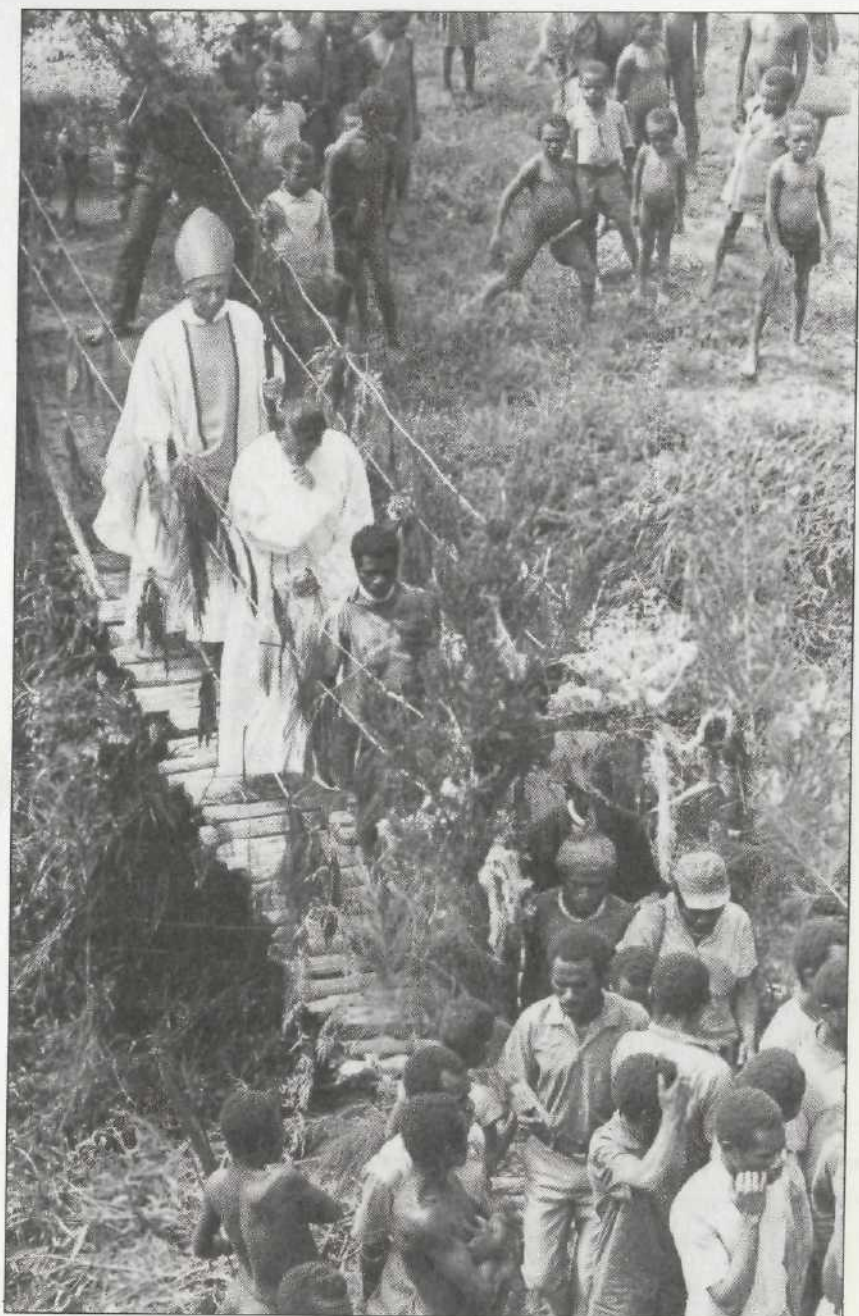

Voor Elly, Richard en Karin

En dit heeft Rapádaba me duidelijk gemaakt:

'Wat we als eerste moeten doen
als we een ander mens,
een andere cultuur,
een andere religie ontmoeten,
is onze schoenen uittrekken.
Want de plaats die we betreden is heilig.
Doen we dat niet, dan trappen we op de
droom van een ander.
Erger nog: we vergeten dan
dat God al hier was voordat wij kwamen.'

Vastenkalender 1998, Vastenaktie

EEN PERSOONLIJK WOORD

Beste Joop,

Ik vond het een grote eer om gevraagd te worden om op deze prominente plek een kleine introductie te schrijven. Want, Joop, wie zijn wij om in één enkele minuut jouw verhaal, waarin dertig jaar geschiedenis van mensen is gestold, aan de lezer te mogen voorleggen?

Natuurlijk, ik herken veel in jouw geschiedenis en samen delen we een stuk missionair voorland, dat ons gevormd heeft tot wie we nu zijn. Maar hebben wij de hitte van de dag gevoeld zoals jij? Hebben wij op onze lip gebeten zoals jij bij het loslaten van alles waaraan men zich zo makkelijk en graag hecht? En... hebben wij het zinderende gevaar van het onbekende pad gevoeld zoals jij, ook al zegt men dat dat het volgen van het voetspoor van Christus is?

Dit boek, geachte lezer, is om verschillende redenen van groot belang. We leren er de wereld kennen van de Ekari, een inheems volk bij de Wisselmeren in het voormalig Nieuw-Guinea, dat in de jaren dertig van de twintigste eeuw 'ontdekt' werd door antropologen die de wetenschappelijke primeur gretig naar de Westerse, 'beschaafde' wereld overbrachten.

We leren er de wereld kennen van Joop Sierat die als jeugdige priester-missionaris temidden van de Ekari leerde de vanzelfsprekendheid af te leggen. De vanzelfsprekendheid van het beter-te-weten, de vanzelfsprekendheid van missie in Christus' naam, de vanzelfsprekendheid van al hetgeen waarop ons landje aan de zee zich zo graag voor laat staan.

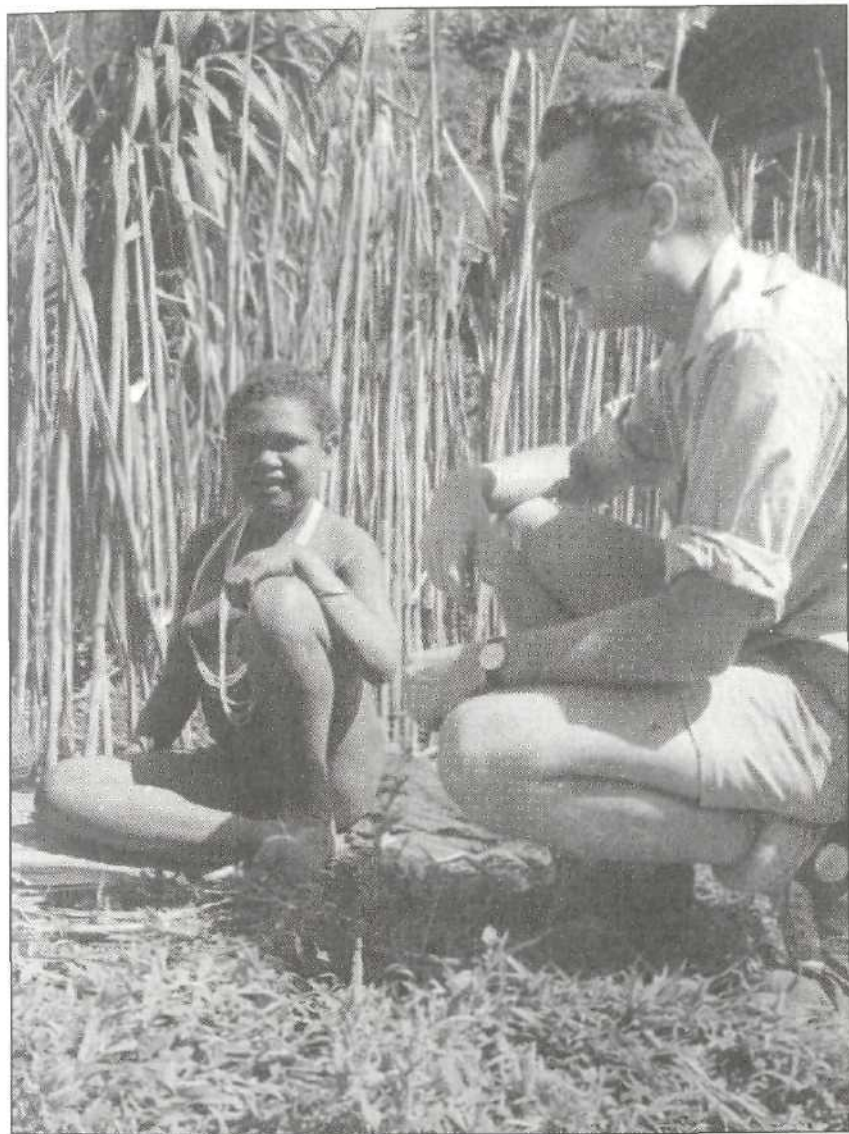
We leren er de emotie kennen van de ontmoeting van twee op het oog volstrekt andere culturen, vertegenwoordigd door de personages Joop Sierat aan de ene kant en Rapádaba aan de andere kant. Wereldbeelden vallen in stukken en Joop en Rapádaba - dat in de Ekaritaal betekent: wie horen kan noch spreken - staan erbij en kijken ernaar. Zonder een woord te zeggen, want wie waagt het nou om zo'n ontmoeting in de knop te breken?

Het enige wat je kan doen is openstaan voor de ander en zo een kans bieden aan werkelijke ontmoeting. Zo'n ontmoeting kent geen verborgen agenda, is wars van decorum, wars van afleidende ornamenten en wars van schone voorwendselen voor de minder geslaagde kanten van ons eigen ik. Echte ontmoeting zoekt veeleer naar datgene wat wij ten diepste zijn en waar wij ten diepste voor staan. Dit is misschien wel de belangrijkste boodschap van dit boek. Van waarde voor velen die met levensgrote vraagtekens in de zo snel veranderende maatschappij staan, zowel aan de zompige delta van de Rijn als aan de stille oevers van de Waddenzee.

Ik ben ervan overtuigd, Joop, dat de lezer in jouw boek veel zal herkennen. De pijn van tegenslag, maar ook de vreugde om wat bereikt is, ook al is dat in de ogen van grote mensen die het voor het zeggen hebben, nietig en onbetekenend. Mensen die studie willen maken van de ontmoeting van culturen of van een eigentijds verstaan van wat missie is, vinden eveneens in jouw boek een rijke bron. Geschreven vanuit het hart.

Niets van wat jij hier verteld hebt, zal ooit verloren gaan.

Johan Naron,
directeur Centraal Missie Commissariaat CMC

Inhoud

Een persoonlijk woord

Inleiding

Deel I: Leerschool van een missionaris

Destination Timeepa

Thuis in Timeepa

Rapádaba

1999: Terug naar Rapádaba

Een kwestie van 'roeping'?

Aan de lange zuidkust van de Mimika

Verloren bagage

"Ga omhoog naar de bergen."

Deel II: Stemmen uit het verleden

Schimmen in de nevel

Zo begon het

Inii mè... de mensen, dat zijn wij!

'De Til'

De expeditie

Te gast bij Auki

De ontdekking van de Wisselmeren

Mensen over mensen

Het verhaal van Saodekigi

De schatten van het zusje

Schelpen, varkens en... vrouwen

Woudlopers Gods

Godsmannen?

De terugkeer van een doodgewaande

De opstand van Obano

Deel III: Van geschiedenis naar herinnering

"Nu", een tijdsplek tussen geschiedenis en herinnering

Parels voor de zwijnen?

Een blijde boodschap

"Als je er maar bent..."

Een leuke brief

"Ze zeggen dat wij het niet kunnen..."

De jonkies

Oorlog

Vrede... met zakken rijst en varkens

Het Paniai team

Een zwaar besluit

Rapádaba... kojaa!

Epiloog

Bronnen

Verklaring van woorden

Inleiding

In een dagblad van enkele jaren geleden las ik de reactie van TV-journalist Peter Tetteroo, die voor het eerst een bezoek bracht aan het binnenland van Irian Jaya, het vroegere Nederlands Nieuw-Guinea. Hij maakte er een documentaire over zijn oom die - nadat hij in 1937 als eerste franciscaanse missionaris voet aan wal zette - nu na vijfenvijftig jaar afscheid nam van de Papoea's.

"Ik had het gevoel uit een tijdmachine te zijn gestapt, toen ik in de binnenlanden van Irian Jaya uit het bootje stapte dat me naar een van de meest afgelegen dorpjes had gebracht. Ik werd daar geconfronteerd met een stel dansende en schreeuwende mensen, de mannen met sierlijke peniskokers getooid en verder volkomen naakt. Kersvers uit Nederland vraag je je dan af of dat wel goed zal gaan. Vooral toen ik drie mannen ontdekte die met pijl en boog gewapend naar voren sprongen... Die Papoea's leven nu nog volkomen in het stenen tijdperk. Ze maken vuur door een stokje rond te draaien en ze jagen met pijl en boog. Daarbij onderscheiden ze pijlen om te schieten op vogels, varkens en... op mensen. Dat laatste komt ook nog voor..".

Het is niet moeilijk om dit soort reacties te verzamelen van mensen die dit immense eiland van onmetelijke schoonheid en ruige wildernis hebben bezocht. Slechts een handjevol Nederlanders leefde korte of langere tijd bij deze mensen uit de oertijd. Of ze er nu heen gingen als bestuursambtenaar, wetenschapper, missionaris of zendeling, wat ze allemaal gemeen hadden was een behoorlijke dosis moed, pioniersgeest en idealisme.

Tot aan de dag van vandaag trekt dit achtergebleven eiland en dit bedreigde volk de belangstelling van de media. Het is dan ook niet te verwonderen dat in de bibliotheken over Nederlands Nieuw-Guinea of Irian Jaya heel wat rekken gevuld worden met artikelen, boeken en studies die gaan over dit prachtige land, de cultuur van het stenen tijdperk en de vele stammen en bewoners die we gemakshalve allemaal maar bij dezelfde naam 'Papoea' noemen.

Ook ik behoorde tot dat handjevol gelukkigen dat een deel van zijn leven met de Papoea's leefde. Van 1965 tot 1974 was ik er als franciscaans missionaris. Negen jaar mocht ik er werken, hoofdzakelijk bij de Ekari stam rond het gebied van de Wisselmeren. Natuurlijk heb je dan zo af en toe de behoefte om die jaren terug te halen en wie via dit boek met me mee wil gaan... hij of zij is welkom.

Maar er is ook een andere reden om dit boek te schrijven.

Lezend in de boeken en in onze verslagen, valt het me op hoe onze stoerheid en pioniersgeest toch ook zijn beperkingen heeft. We schrijven over de schoonheid en grilligheid van dit land, de uniekheid van de stenen tijdperk cultuur en de mensen die er wonen. We vertellen over wat wij blanken deden en hoe zij, de Papoea's, leefden in hun woongebieden. Dat allemaal in een sfeer zoals stoere en geharde mannen en pionierende vrouwen dat vertellen: goed gekruid met anekdotische voorvallen en avontuurlijke belevenissen.

Wat me elke keer opvalt is dat we zo zelden geschreven hebben over wat het ons zelf gevoelsmatig deed. We waren niet alléén maar stoer en idealistisch. We waren soms ook teleurgesteld en leefden tussen hoop en wanhoop. Ondanks alle beperkingen en gemis van alles wat we hier in Nederland zo gewoon vonden, zaten we doorgaans lekker in ons vel, maar soms gingen we er als missionarissen, ook kapot aan eenzaamheid... maar ja... 'daar praat je toch niet over!'

Hetzelfde geldt voor de Papoea's met wie we leefden. We dringen zo maar hun cultuur binnen en vinden het gewoon dat zij óns volgen en dat zij doen wat wij vinden dat gedaan moet worden. Misschien hebben we - ook ik - ons te weinig afgevraagd wat onze komst voor hen betekend moet hebben. Wat hebben we met hún leven gedaan, hún gevoel, hún cultuur?

In 1937 werden de Wisselmeren ontdekt. Nog maar net 60 jaar geleden. Als je daarbij de 10 jaar van stilte en afwezigheid gedurende de Japanse overheersing aftrekt, dan praten we over slechts 50 jaar geschiedenis aan de Wisselmeren. Het aantal bestuursambtenaren en missionarissen dat vanuit het Mimika-gebied aan de zuidkust naar boven trok om zich

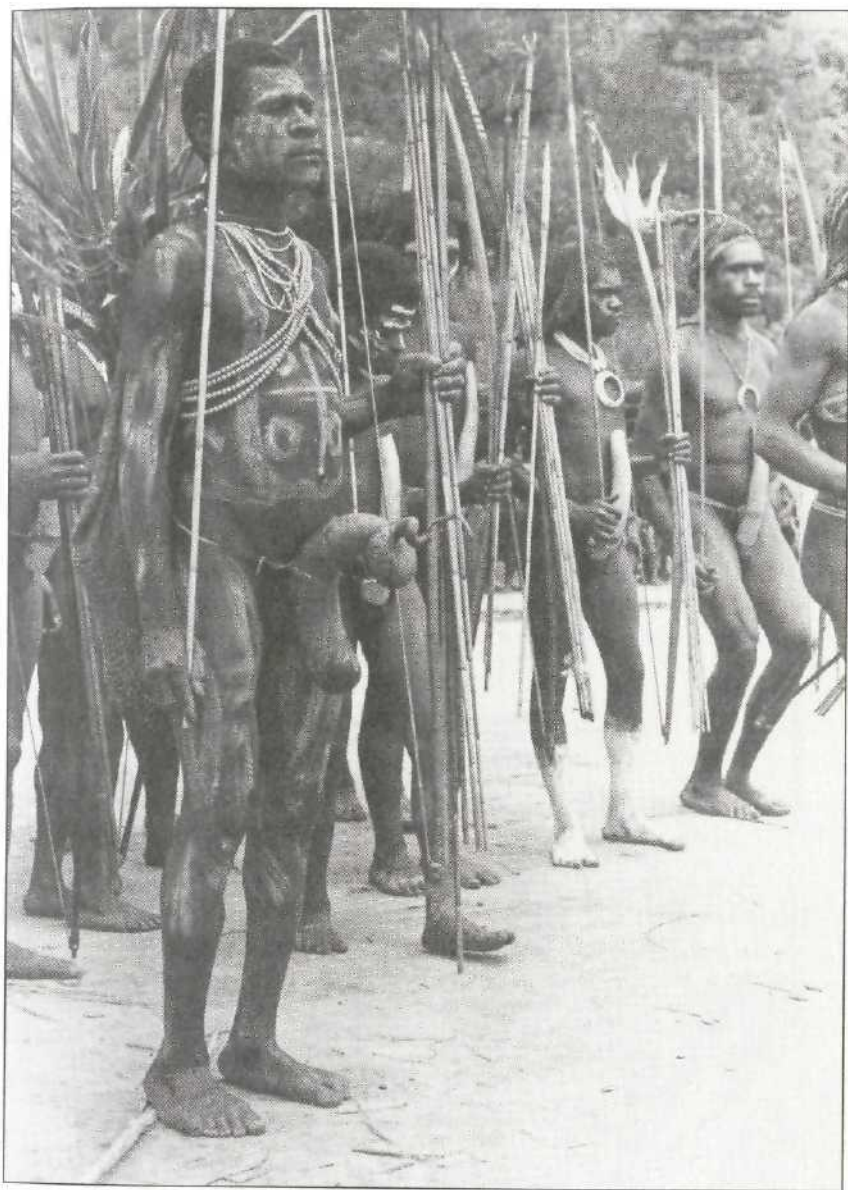
in het gebied rond de Wisselmeren te vestigen, is op de vingers van beide handen te tellen. Het is ook naderhand bij een handjevol vreemdelingen gebleven, maar het was voldoende om de werelden van twee verschillende culturen tegen elkaar te wrijven. Hoe hebben wij dit ervaren, maar ook hoe hebben zij, de Ekari's aan de Wisselmeren, dit ervaren?

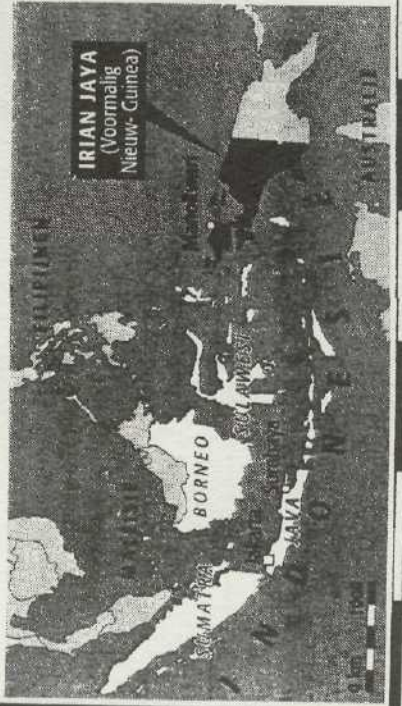
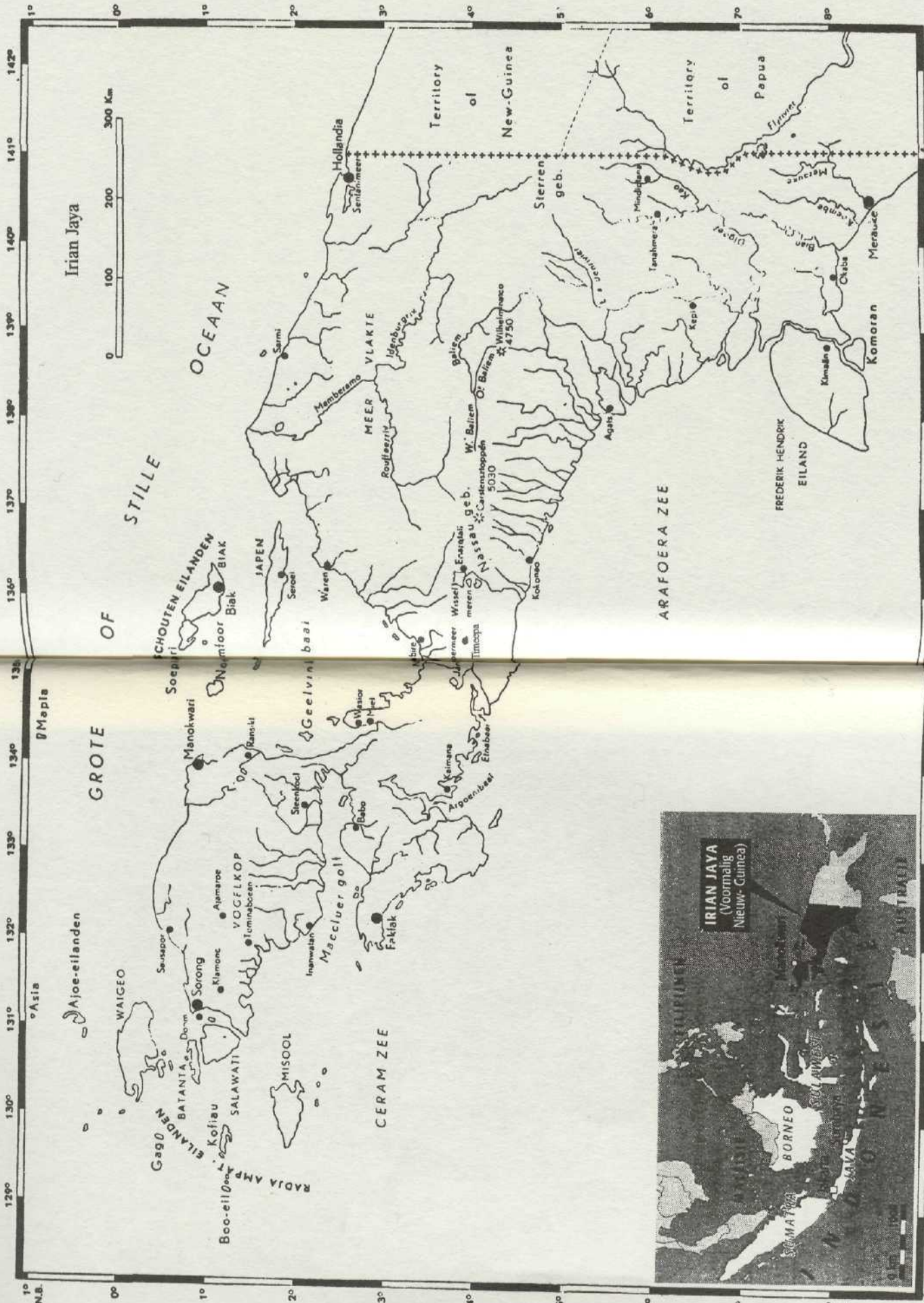
De titel van dit boek is : 'Rapádaba' dat in de Ekari-taal betekent 'doofstomme'. Het is inderdaad ook een beetje de taal van de doofstomme, want - zoals gezegd - over wat het ons missionarissen als mens deed, daar praatte je niet over en dus hoorde je het niet. En hoe die Ekari's over het een en ander dachten...? Rapádaba, doofstom... ook daar praatte je niet over. We hebben het ze nauwelijks gevraagd en ze hebben het ons niet verteld.

Rapádaba wil een beetje missie-geschiedenis van de missionarissen aan de Wisselmeren zijn; ook een beetje mijn persoonlijke geschiedenis. Het gaat daarbij niet zozeer om de harde geschiedkundige feiten, want die zijn al voldoende beschreven in diverse boeken en verslagen. Het is meer de geschiedenis als het verhaal van de mensen. Daarbij is niet op de eerste plaats van belang wat wij missionarissen deden, maar vooral over wat we voelden en wat er in ons omging. Het gaat ook over de mensen die hier al woonden, de Ekari's, over wat zij voelden toen wij bij hen kwamen, over wat er in hén omging toen er door ons geknabbel en geknaagd werd aan de tradities van hun eigen eeuwenoude cultuur.

Rapádaba is het verhaal van de doofstomme, over wat niet werd verteld en wat niet werd gehoord; een waar gebeurd verhaal over de mensen aan de Wisselmeren, over ons missionarissen en over hen, de Ekari's die van zich zelf zeggen: "inii mè...", de mensen, dat zijn wij!

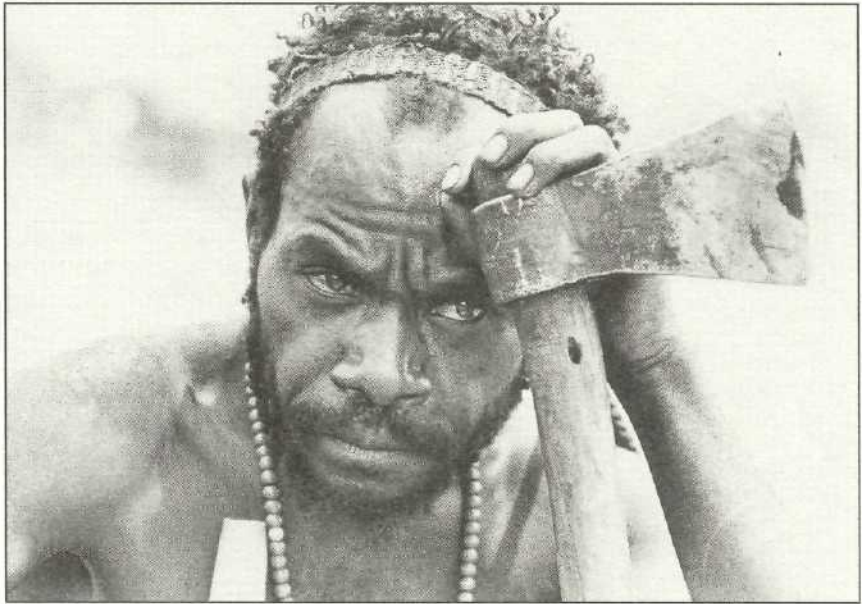
Oegstgeest, augustus 1999.

Deel I

Leerschool van een missionaris

We zagen je aankomen... "Die komt zichzelf nog wel tegen", zeiden we tegen elkaar.

Destination Timeepa

Glinsterend in de vroege ochtendzon broemt eentonig een blauwwit geschilderd vliegtuigje door de wijde lucht. Nog geen kwartier geleden kwam de Cessna los van de harde asfaltbaan in de kustplaats Nabire aan de Geelvinkbaai. Als een ongetemd monster gooide het alle beschikbare paardenkrachten en decibels brullend los bij de start vanaf de vliegstrip. Met de windroeren op scherp maakte ze vaart, sneller... steeds sneller. Vanuit mijn ooghoeken zie ik flitsen van wegschietende palm-bomen aan de zijkant van de baan. Nog sneller nu. De wielen bonken en alles in deze kist van staal en aluminium kreunt en kraakt, alsof de geforceerde inspanning haar te veel is.

Dan plotseling lichten de rode lampjes op het dashboard en geven hoge 'piepjes' aan dat er voldoende vaart is voor de take-off. Rustig haalt piloot Stephen een handel over. De wielen raken los van de baan en de Cessna maakt hoogte. Romeo Kilo Tango is los en raast enkele tientallen meters boven de smalle zandstrook die dit gigantische eiland van de zee scheidt.

Boven zee trekt Stephen zijn machine verder op tot hij voldoende hoogte heeft gekregen voor de lang aangehouden bocht. Bijna 180 graden gedraaid, bereikt hij nu een paar honderd meter hoger de kustlijn om vervolgens koers te zetten boven het uitgestrekte oerwoud.

Het getergde karkas van de Cessna is uitgekreund en komt tot rust. De motor draait in een gestaag rust gevend ritme. De Cessna 185, RKT is zijn klim begonnen naar het grillige bergmassief daar ver vooruit in het Wisselmeren gebied.

Het is nog vroeg in de morgen en - zoals meestal op dit uur - nog helder en goed vliegweer. Hier en daar bouwen grillige witte wolken aan een massief wolkengebergte. Met een lichte beweging draait de Cessna zich om de eerste wolkenberg heen en houdt zicht op wat zich beneden afspeelt. Als een verdwaalde witte vogel zweeft het dan weer verder boven de groene chaos. De zee ligt al ver achter ons. Traag vliegen we over het moerassige laagland verder en verder boven het gigantische oerwoud. Langzaam beginnen de vormen scherper te worden.

De schemerblauwe gloed van de boomlaag wordt groen, van donker naar licht, tot tenslotte het dek onder ons alle schakeringen in groen en bruin te zien geeft. Daar, nog ver voor ons, onderscheid ik de vage contouren van het bergmassief waar we op af gaan. Gefascineerd kijk ik door de kleine raampjes uit over het eindeloze groene veld.

Even kijken Stephen en ik elkaar van op zij aan. Onze ogen vertellen wat we maar moeilijk kunnen verwoorden. Hoe we na al die jaren en na vele vluchten nog steeds onder de indruk raken van deze paradijselijke maar ook wrede wildernis.

"Dit noemden jullie toen 'boerenkool'", zegt Stephen terwijl hij naar de groene uitgestrektheid beneden wijst. Het ziet er inderdaad uit als een eindeloos boerenkoolveld. Nu zou ik het iets meer nuanceren als een boerenkool-broccoliveld, maar die groente kende ik in de zestiger jaren nog niet.

Een gevoel van vertrouwdheid overvalt me. De eindeloosheid van wat je ziet en de knusheid van het kleine vliegtuigje dat zijn weg zoekt. De eerste paar minuten moet je weer wennen aan het missievliegtuig. Alleen een rondstaande voorruit en een dun blikken deurtje scheiden je van het grote luchtruim. Het is maar even, want al snel raak ik weer in de ban van de schoonheid van dat grillige landschap...

Via zijn boordradio roept de piloot de verkeersleiding op de tower op. Gekraak en nog eens gekraak in de speaker, maar geen reactie. In Sentani is de verkeersleiding nog niet aan hun dagtaak begonnen! Dan maar zónder verkeersleider verder.

Minuut na minuut pakken we kilometers laagland op weg naar de bergen. "Daar ver weg ligt Sentani", gaat het door me heen, een stukje beschaving, een klein beetje al moderne wereld. Nog verder Jakarta, Bangkok en meer dan zestien duizend kilometer van hier Amsterdam... Nog maar vier dagen geleden stond ik op Schiphol. In afwachting van het vertrek van de grote Jumbo, snuffelend tussen de boeken en luxe artikelen in de taxifreshops. Pas hier ben ik me bewust van de grote luxe, de welvaart, rijkdom en het hoge technologische peil in onze westerse maatschappij. Het is een grote sprong van vier dag-etappes in even zoveel verschillende vliegtuigtypen. Eerst de grote luxe Jumbo van Schiphol naar Jakarta. Dan - nog steeds luxueus, maar wel wat minder -

de kleinere Fokker van Jakarta naar Biak. In Biak met zevenmijls laarzen terug in de krakende Twin Otter waar de onderhoudsmonteur in vlekkerige overall voor alle veiligheid (?) als meevliegend bemanningslid achter in het toestel plaats neemt op de stoel waar normaal de stewardess behoort te zitten. En nu tenslotte in een Cessna, naast de piloot, met achter me de bulkgoederen bestemd voor een missiepost aan de Wisselmeren. Het is of het terugvallen in eenvoudiger type vliegtuigen het terugvallen in tijd symboliseert. De vlieg-tijd-machine die me letterlijk van de moderne tijd en twintigste-eeuwse beschaving terug brengt in dit land van woestheid en wildernis. Van de mensen in het nette-confectiepak-in-auto-met-mobiele-telefoon helemaal terug naar oermensen, verscholen in de bergen of onder deze groene bomen. Nog maar enkele decennia geleden leefden ze volledig afgesloten en onbekend binnen hun eigen cultuur van het stenen tijdperk...

Voor menig bewoner beneden ons is de 'brullende prauw' nog steeds het wonder van machtige geesten of het symbool van de rijkdom en macht van die vreemde rossig-blanke mannen. Maar voor de knappe koppen in de wereld van luchtvaarttechnologie en techniek vliegen we in een mierzerig klein Madurodam-speeltje. Airco of verwarming geldt hier als overbodige onnut en is dus afwezig.

Het toestel biedt officieel plaats aan maximaal vier personen, maar in deze aparte wereld die ooit Nieuw-Guinea heette, maar nu Irian Jaya wordt genoemd, rekenen we zelfs in de luchtvaart met andere normen. Niet het aantal personen is interessant, maar belangrijker is hoeveel ze wegen, dus hoeveel kilo er in de lucht hangt. Op deze morgen bestaat de lading uit 71 kilo piloot, 2 zakken rijst van elk 50 kilo, een zak zout, een paar zakken gedroogde zoute vis, enkele collies cornedbeef en haring in tomatensaus en wat jerrycans klapperolie. Voor de bouw zijn er spijkers en aluminium golfplaten voor dakbedekking.

En tenslotte niet te vergeten mijzelf met een gewicht van 83 kilo westerse welvaart. Niet op het vrachtpapiertje staan de bekende groene jutezakjes met officiële en onofficiële poststukken. Alles is zojuist nauwkeurig gewogen: iets er bij, iets er af, totdat het maximale gewicht van 450 kilo voor landing op de missiepost Timeepa aan de Wisselmeren was bereikt.

Mijmerend over de tijdmachine ben ik weer even terug thuis in Oegstgeest, in ons gezellig huis; op straat waar de buurkinderen met computer bestuurde autootjes spelen en de iets oudere jeugd op de brommer scheurt. Ook dat was niet altijd zo. Nu speelt zich daar het leven af met ATV dagen in het patroon van de 24-uurs-economie. We leven met internet en praten over modems, megatoestanden, chips en microwaves.

Maar hoe zou het er zo'n drieduizend jaar geleden hebben uitgezien? Gek dat ik me dat nu af vraag terwijl ik ver weg zweef boven de 'boerenkool' van Irian Jaya. Gek dat ik me juist hier in deze blauwe lucht tussen de witte wolkenbergen boven het land van de Papoea's afvraag in welke situatie onze voorouders zich toen hebben bevonden. Hoe zou het vroeger in Nederland zijn geweest toen de Batavieren hier rondtrokken? Hoe zouden zij geleefd hebben terwijl ze door de bossen en de moerassen trokken? Hebben ze ook op wilde varkens geschoten met een zelf gemaakte pijl en boog? Hoe maakten zij het vuur om zich te warmen en te koken? Zou het een soort revolutie geweest zijn toen de eerste Batavier iets van een pan of een bord uitvond? Misschien woonden ze ook in boomhutten en warmden ze zich rond het vuur midden in de hut. Zouden zij ook hun knollen hebben gepoft in de hete as? En waarmee hakten zij de bomen om om aan brandhout te komen? Zouden zij toen ook al zoiets als een wiel hebben uitgevonden? Waren ze nou altijd aan het zwerven of hadden ze misschien ergens een eigen tuintje waar ze gewassen teelden? En hoe zouden ze gereageerd hebben op die eerste vreemde mensen die hun gebied binnendrongen? Die - dat waren toch de Noormannen? - waren natuurlijk al een stuk verder, want ze kwamen met hun schepen van over zee. Wat moet er ontzettend veel veranderd zijn tussen hoe zij toen leefden en wij nu.

Maar ja... daar liggen ook duizenden jaren tussen...

"Romeo Kilo Tango, go ahead..."

Ik schrik plotseling op. Een metaalachtige stem klinkt krakend door de luidspreker. De verkeersleiding van het centrale vliegveld in Sentani is wakker en heeft op de band de melding van Stephen gehoord. Tot nu toe vliegen we eigenlijk illegaal, want we zijn gestart zonder dat de verkeersleiding toestemming heeft gegeven. Moeten ze maar op tijd opstaan...!

Stephen drukt op een knopje aan de stuurknuppel en geeft zijn melding door.

"Romeo Kilo Tango departed Nabire 5.45. Destination Timeepa. Estimated time of arrival 6.30."

En dan volgen de andere technische vlieggegevens. Met zijn ogen flitsend tussen de meters op het dashboard en de groezelige geplastificeerde vliegkaart op zijn blote knieën, geeft hij onze positie door. Twee personen aan boord. We vliegen op een hoogte van 8000 feet en zullen ons weer melden voor de landing in Timeepa.

"Roger".

Sentani herhaalt het en sluit af: "Roger".

Het knopje uit en dan is het, buiten de herrie van de motor, weer stil in de cabine.

Stephen pakt een puzzel-boekje...

Geen gezicht eigenlijk... een captain-piloot, zonder pet en epauletten. Piloten dragen hier geen uniform. Het is alsof-ie in zijn auto op weg is voor een 'dagje strand'. Korte khakibroek en witte sweater, tennissokjes en gymschoenen. Om zijn hals draagt hij de onafscheidelijke handdoek om wat te deppen als het te warm wordt en dan natuurlijk die eeuwige 'Ray Ban -achtige' zonnebril die het handelskenmerk lijkt te zijn van alle piloten waar ook ter wereld.

Geleidelijk komt er tekening in de reliëfkaart wanneer de eerste heuvels het vlakke boomdek onderbreken. Het oerwoud tekent zich donkergroen af, hier en daar onderbroken door vriendelijke lichte vlekken waar geen hout op groeien wil. Dan wordt het ruwer en ruiger. Heuvels worden bergtoppen, grillig en kaal... Rivieren leven zich uit in onwaarschijnlijke kronkelingen en zoeken via lange lussen hun bedding. En dan schuin voor ons het eerste duidelijk herkenbare punt. Met haar hoogte van meer dan 3200 meter steekt de berg Dijai geweldig en fors uit boven de verschillende lagere bergkammen en toppen. Majesteitelijk en trots torent ze boven alles uit, zichtbaar voor iedereen vanuit de lucht of beneden op het land.

Hier - weet ik - ligt de oorsprong van de vele mythen en verhalen die onder de stammen rond de Wisselmeren worden verteld en doorgegeven van clan op clan, van vader op zoon. Mysterieus en kolossaal...

Geen wonder dat hier de talrijke geesten hun woonplaats hebben gevonden. En waar kan de Madou, die schrikwekkende boze geest die zelfs de dapperste man van de Ekari-stam angstdromen bezorgt, waar kan die 'booste der bozen' anders huizen dan in de onheilspellende spelonken op de donkere bovenhellingen van deze Dijaiberg.

"Kijk daar voor je", duidt Stephen met zijn wijsvinger naar beneden. Met een lichte druk op de stuurknuppel duikt de neus van het vliegtuigje naar beneden in de richting van een vlak geschoren groene streep daar beneden in een breed diep dal.

"Epomani!"

Niet te zeggen wat dat ene woord bij me los maakt. Epomani is bekend terrein uit de verleden tijd. Het was de laatste kampong van mijn parochie, op vier loopdagen afstand van mijn hoofdpост Timeepa. Er woonden maar weinig mensen en om ze te bereiken moest in het oerwoud worden overnacht, want vanaf het laatste dorp Tibougu was er anderhalve dag lang geen huis te bekennen.

Een afschuwelijk ruig regenwoud, donker, vochtig en verstikkend warm. Urenlang glibberend vooruit over aalgladde boomwortels en halfvergane stammen. Sjouwend tussen de natte takken en struiken door was je verzekerd van tientallen bloedzuigers die zich aan je vol zogen. Dan eindelijk de kampong Epomani met een uit de nabije omgeving samengeraapte dorpsbevolking van nog geen 30 gezinnen.

Moest je je daar nu twee dagen voor kapot lopen?

Terwille van het algemeen belang heb ik er indertijd maar een hulponderwijzer neergezet, een enthousiaste jongen die zelf de lagere school met moeite had doorlopen, maar die met overtuiging en met veel spirit de plaatselijke dorpsbewoners in beweging kreeg.

Epomani gold in het wegennet van de luchtvaart als een soort rotonde. Klimmend vanuit de kust tot een hoogte van bijna drieduizend meter werd hier de koers veranderd. Recht vooruit ligt in de pas tussen twee bergen de toegangspoort tot het grote Paniai-meer en de plaats Enarotali. Iets meer naar rechts het Tagemeer met aan de rand van het meer het landbouwcentrum Epouto. Nog meer naar rechts het streekcentrum Moanemani in de Kamuvallei en verderop het Tigimeer met de

missieposten Waghete en Dijai. Het eerste dal rechts op deze 'rotonde' van Epomani is de ingangsroute naar het Mappia-gebied, naar mijn eigen hoofdstad Timeepa en het een dag verderop gelegen naburige Modijo.

"Vanwege de strategische ligging zou het erg prettig zijn om hier in noodgevallen een vliegstrip te hebben", schreef me pater Karel Hermans, de toenmalige manager van de Associated Mission Aviation, AMA of gewoon missievliegerij. Makkelijk gezegd, maar wat een moeite kostte het me om de mensen te bewegen hier tegen betaling van hakmessen en schoppen een redelijk geschikt stuk bos vrij te kappen. En wat heb ik hier staan te meten met lange linten en touwen. Hadden ze me in de theologieopleiding maar geleerd hoe je eenvoudige hoogtemetingen kon doen in geaccidenteerd terrein. Het zou hen en mij heel wat onnodig graaf- en spitwerk hebben gescheeld.

Een noodvliegveldje... Dat was het ook, maar toen onze broeder-piloot op weg naar de Wisselmeren 'out of fuel' raakte en de noodmelding 'Mayday' doorgaf, zag hij geen andere oplossing dan de landing in te zetten op dat uitgekapte rechte stukje groen.

"Niet doen, daar kun je niet landen", probeerde collegapiloot Tom nog die elders boven de bush vloog.

Er was al een streep in het bos vrij gekapt maar op de ongelijke baan van kuilen, gaten en boomstronken was landing alleen voorbehouden aan echte vogels. Ad haalde het niet en bleef bij zijn landingspoging al in de kruin van een boom hangen, net voor hij de 'baan' kon bereiken.... Ongelukkige Ad... wat heeft hij moeten vechten om in leven te blijven! Inmiddels vliegen we nu in de vallei. Bekend gebied voor me. Vlak boven de bomen lijkt het of Stephen de kruinen op de bergkammen wil scheren. Aan beide kanten van het dal sturen we binnen de bedding van de twee lange bergketens. We volgen het spoor van de Siriwo rivier die zich glinsterend en kolkend een weg baant door het dal. Van boven ziet het er zo schitterend uit, maar och arme benen en voeten van me, hoeveel kneuzingen, wonden en blauwe pekken heb ik jullie bezorgd bij het bespringen van die gladde rotsen en het glibberen over de glad gepolijste stenen aan de rand van deze rot rivier. Nu vanuit de veilige hoogte zie ik niets meer van die half-verrotte boomstammen over kolkende

oversteekplaatsen of van die ene gammele hangbrug halverwege waar ik me in het bivak de nacht tevoren al angstig op lag voor te bereiden. We naderen de hoek Bomomani- Abaimaida. Van hieruit was het nog een uur of zes lopen.... We zijn er dus bijna.

Even later drukt Stephen op de zendknop.

"Sentani... Romeo Kilo Tango ready for landing Timeepa. "

Het is zover. Het is allemaal niets meer. Wie zei ook al weer dat vijf minuten vliegen in een Cessna gelijk stond met een volle dagtocht sjouwen en ploegen door de bush? Het klopt als ik onze vliegtijd vergelijk met de vier dagtochten die ik er indertijd voor nodig had.

We dalen nu. Scherp vliegen we misschien honderd meter boven de laatste bergkam. Dan gaat de wereld open en ligt het brede groene Pogid dal in volle glorie uitgestrekt voor ons met aan het eind, tegen de uitloper van het hooggebergte, een opropende groene baan, de 'strip' (landingsbaan). Aan de rechter kant uitgegraven van de berghelling en aan de andere kant steil aflopend naar de snel stromende rivier.

We verliezen nu snel hoogte... Bomen en Ekari-hutten schieten onder ons door en ogenschijnlijk nog maar net over de rand van de afgrond wippen de wielen van de Cessna op de grond.

Landing Timeepa!

Tegen de naar boven hellende richting van de strip remt de Cessna af. Drabbige modderflatsen pletsen tegen het raampje... Een diep wielspoor in de drassige bodem markeert het gemaakte spoor... De conditie van het veld is niet denderend.

Dan slaat de propeller de laatste slagen en is het ineens heel erg stil. Heel even, want en-masse stormen tientallen mannen, vrouwen en kinderen richting plane. Uitgedost met veren, de gezichten getekend met rode en witte klei, springen de mannen vervaarlijk met pijl en boog in het rond. De vrouwen dansen met draaiende borstbewegingen hun welkomsdans.

Welkom thuis !

Thuis in Timeepa

"Ai tuanni, ben je het echt? Wat ben je oud geworden...!"

Een gerimpelde gebogen man duwt zich tussen de dansers door en grijpt mijn armen. Zijn glunderende volle lach laat nog net twee afgesleten bruine tandstompjes zien.

"Kojaa (goeie dag) Dydimus!"

Hij straalt als ik zo maar zijn naam noem. Wonderlijk hoe ik hem na bijna 30 jaar direct herken: Dydimus, een van de eerste catechisten. Toen een jonge, pas getrouwde knul, nu een krom oud mannetje, hinkend en steunend op een boomtak.

En dan zie ik er meer... Jacobus, Vitalis, Chris en Willem, mijn vaste dragers tijdens tournee... de vrouwen Tebajaramo, Wakeijoka, hun gezichtstrekken herken ik en lang vergeten namen schieten me zo maar te binnen. De jeugd van toen is de oude garde van nu, maar - och érem... - wat een verschrompelde kleine knarren en knarrinnetjes. Sommigen dragen iets dat op kleding lijkt, anderen lopen weer bijna naakt rond op een peniskoker of touwrokje na.... terug naar af, net als vroeger. Hun omhelzing komt niet hoger dan mijn middel. Waren ze toen ook zo klein? Wat zijn ze gekrompen en krom. En wat zijn ze oud en verlept... Zien ze mij nu ook zo?

"Naitai", roept iemand, "Vader" en iemand werkt zich in het gedrang naar voren.

Klein brokje in de keel... Donatus...

"Don, noogei, vriend, mijn steun en redding".

Don was mijn 'kokkie' en eerste raadsman.

De man die er altijd was, als ik onderweg niet meer vooruit kon, maar ook in huis of als we werkten aan de bouw van een school, de verbetering van de strip of het uitbaggeren van een visvijver. Goeie Don, die zwetend van de angst met de tang ooit vergeefs probeerde mijn ontstoken kies te trekken. Don, altijd trouw, goudeerlijk en recht door zee... Hij ziet er nu uit als een gepensioneerde struikrover. Versleten rooie bivakmuts op de vette kroezelige haren, gekleed als een vagebond, vuil en gescheurd, maar lachend tot aan zijn oren stromen de tranen over zijn gezicht. "Tuanni, tuanni..."

De dag verloopt als in een flash back. Ben ik ooit wel weggeweest? Alles is zo vertrouwd. De gesprekken over de tuinen, de varkens, de school, de mensen van toen... wie er nog leven en wie zijn gestorven... Na een paar uur verspreidt de menigte zich. De eerste opwinding is weggeëbd en de onderwijzer slaat met een stok op een oud stuk benzine-drum: de schoolbel, tevens kerkklok! Langzaam trekt de jeugd naar school. Niet lang daarna schreeuwen ze zich de longen uit het lijf bij het opdreunen van rekentafels en taalrijtjes. De vrouwen sjokken traag tegen de berg op voor hun dagelijkse gang naar de tuin, met de allerkleinsten op de schouders. Tenslotte moet er vanavond wel iets te eten zijn. Veel mannen blijven in mijn buurt en raken niet uitgepraat. We lopen wat rond langs de huizen en een stukje tegen de berghelling. Verhalen van jaren geleden worden verteld.

"Weet je nog dat je daar ruzie kreeg met het kamponghoofd omdat zijn varkens de weg omploegden....?"

"Daar boven in de berg hebben we je naaimachines, aluminiumplaten en de andere spullen uit je winkel bewaard tijdens de oorlog..."

"Hier woonde je vriend Tipeirajaawi met zijn vrouwen en daar is..."

Tussen al het praten door staan mijn oog- oor- gevoels- en denk-antennes op scherp afgesteld. Als ontwikkelingsdeskundige, werkzaam bij een Nederlandse hulporganisatie, ben ik natuurlijk vooral alert op die zaken die iets laten zien van vooruitgang en ontwikkeling. Maar ogenschijnlijk is er weinig veranderd in al die jaren. De huizen staan nog op dezelfde plaats. Er zijn er paar bijgekomen en een paar verlaten. A-technisch en onhandig als ik ben, steek ik toch maar een veer in de kroeskoppen van mijn analfabetische en ongeschoolde 'werklui' van toen en een flinke pluim op mijn eigen pet, want tot mijn verbazing staat er nog een behoorlijk stuk erfenis aan gebouwen: drie woningen van onderwijzers, de school, de kerk, mijn eigen huis en de minuscule drie- bij drie-meter huisjes van de werkers. En dat na zoveel jaar. De polikliniek heeft bijna het loodje gelegd en hangt op half zeven, maar als het niet te hard waait, kan hij nog gebruikt worden.

Ik zie méér leuke dingen.

Blij ben ik met het initiatief van Jolita, een ex-leerlinge van de huishoudschool in Enarotali. In dit vergeten afgelegde gat tussen de bergen

is ze een klein winkeltje begonnen en het loopt... Ze haalt er wel geen gezinsinkomen uit, maar het brengt wat extra geld op, geeft een beetje leven in de brouwerij en toont de wil om van niets toch iets te maken. Zij is ook de drijvende kracht die de vrouwen van het dorp motiveert voor betere variatie in het menu van de kinderen. Ze ijvert voor een goede hygiëne voor baby's, eigen lichaamsverzorging en al die goede zaken die ze zich indertijd bij de zusters heeft eigen gemaakt. Op economisch gebied worden er moeizame pogingen gedaan voor coöperatieve samenwerking in koffieprojecten en spaarfondsen voor schoolkinderen, maar veel is het niet. Wat wil je ook... de hoge vervoerskosten van een zak koffiebonen van 50 kilo bedragen soms meer dan wat de hele zak waard is... Vanuit het oogpunt van ontwikkeling kan ik dan ook niet echt blij worden.

Het onderwijs is behoorlijk vooruitgegaan, maar veel extra middelen van bestaan zijn er niet gekomen. De peniskoker en het touwrokje zijn nog steeds populaire kledij, al is het aantal 'geklede' mannen, vrouwen en vooral kinderen beslist toegenomen. De schoolkinderen van toen zijn de volwassenen van nu. Het zijn mensen met een andere denktrant. Ze hebben iets van de moderne tijd meegepikt en je kunt goed met ze praten. Voor hen is de wereld van nu groter en wijder dan het eigen dal van de Mappia. Ze praten al over politiek, over het werk van de mijnbouwbedrijven, over het leven in Nabire en andere kustplaatsen. Het woord 'Indonesië' heeft voor hen al inhoud gekregen.

Opvallend echter is dat de bevolking voornamelijk bestaat uit kinderen en oude mensen. De generatie van jong volwassenen heeft het binnenland verlaten om ergens aan de kustplaatsen hun heil en een betere toekomst te zoeken. Veel is nog vertrouwd hetzelfde als vroeger, maar moet ik daar blij mee zijn?

Natuurlijk, er zijn tekenen van vooruitgang, maar oh.. oh wat magertjes! En wat loopt de oude garde er gefrustreerd bij. Hun hoge verwachtingen zijn niet uitgekomen en velen van hen wonen weer net zoals in oude tijden alleen met hun vrouwen, kinderen en varkens ergens 'in het wild' op de helling van de berg. Wat er binnen in de kroeskoppen is veranderd, is in deze paar dagen niet zo gauw te vatten, maar uiterlijk is er weinig om trots op te zijn...

Nog vóór het gaat schemeren loop ik net als toen naar de hutten en zit rond het oplaaiende houtvuur. Een beetje schuifelend en schurend want de ondergrond van boomtweigen zit wat ongemakkelijk voor mijn op luxe ingestelde luie-stoel-billen. De vrouwen poffen de nota's (zoete aardappelknollen) in de hete as. Nog steeds prikkelt de zware rook die in het donkere binnenste van de vuurhut hangt en veeg ik met vuile handen de tranen uit de ogen. De roet en het stof geeft me een gevoel alsof ik me in dagen niet heb gewassen. En ja, hoor, de vlooiën zijn er ook nog steeds in grote getale... Ineens weet ik weer waarom ik me altijd pas na mijn 'schemerrondje' liefst helemaal in mijn blote Jopie afspoelde bij de regentonnen achter het huis...

Rond het vuur komen de gesprekken pas echt los. Hier hoor ik hoe mijn aangekondigd bezoek de laatste dagen aanleiding is geweest voor een fikse ruzie. Timeepa heeft op dit moment geen eigen pastoor, maar wordt bediend vanuit het pastorale team van de Kamuvalei. Het indertijd door mij gebouwde pastoorshuis aan de rand van het vliegveld wordt nu bewoond door Tobi Kotouki. Tobi behoorde indertijd tot de eerste groep veelbelovende schooljongens die de lagere school met meer dan normale resultaten had afgesloten. Zoals gebruikelijk stuurden we deze jongens voor verdere studie naar hogere scholen aan de kust en in de hoofdstad Jayapura. Afgestudeerd aan de theologische hogeschool werd hij door de bisschop ingezet voor het pastorale werk aan de Wisselmeren, maar misschien is de cultuursprong te groot geweest. Theoretisch goed onderlegd combineerde hij moderne westerse opvattingen met het geloof in oude adat-waarheden. Dit leidde tot de meest vreemde en bizarre opvattingen die noch door de Kerk, noch door de mensen van Timeepa geaccepteerd kunnen worden.

Is voor Tobi de overgang van het gedachtengoed uit het stenen tijdperk naar een twintigste eeuws denken te abrupt gegaan? In zijn korte leven heeft hij een tijdsprong van eeuwen gemaakt. Ik zou het niet vreemd vinden als de oorsprong van de 'ontsporing' gezocht moet worden in de cultuurshock.

"Tobi praat soms zo raar, hij wordt dan boos en we begrijpen hem niet meer", zeggen ze rond het vuur.

"Met Tobi is geen land meer te bezeilen", had ik al eerder gehoord van

mijn oud-collega-missionarissen. Hoe dan ook... Tobi heeft zich in het pastoorshuis gevestigd en is daar niet meer uit te krijgen. Bij het bericht van mijn komst trok de kampongbevolking fel van leer en maande hem zijn huis, althans tijdelijk, af te staan, want zeiden ze me:

"Jij hebt je huis met ons gebouwd. Je hebt de grond betaald en het hout, dat we voor je gekapt hebben. Je hebt er gewoond en het is jouw huis." Zelfs de altijd rustige en evenwichtige Don heeft zich enorm opgewonden.

Uiteindelijk viel het allemaal nogal mee, want bij mijn komst verwelkomde Tobi me in zijn of mijn huis en in pais en vree brengen we de dagen hier door. Net als toen nam Don weer bezit van de keuken en verzorgde het eten. Kennelijk was dit het teken dat aan het rechtvaardigheidsgevoel en de opvatting van 'mijn en dijn' was voldaan. Ik kon terecht in 'mijn eigen huis'. In mijn hart ben ik toch wel een beetje trots dat ze zich buiten mij om zo druk maken om recht te doen aan wat -volgens hun opvattingen - mij rechtens toekomt.

Als ik tegen donker weer terug ben in 'mijn' huis komt er een stevige, gezond in het vlees zittende vrouw binnen. Uit haar draagnet haalt ze twee nog warme nota's, een kolf gepofte maïs en een met een boombladeren samengebonden bosje groente.

"Toen jij hier woonde, was ik nog een baby, maar mijn moeder bracht je elke dag een warme nota. Vlak voor ze dood ging zei ze dat ze je nog zo graag wilde zien. Zij kan je geen eten meer brengen, maar nu doe ik het..."

De volgende dag wordt er een feestje gebouwd. Nog vóór de zon al zijn kracht en warmte over het dal stort, daalt van boven de berg een joelende groep mannen en vrouwen naar beneden. Bij het pad dat naar de kampong loopt, formeren ze zich en komen dansend en zingend aan. Een flink varken hangt stevig vastgebonden aan een paar draagstokken en wordt op de schouders van vier stevige kerels temidden van krijgshaftig dreigende mannen met pijl en boog binnen gedragen en voor mijn voeten gelegd. Uit de gudang (magazijnruimte) van de pastorie, annex winkel, wordt een zak rijst aangesjouwd en van verschillende kanten brengen de vrouwen hun draagnetten overvol met groentes en knollen. Het feest kan beginnen. Gillend laat het varken zijn leven als hem een

goed gemikte pijl in de hartstreek wordt geschoten.

Eenzelfde lot wacht de kippen die luid kakelend maar vergeefs hun aards bestaan proberen te verlengen. De smoorkuil wordt klaar gemaakt. In de grond wordt een rechthoekige kuil gegraven. Eerst wordt de bodem met bladeren wordt bedekt. Het in stukken gesneden vlees wordt dan met verse groente en eetbare bladeren in de kuil uitgespreid. De mannen verhitten flinke stenen in het vuur en spreiden de gloeiende steenbrokken tussen het vlees en de groente. Daarna wordt het geheel weer met bladeren afgedekt en kan het zaakje gaar smoren. Na deze urenlange voorbereiding wordt het gezellig roezemoezig stil wanneer verspreid over het erf groepjes mannen, vrouwen en kinderen bij elkaar zitten en zich te goed doen aan het niet zo schoon uitzijnde, maar wel gare vlees, heerlijk ruikende gesmoorde groente, knollen en - omdat de pastoor een rijsteter is en zij daar heel graag aan meedoen - flinke borden rijst, waar ik drie dagen mijn maal mee kan doen.

Als na uren de vuren zijn gedoofd, al het eetbare is weggewerkt en de menigte voldaan huiswaarts naar de eigen hutten trekt, komt het 'organiserend comité' bestaande uit een paar oudgediende catechisten en werkers naar me toe. Naar best vermogen geschreven op een uitgescheurde bladzijde van een schoolschrift, ontcijfer ik de rekening...: zoveel rupia voor het varken, zoveel voor de kippen... de rijst... tot en met de fles klapperolie die ook ergens voor schijnt te zijn gebruikt. Het was een goed feestje... en of ik maar wilde betalen...!

Tussen de bedrijven door probeert menigeen mij even apart te roepen. "Tuanni, weet je dat er al vijf van mijn kinderen naar school gaan? Eén zit er in de Kamu, één op de hogere school in Jayapura, één op de voortgezette school in Nabire en nog twee hier in Timeepa. Voor vijf kinderen kan ik geen schoolgeld betalen. Kun je helpen?"

In vele toonaarden worden me dit soort verhalen ingefluisterd. Anderen hoeven dat niet te horen, want hoe meer vragen, des te minder kansen... De hoofdonderwijzer rekent gemakshalve maar in guldens.

"Als je ons nu vijfduizend gulden geeft (hij zegt "leent", maar dat is hetzelfde) kunnen we de school en de kerk herstellen, want het hout begint hier en daar te verrotten."

"Zou je met vijfhonderd ook niet een heel eind komen?" vraag ik om

hem zijn gevoel voor realiteit te toetsen.

"Ja, dat kan misschien ook wel als het maar veel rupia's zijn want het goede hout moet van steeds verder weg komen en daarom vragen de mensen nu meer dan vroeger."

Sjaggeraars zijn en blijven het..., maar verdorie waar moeten ze het ook van doen? Ze hebben toch ook niets!

In een van de hoogstgelegen hutten woont Paulus. Ik klauter naar boven. Rook kringelt door het boomschorsdak van zijn huis; hij is thuis en ik kruip op handen en voeten naar binnen. De berichten gingen al vooruit: "Met Paulus gaat het niet best." Hij zit daar maar, alleen in zijn huis. Urenlang zit hij te staren en te zwijgen en dan ineens wordt hij letterlijk door de geest bevangen. Vroeger behoorde hij tot een van de betere catechisten. Wanneer nodig trad hij op als tolk, want hij sprak Maleis. Naast Don was Paulus de meer intellectuele informant bij mijn pogingen om de raadselen van de eigen cultuur, godsdienst en taal te ontrafelen.

Ook al zo'n bevlogen sterke gangmaker. Wat hij verkondigde was wel niet altijd even orthodox en zoals ik het bedoelde, maar waar is waar..., op zijn clangenoten had hij een behoorlijke positieve invloed.

Als ik tegenover hem ga zitten bij het vuur, kijkt hij me triest aan. Hij zucht diep.

"Hoe gaat het, Paulus?"

Afwezig port hij met een twijgje in het roodgloeiende vuur. "Peu!"

En in dat ene afgebeten "peu" (slecht) legt hij zijn hele wereld van teleurstelling en onbegrepenheid. Het oude vuur is gedoofd. Het gesprek komt moeizaam op gang, stokt soms maar ineens barst hij los in een waterval van felle woorden.

"Je hebt ons verteld dat we beloofd worden als we zieke mensen helpen, als we anderen helpen in de tuin of op hun varkens letten, zonder daar iets voor terug te vragen. Je hebt gesproken over geven, zonder terug te nemen, over vrede zonder je gelijk op te eisen. Jullie hebben ons verteld over God. Jullie hebben ons voorgehouden dat het beter is om niet meer dan één vrouw te nemen,... om geen kwaad met kwaad te vergelden."

In Paulus hoor ik mezelf weer praten, vele jaren geleden.

"Ik heb jullie geloofd", gaat hij verder. "Ik geloof nog steeds in wat jullie vertelden over de 'Ugata-me' de Godmens en Maker van al wat bestaat. Maar het heeft niet geholpen. De mensen hebben onze woorden aangenomen, maar zijn ze nu weer vergeten. Als de mannen schelpen en varkens hebben, nemen ze weer een tweede en derde vrouw. Er is veel ruzie. Niemand trekt zich iets van God aan."

Waar heb ik dat meer gehoord? Lees je zoiets ook niet in de oudtestamentische boeken van Jesaja en Jeremia? Zit ik hier niet rond het vuur met een moderne Jeremia, de profeet die vertelde over God, maar er zelf niet meer tegen op kon? De profeet die in eigen land niet aanvaard wordt en zich terugtrekt in zijn eigen verdriet en teleurstelling? Paulus, toen de strijder voor godsdienst en vooruitgang, de vurige pleitbezorger van nieuwe ideeën. Paulus de profeet in het stenen tijdperk. Uitgeblust staart hij nu in het vuur. Het is er uit en hij zwijgt verder...

"Maar jij zelf, Paulus, geloof jij er ook niet meer in? Waarom heb jij dan geen tweede vrouw genomen? Zou je het doen als je het geld er voor had? Je maakt je wel boos om anderen, maar wat geloof je zelf?"

Dan komt het hoge woord er uit. Ik had al gehoord over zijn waan-ideeën.

"Tuanni, ik praat met de geesten, met mensen die vroeger leefden. Soms praat ik ook met jou. Ik praat met God en God zegt me dan over dingen die nog gaan komen. Maar dat praten met God en de geesten gaat niet zomaar. Ik eet bladeren en dan word ik duizelig en dan draaien alle gedachten door elkaar heen. Dan roep ik God of Maria en Jezus. Of ik roep andere mensen, die al lang dood zijn en dan spreken ze met me."

Paulus zwijgt weer even en dan komt het aarzelend :

"Tuanni, ze zeggen dat ze bij jullie obat (medicijnen) hebben waardoor je snel 'high' kan worden... Wil je me die sturen?"

Pfff! ... Moet ik Paulus nou vertellen over shots, weed, coke en drugs? Over de werking van geestverruimende middelen? Moet ik hem zeggen dat die je niet in contact brengen met de geesten en met God? Stuntelig omdat ik ook niet weet hoe te reageren, zeg ik dat die medicijnen er zijn, maar dat de overheid ze heeft verboden en dat je in de gevangenis komt wanneer ze je snappen.... Natuurlijk sla ik de plank helemaal mis. Dit is

geen antwoord en dat weet ik. Paulus kijkt me aan....moedeloos en met een blik in zijn ogen van : jammer, aan jou heb ik dus ook niks! De discussie gaan we verder maar niet aan, maar uit een soort solidariteit steek ik een tabaksstrootje op dat hij me aan biedt. Het smaakt verschrikkelijk en na een poosje kruip ik met een raar gevoel in mijn buik de hut uit. Heerlijk die frisse lucht zonder verstikkende rook van vuur en tabak.

Balancerend langs het paadje naar mijn huis, kijk ik over het wijde dal en zie de bergen grauwer en donkerder worden in de vallende avond. Ik ruik de wereld van het animisme, maar voel ook het absurde van een dogmatische godsdienst. Hier in deze oneindige stilte van deze barre natuur, hier in het hol van de stenen tijdperk-cultuur, hoor, ruik en zie ik God, de goden, de geesten... Niemand zal reageren als ik ga schreeuwen. Niemand verstaat me hier... Maar toch bedwing ik de opkomende neiging om luidgalmend in het dal te gaan schreeuwen: "Geesten, stomme geesten... God, wie je ook bent... Joop... wat hebben jullie allemaal aangericht".

Op gevoel af wandel ik naar huis. Van boven zie ik dat Tobi de petromaxlamp al heeft aangestoken. Het is het enige lichtpuntje in de hele wijde omgeving en het koerst me over de glibberige kleiweg die we vroeger met vele handen hebben aangelegd. Voor het huis staan er weer mensen te wachten: enkele mannen en een vrouw.

"Morgen of misschien overmorgen ga je weer weg. We willen je wat geven."

Dan komen er gevlochten draagnetten te voorschijn, mooi bewerkt met de gele stengel van de orchideevezel. Het is een van de 'kunstwerken' waarvan zij weten dat mensen van buiten die graag hebben.

"Dank je wel", zeg ik. "Wat wil je er voor hebben?"

"Opaa,(gratis) tuanni." Helemaal voor niets.

Toch verwondert het me, want zo ken ik ze niet.

"Geven jullie die zo maar, echt helemaal voor niks?"

"Ja, tuanni, die zijn voor jou en voor je vrouw en je kinderen."

Na nog wat over en weer te hebben gepraat, werk ik ze de deur uit.

Het is mooi geweest voor vandaag.

Fout dus...! Ze blijven drentelen en teuten.

"Natuurlijk geven we ze je voor niks, maar kun je ons wat geld geven om schoolgeld te betalen voor onze kinderen?"

Ze noemen een prijs van twintig dollar. Waarom twintig? Ooit eens gehoord van een missionaris die (terecht) vond dat ze net als in het Westen best een flinke prijs mogen vragen voor spullen die anderen van ze willen kopen. Een zo'n net vlechten is een klus van wekenlang handmatig en kunstzinnig vlechtwerk.

"Ja maar" probeer ik nog eens, "jullie willen ze me toch als geschenk geven? Dan hoef ik toch niet te betalen?"

Maar of ik dan niet begrijp dat het helemaal geen betaling is...! We komen overeen dat ze de draagnetten voor mijzelf 'opaa', voor niets geven. Die voor mijn vrouw en kinderen natuurlijk ook maar daar staat dan wat schoolgeld tegenover. Wat is er weinig veranderd. Zo gaat het dus nog steeds. Ik moet er om lachen en tegelijk steekt het een beetje.

"Ik heb het eten al klaar, tuanni," zegt Don als ik binnenkom. Terwijl Tobi de borden op tafel zet, kijk ik om me heen in de nu lege kamer. Mijn gedachten zijn nog bij Paulus en om de een of andere onberedeneerde reden voel ik me wat down en bekruipt me een gevoel van schaamte om vroeger!

Me bewust van het absurde van de situatie blader ik in de boeken op het wandrek dat een hele kamermuur in beslag neemt. Boeken van Tobi in het Indonesisch, maar de meeste nog van mezelf. Overbekende titels en terwijl de bladzijden door mijn vingers gaan, realiseer ik me dat ik sta te bladeren in mijn vorige leven. Hier sta ik dan in mijn kamer van toen met om mij heen de studieboeken van toen, mijn medisch handboek, mijn taalstudies en gebrekkige speeches in de Ekaritaal, theologieboeken uit mijn opleiding in 1960, wat Nederlandse detectives die ik gelezen en ontelbare keren herlezen heb bij gebrek aan beter. Na zoveel jaar ademt het huis nog de sfeer van die jonge vent uit de zestiger en zeventiger jaren.

Was ik die jonge kerel die hier in deze eenzaamheid leefde? Was ik die machtige blanke man, die zoveel wist en zoveel bezat? Die met andere mensen kon praten via het zendapparaat zonder dat ze in de kamer waren? Die zomaar Cessna's liet komen met rijst, schoolspullen,

aluminiumplaten, olie, zoute vis en noem maar op. Was ik het die zich gedroeg als hun vriend, die vreemde voor hen met wie zij zich toch verbonden voelden?

Het is alsof mijn boeken van vroeger me weer terugbrengen in de tijd. Was ik dat...die eenzame, jonge kerel die uit wanhoop tegen de bergen op klom? Die zijn eenzaamheid, teleurstelling, en onbeantwoorde verlangens probeerde kwijt te raken door zich lichamelijk maar flink af te matten... Het is alsof ik niet ben weggeweest. Die boeken hier in de kamer en dat half uurtje in het huis van Paulus hebben me weer terug in de tijd gebracht. Ik voel de wereld van de Ekari's, maar kan het niet beschrijven. Ik voel en zie mezelf als idealistische dertigjarige, sterk, maar ook zo zielig en eenzaam. En ook dat kan ik niet beschrijven. Hoe na liggen deze mensen me aan het hart, maar tegelijk hoe ontzettend groot is de afstand. Het maakt me net als toen wat mistroostig en down. We gaan aan tafel. Warme gepofte zoete aardappelen, wat gekookte spinazie-achtige bladeren, rijst en een door Don op zij gehouden stukje van het feestvarken. Tobi en ik zeggen niet veel... Ik ben te afwezig. Voelt hij wat er in me omgaat?

Hij mag dan een goede opleiding hebben genoten, ook Tobi is een Ekari, die staat tussen het animisme en christendom, tussen de cultuur van oervolken en de beschaving van de twintigste eeuw.

We zwijgen...

Dan is het avond. We staan nog even buiten. De halfwitte maan en nog een paar sterke schitter-sterren werpen een dreigend en mysterieuze waas over de onduidelijk donkere contouren van de bergkammen. Grauwe regenwolken dringen steeds dichterbij het dal in. Binnen pruttelt de koffiepoot op het petroleumstelletje. Nog steeds dezelfde als vroeger. Alleen een beetje vuiler en zwart van de roet.

"Wat doe je nu hier in Timeepa, Tobi?"

En dan vertelt Tobi hoe hij soms les geeft aan de mensen van de kampong. Hij werkt met ze aan de weg en het vliegveld, want vanwege de vele regen is het vaak al niet meer mogelijk om te landen.

Ook houdt hij kippen, maar het belangrijkste vindt hij zijn studie.

"Wat studeer je dan?"

In de roos, want dan begint Tobi vol vuur te vertellen over zijn grote

werk: de vertaling van het Nieuwe Testament in het Mappiaans. Het Mappiagebied ligt aan de buitenkant van het Wisselmerengebied. De taal die hier gesproken wordt is de taal van de Ekari, maar dan in eigen dialectvorm. Beetje vergelijkbaar met het Twents dialect ten opzichte van het Algemeen Beschaafd Nederlands. Een beetje anders, maar als het niet te vlug gesproken wordt, is het begrijpelijk voor elke Nederlander.

"Vind je dat niet een beetje overbodig, Tobi? Er is toch al een vertaling van de Bijbel in de Ekaritaal?"

De rustige Tobi wordt nu wat feller. Of ik dan niet weet dat de Mappia het oudste gebied is en dat de eerste Ekari's uit de Mappia kwamen en vandaar pas uitzwierven naar de andere streken van de Wisselmeren?

De discussie verloopt feller en feller en na een poosje zitten we helemaal op z'n stokpaardje. Tobi huldigt de stelling dat de Ekari's de echte en eerste mensen zijn; alle andere mensen zijn afkomstig van de Ekari-mè (mens). Hun taal heet daarom ook 'mè-mana', de woordtaal van de mensen. Daarom is de Ekaritaal dus ook de oudste taal van de wereld. Nog een stapje verder...

"Het Nederlands stamt af van de Ekaritaal en dat kun je etymologisch bewijzen", beweert Tobi.

Aan de hand van concrete woorden laat hij dan zien hoe je van het Ekariwoord naar het Nederlandse woord gaat... hoe - bij wijze van spreken, want ik weet niet meer welke voorbeelden hij aanhaalde - uit het Ekariwoord 'kei-tai' uiteindelijk het Nederlandse woord 'werken' ontstaat. Het is absurd en ik bedwing mijn opkomende lach omdat het zo pijnlijk is. Overtuigd van zijn gelijk is elke discussie onmogelijk. Na een paar uur geef ik het op. "Zullen we maar gaan slapen..?"

Als ik eindelijk helemaal alleen ben, maak ik aantekeningen voor mijn verslag...

Timeepa, november 1995

Het is misschien de laatste dag van mijn bezoek aan Timeepa. Als de weergoden meewerken haalt de Cessna me morgen met de laatste vlucht op. Misschien morgenvroeg nog even snel naar Rapádaba? Het is stil op

dit late uur. Buiten klettert de regen op het bliken golfdak. Binnen suist de petromaxlamp waaronder ik mijn verslag zit te schrijven. In 1966 kwam ik hier als pastoor, nog jong, idealistisch maar zo groen als gras. Nu jaren later ben ik voor een paar dagen terug als project-verantwoordelijke voor een ontwikkelingsorganisatie.

Een onverklaarbare weemoed valt over me. Wat is er toch aan de hand. Blij om het weerzien, natuurlijk. Ik hou nog van deze mensen en zij van mij... We voelen veel voor elkaar, maar toch staan we mijlenver van elkaar af. Er is zoveel dat zich moeilijk laat rijmen. Hun cultuur en de mijne; hun geloof en het mijne, hun opvattingen over wat goed is of kwaad, mooi of lelijk, kostbaar of waardeloos... over rijkdom en armoede, over macht en onmacht, over... ja waarover eigenlijk niet! Het is een heerlijk weerzien in wat ik als mijn 'thuis' ervaar, maar ook een bezoek vol vragen en tegenstrijdige ervaringen. Ben ik weer zo helemaal terug in het westerse denken dat ik nu niet meer begrijp en aanvoel wat ik ooit gewoon vond? Ik moet me realiseren dat ik hier 'in functie' ben.

Het Centraal Missiecommissariaat en de Nederlandse Vastenactie hebben geld beschikbaar gesteld voor de ontwikkeling van de Papoea's in dit Wisselmerengebied. Het is besteed aan kleinschalige sociaal-maatschappelijke en economische projecten. Mijn bezoek is bedoeld om na te gaan wat er van terecht is gekomen. Is het geld goed besteed en, vooral, heeft het daadwerkelijk bijgedragen aan de ontwikkeling van deze mensen en aan de bestrijding van armoede en tenachterstelling. Kan ik ooit een betere inschatting geven van het resultaat van ontwikkelingsprojecten dan hier op deze afgelegen missiepost, waar ik zoveel jaar geleden zelf begonnen ben en nu na 30 jaar de veranderingen zie? Ogenschijnlijk moet ik hier 'ja' op zeggen. Er staat een schoolgebouw en er zijn redelijk goede onderwijzers. In de loop der jaren hebben honderden kinderen uit deze streek hier een lagere schoolopleiding gevolgd. Er is geld beschikbaar gesteld voor vervolgstudies zodat veel schoolverlaters elders in Irian Jaya verdere studies hebben gevolgd tot zelfs op de universiteit. Daar bleef het niet bij want onderhand studeren er heel wat Mappia-jongens en -meisjes aan universiteiten in Jakarta, Yogyakarta en Semarang of elders in Indonesië dankzij de beschikbaar gestelde studiebeurzen. Meisjes die in Enarotali de huishoudopleiding

bij de zusters hebben gevolgd, spelen nu een belangrijke rol bij de voorlichting aan vrouwen in hun kampong. Jolita heeft er zelfs een winkeltje aan over gehouden. Eigenlijk mag je ook blij zijn met het initiatief voor koffiecoöperaties, alleen kan het zakelijk niet echt lukken vanwege extreem hoge vervoerskosten per vliegtuig bij de vermarketing. De polikliniek draait in een versleten gebouw en met weinig medicijnen, maar er gaat wel een preventieve werking van uit. Dankzij de polikliniek zijn mensen en kinderen blijven leven die anders zouden zijn gestorven. De gezondheidszorg kan zeker beter, maar er is in ieder geval iets.

Conclusie: eigenlijk positief dus, maar toch... is hierdoor de armoedesituatie wat verder weggebannen? Zie je nu een duidelijke ontwikkeling onder de mensen waardoor ze het beter hadden dan vroeger? Ik aarzel en neig tot de stelling dat alleen verbetering via dit soort projecten nog geen echte ontwikkeling brengt. Verschil in culturen en economische systemen speelt hierbij een grote rol. Ik weet dat het helemaal niet past bij het moderne 'boter bij de vis' - denken in Nederland en bij de eis van duidelijk meetbare resultaten, maar hier in Timeepa ervaar ik voor de zoveelste keer dat verandering van mentaliteit het eerste vereiste is in het ontwikkelingsproces en de armoedebestrijding. Hier aan de Wisselmeren mag je dan niet in jaren, maar moet je in generaties denken. Duidelijk is dat de ontwikkeling voorbij gaat aan de huidige generatie van volwassenen. De hoop is op de jongelui. Zijn zij in staat om op de rijdende trein van de technologische vooruitgang en moderne tijd te springen? Door beter onderwijs zouden ze er toe in staat moeten zijn, maar de grote vraag blijft, in hoeverre ze mentaal en cultureel al rijp zijn voor deze sprong. Welke missionaris zei ook al weer: het is makkelijker om van niets 'iets' te maken dan van iets 'iets beters'? Dat moet een wijs man zijn geweest!

Dit bezoek roept veel vragen bij me op. Mooie titel voor een boek: Van oertijd naar twintigste eeuw in 50 jaar. Het licht van de petromax verflauwt. Ik ga slapen, ondanks al die vragen, maar morgen moet ik echt met Rapádaba gaan praten...

Rapádaba

Op een paar meter van mijn bed, aan de andere kant van de dunne houten wand, doet de boshaan een schorre maar welgeslaagde poging me wakker te kraaien. Het is nog vroeg en als ik buiten sta bezorgt de ochtendkou me het kippenvel op de blote huid. Nu alles nog stil is neem ik mijn kans waar om een paar uur alleen te zijn.

Snel loop ik het smalle paadje op dat tegen de berghelling naar boven slingert. Het is niet meer dan een opening tussen struiken en bomen en nauwelijks zichtbaar voor iemand die het niet kent. Vroeger was het een weinig belopen paadje dat zich steeds verder omhoog slingert naar een nota-tuin die in het bos tegen de berghelling is vrijgekapt. Na enkele tientallen meters is het pad al moeilijk te volgen. Struiken en lage planten hebben het overwoekerd. Toch verraadde het spoor van platgetrapte takken en grassen dat het nog steeds wordt gebruikt. Een paar minuten loop ik nog in betrekkelijk open terrein. Daarna sluit zich de wereld om mij heen. Een poreus bladerdek van de bomen en struiken ontnemt me het zicht. Voor, achter en opzij en zelfs boven is de hemellucht afgesloten door een groen dak. Wat daarstraks nog een pad was, is nu een 'muisenpaadje'. Het gaat steiler en steiler en met enige zelfspot constateer ik dat de oude baas toch niet meer zo soepel klimt. Waar ik vroeger nog klipgeit-neigingen vertoonde, hijs ik me nu met de handen aan de takken hijgend op. Ondanks de ochtendkou loop ik te zweten als een paard en is mijn khakihemd al doorweekt. Dan wordt de struikengroei dunner en lichter en zonder enige aankondiging verspert een pagger (palen-hek) de verdere doorgang. Het is de tuin van een kampongbewoner beneden. Ik klim er over heen en loop tussen de pas geplante nota-stekken verder omhoog. Nadat de mannen een stuk oerwoud hebben gekapt en afgebrand, hebben de vrouwen de stekken geplant in de afgekoelde asbodem. Tussen de bedden door ga ik omhoog en weer het hek over.

Vroeger hield de wereld hier op en begon de klim naar mijn eigen aards paradijs. Inmiddels zijn er meer hekken geplaatst om de later aangelegde tuinen te beschermen tegen de varkens. Dan houdt het echt op en klauter ik de laatste minuten verder, stap voor stap over rotsige stenen en gladder glimmende boomwortels. Onwennig zoeken mijn voeten steun in

de holtes van de boomstronken en in de uitstekende oneffenheden van de onderliggende rotsblokken. Kleine stapjes en dan ineens een hoogte verschil van bijna een meter, waar het voetenwerk ondersteund moet worden door handkracht. Bijna niet meer herkenbaar draait het oude spoor in een brede bocht verder omhoog. Geleidelijk aan wordt het boven weer lichter en door het bladerdek heen wordt de lucht zichtbaar. Ineens vouwt de wereld zich open en ligt het dal beneden ongerept en in al zijn grootsheid wakker te worden in het vroege zonnelicht.
Einde tocht!

Op een uitstekende rots staat reusachtig en sterk mijn oude vriend van weleer, de eik! Met zijn dikke stam in de rotsige grond en zijn welige bladerkroon half boven de afgrond lijkt hij over de diepte heen uit te kijken in de verte. Hier ligt mijn levenscentrum, de vitale spil-as van mijn aardse leven, hier op deze plaats aan de voet van broeder eik.

Leunend tegen de sterke stam kijk ik uit over deze oase van rust en stilte. De eerste bundels zonnestrallen werpen zich bevrijdend in de bovenste flanken van de bergrug die het dal afsluit. Loshangende wolkenflarden van ochtendmist lossen zich op in de verwarmende stralen. Ze schenken het dal de zachte kleuren van de nieuwe dag. Zittend aan de voet van deze reus leg ik mijn handen op zijn wortelpoten. Het voelt als broer, als vriend en hardop koester ik zijn naam:

"Rapádaba... doofstomme!"

Timeepa, november 1995

Rapádaba.

Dit is de plaats waar ik echt mens geworden ben. Hier heb ik ervaren hoe je van mensen kunt houden, van mensen die, zoals hier, leven in een heel ander tijdperk en in een ons vreemde cultuur. Hier heb ik ervaren hoe liefde onder mensen niets te maken heeft met nivo, kennis, ontwikkeling of wat al meer... Hier heb ik mijn grenzen afgetast... hier heb ik volop geleefd, gelachen, geleerd en geleden. Op deze berg aan de rand van het dal, in deze stille schoonheid van de schepping, leunend tegen deze oeroude wijze broeder boom, lost alles zich op van wat we vinden

dat mag, moet, betamelijk, geboden of verboden is. Hier heb ik leren huilen en lachen, haten en liefhebben. Hier heb ik geleerd hoe relatief alles en iedereen is: leven en dood, geluk en ongeluk, de mensen, God en godsdiensten en niet in het minst ikzelf en mijn eigen bestaan in deze wereld..."

Rapádaba heeft mij de zin in het leven afgenomen en teruggegeven. Dit was de plek waar ik jaren geleden tot mezelf kon komen, ver weg van alles en ieder. Urenlang kon ik hier voor me uitkijken en denken over wat ik kwam doen in deze jungle bij mensen die nooit contact hadden met de wereld buiten; hoe ik deze mensen uit de oerwereld soms begreep, maar vaak ook niet. Hier heb ik me afgekeerd van de God uit mijn opvoeding en me bekeerd tot die andere God, die zich niet liet maken tot wat ik wilde dat Hij was. Hier heb ik mijn eenzaamheid uitgehuld. Hier heb ik geschreeuwd uit woede om het lijden en de pijn van mensen. Hier heb ik geroepen en gebeden om hulp. Hier heb ik ervaren hoe de lijnen van verleden, heden en toekomst in elkaar verstrengeld zijn; hoe al wat was in het verleden te maken heeft met wat nu is of nog gaat komen. Maar ook hoe sterk het heden geworteld ligt in het verre verleden. Dat niets er zomaar is en dat je achter elk schijnbaar toeval en zinloos 'waarom' een zingevend 'daarom' mag ontdekken.

Aan de voet van deze woudreus heb ik urenlang uitgekeken over het verre stille dal, over de grillige kale bergtoppen, iets lager over de beboste groene hellingen en daaronder over de wafelachtige stukken grond waar de bewoners van de kampong hun tuinen aanleggen. Gelachen heb ik om mijn eigen blunders en stomiteiten toen ik dacht dat ik precies wist hoe om te gaan met deze mensen en elke keer weer op m'n bek viel wanneer ik de plank missloeg. Hier werd ik van zelfverzekerde avonturier 'die ze wel even beschaving zou leren' tot voorzichtige behoedzame denker, die gaandeweg bij elke ervaring met deze bewoners van de oertijd meer vragen dan antwoorden opriep.

Deze uitstekende rots ziet kilometers ver uit over alle schakeringen groen die de aarde rijk is. Weer hoor ik het geluid van ontwakende vogels in de bomen, hun speelse gekoer en gekwetter en de heldere melodie van de zangers die ver doorklinkt in deze oase van stilte.

De wind ritselt door de bladeren en in de verte kabbelt het beginnende bergstroompje dat zich beneden met veel geweld uitstort in de Mappiarivier en op weken loopafstand uitwaaiert in de zee aan de zuidkust.

Rapádaba heb ik deze plek gedoopt: doofstomme.

Ook deze wijze broeder eik noemde ik Rapádaba, doofstomme. Want hier sprak de stilte van de natuur en gaf de grootse woestheid van deze junglebergen me op de duur het antwoord op wat ik niet begreep. Broeder eik sprak nooit en hoorde niets, maar toch was het alsof ik in het geritsel in zijn bladeren een antwoord hoorde. Hier klonk de stem van de Roomse-Kerk-God steeds zwakker en vervormde tot een bemoeidigend gefluister van het 'new-age-achtige, binnen- en buiten- kosmische Opperwezen. Fel ageerde ik tegen het geloof van de Ekari's in de geesten van hun voorouders en overledenen, maar was het niet hier dat ik langzaam en steeds meer begon te luisteren naar wat hun en mijn geesten van overledenen voorouders en dierbaren te zeggen hadden. Terug bij Rapádaba ben ik, ver van huis, weer echt thuis als in de moederschoot van de aarde. Is het niet vreemd dat ik juist deze plek na al die jaren nog steeds als centrum van mijn leven herken en dat ik de dank om de voorspoed en het geluk in al die jaren nadien hier neerleg aan de voet van deze doofstomme broeder boom? Maar ook heb ik hier later ervaren dat de teleurstellingen en tegenvallers in mijn leven ineenschrompelden en zich oplostten, in de geest zittend op deze plaats waar ik zo intens het samengaan van uitersten heb beleefd.

Het wilde gescharrel van een vogelpaar in de bomen brengt me terug in de werkelijkheid. Hoe lang zat ik hier al te staren? Mijn ogen volgen de duik van de witte vogel die - zwevend nu - steeds verder doordringt in het dal, kleiner en kleiner in de richting van de kampong, tot hij tenslotte buiten oogbereik verdwijnt. Hij brengt me weer terug bij de belevenissen van afgelopen dagen. Paulus met zijn drugs en sprekend in de geestenwereld.... De irritatie over de gepresenteerde rekening van het aangeboden eefstijven en de 'betaling' die geen betaling genoemd mag worden voor de geschonken cadeaus. Hun gevoel van rechtvaardigheid en eigendomsrecht toen het ging over zo'n onbenullige zaak als mijn tijdelijke huisvesting. De vanzelfsprekendheid waarmee ieder na 30 jaar

de 'verzorging' weer opneemt: Don in de keuken... de dochter die de taak van de overleden moeder overneemt en me 's avonds nota's brengt. "Geef me vijfduizend gulden voor de school en de kerk," vraagt de onderwijzer en niet te vergeten dat onwezenlijke gesprek met Tobi gisteravond over de oorsprong van de Ekari's, hun taal als taal van de mensen en het bewijs aan de hand van taalethymologie.

"Rapádaba, wat moet ik hier nou mee?"

Zonder ergens concreet aan te denken blijf ik voor me uit zien, naar de bergen, over het dal dat zich warmt in de zon. Weldadig onderga ik de stilte en de veilige steun van broeder eik in mijn rug, alsof hij me zegt: "Leun maar tegen me aan en voel hoe ik mijn kracht en energie aan je doorgeef..."

En terwijl ik zo maar zit te niksen, te kijken en me open en ontvankelijk maak voor deze bijna sacrale schoonheid van de natuur, voel ik me geestelijk en lichamelijk doortrokken van een warme mildheid en begrip.

"Maar", zo fluistert het suizen van de wind in de ritselende bladerkruin van broeder eik, "is het dan zo gek wat er met Paulus aan de hand is? Voel je zelf ook niet de invloed van deze majesteitlijke grillige en schone natuur? Is het niet of ook jij nu de stemmen hoort van al die missionarissen die hier vroeger werkten? Hoor toch je Ekarivrienden die al lang geleden hun uitgedroogd lichaam hebben verlaten dat door hun zonen was bijgezet in de kruinen van de bomen in dit oerwoud. Op deze plek ben je te gast in die andere wereld die wordt bewoond door hen en door de geesten van de bomen, de geest van de windvlaag en de waterstroom. Dit is de plek waar zij wonen, hier in de donkere hollen van de bergellingen of in de bladeren van deze boom."

"Ja maar, Rapádaba, ze hebben toch naar me geluisterd toen ik vertelde over dat ene Opperwezen, de God die liefde is, die Schepper is van alles wat er is. Ze luisterden en wilden het geloven. Juist zoals ze geloofden dat de huizen die we samen bouwden beter en sterker waren dan hun eigen hutten; dat het goed was om met zijn allen te werken aan een weg; dat als je iets wil bereiken, je het samen moet doen; dat het je niets hielp als je onderlinge ruzies maar beslechtte met de pijl en boog en ga maar door. Ze hebben naar me geluisterd en heel vaak namen ze het van me aan."

Een koele windzucht waait spelend door mijn haren. Het is alsof bomen en struiken me toeknikken en Rapádaba me vriendelijk plagend onderbreekt.

"Natuurlijk heb je gelijk. Het is waar dat jouw huizen beter zijn dan onze hutten. Zie maar hoe de 'rijken' onder ons je voorbeeld volgden en van hun opgespaard geld planken, spijkers en aluminiumplaten kochten om ook zo'n huis te bouwen. Maar je ziet toch ook dat naast elk huis de eigen Ekarihut blijft staan. En waarom waren de mannen gisteren toen je de huizen langs ging niet in het nieuwe huis, droog onder de platen en zittend op hun stoel aan de tafel? Zaten jullie niet overal op de hobbelige vloer rond het rokerige vuur in de hut en heb je niet gemerkt dat de huizen alleen gebruikt worden als bergplaats voor hun spaarzame bezittingen? En slapen doe je toch veel prettiger rond de warmte van het vuur dan in een koud huis? En nu je het toch hebt over de aanleg van bredere paden en wegen. Wie wilde dat eigenlijk, jullie of wij? Lopen wij niet even makkelijk dwars door het bos, waar we veilig zijn en de kans op het spoor van wilde varkens of malse veldmuizen zo veel groter is?"

Luister... luister maar! Denk eens terug en zie hoe je daar beneden in het dorp sprak met de jonge mannen die met je werkten en met je meegingen op tournee? Als jonge kerels onder elkaar, ginnegappend over vrouwen en seks en hoe dat allemaal ging in de wereld van de witte mensen. Maar ook hoe jij dat aangreep om hen te vertellen over de biologie van het menselijk lichaam, over sperma en eicellen en hoe kinderen groeiden in de baarmoeder van de vrouw? Van ginnegappen werd het ernst. "Dat hebben we nooit geweten", zeiden ze en vrijmoedig gingen ze er nu serieus op door.

Enkele dagen na dat gesprek zou je voor een paar weken op tournee gaan. Bij het aanbreken van de dag stonden de draagblikken met medicijnen, eten, slaappullen en andere nuttige dingen die je onderweg nodig had al klaar op het platje voor je huis. Het wachten was op de dragers. Na een half uur was het stel compleet op twee na.

"Mozes en Johannes kunnen niet mee, patoge." (pastoor).

"Waarom niet?"

"Hun vrouwen zijn zwanger, dus kunnen ze geen maand van huis."

"Maar het duurt toch nog een paar maanden voor ze bevallen", antwoordde ik.

"Daarom juist, tuanni. Ze moeten nu heel vaak met hen vrijen, want nu is het de tijd om de armpjes, beentjes, vingers en al de andere ledematen te maken. Elke keer als ze gemeenschap hebben maken ze het kindje verder af. De ene keer de beentjes er bij, de andere keer de oortjes. Ze moeten nu dus thuis blijven."

"Begrijp je?" fluistert Rapádaba in zijn bladerkruin. Jouw verhaal over zaad- en eicellen en het groeiproces in de baarmoeder werd met belangstelling aanhoord en geloofd, alleen.... het is geen zaak van 'òf... òf', maar van 'èn... èn'. Jouw verhaal is waar, maar tegelijkertijd blijven we er vast van overtuigd dat de man elke keer wanneer hij binnengaat in de buik van zijn vrouw een stukje bijmetselt aan het lichaam en de ledematen van zijn kindje.

En weet je nog hoe je een andere keer uitvoerig 'preekte' over het ontstaan en voorkomen van ziektes. Hoe je sprak over de kracht van het bloed en de werking van rode en witte bloedcellen. Na veel vragen en antwoorden was er weer een mysterie opgelost. Bloed bestond uit cellen en die cellen waren als soldaten die binnendringende ziektebrengers bestreden. De onderwijzer had het begrepen en gaf het verhaal natuurgetrouw door aan de leerlingen op school. Maar tegelijkertijd sprak hij zijn waarschuwingen uit over het behoedzaam omgaan met mensenbloed en over de geest die heerste in het bloed. Het was de goede geest in het bloed die mensen gezond liet en de kwade geest van het bloed die ziekte veroorzaakte.

"Wat maak je je toch zorgen om Paulus? Waarom is het met God anders? Natuurlijk geloven we in de Ibo, de grote God, zoals je ons leerde, in Jezus, Maria en de heiligen, maar ook in de geesten van de mensen die rondzwerven; in de geesten van het water, de bergen, de wind. Als God kunnen zij ons goed doen en kwaad doen... En allemaal spreken ze met Paulus... Bedoelde jij dan iets anders toen je ons leerde bidden?"

De rust van de natuur aan de voet van broeder eik heeft haar eigen boodschap, die alleen verstaan kan worden wanneer je hier zit en kunt luisteren naar de taal van het doofstomme van deze Ekariwereld. Hier

op de plek van Rapádaba groeit begrip en mildheid voor hen en voor mezelf. Het is duidelijk dat ik mijn Ekari-vrienden ook na zoveel jaar niet heb begrepen, maar de irritatie vloeit uit me weg. Is het echt zo vreemd dat ze denken dat ik zomaar enkele duizenden guldens op tafel leg? Hebben ze mij ooit anders gezien dan een vreemde machtige man - een vriend weliswaar - die alles had of kon laten komen waar zij zelfs het bestaan niet van wisten. Wat hij doorgaf via de radio werd een volgende keer gebracht met de Cessna. Werden me ook vroeger niet de zotste dingen gevraagd?

"Patoge, kun je een vliegtuig vol wapens laten komen om de Indonesiërs te verdrijven?"

Ze wilden graag 'zakken vol kaurischelpen', (hun geld) in een hoeveelheid die voor ons gelijk staat aan de berg goudbroden in de kluis van de Nederlandse Bank. Ook witte varkens die snel vet werden en graag ook ijzere bijlen en schoppen die zoveel sterker waren dan de eigen stenen en de eenvoudige graafstok.

Zeg niet dat je niet rijk was. Er kwam aluminium voor dakbedekking op school, polikliniek en huizen. Rijst, olie, zout, suiker... kleding en naaimachines... medicijnen en schoolboeken. Er was geld voor salarissen van onderwijzers, catechisten en werkers! Uit alle streken van de wereld bracht de Cessna post en brieven van hun eigen kinderen die naar hun begrip ontzettend ver weg studeerden in grote steden als Jayapura en Biak. Waarom dan geen paar duizend guldens, dollars of rupia's om school en kerk op te knappen?

'Betalen voor geschenken?'

Ben je dan al vergeten dat 'zomaar iets geven' gewoon niet kan bij de Ekari's. Het is dan wel 'opaa', voor niets, maar buiten je eigen kleine familiekring om betekent opaa toch altijd 'do, ut des: ik geef opdat jij geve'. Het zijn echt geschenken uit goede wil en als gebaar van dank, maar wat is er nu normaler dat wanneer ik jou iets geef, jij mij iets teruggeeft? Wat is er nu eigenlijk pijnlijk: dat jij je gekwetst voelt als je denkt te moeten 'betalen' voor je geschenken? Of dat wij ons met al onze vriendschapsbedoelingen geen houding weten met jou omdat je niet aanvoelt dat je er iets tegenover moet stellen? Waarom denk je dat

we van je willen profiteren en twijfel je dus aan de echtheid van onze vriendschap?

"Maar" werp ik aarzelend tegen, "die rekening dan die jullie me geven voor het varken en het eten?"

Nog steeds vriendelijk komt het antwoord van Rapádaba:

"En doen we dat onder elkaar ooit anders? Heb je ooit meegemaakt dat we elkaar niet op de een of andere manier 'betalen', zoals jij dat noemt, voor het vlees tijdens het varkensfeest, voor hulp bij het maken van de pagger of het aanleggen van de tuin? Natuurlijk maken we dan verplichtingen en kan de gever ons op het geëigende moment dat hem schikt vragen om de wederdienst. Wie snapt wie nu niet?"

Van de lagere berghellingen in het dal stijgen her en der kringelende rookpluimen op vanuit het groene dek. Het dagelijks leven is weer op gang gekomen. In de hutten worden de smeulende resten van het houtvuur aangewakkerd en het natte nieuwe hout uit het bos jaagt grote rookwolken door het boomschorsdak. In het binnenste van de hut hervatten de mannen hun eindeloze gesprekken. De laatste knollen worden uit de draagnetten gehaald en rond het vuur roosteren de vrouwen de zoete aardappelen om en om in de hete as. Kinderen kruipen overal rond en de allerkleinsten hangen al aan de borst, als moeder de zaak in de hut op orde brengt.

De laatste jaren zijn vooral de oudere mensen steeds vaker verhuisd uit de kampong. De tijd van welvaart lijkt al voorbij. Terug op hun eigen jacht- en tuingronden in de bergen bouwen ze net als eeuwen geleden weer hun eigen hut in de wildernis. Daar wonen ze dan met twee of drie gezinnen dicht bij de tuin en op plekken waar zij onbezorgd de varkens kunnen laten wroeten. Zelfs Don heeft zijn Ekarihuis weer ver weg tegen de berghelling gebouwd en gebruikt zijn huis en hut in het dorp als een soort tweede huis waar hij zo af en toe eens verblijft en zijn 'rijkdommen' achter zware sloten bewaart.

Staat de traditionele samenleving op springen?

Het dorp Timeepa lijkt wat te zijn leeggebloed. De bevolking bestaat vooral uit oudere mensen en jonge kinderen. Veel van de oudere jeugd studeert nu elders in Irian Jaya in de grote kuststeden.

Maar ook de niet-studerende jeugd trekt weg uit het traditionele woongebied waar de ouderlijke en voorouderlijke gronden liggen. De 'business' aan de kust oefent een onweerstaanbare aantrekkingskracht uit en sinds er kort geleden een wegverbinding naar de kust is aangelegd, is de trek naar de stad met al zijn winkels, handel en bedoeninkjes alleen maar sterker geworden. Zij die blijven lijken voor een deel weer terug te vallen in een tijd waar alleen het familieverband bepalend was. De dorpsvorming ontstond pas later toen het gebied onder bestuursmacht werd gebracht. Immers hoe kon je bijvoorbeeld een aanzet geven tot onderwijs wanneer de kinderen onbereikbaar ver verspreid wonen in de bossen? Hoe kan een bestuur functioneren in een ontoegankelijk gebied waar mensen niet samenwonen in overzichtelijke en controleerbare dorpen?

Het is alsof de natuur nu in beroering komt.

De wind steekt op bij vlaggen en Rapádaba lijkt meer dan bereid om met mij de gedachtendiscussie voort te zetten.

"Tobi", gaat het door me heen. Wat een zelfvoldaanheid om te denken dat zij de echte mensen zijn en dat alle andere mensen van hen afkomstig zijn. Toch is het misschien niet zo bizar als het lijkt. Dat ze zich als de oudste mensen zien was me al langer bekend. Indertijd werd dat in alle vormen en toonaarden wel duidelijk gemaakt: "inii... mè": de mensen... dat zijn wij! Wat mag je anders verwachten. Eeuwen en eeuwen lang leefden zij hier in dit ontoegankelijke bergland, in deze wildernis van het tropische eiland. Nooit is die wereld geraakt door de grotere wereld daarbuiten. Tot vijftig jaar geleden heeft geen mens van buiten ooit maar enig idee gehad van het bestaan van deze stammen. Niemand was hier ooit geweest. Is het dan zo verwonderlijk dat zij die alleen zichzelf kennen, dan zeggen: "de mensen...dat zijn wij!

Het gesprek van gisterenavond was niet zozeer bizar om het idee dat zij zich als de oorspronkelijke mensensoort beschouwen, maar dat een man als Tobi dit nu 'wetenschappelijk' probeert aan te tonen op grond van taalvergelijking. Tobi is universitair geschoold en beschikt over een scherp stel hersens. Hoe kan hij dit dan zeggen? Waar ligt het manco in de opleiding van mensen uit andere culturen? Wat is er méér nodig dan

kennisvergroting om de aansluiting naar andere culturen te kunnen maken? Wat doet een universitaire scholing wel en niet met mensen? Tobi is echt een knappe kop. Vroeger heb ik menig discussie met hem gevoerd. Wat hij had te zeggen was ter zake en sneed hout. Maar wat moet ik dan met zijn theorieën en taalanalyses? Wat met zijn 'vreemd gedrag', zoals zijn stamgenoten zeggen? Misschien heeft de malaria ooit zijn hersens aangetast?

Het doet me denken aan dat kleine Monimeisje dat indertijd door een Amerikaanse zendeling uit de bush werd geplukt en in Amerika werd opgevoed. Na vele jaren kwam ze terug bij haar Monistam aan de Wisselmeren en nam zonder probleem weer deel aan het leven van haar stam. Ze trouwde daar en leefde door alsof er geen Amerika in haar leven had bestaan.

"Rapádaba, ik begrijp je niet. Vinden jullie nu echt dat Ekari's..."

Verder kom ik niet...

Mijn gepeins wordt verstoord door een lang uitgehaald aaioe... eejooo... auuwaaa... Van beneden wordt 'gebeld'. Iemand staat te roepen: de lang uitgehaalde klinkers weergalmen en dringen door tot op deze plek. De 'veldtelefoon' weet ik, scherp luisterend naar de ver dragende uithalen. Op deze wijze worden berichten in no time doorgegeven van dorp tot dorp en tot de ver afgelegen eenzame hutten op de hellingen van de berg.

Net als vroeger kan ik er niets van maken. Roepen ze me? Met de handen voor mijn mond getuut, galm ik maar wat terug... Dan houdt het op! Maar de meditatie is over en de geest van Rapádaba zweeft weg en lost zich op in het niets. Toch een beetje onder de indruk blijf ik stil zitten op de harde boomwortels. Het paradijselijke uitzicht blijft boeien. Het dal is nu geschakeerd groen gekleurd en de zon heeft vrij spel in het dal. In de nu blauwe lucht klimt ze hoger en hoger.

Een blik op het horloge..." Tjee, er zijn al uren verstreken."

Met een licht gevoel en met de geestelijke accu weer bijgeladen sta ik op.

"Kojaa, broeder eik. Gedag!" en na een amicale klap op z'n bast huppel ik naar beneden.

De oude tred zit er weer in.

'Van de berg afdalen', zeggen de echte wandelaars,' is vaak moeilijker dan klimmen.'

Maar mijn leerschool bij de Ekari's heeft me anders geleerd. Mijn voeten raken nauwelijks de boomstronken en stenen. Het is de techniek om automatisch de houvast-punten te zoeken en nog voor je voeten het gewicht doordrukken weer een volgend steunpunt te vinden. Een kwestie van vederlicht huppelen en, dansend alsof de 80 kilo geen rol speelt, de steunpunten op het pad aan tippen. Geen stevige olifantentred dus, maar een beetje klipgeit-achtig. Word je lang niet zo moe van, maar als je valt maak je wel een smak!

Halverwege komt Don me tegemoet.

"Ik dacht wel dat je hier zou zitten", hijgt hij.

Alleen Don weet wat deze plek voor me betekent. Als geen ander voelde hij vroeger mijn stemmingen aan en op de momenten dat ik dan wegslechterde in richting van het bergpaadje, wist hij het al: 'Hij moet weer even tot zichzelf komen. Gewoon maar laten gaan!'

Terug van Rapádaba stond hij me dan weer breedlachend op te wachten.

"Heb je zin in koffie?"

Maar zijn ogen zeiden dat hij het had begrepen: 'Fijn, dat je er weer overheen bent!'

Samen vliegen we naar beneden. Don voorop. Soms moet je echt springen als de afstand te groot is. Maar dan staat hij ineens stil en stelt zich zo op dat ik met een korte steun op zijn schouder zonder grote sprong de volgende voetsteun kan pakken.

"De radio gaf door dat de volgende Cessna naar Timeepa gaat...

We moeten opschieten," hijgt Don.

We lopen nu echt te rennen. Daar zijn de tuinen al, het hek, het paadje wordt wat breder. Dan bukken we ons onder de laatste struiken door en staan weer vlak bij het huis aan de rand van de vliegstrip.

De rust van vanmorgen is totaal verdwenen. Binnen in de kamer zit Servatius aan de microfoon van de zendradio. Nog maar net van de middelbare school heeft hij de zorg voor alle vliegzaamheden: het doorgeven van weerberichten, wegen van bagage en passagiers, uitschrijven van tickets

(nou ja...), er voor waken dat niemand, zoals ooit gebeurde, met zijn hoofd voor de draaiende propeller komt en al wat er verder bij komt kijken. Als we binnenstappen geeft hij keurig het weerbericht door.

"Helder weer. Ik kan de bergen goed zien en de strip is niet zo erg drassig. De wind begint af en toe flink aan te zetten, dus je moet gauw komen."

Vaak ontstaan er rond 11 uur s' morgens wat rukwinden vanuit het dal. De strip is ooit aangelegd aan het eind van de berghelling. Loopt halverwege sterk op en is maar aan één kant aanvliegbaar. Bij teveel wind kan er niet worden geland.

De bagage is gauw gepakt, want ik reis tegenwoordig slechts met een flinke weekendtas de wereld rond. Spaart me een hoop gesleep. Nauwkeurig hanteert Servatius de weegschaal. Of de patoge-tuanni er even op wil gaan staan.

"Exact 82 kilo."

Dat zegt hij met een zekere bewondering. Niet verwonderlijk want de standaard Ekari passagiers komen doorgaans niet boven de 55.

Vandaag zijn er geen andere passagiers dus er kunnen nog wel een paar zakken koffiebonen bij van de coöperatie. Beneden in Nabire wonen een paar familieleden die voor verdere verkoop aan de handelaar zorgen.

Om het huis wordt het steeds drukker. Het bericht dat de Cessna op komst is, verspreidt zich snel. Er wordt druk gepraat en gelachen. Servatius krijgt van alle kanten onooglijk dichtgeplakte briefjes toegestopt: brieven voor kinderen en familieleden die in Nabire of elders in Irian Jaya verblijven. Postzegels kennen ze hier niet. Waar zou je die ook moeten kopen? Als er maar een adres opstaat, dan komt het via de missievliegerij wel een keer aan!

Dan gilt er opeens een van de vrouwen: "Wuukoma!"

Even is het stil. Ik hoor nog niets maar de scherpe Ekari-oren hebben het geluid al opgevangen. Een paar bootsen zingend het geluid van de motor na en en-masse zingen ze "wuu...wuu...wuuuu." Dan wijzen ze "Daar komt-ie."

Hun ogen zijn ook flink scherper want pas na enige tijd ontwaart ook ik het kleine stipje dat zich heel nietig voortbeweegt langs de bergwand.

Het kleine insect wordt groter en groter en draait zich in goede positie voor de landing. Een paar tientallen meters van het ravijn raken de wielen de grasbaan.

Het ging weer goed... een happy landing.

Landing Timeepa. "Dan slaat de propellor de laatste slagen en is het ineens stil... heel even!"

1999...terug naar Rapádaba

"Jako, zullen we de zaak maar in de kast zetten?"

De toegang tot het boekenkamertje op de zolder van het minderbroedershuis in Leiden is tijdelijk ontzegd. Geen plekje op de vloer en tafel is nog vrij. Omzichtig schuifelen Jako en ik tussen de stapels boeken.

"Doe alsof je over de berghelling klimt. Ver beneden je stroomt de kali en als je valt..."

De oude strijdmakker uit de jungletijd kan het niet laten om me te herinneren aan het spookbeeld van een bijna-doodsval van de steile berghelling die het Timeepa-dal scheidt van het buurdorp Modijo.

Op de plaats waar een aardschuiving had plaats gevonden liep vanouds het muizenpaadje van de Ekari's. Met veel geweld stortte de bergkracht zich over een lengte van zo'n honderd en een breedte van meer dan dertig meter naar beneden, alles wat groeide en bloeide meesleurend naar de kokende rivier driehonderd meter onder ons. Kilometers ver dreunde hij na tot ver in het dal.

"De berggeest is boos", werd er aan het vuur gezegd.

Maar de berggeest bleef verder rustig.

"Eens een pad, altijd een pad", vonden de dragers en er zat dus niets anders op dan 'met de dood voor ogen' hun voetbreed spoor te volgen dwars over de steile onbegroeide rotswand met die afgrijselijke kali zo open en dreigend-uitnodigend daar ver beneden me. Het bezorgde me de hoogtevrees die ik sindsdien niet meer ben kwijtgeraakt.

"Ik wil maar zeggen", treitert Jako verder, "wees een beetje voorzichtig, want alle stapels liggen op nummer en als ze omduvelen, krijg je het bekende domino-effect. En ik wil de klus nu toch echt afmaken."

De klus bestond uit het catalogiseren en herordenen van ruim vierhonderd boeken, verslagen, kaarten en wat al niet meer.

Het vertegenwoordigt de gestolde ervaring van menig Nieuw-Guinea missionaris uit de oude tijd. Hun verslagen, studies en verantwoordingen in de tijd dat ze daar pionierden. Maar ook ligt er een schat aan boeken die door insiders, wetenschappers, romanschrijvers en cultuurvorsers zijn geschreven over dat één na grootste eiland, dat woeste jungleparadijs Irian Jaya in de Grote Oceaan. Behalve wat als boek rechtop

kon staan, bestond de klus ook nog uit het systematiseren van enkele rekken vergeelde krantenartikelen en nauwelijks leesbare copietjes, vaag-paarse stencilafdrukken en manuscripten van wat zij eens de moeite van het opschrijven waard vonden.

"Het is zo'n gigantische troep", vonden Jako en ik. "Op deze manier kijkt geen mens er ooit nog in."

En zo begonnen we uit respect voor dat verleden en voor die pioniers en vrijzinnig-godsdienstige avonturiers de klus om de maffe papierwinkel weer toegankelijk te maken voor wie maar wil.

Na nog eens drie uur schuifelen, stapelen en sorteren, geeft Jako opgelucht het eindsignaal:

"Nu een borrel!"

Het sluiten van de stalen kasten doet me een beetje laconiek denken aan het sluiten van de lijkstaf voor de begrafenis. "Daar gaan jullie dan, broeders uit het verleden, lotgenoten die als eersten zijn doorgedrongen tot de geheimen van de onbekende mensenvolken in deze wildernis. Daar gaan jullie belevenissen en ervaringen van weleer, jullie successen en frustraties. Daar gaat jullie missionair verleden. Zal er nog iemand zijn die jullie opgraaft en belangstelling heeft voor wat jullie meemaakten en deden? Vaarwel oude makkers..."

Met een droog stalen geluid slaat de deur van de archiefkast dicht. De klus is geklaard!

Toch was het méér dan een klus.

Bladerend in de handgeschreven stukken en moeizaam getypte velletjes is het alsof ik bij ze op bezoek kom. Niet zomaar, want 'zo maar' bestaat niet in de bush. 'Even naar de buurman', betekende een dag sjouwen door de stinkende moerassen of natte regenwouden, berg op, berg af, door het water van de kolkende bergstromen, maar ook gloriërend huppelend over een gemakkelijke bergrug met het uitzicht over stille groene valleien. En dan tegen de avond met de tong op je schoenen binnen strompelen in het houten huisje van je medebroeder.

"Ik kom even een paar dagen bijtanken... Heb je koffie...?"

Lezend in hun verslagen ga ik langs de makkers en lotgenoten uit de zestiger jaren, maar ook naar de pioniers van de eerste tijd van wie slechts nog een enkeling in leven is. Hier en daar een brief van mezelf,

een artikel... Heb ik dat ooit geschreven? Al lezend weet ik dan ook de rest weer: Waarom ik het schreef; in welke gemoedstoestand; op welke plek aan mijn krikkemikkige tafel of op een boomstronk in de milde zon. Zo ga ik binnen bij mijn makkers en vrienden van weleer, bij de stoere blanken uit het Westen, bij de trotse stamhoofden in hun hut en bij de gewone Papoea met zijn pijl en boog in de hand zijn weg vindend door de dichte bossen. Zo kom ik ook weer terug bij mijn eigen nooit opgeschreven ervaringen, mijn gedachten en meningen.

"Ik ga terug naar Rapádaba" zeg ik mezelf. "Jullie allemaal gaan met me mee. Daar praten we verder met de geesten van de grote pioniers, de befaamde stamhoofden van de vijftiger jaren, de gewone mannen en vrouwen van de Ekari-stam, de collega-missionarissen van weleer en mezelf.

Via de trap naar mijn studeerkamer loop ik weer het bergpaadje op naar boven, langs de tuinen en door het dichte oerwoud. Ondanks mijn keurig gepoetste schoenen, voel ik de modder zuigen na de zware regens en dwars door de takken en struiken haken de scherpe uitsteeksels zich vast in mijn shirt. Achter het bureau probeer ik alles om me heen van me af te zetten, de ogen dicht om zo terug te komen bij Rapádaba. De soepele rugleuning van de bureau stoel wordt hard en ongelijk. In mijn rug voel ik nu de harde boomstam van broeder eik. Hier op deze rots-punt, uitkijkend over het stille verre dal hoor ik jullie, geesten, in het ruisen van de bomen en in de vlagen van wind.

"Wat kom je doen? Wat wil je van ons?" hoor ik Rapádaba zeggen.

"Jullie verhaal over wat er gebeurd is." probeer ik. "Zo'n vijftig jaar geleden toen jullie hier nog volledig waren afgesloten van alles wat zich buiten deze vallei bevindt. Toen jullie dachten dat de wereld ophield achter de oerwouden rond het Wisselmerengebied. Wat dachten jullie toen die eerste witte mannen vanaf de zuidkust naar boven trokken tot aan de grens van jullie gebied? Wat dachten jullie van hen en wat dachten zij van jullie?"

Niets dan geritsel in de bladeren boven me. De ochtendconversatie van de vogels gaat luid kwetterend en fluitend onverstoord door.

"Hé, horen jullie me niet?"

Rapádaba toont maar bar weinig belangstelling voor het gesprek.

"Je weet toch al wat er gebeurd is", maakt hij me duidelijk. "Lees in al die mappen en boeken die je voor je hebt liggen. Denk na over wat je zelf deed. Trouwens zeg me eindelijk eens waarom je het deed. Als je daar nu eens mee begint...!"

En teruggetrokken in de spelonken van het groene bergmassief, wacht Rapádaba rustig af.

"Eerst jij", fluistert hij door de wind. "Eerst jij...! Waarom kwam je hier? Waarom moesten jullie zonodig onze wereld openscheuren. Waarom hebben jullie je niet laten afschrikken. We probeerden jullie tegen te houden door de muggen en bloedzuigers in de jungle, maar jullie trokken er door heen. Zelfs de wilde kracht van onze rivieren en de steile hellingen van mijn bergen konden jullie niet afschrikken. Wat kwamen jullie doen? Wie ben je eigenlijk en waarom kwam je?"

"Eerst jij... eerst jij...!" fluistert de wind.

Een kwestie van 'roeping'?

"Tot in de uithoeken der aarde,
tot voorbij de verste zeeën
stellen mensen hun vertrouwen op U..."

Zacht murmelend schuifelt een oude grijze monnik door het carrée-vormige binnenpand van het minderbroedersklooster in Alverna. Voorovergebogen, het brilletje vlak boven de letters en met kromme vingers tussen de vergeelde bladzijden van zijn brevierboek, prevelt hij rondje na rondje de oude psalmteksten. De regelmaat van slepende sandalen over de gladde tegels benadrukt de stilte in deze gewijde ruimte.

"Uit de diepte roep ik tot U
Heer, hoor naar mijn stem..."

"Sukkel, jonge hond, kijk uit je doppen..."

Met een nijldige, niet voor de Heer bedoelde stem, haalt de oude uit naar de bruine schim die hem bijkans het gebedenboek uit de handen rent. Weer een van die jonge medebroeders. Zo druk en onrustig... Wat die lui de laatste tijd toch hebben? Inmiddels rent 'de jonge hond' al met tweeën driestapssprongen over de trap, de bruine pij tot kniehoogte opgetrokken om niet languit neer te klappen.

"Je moet direct bij de magister komen", vertelde hem Hugo met een van nervositeit hoogrode kleur.

"Heb jij al wat gehoord", vroeg Joop.

"Ja, het wordt Brazilië."

In zijn kloostercel op de bovenste gang van het theologicum dwong hij zich tot rust. Even de pij fatsoeneren en verder gewoon ijsig kalm blijven, alsof je totaal onverschillig bent voor wat de Heilige Gehoorzaamheid je opdraagt.

De oude monnik had gelijk. Zo tegen deze tijd in het laatste jaar van de opleiding waren de aankomende jonge paters als jonge honden niet meer te houden. Na een basisvorming van zes jaar gymnasiale studie, traden ze aan het begin van het noviciaatsjaar in de broederschap om zich de franciscaanse levenswijze eigen te maken. Daarna begon hun zesjarige priesteropleiding: twee jaar filosofiestudie en vier jaar

theologie. Nu, na al die jaren waren ze binnenkort rijp om 'de wei in te gaan'.

Het gonsde in de gangen...

"Jij zult wel verder door moeten studeren... Henk is typisch een parochiepater en Nico staat het docentenvak op het lijf geschreven..!" Maar verder dan gissen kwam het niet, want de toekomst van de groep jonge paters was een goed bewaard geheim dat alleen gespreksonderwerp was geweest tussen de magister en enkele rijpe en wijze paters docenten. Slechts één klein voorteken was gegeven.

"Wie van jullie naar de missie wil gaan, - de provinciaal beslist natuurlijk - mag deze week een briefje met drie namen van missielanden bij me inleveren", had pater magister enkele weken geleden gezegd.

De lont van onrust was daarmee aangestoken. Wie worden de missionarissen van de klas ?

"Het was al besproken bij de lectoren", wist de een.

"Deze week komt de provinciaal", wist de ander.

Een bescheiden kloep op de deur van de magister.

Gewichtig en schijnbaar in volledige zelfcontrole werkte het 'mannelijke', zoals de magister onder de jonge paters werd genoemd, onverstoort door, alsof hij de zenuwachtige jonge monnik voor zijn bureautafel nog niet had opgemerkt.

"O ja. Joop, jij had ook een briefje bij me ingeleverd... Eens kijken... Nieuw-Guinea, Pakistan of Japan. Japan is een vrouwenmissie waar ze vooral via Kindergarten werken. Vrouwenmissie... Lijkt me niks voor jou."

Pakistan?... Stilte... Mmmm. Mmmmm...!

En Nieuw-Guinea... "Dat lijkt me beter bij jou te passen. Je bent gezond en je hebt er het karakter voor. Ik zal het de provinciaal voorstellen, maar ga er maar van uit dat..."

De rest hoorde de 26 jarige Joop al niet meer. Zijn toekomst was getekend: missionaris in Nieuw-Guinea, het eiland dat inmiddels al West-Irian heette.

De daarop volgende maanden was alles 'halleluja'.

De zon kleurde heller en roder dan voorheen. De moeilijke theologie-studie, -want een echt briljante student was-ie nooit geweest- leek ineens makkelijker. Op de boekenplank in zijn kloostercel stonden nu antropologische studies en boeken over inheemse volkeren. Nederland leek vergeten en met enthousiasme sprak hij over dat verre wilde eiland, waar hij wel nooit geweest was, maar waar hij toch al veel over wist te vertellen.

Het pastorale (zevende) jaar waar de jonge paters leerden spreken in het openbaar en ingewijd werden in het pastorale vak 'hoef jij niet te maken', had het mannetje gezegd. "In Irian is toch alles anders...!" In plaats daarvan zoek je maar wat meer aangepaste opleidingen. Twee maanden stage op de EHBO-afdeling van een Haags ziekenhuis met medisch certificaat geldig voor het pakket van een eerste stuurman op de 'grote vaart'; Memisa-cursus voor missionarissen in Rotterdam; kookcursus....symposia over tropische landbouw en niet te vergeten een intensieve taalcursus Indonesisch op het taal instituut.

Dan wachten op het visum...

De wind steekt op in de groene vallei. Achter mij duwt broeder eik me in de rug.

Luister... naar de stilte, de wind, de bomen.

Luister naar ons, mensen en geesten van de Wisselmeren.

Luister naar je oud collega-missionarissen.

Luister... naar Rapádaba.

"Waarom...?"

Wat je ons niet vertelt, is waaróm je naar de missie wilde, waaróm naar Nieuw-Guinea en was je ook blij geweest als het toch Japan of Pakistan was geworden...?"

Het blijft stil op de rots.

De vraag van Rapádaba laat zich niet zo makkelijk beantwoorden...

"Zeg het dan" hoor ik de Til als eerste Wisselmeren-missionaris, "zeg dan dat het onze Roeping is."

"We kwamen om de Blijde Boodschap van het Evangelie te brengen," helpen me de geesten van andere oude missionarissen. "Die mensen hier leven in angst om boze geesten. Ze moeten weten dat God van hen

houdt en dat ook aan hen het eeuwig leven is beloofd waarin ze voor altijd verlost zullen zijn van aards verdriet, oorlog en armoede. We moeten ze het geloof van de Kerk brengen."

"Ze moesten gedoopt worden want anders komen ze niet in de hemel", probeert een eenzame missionaire geest wat zwakjes en aarzelend, maar een wild geruis in de bomen zegt me, dat deze mening door de anderen toch niet wordt gedeeld.

"Maar zo sterk heb ik dat nooit gevoeld", val ik mijn 'maatjes van vroeger' af.

Ik ben bang dat ik heel wat minder 'godsdienstig' dacht. Een baan als priester in Nederland had me nooit erg aangetrokken. Ver weg, naar vreemde landen en vreemde culturen..., dat trok me. Japan was ook goed geweest, maar West-Irian stond boven aan het lijstje, want hier lag het avontuur dat me aantrok. Als vrijgezel droeg ik voor niemand verantwoordelijkheid. Ik kon gaan en staan en doen wat ik wilde en bang voor het onbekende ben ik nooit geweest.

"Wat me wèl naar jullie trok, Rapádaba, was jullie achterstand."

"Hoezo?"

"Met welk recht leven wij in deze moderne luxe maatschappij met al haar kennis, rijkdom en ontwikkeling en waarom blijft dat ontzegd aan mensen zoals jullie. Ik dacht dat jullie het arm en slecht hadden en vond dat jullie evenveel rechten hadden als wij... Jullie hadden honger... er was veel ziekte en onnodig leed en dood... Ja, ik was meer een sociaal voelende idealist dan geloofsverkondiger.... "

Toen al waren er mensen die zeiden: "Wat moet je daar toch? Zet er een hek om heen en laat ze hun eigen leven. Is wat wij in het Westen te bieden hebben nu echt zo de moeite waard? Heeft ook het christendom niet meer verdeeldheid dan vrede gebracht? Misschien zijn ze gelukkiger zonder, dan met ons..." In deze stilte van het Mappiadal, waar elke leugen voelbaar is, durf ik te bekennen dat ik hier nooit een echt afdoend antwoord op kon geven. Ik denk dat het niet waar is, maar in mijn hart was er ook vaak twijfel. Pas hier bij jullie werd het me duidelijk. Jullie komen niet in een reservaat door er een hek om te zetten. Of je wilt of niet, de moderne wereld komt er toch aan. Kijk maar naar al die grote houtkapbedrijven, de internationale mijnbouwconcerns.

Kijk hoe jullie goud, zilver en koper uit de bergen wordt gehaald en hoe het oerwoud ontmand wordt. Wat van jullie was, is nu van ons... Wij, moderne mensen, komen er aan en jammer genoeg niet met de meest eerlijke bedoelingen.

"Waarom ik kwám... " vraag je? "Misschien vooral als sociale avonturier, die dacht jullie te kunnen helpen. Maar belangrijker is waarom we bléven... Jullie konden het niet opnemen tegen de commerciële en culturele overmacht van het Westen. We vonden dat we jullie moesten voorbereiden op wat zou gaan komen. Jullie helpen om de stap te zetten die nodig is om in deze opengescheurde wereld je mannetje te kunnen staan en voor je eigen belangen op te komen. Helpen om 'mondig' te worden, noemden we dat, weet je nog?"

Nu is het de beurt aan Rapádaba om stil te worden...

"En...", fluisteren tenslotte de bladeren heel mild... "Zijn jullie daar in geslaagd? Je bent in 1995 nog teruggeweest...!"

Weer valt de stilte... Rapádaba denkt aan kale ontboomde bergen, aan binnengebrachte ziekten, aan wormen die via ingevoerde varkens de hersens van onze mannen, vrouwen en kinderen aantasten en aan het slopende HIV-virus. De jachtgebieden zijn verdwenen en de adatgronden onteigend. Dorpen raken leeg en de jeugd trekt weg. En heeft dat vreemde bestuur en politie nu zoveel meer rechtvaardigheid en vrede gebracht? Waren we vroeger eigenlijk wel zo arm en hadden we honger? Bood het bos niet alles wat we nodig hadden?

Het is stil op deze rots aan de voet van de eik. Met de geesten van de levende en overleden missionarissen vraag ik me af... Begint armoede niet pas waar je met rijkdom wordt geconfronteerd? Ontstaat honger niet meestal pas als je een ander ziet eten? Zijn de Ekari's van nu echt zoveel gelukkiger dan hun voorouders en is de oorlog die ooit werd uitgevochten tussen de stammen niet eerlijker dan de ogenschijnlijk humaner en subtielere manier waarop we een eigen cultuur ontkennen, negéren en dus ook uitmoorden? En hoe sterk, of liever hoe zwak, is de jonge generatie die het antwoord kan geven op de komst van bedrijven en de intrede van de twintigste eeuwse beschaving..?

Wat bracht onze godsdienst?

Wat zijn de resultaten van het onderwijs en een betere gezondheid?

"Maar", zucht Rapádaba, "zouden wij Ekari's dan beter af zijn als jullie nooit gekomen waren?"

"En", zucht de echo van Rapádaba, "zouden zij gelukkiger zijn geworden wanneer wij missionarissen niet gekomen waren?"

Een stevige bries blaast met kracht over de hele lengte van de vallei. De kruinen van de bomen, de struiken en kruiden, alles waait mee, alsof alles schreeuwt: "Nee...!"

"Stomme vraag", bliest Rapádaba, "Alsof je aan een zeventigjarige vraagt of hij nog tien wil zijn..."

"Nee.. nee... nee!"

Aan de lange zuidkust van de Mimika...

"Ga eerst eens een poos naar de zuidkust", zei de bisschop. "De missie kent daar al een lange geschiedenis. Bijna de hele bevolking is katholiek gedoopt. Je standplaats is Pronggo in de West-Mimika en je werkt daar in een goed team vanuit Kokonao."

"tok... tok... tok... tok..."

Met vaste regelmaat tikken de peddels met een droog 'tok' tegen de houten wand van de roeiprauw. Acht stevige Mimikaanse mannen krommen in een gelijk, eindeloos doorgaand ritme hun bruin-glanzende ruggen. Met de ene hand aan het bovenstuk van de peddel en de ander vlak aan de rand van de boot, doorklieven de acht korte pagaaïen in één vloeiende sterke beweging het water. Vóór in de punt van de uitgekapte boomstam geeft de eerste roeier het ritme aan. Zijn heldere, doordringende zang klinkt ver over het water als hij het zoveelste roeilied inzet. Dan vallen de zeven anderen in, harmonisch in de ritmiek van het 'tok... tok... tok...'

In de vroege morgen nog voor de eerste zonnestrallen de vlakke zee raakten verlieten we de riviermonding bij het dorp Oeta. Het is de vijfde dag van dit tournee. In vier weken hopen we de dorpen aan 100 kilometer strandlijn te bezoeken. De stilte op dit onmetelijk wijde water is eindeloos.

"Laut teduh", was het eerste wat Primus zei toen hij de pastoor wekte toen het nog donker was. "Rustige zee vandaag... We kunnen gaan."

Nu in de late namiddag begint de zee wat minder kalm te worden. Enkele uren geleden leek het nog alsof de boomprauw door een lichtblauwe vlakke spiegel sneed. Zelfs in de verre verte was er geen wit golfkopje te bespeuren. Hoog in de lucht brandde de felle hete zon onbarmhartig op de natte zweetende ruggen. Goed afgedekt door een puntige stroohoed en verborgen tussen witte lakens zat de pastoor als een vreemd buitenaards wezen in het middengedeelte van de boomstam. In koloniale stijl geïnstalleerd tussen de zakken en blikken, die de leef- en werkcomponenten vormden tijdens dit tournee doezelde hij ondanks de pijnlijk stijve benen en billen loom in slaap. De toch al beperkte ruimte in de grote uitgehakte boomreus was nauwkeurig beladen.

Zitten kon net, maar bewegen mocht niet om het evenwicht niet te verstoren. Het kón trouwens ook niet, ingeklemd als hij daar zat tussen de blikken.... een blik met rijst, olie, blikjes vlees en koffie,... een blik met een luchtbed, laken en klamboe, ... de miskoffer voor de kerkelijk-liturgische bedieningen, een blik met 'allerlei'... Tenslotte het 'doktersblik' met spuiten, gereedschap en medicijnen die zuster Johanna in Kokonao met veel zorg had ingepakt. Daarnaast nog wat zakken en pakken schrijfleien en boeken voor de scholen. Tussen de blikken in hadden de roeiers een klein plaatsje voor zichzelf vrij gehouden, vier voor en vier achter.

Het laatste uur heeft de opkomende bries de vlakke zeespiegel veranderd in een deinend watertapijt waar de prauw op en neer danst, om en om uitglijdend over een lange golf, om dan snel en kort neer te duiken op het breekpunt waar hij uiteenspatte. De roeiliederen verstommen en zo nu en dan worden de pagaaien ingehouden terwijl de roeiers scherp turend de horizon en de kustlijn bestuderen. Onder elkaar wordt druk gediscussieerd in het mimikaans, waar de kersverse pastoor geen jota van begrijpt.

"Zal wel over het weer gaan" dacht hij.

Ofschoon 'leek in zeezaken' was het voor hem niet zo moeilijk om uit de verandering in de kleur van het water, de bewegingen van de golven en de mistige streep aan de strandlijn op te maken dat het voor vandaag verder gedaan was met het 'hoe zachtjes vaart mijn bootje over rimpelloze zee'.

"Pastoor, we maken bivak op dat eilandje daar bij de monding van de rivier", besloot Primus als eerste stuurman en veiligheidsbewaker.

Een uur later staan de blikken en andere leeftocht beschut onder een snel gebouwd pondokje (bladerhutje) van stokken en palmladeren. De zware prauw is meters het strand opgetrokken en ligt veiligheidshalve met een stevige rotan vastgebonden aan een klapperboom. Dit is een van de mooiste momenten van het missieleven. In alle rust bivakkeren op een onbewoond eiland van nog geen vierkante kilometer. Het warme zand voelt behaaglijk nu de zeewind wat koelte brengt. Verderop gooien een paar roeiers hun nylonlijnen uit. Kwestie van een klein uurtje en dan is er voldoende vis voor de avondmaaltijd. Anderen schrapen uit de

meegenomen 'tumang' van boomschors en bladeren het zurige sago-meel. Pastoor zelf zorgt voor de groente. Aan de bovenrand van het strand groeien klimopachtige bladeren die er gekookt uitzien als spinazie en ook een beetje die smaak hebben. Dan, terwijl de avondzon haar rode gloed uitstraalt, liggen we lui en loom te eten rond het knappende vuur.

Nu wordt het tijd voor wat notities.

Mimika Barat, Maart 1966

Ergens op een naamloos eilandje, aan alle kanten tussen de golven van de zee....

Dit gebied wordt Mimika genoemd, de kuststreek tussen de Etna-baai en Kaap Steenboom. Het bestaat voor het merendeel uit vloedbossen en sago-arealen. De kustlijn wordt er gebroken door tientallen rivieren, die alle van de hoge bergketen in het Noorden komen. Op de grote zandbanken vóór de riviermondingen liggen de kampongs, evenals op de drogere stukken grond bovenstreams. In dit aan alle kanten door water omringde gebied, waar de uitgeholde boomstam het gewone vervoermiddel vormt, leven naar schatting 8000 mensen. De zeebodem voor de kust heeft een zeer flauwe helling, zodat het tot ver in zee ondiep blijft en er een sterke branding kan ontstaan.

Kokonao, gelegen aan de monding van de Mimika-rivier, is het centrum van het Mimika-gebied. Het dorp ligt op een zandplaat aan de rand van de zee. Hier liggen de centrale gebouwen van de missie, de internaten voor beroepsoponderwijs en huishoudschool, maar ook de bestuurspost en een paar winkels van Chinese handelaars. Mijn 'parochie' strekt zich van hieruit zo'n 100 tot 150 kilometer naar het westen. Het pastoorshuis ligt halverwege in Pronggo. De kampongs liggen op dag en dagenafstand van elkaar, allen aan de rand van het strand aan de kust.

Deze eerste maanden vliegen voorbij.

De ontvangst is allerhartelijkst, de muggen steken fanatiek en de hitte is enorm. Hoewel ik van te voren was gewaarschuwd, was het wel even wennen aan het welkomstceremonieel in de kampongs.

Toen ik uit de prauw stapte om door de modder naar een vast stuk bodem te zoeken leek de hele omgeving uitgestorven. Geen mens te zien..

"Gewoon rechtdoor lopen naar de huizen", zei Primus.

De smiecht...want hij wist natuurlijk dat verderop tientallen beschilderde mannen uit de struiken zouden springen en dreigend hun speren en pijlen centimeters voor mijn voeten in het zand zouden werpen. Ik zou me lekkerder voelen als de sidderende schachten op iets veiliger afstanden in het zand bleven steken.... Onder indrukwekkend geschreeuw en getier sprongen de mannen dreigend om me heen, terwijl ze wolken van witte kalkpoeder over me heen gooiden. Na deze bezwering van de boze geesten was ik welkom in hun dorp en voerde de hele dorpsbevolking voorafgegaan door mannen met roffelende tifa's (tam-tam) me naar het onderwijzershuis. Hier of in de pasanggrahan (een overnachtingshuis voor langstreckende gasten) was voor de duur van het verblijf de pastoorskamer ingericht.

Ik ben nu onderweg op mijn tweede tourneetocht.

De eerste maakte ik samen met pater Ploon die me 'als oude rot' wegwijs maakte. Nu dus echt helemaal zelfstandig en op eigen houtje met enkele vertrouwde Mimikaanse jongens die zijn ingehuurd voor vervoer en veiligheid. Dankzij de woelige zee zijn we gestrand op deze stille, onbewoonde zandplaat, waar enkele kokospalmen romantisch wuiven in de wind en de vogels hun eieren leggen in de struiken... Precies zoals de idyllische plaatjes op de vakantiefolders van het reisbureau. Veel had ik me van West-Irian voorgesteld, maar niet dat ik nu onder het bladerdak van een takkententje op een onbewoond eilandje in zee zit te schrijven in een goedkoop schoolschrift...

Het is nog halfdonker als de pastoor zich zo rustig mogelijk tussen de nog slapende lijven uit werkt.

"Is bivakkeren op een eilandje nu echt zo leuk?", vroeg hij zich zwetevig en vuil af'.

Geen oog dichtgedaan vanwege de muggen en vooral die minuscuul kleine zwarte zandvlooien die ze hier 'agas' noemen. Onvoorstelbaar hoe dat diertje zo'n jeuk kan veroorzaken. De slapeloze nacht van

vruchteloos krabben en schuren is voorbij en inmiddels weet hij dat deze nare jeuk zeker nog een dag zal aanhouden. Terug van een rondje slenteren over het strand van het eiland, ziet hij dat de roeiers ook wakker zijn. Primus staat al bij de zee. Weer kort beraad in een taal die de pastoor niet verstaat.

"De zee is te onrustig" zegt Primus dan in het Maleis. "Met een omweg kunnen we via de rivier naar de volgende kampong."

Het duurt wel een halve dag langer, maar het is een beter alternatief dan zomaar een dag nutteloos op dit strandje te blijven hangen. "Tenslotte heb ik een taak", houdt de pater zich voor en hoopt dat de mensen in de naburige kampong thuis zijn gebleven na de melding dat de pastoor er aan komt. Vanwege de waterstand kunnen we niet al te lang meer wachten. Bij aflopend tij is de rivier op sommige plaatsen onbevaarbaar door steenblokken en omgevallen bomen, die verraderlijk en nauwelijks zichtbaar vlak onder het wateroppervlakte liggen.

"Ajooo...selamatooo..." tot ziens... roepen we schallend naar de vogels die ons nakijken als de prauw snelheid maakt in de richting van de riviermonding. Al gauw vernauwt de rivier zich tot een bruine slang in de zwart-groene wildernis. De stilte van het mangrove-bos valt plotse-ling op ons als na de eerste bocht het geruis en gebulder van de zee is verstomd. Dit is de andere kant van de Mimika. Kronkelende rivieren die zich een weg banen door het vloedbos. Zittend in de boomstam kijk je op tegen de metershoge boomwortels die grillig en modderig-zwart vrijkomen in het wegebbende water. Dit is het domein waar ik geen stap kan verzetten, maar waar Papoea-voeten gemakkelijk hun weg vinden op zoek naar de talrijke krabben en kreeften of in hun jacht op de wilde varkens.

"Maar wat doen jullie daar als missionarissen?" was een veelgestelde vraag in de brieven uit Nederland.

De introductie door Ploon was de leidraad voor de kersverse missionaris. Hier aan de Mimika werkt de pastoor volgens een vast systeem, grotendeels nog zoals het vele jaren geleden door de bisschop was aangegeven: "Om werkelijk op de hoogte te zijn en te blijven van het leven op de missiestaties... acht ik het nodig dat missionarissen geregeld een kort maandverslag opsturen.

Schema:

1 Parochie.

Iets over de parochie in het algemeen: aanwas, uitbreiding verlies door vertrek of verhuizing van groepen en gezinnen, sterfgevallen, zieken, epidemieën enz.

2 Kerkelijke bediening.

Kerkbezoek op zondag en door de week en deelname aan avond-diensten. Opkomst van kinderen en volwassenen: vrouwen en mannen.

Wijze van mishoren: hoe?

Communiceren en biechten en andere sacramentele bedieningen.

Viering van bijzondere gebeurtenissen als feestdagen eerste communie, doop en dergelijke.

Betekent de tuan agama iets? Zijn er bijzondere helpers?

Jeugdverenigingen?

3. Guru en School

Hoe is de guru als onderwijzer en als leider der kinderen?

Is er een bloeiend/kwijnend schoolleven? Aantal leerlingen e.d.

Wat doet de guru buiten schooltijd? (spel, zang, dans, fluitorkest)

Godsdienstonderricht van pastoor en guru.

Leeft de kampong met de school mee?

Hoe is de guru in zijn omgang met ouderen? Geeft hij onderricht?

Is hij tactisch?

4. Dienstreizen

Waarheen? Schetskaartje! Verslag van elke kampong.

Aangetroffen wantoestanden, genomen maatregelen, te treffen voorzieningen, vooruitzicht der missie.

5. Gebouwen.

Toestand kerkgebouw, pastorie en school (nieuwbouw, verbouwing, herstel e.d.)

6. Varia. Andere vermeldenswaardige dingen in de kampong:

wegenaanleg, schandaal enz.

7. De missionaris zelf.

Iets over Uzelf: gezondheid, huisvesting, personeel, voeding, kleding, eventuele wensen!

Dat enige bijsturing op dat laatste punt niet geheel overbodig was, bleek uit een volgende mededeling:

"Naar aanleiding van hetgeen ik op mijn rondreis gezien heb, moet ik er op wijzen dat het beslist ongepast is dat men de H.Mis leest enkel met sloffen aan in plaats van sandalen of schoenen. Ook mag ik nog eens in herinnering brengen hetgeen ik in een vorige mededeling geschreven heb over het bewaren van het decorum en een behoorlijke verzorging van zichzelf...

Ook nu, anno 1966, bestaat het werk van de pastoor uit het heen en weer trekken langs de dorpen langs de kust, het begeleiden van de onderwijzers ter plaatse, het verzorgen van de liturgische vieringen en de bediening van de kerkelijke sacramenten, want praktisch alles en iedereen is hier gedoopt. Voor het vervoer over zee en rivieren staat hem een grote boomprauw ter beschikking. En tussen de tournee's door is hij welkom voor centrale taken bij de broeders en zusters in Kokonao of in zijn eigen pastoorsplaats Pronggo waar hij bijkwam van de laatste tocht en zich weer op de volgende voorbereidde. In een van mijn brieven beschreef ik een willekeurige dag tijdens tournee....

Mimika Barat, april 1966.

Inmiddels heb ik de 12,5 pk Mercury buitenmotor gekregen. Veel sneller dan anders zijn we na een dag, gisteravond hier in Kipia Mapar aangekomen.

Terwijl mijn twee helpers Fidelis en Primus de prauw uitladen en mijn spullen naar de pasanggrahan brengen, ga ik naar het huis van de Keiese onderwijzer. De missie heeft hier aan de Mimika al een lange geschiedenis. Onderwijzers van de naburige Kei-eilanden hebben hier een grote rol in gespeeld. Eigenlijk zijn zij de dragers van de godsdienstige en maatschappelijke ontwikkeling. Hun invloed is groot en strekt zich ook uit tot buiten de school in de directe gang van zaken in de kampong.

's Avonds spreek ik met hem de gebeurtenissen van de laatste tijd door. Is er nog iets bijzonders gebeurd in het dorp? Zijn er veel zieken? Wie zijn er gestorven? Hoe is het met schoolbezoek? Hoe is de samenwerking met het dorpshoofd? Is de dorpsbevolking thuis? Zijn ze nog op

'tocht' geweest om in de sagobossen het meel uit de bomen te kloppen? Wonen ze normaal in hun huizen in de kampong of trekken ze weg en verblijven ze in 'pondokjes' ergens op het strand? Zijn er nog adatfeesten geweest hier of op de kepala air stroomopwaarts aan de voet van de bergen waar de rivieren ontspringen?

Dan spreken we het programma voor de volgende dag door. In de morgen kerkelijke vieringen. Eerst biechthoren, dan de H.Mis. Daarna een gesprek met de ouders van de kleine kinderen die gedoopt moeten worden. Vervolgens de doopviering van de kinderen. Er zijn ook nog een stel trouwlustigen. De onderwijzer en de tuan agama hebben ze les en voorlichting gegeven en de bruidschat is al geregeld met de wederzijdse families. Of ik ook nog aan een paar klassen op school een godsdienstles wil geven? Ja dus!. Dat kan misschien de dag er na "en ik wil ook enkele lessen bijwonen om te zien hoe de onderwijzers hun taak doen..."

Het bezoek is gepland voor twee dagen... "als de zee dit tenminste toelaat..."

Toch verloopt zo'n programma net anders dan gepland...

In de vroege morgen hoor ik Primus al stommelen in de 'keuken' met potten en pannen. Ik loop langs de eerste paalwoningen van het dorp naar het strand. Gewoon even wat vaag nadenken... over wat we vandaag in deze kampong gaan doen... over de wijze waarop je hier 'pastroor' bent... of ik dat leuk vind... en wat belangrijker is... hoe belangrijk of noodzakelijk mijn werk en komst in dit dorp wel of niet is.

Het klimaat is onbarmhartig heet. Je reist dagen in de bloedhete zon over zee. Vooraf is aan de onderwijzer bericht gestuurd wanneer je ongeveer (want met deze zee moet je altijd wel met een paar dagen vertraging rekening houden) in zijn kampong zult zijn. Soms vind je bij aankomst een bijna voltallige kampongbewoning van zo'n 400 mensen. Maar ook kan het zijn dat het grootste deel op pad is om sago te kloppen in de verweg gelegen arealen. Soms zijn ze om minder urgente redenen afwezig en liggen ze met hele stamfamilies ergens in bladerhutjes op het strand. Ook kan het zijn dat alles wat kan lopen en varen enkele dagen stroomopwaarts naar de kepala air is getrokken voor het

een of ander geheimzinnig adat-feest. Hier spelen zich dan de initiatieritussen af voor de jongens of meisjes, het neusdoorboringsfeest en wat er allemaal niet nog meer gebeurt.

Dit keer is de bezetting redelijk. Vooral de zieken, zwakken, ouderen en een flink aantal schoolkinderen zijn thuis. Bij mijn rondgang langs de vierdubbele rij paalwoningen die netjes geordend in het zand staan, tel ik vluchtig ongeveer veertig mannen. Wat meer vrouwen, nog meer kinderen en een hele troep schurftige honden liggen nutteloos te liggen in het zand. In mijn ogen zijn ze gewoon 'ontiegelijk lui!' De vrouwen liggen de godganselijk dag al of niet met hun kinderen in het zand onder het huis. Waar ze dan die hele dag over praten is me een raadsel. Nogal wat mannen slapen binnenin of onder het huis hun roes uit na de zwaar alcoholische arak en het dansen en zingen van de afgelopen nacht. Voor het normale werk, zoals het aanleggen van een weg of het verzamelen van bouw materiaal en hout voor de bouw van een huis of school, zijn ze niet in beweging te krijgen. Wel kunnen ze nachtenlang zitten zingen en roffelen op de trommels. Vaak is dat ook de opbouw naar één van de adatfeesten ver weg in de bossen, waarover ze zwijgen als het graf. Maar als ze terugkomen zijn ze wel voor een paar dagen volledig uitgeteld. Natuurlijk weet ik dat je zo makkelijk niet mag praten. Er zijn ook andere kanten. De bevolking is vergeven van de malaria. De meeste mensen hebben wormziektes. De mensen zijn apathisch, maar wat wil je als de malaria, koorts en wormen je lijf langzaamaan kapot vreten. En waarom zou je ook? De zee, de sagopalmen en mangrovebossen leveren gratis eten in overvloed zonder dat er veel voor gewerkt hoeft te worden. Er is plenty vis, kokosnoten, bananen en sago. De groente pluk je vijftig meter verderop aan de rand van het strand...

"Als ik je echt een goede raad mag geven", had Ploon me tijdens het introductie tournee broederlijk gemaand, "zorg dan dat je je gebedsleven op peil houdt, want de Mimika is ook mentaal een zwaar gebied." "Zorg dat je blijf bidden."

Dat had ik al begrepen! Met al je idealisme en wil om iets van de grond te krijgen moet je wel ergens houvast hebben om te blijven vechten tegen de apathie, de fysieke en mentale onbereikbaarheid van de bevolking en niet in het minst tegen die afmattende hitte. Bovendien ook op

een andere manier is het in de Mimika behoorlijk heet. De leefsfeer en atmosfeer is uitgesproken zwoel en sensueel geladen. Het lijkt wel of hier alles in het leven gericht is op seks. Niet dat ik iets tegen seks heb, maar zo overtrokken hoeft het ook weer niet. En daarbij.... laat mij daarbuiten. Tenslotte heb ik beloofd om als celibatair te leven. Met al dat bruin-glanzende vrouwelijk schoon zo om je heen, is dat best moeilijk, zeker als sommige dames er een sport van maken om uitdagend en lokkend visjes uit te gooien naar zo'n jonge blanke kerel.

Terug na de ochtendmeditatie op het strand staat de pot rijst klaar en probeer ik mijn gedachten wat te richten op een stimulerend en stichtelijk woordje tijdens de viering straks. Buiten rond het huis zitten de eerste patiënten al in het zand te wachten tot de deur opengaat voor de 'polikliniek'.

"Nu niet" zeg ik ze, "we gaan straks eerst naar de Kerk."

Een half uur geleden heeft de onderwijzer met veel gerammel op een ijzeren drum de 'kerkklok' laten luiden. Er is nog weinig beweging. Dan loopt hij maar eens langs de huizen door het dorp.

"Kom nou, de pastoor gaat beginnen...!"

Kwestie van geduld. Je moet hier nooit haast hebben. Na nog een half uur lijken de aanwezige kampongbewoners er zo wat te zijn en kan de dienst beginnen. Het duurt bijna twee uur. "Wel een beetje lang", vind ik. Voor op de altaarvloer gehurkt zitten vier mannen te zingen, onderhand een stevig ritme roffelend op de tam-tams. In Mimikaanse zetting geven ze hun interpretatie van de bijbelverhalen in een gezongen dialoog waar geen eind aan lijkt te komen. De enige die sporen van ongeduld vertoont ben ik zelf. Ik versta er niets van, maar het 'gehoor' luistert met intense aandacht. In de viering ga ik voor in de Mimikaanse taal, gelezen uit een boekje. Het is dat je weet wat je aan het doen bent, maar toch voel ik me behoorlijk opgelaten als ik 'bid' in een taal die ik zelf niet eens versta. Mijn preek gaat in het Maleis.

Verstaan ze het ? Ik heb niet de indruk! De meeste mensen in de buitenkampongs spreken en verstaan alleen Mimikaans. Jammer.... maar ik dus niet! Ik hou maar op, want ik voel gewoon dat ik over alle hoofden heen praat...

"Dit heeft geen zin", zeg ik tegen mezelf!

Na de viering even een 'break' en dan door naar de volgende viering. Dooponderichting, maar nu wel met een tolk! Voor vandaag hebben we wel genoeg 'gekerkt'. De 'trouwtjes' doe ik morgen wel! Weer terug in mijn 'hotel' groeit snel de rij patiënten. De medicijnkist gaat open, verband, zalf, pillen en spuiten liggen klaar. Meestal malariagevallen, framboesia en longontsteking. Of is het TBC, vraag ik me soms af. Er staan er met misvormde ledematen en wat lopen er toch veel rond met lelijke tropenzweren.

Klein incidentje.

Een jonge vrouw die opvallend vaak in mijn buurt hangt en ook al elders 'op het spreekuur' was geweest, komt met een volgens haar 'vreselijke wond' op een plaats die je best intiem mag noemen. Voor behandeling moet het schaamschortje af...

Geen bezwaar want daar doen ze niet moeilijk over. Bij nadere inspectie blijkt de wond nogal mee te vallen, maar wat me boos maakt is dat hij kersvers is en volgens mij bewust 'handgemaakt' met een mesje. Blijkt bij navraag ook het geval te zijn. Weer zo eentje die me uitprobeert of ik er op inga... Ik stuur haar weg, woedend op haar, maar ook kwaad op mezelf want een stijf gevoel onder de buik vertelt me dat de uitdaging me toch niet helemaal koud laat.

Op het heetst van de dag wordt het stil. Zonder dat uurtje siësta is het niet vol te houden. Nat en bezweet lig ik op een luchtbed naar de zoldering te kijken. Het is een intensieve en drukke dag tot nu toe, maar ik voel me niet blij! Eigenlijk is de dag nu al voorbij, want in de namiddag krijg je niemand meer. Hooguit wat vrouwen en kinderen voor een korte godsdienstles.

Tevergeefs -want de studierust ontbreekt me- probeer ik wat Mimi-kaanse woorden uit het boekje te leren. Als de hitte afneemt loop ik langs de huizen en probeer zo goed mogelijk wat contacten te leggen met de mannen, vrouwen en kinderen die in het zand zitten naast of onder hun huis. Het is een gewoonte die ik me aanwend en die ik alle jaren nadien bij de Ekari's heb aangehouden. Gewoon naar ze toe gaan in de schaduw van de boom of, als het later is, rond een houtvuurtje...

gewoon een praatje over alles en nog wat...

Terug zie ik dat er al weer mensen wachten op 'de dokter'. Ik heb de indruk dat er steeds vaker een beroep op mijn 'dokerskwaliteiten' wordt gedaan. Het ligt me ook wel, alleen sta je soms echt machteloos...

"Als ik naar Kokonao terugga, kun je het beste maar met me meegaan naar het ziekenhuis," zeg ik tegen een vrouw, die ik als een voor mij 'hopeloos geval' inschat.

Daar vraag ik haar wat.

"Zover van huis... durf ik niet", zegt ze. "Geef me nu maar een spuit."

De werking van penicilline-injecties is al wijd verspreid. Sommigen zijn alleen tevreden als ze een 'suntik' krijgen. Tegen sommige kwalen doet een paar CC bicilline of strepto inderdaad al binnen een paar dagen wonderen. Dat is de reden dat ze een spuit in de bilspier veruit verkiezen boven een potje pillen.

"Ga nou maar mee, want ik ben bang dat je anders dood bent wanneer ik hier volgende keer terug kom."

'Nee dus' wat het eerste betreft. Ze ging niet mee... 'Ja dus' voor het tweede deel. Bij mijn volgende bezoek stond ze op de lijst van mensen die gestorven waren.

Het doet me best wat, als ik al die ellende van ziekte en dood hier zie, maar van de andere kant ga ik er toch redelijk gemakkelijk mee om. Neem ik nu al iets van hun mentaliteit over? Ziekte en dood komen hier zo vaak voor... Het hoort bij het leven. Mensen huilen even en hebben echt verdriet, maar dan gaat het leven weer door... Je went aan alles wat 'normaal' is...

Tegen de schemering zit ik op de grond - een tafel en stoel is er niet in deze pasangrahan - en probeer een godsdienstlesje voor morgen voor te bereiden. Zo simpel mogelijk en nog eenvoudiger dan de lessen die ik ooit eens gaf aan de kinderen op de lagere school. Ik doe het met lichte tegenzin... ik weet dat ik ze niet echt bereik.

Dan ontstaat er buiten wat tumult.

Een paar mannen en vrouwen komen het trapje van het huis op met tussen zich in een jongen van een jaar of twaalf. Voorzichtig houden twee vrouwen zijn arm vast. Dwars door de palm van zijn hand steekt een ijzeren visspeer met de eerste weerhaak helemaal door de hand heen.

Een van de mannen houdt de lange schacht vast zodat de wond niet nog erger wordt opengescheurd.

"Wat is er toch gebeurd?"

Ze waren met twee jongens aan het vissen bij de rivier. Opeens zien ze gelijktijdig een flinke vis voor zich in het water.

"Kijk, dáár", zegt de een terwijl hij in een reflex zijn rechterhand schuin omhoog strekt.

Op hetzelfde moment werpt de ander met alle kracht zijn visspeer naar de vis, maar dwars door de plotseling uitgestrekte hand die de pijlbaan verspert. Dwars er doorheen...!

Hier moet ik zowel knutselaar als dokter zijn. Het eerste probleem is: Hoe krijg ik die speerpunt er uit?

"Primus, haal als de donder mijn gereedschapstas van de buitenboordmotor!" brul ik naar de jongens in de keuken.

De jongen wordt voorzichtig op de grond gelegd en strak in de greep gehouden. Hij ziet doodsbлек, maar geeft geen kik. Voelt hij de pijn nog niet? Dan begint de smid-timmerman. Eerst knip ik met de tang de pijlschacht door. Gelukkig heb ik een goed-gevulde gereedschapstas... maar eerst alles flink in de jodium. Ik onderzoek de wond. Verder opensnijden heeft geen zin, want dan beschadig ik de pezen ..

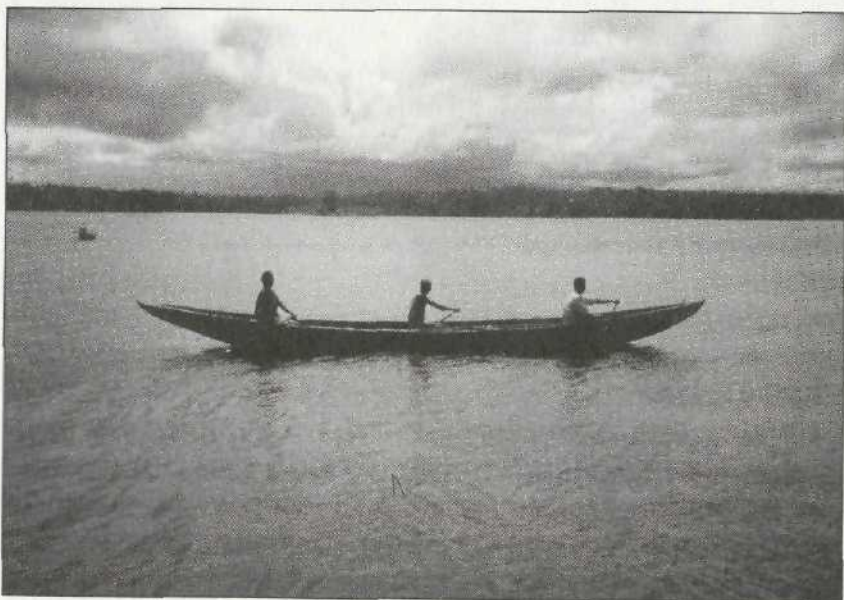
Toch moet de weerhaak er uit. Eerst met de tang proberen... Lukt niet want het ijzer is te dik. Dan maar met het ijzerzaagje en de vijl. Zo voorzichtig mogelijk begin ik te zagen. Na een minuut of vijf is het gelukt en kan ik het afgezaagde stuk ijzer terug trekken uit de hand.

Doorweekt van het zweten begin ik ineens te rillen van de kou, maar iedereen lacht opgelucht. Dank zij mijn stage op de EHBO van het ziekenhuis in Den Haag, is hechten en de verdere afwerking geen probleem voor me.

Of het goed is of niet, weet ik op dat moment niet, maar voor het geval de wond toch geïnfecteerd is, geef ik als toegift een flinke spuit penicilline. Het joch heeft zich geweldig gehouden.... Later hoorde ik dat de hand prima was genezen en dat de jongen al zijn vingers nog gewoon kon gebruiken. Gelukkig, maar ook wel een beetje tot mijn eigen verbazing want bij het behandelen van de wond had ik toch een stukje losliggende pees weg moeten knippen ...?

Even later is het weer rustig. Nog natrillend pak ik mijn schoolschrift... en begin te schrijven... Weer die godsdienstles van morgen...! Ik zie wel!

Warm en natbezweet lig ook ik nu in mijn niksie onder de klamboe. Wat gaat de dag van morgen brengen? Eerst slapen...!

Aan de lange zuidkust van de Mimika...

Verloren bagage

"We zagen je komen", zegt Rapádaba, "daar ver over de bergen aan de lange kust van de zee. We zagen je aankomen, zelfverzekerd en met een massa moderne theorieën en ideeën.

'Die komt zichzelf nog wel tegen', zeiden we tegen elkaar..."

Wat begon het idealistisch. De mensen waren vriendelijk en wat kon je hier veel doen. Riepen ze niet altijd om de komst van de pastoor? De kerken zaten vol en er was geen aansporing nodig om de katholieken er toe te bewegen hun kinderen te laten dopen. De jonge mensen stelden er prijs op om 'in de Kerk' te trouwen. Kortom voorbeeldige katholieken! In alle kampongs stond een schooltje waar ijverige onderwijzers de kinderen les gaven. Onderwijs is een eerste voorwaarde... Onderwijs is het eerste begin in dat lange ontwikkelingsproces, wist ik. Was het dus niet geweldig om de supervisie te voeren over al die dorpsscholen langs dit langgerekte kustgebied? De vorige pastoor was vertrokken... Ja, echt blij waren ze met hun nieuwe 'herder'.

En wat een avontuur.

Het vervoer over zee is niet zonder gevaar. Een boomprauw is nu niet bepaald zeewaardig en de zee kan ook hier behoorlijk te keer gaan. Op tournee gaan is een aparte ervaring: urenlang in de prauw op zee of op snel stromende rivieren. Soms dagenlang onderweg met een stel zingende roeiers of als trio met de buitenboord-motor met de twee trouwe Mimikaanse knullen Primus en Fidelis. Af en toe kwam je onderweg een paar mensen tegen in hun prauw of lopend op het strand of in de vloedbossen. Maar meestal waren we alleen met de geluiden van de zee of in de stilte van de rivieren, varend in het donkere water onder het groene bladerscherm met al die geheimzinnige geluiden, het geritsel van dieren en getierelier van vogels. Overnachten op het strand en 's avonds in het volle maanlicht schildpadden vangen. Met opkomend water kwamen ze uit zee het land op om boven aan de strandlijn hun eieren in te graven. Grote zeeschildpadden die volkomen machteloos waren wanneer we ze op het zand omgoiden op hun sterke rugpantser. Sommige leverden wel 150 tot 200 eieren, kleine sterk- smakende weke pingpongballetjes die niet stolden zoals wanneer je kippeneieren bakte.

Slijmerig en gemixt met sagomeel leverden ze een niet zo aantrekkelijk uitzienend maar wel voedzaam maal. Het tanige vlees werd boven een flakkerend strandvuurtje geroosterd.

In geen enkel restaurant op de spijskaart... schildpadsaté.

Soms was het ook echt spannend. Lange, bruin-groene krokodillen lagen roerloos lui te slapen aan de oever van de rivier.

Met zijn getrainde ogen zag Primus ze al op afstand. Hoewel ze bang zijn voor geluid, was het toch raadzaam om de motor af te zetten en zo stil als we konden voorbij te peddelen zonder ze wakker te maken.

Eens in een kampong waren we er getuige van hoe een zo'n waterreus na dagenlang lokken eindelijk toehapte in een aasval. Een vers stuk vlees van een wild varken werd aan een stevige ijzeren haak gespiest en op een strategische plaats op de rivieroever gelegd.

Dan wachten en nog eens wachten... tot hij eindelijk hapte. De haak doorboorde zijn vervaarlijke muil. Worstelend, kronkelend en bonkend met zijn machtige staart moest hij toch het onderspit delven voor de gespierde jagers die met hakmessen op het dier inhakten tot het levenloos stil bleef liggen. Het welkom van de pastoor ging volledig de mist in toen het gigantische beest onder luid gejoel en gezang het dorp werd binnen gezeuld.

"Wao... wao... oo... wao..." joelde de menigte naar de geesten...

"Wao... wao... oo... wao..." joelde midden tussen de bijna naakte, modderige krijgers deze kersverse pastoor in zijn natte khakibroek en met zijn kop vol vergeten filosofie en theologie.

Op het etensbord voor die avond lag een flink stuk gekookt en gebraden krokodillenvlees. Ontzettend taai en het smaakte niet geweldig, maar toch....

In geen enkel restaurant op de spijskaart... 'boeuf crocodile...'

"Weet je, Rapádaba, die eerste tijd was geweldig. Wat kan een jonge vent zich nu nog meer wensen dan de uitdaging van een nieuw land en een volkomen vreemde cultuur tussen vriendelijke mensen."

Onvergetelijk is de ervaring van tropische hitte, stekende muggen, het orkest van duizenden krekels als de avond valt, de stilte van de natuur maar toch ook dat vleugje gevaar. Soms meer dan een vleugje, zoals toen onderweg op een rivier aan de zeemonding plotseling een flinke

zwaardrog in de prauw sprong. Hij er in, maar Primus in paniek met een sprong overboord uit angst voor een steek van een van de twee lange kopspieten. Van de prins geen kwaad bewust, bekeek ik het spartelende zware zwarte lijf op de bodem van de prauw, niet wetend dat een zweeps slag met een van de giftige voelspieten tot gevolg heeft dat het slachtoffer binnen een uur overlijdt. Primus sprong dus niet voor niets...

"Ja, zeg het maar..."

Al een poos probeert Rapádaba bij me binnen te komen, maar weer terug bij die eerste maanden in de Mimika wil ik hem even niet horen. Schaam ik me een beetje voor hem?

"Oké, wat wil je me zeggen?"

"Of je jezelf daar ook inderdaád bent tegen gekomen!"

Na al die jaren kost het me niet zo veel moeite om daar nu 'ja' op te zeggen. Het begin leek zo eenvoudig. De bagage van jarenlange studie en voorbereiding kon worden uitgepakt.

Het nut van onze degelijke filosofische en theologische studie zou zich nu bewijzen. Aan de noodzaak van de in praktijk en spoedkursussen opgedane medische, antropologische en landbouwkundige kennis behoefde al helemaal niet te worden getwijfeld. De taal... ja, dat was nog een probleem... hoewel... in de maanden op het taal instituut en op Java had ik me aardig leren redden in de bahassa Indonesia.

Ja, de jonge missionaris was er klaar voor en aan animo en enthousiasme ontbrak het ook niet. Hij wist het allemaal wel en ging zelfverzekerd aan de slag.... Er kon worden uitgepakt, maar hoe snel leek de in vele jaren opgebouwde bagage verloren te gaan...

Mijn beroep was pastor-missionaris. Opgeleid om christelijke gemeenschappen voor te gaan en te leiden in hun godsdienstig beleven was ik uitgestuurd om deze taak te vervullen in deze jonge kerkgemeenschap in de ongeveer 20 dorpen aan deze zuidelijke kuststrook.

Nou, òf ik mezelf hier ben tegengekomen...!

Tijdens mijn studie op het college van de paters franciscanen las en hoorde ik veel over hun stichter, Franciscus van Assisië. Zijn levensvisie en idealen spraken mij aan. De vonk sloeg over en ik besloot me aan

te melden bij zijn volgelingen. Nauwelijks twintig jaar oud werd ik door hen opgenomen in de Orde van de Minderbroeders. Met de eenvoud en blijheid die hen kenmerkt, zetten zij zich in voor het kerkelijk werk, maar ook op vele terreinen van het sociaal-maatschappelijk leven. Anderen voelden zich meer aangesproken om te gaan leven tussen de allerarmsten ver buiten de Hollandse grenzen. Als missionarissen trokken zij uit naar landen als India, Pakistan, Brazilië, China of Nederlands Indië. Al in de vorige eeuw volgden enkele minderbroeders het spoor van de ambtenaren en handelaars en trokken naar Oost-Indië, maar Nieuw-Guinea kwam pas in de picture toen in 1902 het oostelijk gedeelte van het immense Nederlands Oost-Indië een eigen kerkelijk rechtsgebied werd.

Voor het werk van de "kerstening der heidenen" vroeg de toenmalige Apostolische Prefect (een soort bisschop) aan de Nederlandse missionarissen van het H.Hart of zij zich wilden vestigen op de Kei-eilanden en vervolgens ook op Nederlands Nieuw Guinea. Zij gaven hier gehoor aan en begonnen te werken vanuit de kustplaats Merauke langs de zuidkust van Nieuw-Guinea.

Dit gebied behoorde tot het zogenaamde "Roomsche Gedeelte", want om te voorkomen dat in de binnenlanden een godsdienstige wedloop zou gaan ontstaan en uit vrees voor "een dubbele zending", had de Nederlandse regering in 1912 besloten een scheidingslijn "aan te nemen in dien zin, dat het gebied benoorden die lijn gereserveerd wordt voor de protestantse en de streek bezuiden die lijn voor de rooms-katholieke zending". Totdat die scheidingslijn in 1929 werd opgeheven had de regering er "voorlopig bezwaar tegen... de katholieke missie in West Nieuw-Guinea, benoorden de 4° 30' zuider breedte toe te laten".

Vanwege de uitgestrektheid van het kerkelijk vicariaat (totale landoppervlakte van 500 000 km²) was de toenmalige monseigneur Aerts op zoek naar andere religieuzen die de residentie Ternate wilden 'overnemen'. Hiertoe behoorde onder andere geheel Nieuw-Guinea, met uitzondering van de bestuursafdeling Merauke, waar de missionarissen van het H.Hart werkten. De Nederlandse franciscanen verklaarden zich bereid en kregen aanvankelijk het noorden en westen van Nieuw-Guinea toegewezen.

"Toen de eerste franciscaanse missionarissen in 1937 naar het hen toegewezen gebied in Nederlands Nieuw-Guinea kwamen, stond het probleem van de opbouw en ontwikkeling van een autochtone kerk niet zozeer in het middelpunt van hun aandacht. Evangelisering betekende bekering en dat betekende, volgens de toen geldende praktijk, het instrueren van de kandidaten in de katholieke leer, vervat in de catechismus, zonder dat men veel belangstelling schonk aan de bij hen levende religieuze ideeën. Adaptatie was wel geen onbekend begrip, maar onderzoek naar de geloofsbegrippen der bevolking werd slechts door een nieuwsgierige enkeling gedaan. Kennis der taal, dat wel, maar daar bleef de aanpassing vrijwel toe beperkt.

Toen na de Japanse bezetting een nieuwe start gemaakt kon worden met de evangelisatie, kwamen er successievelijk drie in de antropologie opgeleide missionarissen en een linguïst naar Nieuw-Guinea.

Ook niet vak-geschoolde missionarissen legden zich toe op een dieper begrijpen van wat er aan religieus en maatschappelijk inzicht was uitgedrukt in de gebruiken en in de taal van de diverse stammen.

Lang vóór Vaticanum II begreep men dat de 'sporen der waarheid' ook te vinden waren in de animistische religiositeit. Maar hoe ging men in de praktijk te werk met dat inzicht en hoever kon men gaan in aanpassing? Er zal nu niemand zijn in Irian die het nut en de noodzaak van de kennis der autochtone denkwereld, culturele uitdrukking en godsdienstig beleven ontkent. Maar daarmee is niet gezegd dat allen die kennis hebben of de gelegenheid hadden om die zich eigen te maken.

Van nieuw komende missionarissen werd in dit opzicht weinig meer vereist dan enige kennis van het Maleis of later, toen Irian was ingelijfd bij Indonesië, van de Indonesische taal die de algemene omgangstaal aan het worden is. Ook is niet gezegd dat men altijd de vaardigheid had om de opgedane kennis om te zetten in een praktische methodiek van inheemse kerkontwikkeling en kerkopbouw. En de diverse talen en culturen in Irian vergemakkelijken het opstellen van zo'n methodiek beslist niet, ook niet het verschil in opvatting bij de missionarissen over wat men al of niet kan of mag doen met het verworven inzicht.

Grof gezegd: er zijn ook in dit deel van de wereld missionarissen en zendelingen die wat lijken op Bonifacius die resoluut de heilige eiken

der Germanen omhakte, of op Franciscus Xaverius, die met een minimum aan geloofswaarheden genoeg nam, of op de rabbijnen die voor "Noachieten" enige algemene geldende regels van menselijkheid eisen en verder dat zij "de Naam niet lasteren" en "zich onthouden van afgoderij"... Er is wel eens luidop gevraagd: waarom moeten deze stentijdperkers het Oude Verbond overslaan en ineens in het Nieuwe Verbond stappen?"

"Of ik mezelf tegen kwam", vroeg je?

"Rapádaba, het was alsof er een gat zat in mijn rugzak en uit dat gat verloor ik in die paar maanden bijna alle bagage van de laatste jaren."

In de filosofie heb ik leren denken. Zittend op een aangespoelde halfvergane boomstam op het strand heb ik veel gedacht en overdacht. Alles lag zo mooi op een rijtje. De motivatie waarom ik hier kwam. De waarheid van die boodschap die ik wilde brengen, die boodschap van vrede en liefde. Overtuigd was ik van de verschillen die er zijn tussen volkeren en culturen. 'Elke cultuur draagt waarheidselementen in zich', had ik geleerd en 'in elk mens huist behalve zijn rotstreken ook een massa goeds en dappere wil' was de persoonlijke conclusie die ik had getrokken uit mijn studies in psychologie en gedragswetenschappen. Respect voor andere culturen, andere godsdiensten, andere mensen.... Oh, het was me allemaal zo duidelijk. Behalve het 'waarom' zag ik ook vaak het 'daarom'.

Alles heb ik overdacht, maar waarom voelde ik me dan hier in de Mimika tegenover een muur staan? Waarom luisteren de Mimikanen zo vriendelijk en meegaand, maar heb je toch het gevoel dat ze je niet horen? Waarom loop ik hier met al die nieuwe en avontuurlijke ervaringen toch niet stralend blij rond?

"In de filosofie heb ik geleerd de vraag naar het 'waarom' nooit uit de weg te gaan, maar pas hier bij jullie, Rapádaba, heb ik gemerkt dat je met al dat denken ook kunt vastlopen. Dat je niet alleen maar fysiek, maar ook spiritueel verdwaald kunt raken tussen de bomen in het vloedbos of soms dreigt te verzuipen in die wijde zee waarop je uitkijkt."

In de filosofie heb ik leren denken, maar wat ik hier vooral nodig heb is

gevoel. Het gevoel van wat er omgaat in mensen die anders denken over de zin en onzin van het leven, over wat ze wel of niet belangrijk vinden. Nog belangrijker dan weten hoe mensen denken, is het vermogen om mee te voelen met wat zij voelen. Een beetje begrip voor jezelf hoort daar ook bij. Had ik niet altijd alles weggeredeneerd, ook als het om mezelf ging? Hier heb ik mijn eigen emotie leren kennen. Hier heb ik gehuild toen ik een stervende baby in mijn armen had. Ik probeerde het mijn levensadem in te blazen in een laatste wanhoopspoging om het in leven te houden.

"Hou maar op", zei de vader... "ze is al dood."

Het was de eerste keer. Sinds de tijd dat ik begon te 'puberen' had ik nooit meer gehuild.

"Het gaat om het rationeel denken", zei ooit een lector in de opleiding.

"Het gevoel zet je maar in de kast. Daar kun je niets mee..."

Wat een armzalige filosoof en wat moet die man veel gemist hebben.....

De rugzak was zwaar van vier jaar theologiestudie.....

"Mijn God, Rapádaba, wat stond ik bij jullie te schutteren..."

Met al mijn kennis over bijbel, moraal, kerkelijk recht, dogma en noem maar op... Ik kreeg er geen godsdienstles uit. Mijn preken maakte ik met moeite af of ik stopte gewoon halverwege omdat ik voelde dat ik over jullie heen sprak. Hoe simpel ik het ook vertelde... het was alsof ik jullie niet echt bereikte. Jullie luisterden, maar hoorden me niet echt.

Daar ging mijn bagage...

"Jullie hebben me geleerd dat het er niet om gaat of jullie mij horen, maar of ik jullie hoorde."

Het was maar een korte periode van enkele maanden in de Mimika, maar genoeg om te begrijpen dat ik jullie niet begreep. Wat ging er in jullie om, wanneer jullie baden in mijn katholieke kerk? Wat ging er om wanneer jullie onder elkaar praten, wanneer er een kind stierf... wanneer jullie je ritussen en feesten vierden ver in het bos? De lucht bij jullie was zwanger van de boze en goede geesten. Waarom zag ik ze niet, waarom voelde ik ze niet?

De schade die ik jullie heb aangedaan is gelukkig beperkt gebleven. Ik was geen 'Bonifacius die resoluut de heilige eiken der Germanen

omhakte'. Ik begreep jullie niet, ik kende jullie heilige bomen niet eens, laat staan dat ik ze omhakte. Ik was ook geen 'Franciscus Xaverius, die met een minimum aan geloofswaarheden genoeg nam'.

Ik was gewoon iemand van wie de kerk verwachtte dat ik ze doopte, als garantie voor jullie zaligheid, maar ook iemand die in zijn hart niets op had met 'geloofswaarheden' en eigenlijk de zinvolheid in twijfel trok van het doopwater dat hij over jullie uitgoot. Ik behoorde ook niet tot die 'rabbijnen die -voor in dit geval 'Mimikanen'- enige algemeen geldende regels van menselijkheid eisen en verder dat zij "de Naam niet lasteren" en "zich onthouden van afgoderij"... Wat jullie daar op de kepala air uitspookten, vertelden jullie niet. Daar hadden jullie je redenen wel voor, want van sommige zaken wist ik wel, dat het niet klopte met de katholieke leer en zeker niet met onze moraal. In sommige ogen was ik misschien nog geen goed pastoor, want 'ik had nog niet veel van jullie te eisen'.

Met mijn theologische bagage liep ik muurvast. Ik kwam gelijk al aan met de antwoorden, maar jullie vragen heb ik zelfs niet gehoord.

"Ja, Rapádaba, ik was degene die jarenlang in het overleg met mijn medebroeders de vraag stelde: Waarom moeten deze stenen-tijdperkers het Oude Verbond overslaan en ineens in het Nieuwe Verbond stappen?" Dat gold voor jullie in de Mimika, maar in nog veel sterkere mate later bij de Ekari's. Hoe kun je in een oud-testamentische cultuur van 'oog om oog', verwachten dat men elkaar na de eerste klap volgens het nieuw-testamentische advies 'de wang toekeert' voor de tweede? Hoe krijg je het over je lippen om na het adatfeest waarop alle kwade en goede geesten met offers mild gestemd moeten worden om het boze af te wenden, te gaan praten over een God die Liefde is? Natuurlijk, het zou zo'n mooie boodschap zijn, maar is het niet even irreëel en onacceptabel als wanneer je dreigt te verdrinken in zware zee en dan getroost wordt met de mededeling dat de zee overmorgen misschien weer als spiegel glinstert?

Gewapend met een brok theologie en met een mond vol tanden bij de verkondiging van de Blijde Boodschap, vloeide ook gaandeweg de theologische basis als 'onaangepast' uit het gat van de rugzak.

"Maar je was toch ook kloosterling, een religieus?"

Misschien ben ik in deze periode wel meer dan ooit een minderbroeder gebleven. Maar wel een met een gedeukt imago. Het voelde goed om te weten dat het gevoel van eigenwaarde bij Franciscus ook aardig getaand was na al zijn jeugduitspattingen. 'Kleiner dan de anderen', wilde hij zijn, 'de arme, de mindere... "Ik ben slechts een worm" zei hij van zichzelf. Nou, zo was het nog niet met me, maar na een half jaartje voelde ik me behoorlijk ingekrompen en verschrompeld en wel een stukje meer franciscaanse minderbroeder.

"Nou geef je eindelijk 'n antwoord... We zagen je aankomen, zelfverzekerd en met een massa moderne theorieën en ideeën. 'Die komt zichzelf nog wel tegen', zeiden we tegen elkaar..."

Van die zelfverzekerdheid was niet veel meer over. Ik sprak een aardig mondje Indonesisch, maar ik kon er geen kant mee uit. Mimikaans is de taal van het volk. Wat wil je? Als je zelf niet snapt wat ze zeggen...hoe wil je dan verwachten dat ze je accepteren als een van hen? Wat een arrogantie om dat zelfs maar te hopen. Met mijn minuscuul talenknobbeltje kost het jaren om je in het Mimikaans te kunnen uiten. Wat wil je dan na een paar maanden...?

Ik dacht fysiek en mentaal redelijk sterk in mijn schoenen te staan, maar als je dagelijks opbotst tegen je onmacht en tegen het niet begrijpen of begrepen worden, moet je toch wel erg sterk zijn om die mentale kracht te kunnen handhaven.

En dan dat klimaat. Die hitte en die zwoele sensuele sfeer onder de Mimikaanse mannen en vrouwen, die alles naar seks doet ruiken. Het 'mannetje' zag het misschien nog niet eens zo gek, toen hij een paar jaar geleden Japan voor mij als werkterrein afwees omdat het een 'vrouwenmissie' was.

Maar ik was toch een gewone jonge vent?

Tot nu toe had ik mijn seksuele neigingen en drang toch redelijk goed onder controle kunnen houden? Zonder er nu erg prat op te willen gaan, had ik me altijd ook in dit opzicht als een goed kloosterling gedragen. De Mimika maakte het erg moeilijk. Je voelt je een buitenstaander en

de eerste verschijnselen van eenzaamheid kondigen zich aan. Het is of je op de een of andere manier besmet wordt, of je toch anders naar vrouwen gaat kijken. Het zal wel nooit wetenschappelijk onderzocht zijn, maar ik ben er zeker van dat de hormoontjes in deze zwoele warmte en op eenzaamheid extra goed gedijen... Waarom lieten ze me ook niet met rust? Elke gezonde Mimikaanse jongen was wel in voor een lekkere flirt. Waarom dan toch dat zwoele gelok op mij gericht?

"Ho even...., wel eerlijk blijven!

Toegegeven... net zoals van de andere jonge mannen, maakten ze ook werk van jou. Maar... was het echt altijd zo per ongeluk wanneer je handen 'toevallig' een paar borsten raakten? Had je ook niet wat vaker gewoon kwaad moeten worden? Dan laat je tenminste merken dat je er niet van gediend bent. 'Wie zwijgt, stemt toe' zegt het spreekwoord. Je kunt ook mentaal meeflirten, zonder dat het.... nou ja...!"

"Zo is het wel goed", hoor ik Rapádaba. "Je hoeft je niet helemaal in het stof te wentelen." Je had toch ook veel goeds. De mensen mochten je graag.... Niet weinigen hebben aan jou hun leven te danken. Denk eens aan die vrouw en dat kindje dat je bij de bevalling gehaald hebt en aan al die doodzieke volwassenen en kinderen, die leden aan zware malaria en hevige koorts. Met jouw malariatabletten, penicilline en sulfapoeder heb je veel lijden verzacht. We mochten altijd met je mee, zolang er plaats was in je prauw. Werktijden had je niet. Meestal konden ze op alle uren van de dag een beroep op je doen. Je werkte hard en je bedoelde het allemaal goed... En ben je niet echt een steun geweest voor guru's die op zijn tijd ook tegen dezelfde muur stonden als jij? Je theologie was inderdaad niet erg op ons afgestemd, maar gelukkig zag en voelde je dat. Niet iedereen kon dat van zichzelf zeggen. Bovendien, waarom denk je dat we kwamen als we echt helemaal niets in jouw kerk en jouw gebed zagen? Misschien ben je hier pas echt missionaris geworden, niet omdat je alles wist, maar omdat je wilde voelen wat wij voelen.

Zo is het dus wel genoeg..."

"Nog even", mompel ik...

"het laatste beetje bagage dat verloren ging..."

De kamer in de pastorie was bijna leeg.

In de kast hing nog wat kleding. De ijzeren kist, die na de lange reis over de oceanen nu eindelijk in Kokonao was beland, was onder het bed geschoven. Herpakt en vol met boeken moest die maar wachten op een volgende keer... De prauw was toch al zwaar beladen. De rest van mijn materiële bagage uit Nederland dobberde op drie dagen afstand van hier in een houten bootje op zee.

"Kun je wat zien?", schreeuwde ik Primus toe boven het lawaai van de motor en de onstuimige zee.

Met de prauw en de 12,5 PK waren we op weg naar de missiestatie in Pronggo. Het opleidingstraject beschouwde ik nu maar als afgerond. Af en toe nog een keer terug naar Kokonao om te helpen en voorraad in te slaan, maar in Pronggo zou ik voortaan mijn thuisplaats hebben.

De prauw leek een verhuiswagen. Keurig verpakt in dozen en de kwetsbare zaken in blikken ter bescherming tegen het inspattende zeewater lag de bagage, alles wat ik hier op aarde aan materiële dingen bezat, goed gestapeld over de hele lengte van de boomprauw. De meest kostbare zaken hadden we keurig in het midden gestouwd: de missiekoffer met de gouden kelk, gekregen van mijn goeie tante An, de nieuwe bandrecorder en wereldontvanger, alles met oplaadbare batterij-accu's, veel medicijnen en mijn volledige medische uitrusting die Memisa zo gul had geschonken, de typemachine en niet te vergeten de gitaar die ik had aangeschaft tegen de eenzaamheid.

"Altijd goed", dacht ik, "om een muzikale hobby aan te leren voor de stille uurtjes."

Rondom overal jerrycans met benzine en olie en een voorraad aan levensmiddelen en toestanden waar ik de komende twee maanden mee zou kunnen doorkomen.

Met Primus en Fidelis had ik vanmorgen het laatste dorp aan de rivier verlaten. Van hieruit konden we alleen over zee verder. De gezichten stonden ernstig, want de zee was onrustig. Bijna in zee geboren en grootgebracht kenden zij beter dan wie ook de grillen en nukken van de oceaan.

"Is het veilig genoeg....?"

Uiteindelijk toch maar de knoop doorgehakt.

"Proberen maar...we zijn maar met z'n drieën... We gaan...!"

Gaandeweg werd de zee woeliger. De lijn van de opgaande golven werd korter en de val na het breekpunt steiler en dieper. Met twee handen aan de hendel van de Mercury kostte het me steeds meer moeite om de boot op koers te houden. In het onstuimige water gedroeg de boot zich als een kwikstaartje... Staande op de voorpunt tuurde Primus naar de strandlijn. Zijn altijd gulle lach en uitbundige opgewektheid was verdwenen. Al een kwartier geleden hadden we een besluit genomen. "Langer op zee blijven is niet meer verantwoord. We moeten naar de kant", waren ze van mening.

Hoewel ze me niet gauw bang krijgen op zee, sloot ik me graag bij hun oordeel aan. Maar 'het naar de kant gaan' is nog niet zo simpel. Je kunt niet zo maar de boeg naar de kust keren en op het strand af gaan. Het is onmogelijk om met maar 12,5 PK door deze branding te komen.

"Verderop komt een rivier in zee uit", wist Primus.

Alleen bij een riviermonding maak je kans om aan land te komen, tenminste als de branding niet al te sterk is. Om op het juiste moment en op de juiste plaats voor de riviermonding uit te komen moest er eerst een flink stuk zee-inwaarts gevaren worden om dan precies op de golven de rivier binnen te varen.

Zo deden de Mimikanen het met hun roeiprauwen. Zo zouden ook wij het proberen.

Voor op de punt stond Primus te turen naar de kust.

Zoals altijd bij slechte zee ontnam een grijze nevelstreep aan de kustlijn het goede zicht op het strand. Mimikanen maken hier gebruik van om de goede invarroute te bepalen, want daar waar de rivier in zee uitkomt is de branding en dus ook de nevel laag minder.

"Ik zie het niet...", schreeuwde Primus boven het lawaai uit.

De nevelstreep aan de kust liep ononderbroken door en daarmee was ons natuurlijk kompas en baken waardeloos.

"We moeten het hier proberen, anders zijn we er al voorbij!"

Dan komt het meest precaire moment. Bij deze wind uit zee is het ritme van de zee altijd hetzelfde. De golven komen in zes rijen vlak achter elkaar aan rollen. Dan is er een golfstille waar de zee even iets luwt om

vervolgens weer opgezweept te worden in de volgende serie van zes kort op elkaar volgende golven. Het is de kunst om de laatste van de zes golven te pakken en als het ware met de boot op de golf te gaan zitten. Door snel te roeien of zoals nu de motor met volle kracht op de rollende laatste golf te houden, deint de golf de boot vanzelf de riviermonding in. De stuurhendel van de buitenboordmotor ging nu over in handen van de ervaren Fidelis. Kort heen en weer zigzaggend in de verre zee, wachtte hij op het sein van Primus op de boeg.

"NU...!"

Met alle beschikbare paardenkrachten pakte Fidelis de laatste golf en in razende vaart hield de boot de rug van de golf.

"We halen het niet... we kunnen niet sneller...", brulde Fidelis.

De branding was te wild. Twaalf paardekrachten waren niet voldoende om de volgende serie van golven voor te blijven. Machteloos raasden we op de golfbrug en zagen we hoe de volgende grote golf dichterbij en dichterbij ons af stormde.

"Alles los laten en je vast houden aan de rand!"

Dan slaat het zeewater van achteren over de hele lengte van de boot en valt over me heen. Ik zie niets meer. Even snel is de golf al voorbij en dan zie ik dat de prauw tot aan de rand toe blijft drijven in het kokende zeewater. Er valt niets meer te sturen... en wrooemmmmm... de volgende golf slaat over ons heen en doet de ronde holle boomstam om en om tollen in het brekende water. Elk voor zich vechten we voor ons leven...

"Grijp de rand van de boot", schreeuw ik.

In het water om ons heen worden de dozen en blikken op en neer gesmeten. Ik slaag er in de rand van de boot te grijpen en in een snelle oogopslag zie ik dat ook Primus en Fidelis zich vastklampen aan de houten wand. De aanhoudende reeks golven doen de boot om en om wentelen en wij tollen mee, kop naar beneden, kop naar boven... ademen en dan weer... kop naar beneden, kop naar boven. Een onverwachte slag van de golf slaat me van de prauwwand af.

"Ik ben los", realiseer ik me nuchter.

Maar in de komende korte luwte na de laatste golf slaag ik er in terug te zwemmen en me weer vast te klampen. Zo vechten we en blijven we hangen. Hoelang...? Minuten... een kwartier... nog langer misschien...?

Gedachten schieten door mijn hoofd, maar geen paniek!

"Waarom ben ik niet bang?" flitst het door me heen.

Alle zintuigen staan op scherp. Ik zie elk detail, ik hoor het water, de wind, het geschreeuw van Primus en Fidelis. Haarscherp zie ik hoe de prauw door de branding heen gegooid wordt... Dan komt het strand op me af... tot ik de plotselinge bonk van hout op zand voel. Als we met z'n drieën op het zand liggen bij te komen, kijken we elkaar aan:

"We hebben het gehaald...!"

Mijn blouse hangt in flarden om me heen. Zeker blijven hangen aan een stuk van de motor in het water. De lading is natuurlijk verdwenen. Zo af en toe spoelt wat licht spul aan... de gitaar, kapot en op de lijmlaag opengebarsten... een klosje garen met een hele lange draad... en gelukkig mijn zonnehoed.

Dan breekt de spanning en zit ik als een kleine jongen te janken op het strand... Na een tijdje zien we de situatie onder ogen....

De prauw ligt op het strand. De motor zit er nog op, maar de slang en brandstoftank zijn verdwenen. Behalve mijn basketbalschoenen heb ik niets meer dan wat ik aan heb: een sportbroek, het aan flarden gescheurde shirt en de zonnehoed. Er zit niets anders op dan lopende langs het strand de terugtocht te beginnen. Rug en schouders bedek ik met een paar grote bladeren om niet door de hete zon geblakerd te worden. Zo lopen we terug, de prauw als een hondje aan een rotanlijn door het water achter ons aan meetrekkend. Wanneer we bijna in de nacht bij een kleine kampong aankomen, slapen we in een paalwoning van een van de kampongbewoners.

De volgende dag vraag ik wat kleren als beschutting tegen de zon en ...'nou ja, ook als verzopen pastoor moet je toch een beetje aan je decorum denken...!' Een paar mannen zijn bereid ons terug te roeien... Zo varen we terug naar af... naar Kokonao... naar ontzettend bezorgde zusters die alles doen om me te laten bekomen van de doorstane ellende.

En weer helemaal tot rust gekomen, realiseer ik me....

Weg filosofie.

Weg theologie.

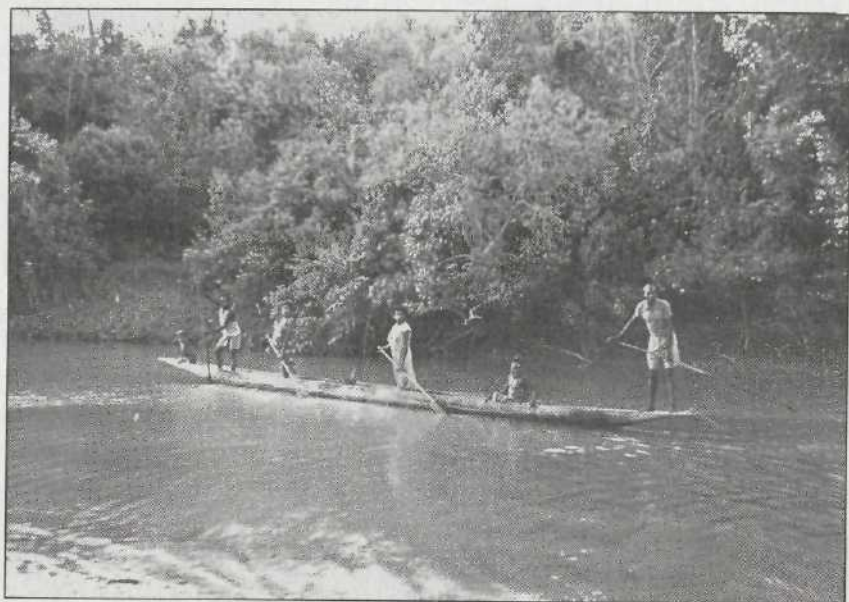
Weg zelfverzekerdheid.

Weg al die dingen die ik in mijn intellectuele bagage had.
Weg al die opgefokte karakteristieken die mijn 'personality' schiepen.
Weg tenslotte ook alles wat ik aan materiële bagage had. Maar dat is
nog het minst erg.

"We zagen je aankomen, zelfverzekerd en met een massa moderne theorieën en ideeën.

'Die komt zichzelf nog wel tegen', zeiden we tegen elkaar.."

"Rapádaba, heb je je antwoord...?"

Af en toe kwam je onderweg een paar mensen tegen in hun prauw op de rivier tussen de vloedbossen...

"Ga omhoog naar de bergen..."

Achterover leunend in een gemakkelijke rotanstoel keek bisschop Staverman van Jayapura op het terras van zijn huis in gedachten uit over de baai die de haven afsloot van de Grote Oceaan. De schoonheid van het panorama beneden ontging hem op dit moment.

Geadviseerd door de overste van de minderbroeders-missionarissen die in zijn bisdom werkzaam waren, speelde monseigneur zijn professionele schaakpartij. Het schaakbord voor hem op tafel toonde het hele veld van missieposten in de stad, het achterland, in de verre kuststreken en in de moeilijk toegankelijke missieconcentraties van het Centrale Bergland. Op het bord stonden de nog in het spel staande schaakstukken, zijn beschikbare pionnen, torens, paarden en lopers. Alle schaakstukken droegen de namen van de verschillende missionarissen die her en der verspreid in zijn uitgestrekt bisdom werkten.

Maar het gezicht van de bisschop stond bezorgd.

Sinds pater Tom in 1937 als eerste missionaris voet aan wal zette, was het aantal missionarissen jaarlijks toegenomen. Overal tot ver in de meest onherbergzame gebieden in de wildernis hadden zijn mannen hun posten gebouwd. Op enkele strategische plaatsen werden zij in hun werk zelfs ondersteund door een aantal zusters, die zich met hetzelfde enthousiasme inzetten voor het werk in de ziekenhuizen en de opleiding van papoea-meisjes en vrouwen. Tot voor enkele jaren geleden was het personeel aanbod geen probleem. Vanuit de moederprovincie in Nederland werd elk jaar een aantal jonge minderbroeders geselecteerd en beschikbaar gesteld voor dit missiegebied.

De vette jaren waren echter voorbij.

Het kerkelijk klimaat in Nederland was sterk veranderd en het aantal mannen dat zich groepen voelde om als kloosterling of priester hier te komen werken daalde schrikbarend. Daarbij kwam nog dat, nu Irian Jaya een provincie van Indonesië was geworden, het steeds moeilijker werd om visa voor nieuwe missionarissen te krijgen.

De lege plekken op het schaakveld baarde de bisschop zorgen. Enkele missionarissen waren gestorven. Voor sommigen zou het goed zijn om hun oude dag verder in Nederland te slijten. Met het grijzen der haren

werd ook hun mobiliteit minder. Door het schuiven en wisselen met pionnen was hij er nog steeds uitgekomen, maar hoe lang nog? Het probleem concentreerde zich op de lopers en de paarden. Het werk in de bush vroeg veel van de fysieke conditie van zijn mannen. Niet iedereen kon je daar voor vragen. Lopers en paarden had hij nodig die je kon inzetten voor de lange dagmarsen in het woeste berggebied. Lopers en paarden die kali's konden doorwaden en voor wie een fikse bergtop geen bezwaar was.

Zijn voorlaatste zet was een goeie geweest. Een paardesprong door de verplaatsing van pater Huub van Timeepa aan de Wisselmeren naar de Sybil in het oostelijke gedeelte van het bergland. Maar daarmee was er wel een gat geslagen in de bezetting van de Wisselmeren. Timeepa, een missiepost in het ruwe bergland ten westen van de Wisselmeren, stond nu onbemand.

"Daar moet een loper op af, iemand die jong, gezond en krachtig tegen een stootje kan, vind je niet?"

De overste knikte instemmend. Met een resoluut gebaar schoof bisschop Manfred de loper van het Mimikaveld door naar de bergen.

"Hij heeft zijn eerste maanden er nu op zitten. Zullen we hem maar?"

Voor deze keer was de laatste zet weer gedaan: pater Joop, de jongste aanwinst, dus naar Timeepa.

"Ik zal hem meteen schrijven", sprak de bisschop.

Jayapura, Juni 1966

Beste Joop,

'Vade ad montem'.

'Ziet op naar omhoog en trek op naar de bergen...'

Vaak heb je deze psalmtekst gebeden in het breviergebed. Je bent nu al een paar maanden in de Mimika. Vanuit zee heb je bij helder weer in de verte de bergen zien liggen. Lang genoeg gekeken! Trek op naar de bergen, waar je op uit keek. Timeepa staat leeg. Bij deze benoem ik je tot pastoor in Timeepa. Ik hoop dat je bij de eerste gelegenheid die zich voordoet naar de Wisselmeren vertrekt..."

Op het moment dat monseigneur op zijn platje met uitzicht op de Grote

Oceaan de brief dichtplakte en op het stapeltje voor de Cessnapost legde, liep de bedoelde loper enkele honderden kilometers zuidelijker aan de andere kant van het immense eiland op het strand van de Arafura Zee. Met rood verbrande schouders sjokte hij met de twee Mimikaanse jongens onder de hete zon, een gehavende houten prauw als een hondje aan een rotanlijn met zich meetrekkend. De terugtocht na de schipbreuk...! Na enkele dagen bereikte hij met ingehuurd roeiers zijn broeders en teamgenoten in de plaats Kokonao.....

Weer op verhaal gekomen, begon hij met de voorbereiding voor de nieuwe poging om te verhuizen naar de eigen missiepost. Uit hoeken en gaten werden oude en nieuwe noodzakelijke dingen weer verzameld.

Deze morgen was hij begonnen met het pakken in blikken en dozen.... tot het geronk van een Cessna hem op deed zien. Het nog vage geluid zwol aan en werd sterker en sterker. De eerste nieuwsgierige Mimikanen bleven al wachten op de groene grasbaan op nog geen honderd meter afstand van zijn kamer. Vanuit de landkant maakte het blauw-witte vliegtuigje een flauwe bocht boven zee om zich gereed te maken voor de landing. Een half uur later lag het bekende groene juten postzakje op de tafel van de gemeenschappelijke woonkamer.

"Koffietijd", riep pater Eelco luid, terwijl hij de twee aanwezige teamgenoten opriep naar de huiskamer. "En er is ook post."

Behalve een groezelige hoop informele brieven voor 'derden' en zakelijke post waren er ook persoonlijke brieven uit Nederland, Jayapura en van andere missieposten. Nieuwsgierig waren ze, want de vliegende postbode kwam maar zo eens in de paar weken.

Aan de tafel was het stil. De drie broeders pikten de meest interessante brieven er vast uit voor een eerste vluchtige lezing.

"Jongens, ik ga jullie verlaten..."

Acuut werden de andere brieven neergelegd.

"Brief van de bisschop. Luister...!"

Beste Joop,

'Vade ad montem'. Ziet op naar omhoog en trek op naar de bergen.....

Timeepa staat leeg. Bij deze benoem ik je tot pastoor in Timeepa.

Ik hoop dat je bij de eerste gelegenheid die zich voordoet naar de Wisselmeren vertrekt.....

Doodse stilte. Niemand zei iets. Het bericht van de bisschop sloeg als een bom in.

"Wat zeg je nou?", is het eerste dat Eelco opmerkt.

"Dat had hij met mij als teamleider toch wel eerst kunnen overleggen?"

Nadat we bij het derde bakkie leut al bekomen zijn van de bominslag, realiseer ik me dat ik niets méér weet dan wat in deze brief staat en dat Timeepa ergens in het Wisselmerengebied ligt. Tijdens de radio-uitzendingen 's morgens werden alle missiestaties op het rijtje af aangeroepen. Bij de posten aan de Wisselmeren, hoorde ik dan:

"Timeepa IC, ben je in de lucht? Heb je berichten?"

Het IC stond voor Immaculata Conceptio, de naam van het gymnasium in Venray dat deze radiozender had geschonken. Maar al enige tijd was Timeepa niet meer in de lucht gekomen...

"Eelco, waar ligt Timeepa eigenlijk precies?"

"Aan de Wisselmeren, ongeveer 5 tot 6 dagen lopen in zuidwestelijke richting vanuit Enarotali. Het ligt aan alle kanten ingesloten door drie bergranges. Modijo en Timeepa zijn de twee missieposten die in het Mappia-gebied liggen. Vanwege het zware berggebied zijn het fysiek de zwaarste gebieden van de Wisselmeren. Ook de eenzaamste omdat ze het verste weg liggen..."

"En hoe kom ik daar?"

"Huub is er een paar jaar geleden begonnen en piloot Rob heeft nog niet zo lang geleden de vliegstrip geopend. Er wordt nu op gevlogen, maar ze zeggen dat het een strip met gebruiksaanwijzing is. Hij ligt op de uitloper van een bergflank. Er was nergens een geschikt vlak stuk land te vinden, dus heeft Huub hem tegen een oplopend stuk uitgegraven. Je landt als het ware dwars over een stuk afgegraven berghelling. Hij kan ook maar aan één kant bevlogen worden en na half elf 's morgens is er al grote kans op problemen vanwege windvlagen. Ik geloof dat de strip nog niet helemaal klaar is en dat er aan de bovenzijde nog zo'n 75 meter moet worden uitgegraven en gelijkgemaakt."

Nou dat weet ik dan.

Eigenlijk weet ik niet of ik deze benoeming wel of niet leuk moet vinden, dus vind ik het maar leuk!

De dozen en blikken laat ik verder maar staan. In de boekenkamer rommel ik wat in boeken en artikelen. In een publikatie van het ministerie lees ik iets over de geografie.

Vlak bij de evenaar ligt het op Groenland na grootste eiland van de wereld op het vlak tussen twee werelddelen (Azië en Australië) en tussen twee oceanen: de Indische en Grote Oceaan. Meer dan 80 % is bedekt met bos. De totale oppervlakte van Irian Jaya is 416.000 km². Van Oost naar West strekt het eiland zich uit over een lengte van 1200 km terwijl de grootste breedte langs de oostgrens 730 km is. Hoge en ontoegankelijke gebergten met diepe dalen strekken zich over het hele eiland uit.

Het binnenland is bedekt met een tropisch regenwoud, met hier en daar een dorp en kleine in cultuur gebrachte stukjes grond. Hoe hoger men in de bergen komt, des te meer gaat het nevelwoud overheersen, waar stammen, takken en bodem met dikke druipnatte moskussens bedekt zijn. Nog hoger zijn er naaldwouden, die langzaam in struikgewas en rotsen overgaan.

Langs de rivieren in het laagland vinden we allerlei palmbomen zoals sagopalmen en klapperbomen.

Het is een eiland van tegenstellingen en uitersten, eindeloze moerassen en hoge gebergten. De moerassen behoren tot de meest uitgestrekte ter wereld en de bergen zijn zo hoog dat er eeuwige sneeuw ligt en er zelfs gletsjers voorkomen. Het klimaat is tropisch. In de laaggelegen gebieden is het klimaat heet en vochtig, maar gaat men de bergen in dan wordt het koeler naarmate men hoger komt. Er zijn zelfs plaatsen waar de temperatuur 's nachts daalt tot onder nul.

"Goede informatie van die ambtenaren", denk ik.

Met wat ze schrijven over de kustgebieden kan ik het alleen maar eens zijn... de tropische hitte, de sagopalmen, er is ook een overvloed aan vis- en vogelsoorten. Over het bevolkingsaantal heb ik ook getallen van 1,5 tot 2 miljoen gehoord. Maar ja... het is maar een schatting.

Een burgerlijke stand heb je hier niet en een volkstelling houden is volslagen onmogelijk. Maar de algemene informatie vind ik dit op dit moment niet zo belangrijk. Ik heb meer belangstelling voor wat ze schrijven over de bergen, de Wisselmeren...

Van oost naar west loopt een woest en hoog bergland over de hele lengte van het eiland: het centraal gebergte. Het heeft een lengte van meer dan 2500 kilometer, groter dus dan de Alpen. In het Nederlandse deel ligt het sneeuwgebergte met toppen van meer dan 5000 meter hoog.

Vanuit dit centrale gebergte strekt zich naar alle kanten de vlakke uit, vanaf de bergen steil dalend, aan de kust langzaam in zee aflopend. Aan de kust het tropisch moerasbos met mangroven en andere vloedbomen. Dan volgen de bossen in de moerassen met zoet water, waar eindeloos de sagopalmen staan. Verder oplopend het binnenland in begint het oerwoud, het tropisch regenwoud. De boomsoorten staan hier kris kras door elkaar en er tussendoor, eronder, erop en er omheen groeien varens en struiken en lage en hoge bomen en slingeren zich lianen. Men vindt dit oerwoud tot 1800 meter. Boven lijkt het wat op een Europees bos, er groeien eiken, beuken en kastanjes. Tenslotte boven de boomgrens op 3800 m houdt de boomgroei op. Daar begint de vegetatie van struiken, boomvarens en grasvlakten. Op 4400 meter begint de sneeuwgrens. Er liggen ijs- en sneeuwvelden die zelfs vanuit de zee aan het zuiden zichtbaar zijn. Vooral bij opgaande zon heeft men aan de zuidkust een prachtig uitzicht op de sneeuwtoppen.

Het westelijk gedeelte wordt al sedert ongeveer 30.000 jaar bewoond. De oorspronkelijke bevolking bestaat uit verschillende stammen zoals de Dani in de Baliem-vallei, de Mimikanen aan de zuidkust en de Ekari en Moni stammen in de Wisselmeren. Elke stam is op zijn beurt weer verdeeld in kleinere eenheden. Vanwege de ruwheid van het terrein wonen de Papoea's over een groot gebied verspreid in kleine groepen. Veelal spreken deze ook weer een eigen taal of dialect en houden ze er eigen gewoonten op na.

Omringd door hoge bergen liggen in de vlakke van Enarotali de Wisselmeren. Ze zijn pas in 1936 ontdekt door de luitenant-vlieger Ir. Wissel. In de vele dorpen rondom en in de bergen wonen de bergpaoea's, klein van stuk en nog zeer primitief en summier gekleed.

De landbouw staat er voor Nieuw-Guinea op tamelijk hoog peil. Men kent het draineren van de grond en bemesting en voorkomt door aanleg van terrassen afspoelingen. De gepunte stok is het enige landbouwwerktuig. In Paniai en het Wisselmerengebied bestaat het dagelijks menu uit de zoete aardappel met vaak heel weinig mogelijkheid tot aanvulling met de zo nodige dierlijke eiwitten. Potten en pannen kent men niet.

Van een wegennet door Irian Jaya is nog helemaal geen sprake: bergen, moerassen en ontelbare rivieren maken het niet alleen een onverantwoord kostbare onderneming, maar bovendien leeft de bevolking er te veel verspreid voor over het hele eiland. Met name in het bergland is de luchtvaart de enige vorm van transport.

Mgr. Tillemans, bisschop van Merauke heeft in 1937 reeds van het zuiden uit, vanuit de Mimika te voet de tocht naar de Wisselmeren gemaakt. De zending van de Amerikanen kwam er een paar jaar later. 7

Al bladerend in verslagen van bestuursambtenaren en missionarissen van vóór mijn tijd, lees ik wat meer over de mensen die aan de Wisselmeren wonen. Ze worden Kapauku's genoemd, maar hun meer gangbare naam is Ekari.

Een al wat oudere missionaris schrijft:

We gaan dus op weg naar het binnenland. Van de weg of van het pad moet u zich niet te veel voorstellen. Een Papoea- spreekwoord luidt: waar grond is is ook een weg. Of de grond nu sterk steil is of begroeid met ondoordringbare struiken doet niet ter zake. Na enkele dagen komt u al in de buurt van een kampong. Het beste is om op verre afstand het bezoek al aan te kondigen door lang uitgehaalde roepen. Dicht bij gekomen.... begint u met het geven van geruststellende tekens, laat lege handen zien en ook begerenswaardige artikelen als kraaltjes en spiegeltjes. Interessant is de handigheid te zien waarmee ze vuur maken.

Op droge grond wordt de gespleten vuurstok gelegd in de spleet wat gedroogd mos. Dan wordt onder de stok door het rotanvuurkoord gehaald tot het gaat gloeien. Verder maar aanblazen tot er een zwak vlammetje ontstaat ...

In een ander anoniem verslag lees ik:

De Ekari's die in het gebied rond de Wisselmeren wonen, zijn vriendelijke goedlachse mensen, vrij klein van stuk, hoewel ze geen Pygmeeën zijn. De gemiddelde lengte van de mannen is bijna 156 en van de vrouwen 152 centimeter.

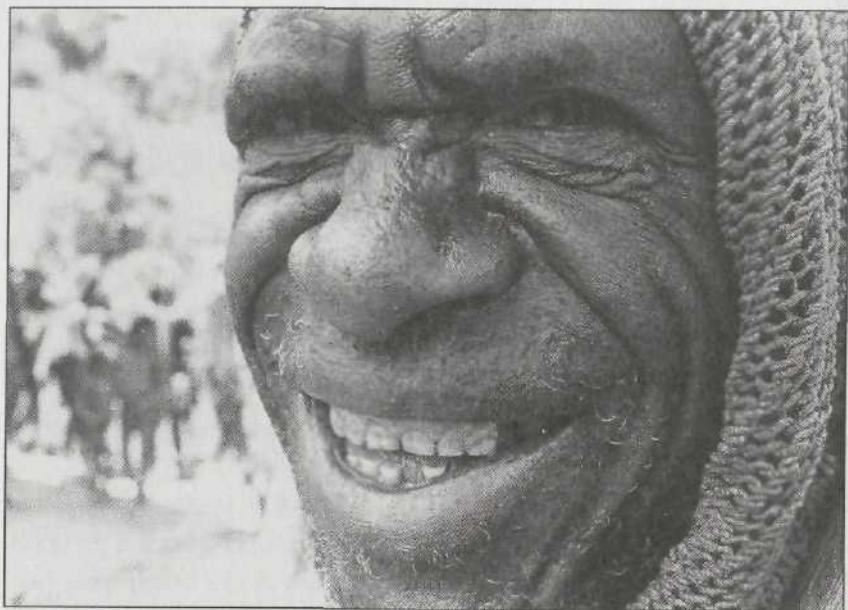
De 'kipo motii' of knokkelgroet is algemeen verbreid. Met de gekromde wijsvinger van de rechterhand komt men naar de te begroeten gast toe, waarbij deze de uitgestoken knokkel tussen zijn gekromde wijs- en middelvinger klemt, waarna beiden de hand met een korte ruk terug trekken, wat een klikkend geluid te weeg brengt. Verdere plichtplegingen komen er niet aan te pas. De mannen treden je zelfverzekerd zonder de minste schroom tegemoet. Ekari's zijn aartsbedelaars die alles en nog wat vragen zonder een enkele tegenprestatie. Ze lopen ongekleed. De mannen met een spits toelopende uitgeholde kalebas als peniskoker recht overeind en op zijn plaats gehouden door een koord om de heupen en een touwtje om het scrotum. De vrouwen in soms heel korte rokjes van gras, touw of reepjes boombast. Zo passen ze volmaakt in de jonge steentijd. (Neolithicum). De koteka is in tegenstelling met wat men zou denken geen fallussymbool voor zijn mannelijkheid, maar heel eenvoudig een kledingstuk even onmisbaar voor hem als voor ons een broek. Zonder koteka voelt hij zich naakt. Hun doden worden in een draagnet in foetushouding op een stellage in de boom bijgezet.

Na een dag van bladeren en lezen, heb ik er genoeg van. Het zal de werkelijkheid wel zijn, maar het lijkt me beter er maar onbevangen op af te gaan. Voor de laatste keer loop ik te mediteren langs het strand van de zuidkust. Hoe ik, groen en onervaren, maar beladen met kennis, vaardigheden en enthousiasme begon. Maar ook hoe ik overmoedig en zelfverzekerd de wijsheid in pacht meende te hebben. Hoe ik ondanks alle franciscaanse eenvoud toch vanuit een machtsdenken aan de gang ging en hoe ik in nog geen half jaar tijd deze bagage was kwijt geraakt in ruil voor onzekerheid, onmacht en onkunde, totdat ik op het laatst echt niet meer wist waar ik wel of niet voor stond.

Mijn lesje geleerd hebbend, schreef ik op een notitieblaadje mijn eigen tien geboden voor de Wisselmeren.

1. Gij zult... niet praten over God, natuur en bovennatuur of over mensen en dingen alvorens eerst te hebben geluisterd naar wat de Ekari's zelf al bedacht hebben.
2. Gij zult... je in je werk laten leiden door twee verworvenheden. De eerste is kennis. Wat je in je mars hebt, moet er uit komen "ter lering ende vermaak". Ze mogen dus ook best eens om je lachen. De tweede is gevoel. Weten is belangrijk, maar het aan- en mee-voelen van de Ekari's en de wil om hen te begrijpen is misschien nog belangrijker.
3. Gij zult... zelf uitmaken hoe je het pastoorsschap meent te moeten invullen en eerst zeven keer nadenken alvorens je dingen verkondigt of doet waar je zelf niet achter staat.
4. Gij zult... de godsdienst als Blijde Boodschap verkondigen en niet als een pakket van regels, wetten en dogma's.
5. Gij zult... nooit vergeten dat de Joden in de oudtestamentische periode vele honderden en zelfs duizenden jaren nodig hadden om de boodschap van Jezus Christus aan te kunnen. Je zult er dus begrip voor hebben dat mensen in of nauwelijks ontgroeid aan het stenen tijdperk nog niet aan die boodschap toe zijn.
6. Gij zult... u nooit verbeelden dat u meer bent dan anderen. In een draagnet hoog in de boom of tussen zes plankjes in de grond zijn we allemaal niet veel meer dan een hoop witte botten.
7. Gij zult... je maar niet meer afvragen wie God is, maar Hem gewoon op je af laten komen, Hem Zichzelf laten blijven en eerbiedigen daar waar je Hem denkt tegen te komen.
8. Gij zult... beseffen dat de Paus heel ver weg woont, de bisschop ver, en je collega's op veilige afstand. Je moet er zelf wat van zien te maken... en dat mag je ook.
9. Gij zult... begrijpen dat godsdienst kan werken als 'opium voor het volk', als er niet een behoorlijke aandacht is voor de noodzaak van 'brood en spelen' en voor de totale ontwikkeling van de mens.
10. Neem niet alles te serieus en blijf ook lachen om anderen en om je zelf.

En met dit papiertje in de broekzak, gaf ik een radiobericht door aan dikke Hans, de aartsregelaar in Nabire die de vliegtuigplanning verzorgde: "Hans, ik ga omhoog naar de bergen. Wanneer komt er een Cessna?"

“Inii mè... de mensen, dat zijn wij!”

Deel II

Stemmen uit het verleden

Schimmen in de nevel

In de vroege morgen van deze grauwe Nederlandse winterdag in 1999 ga ik in gedachten terug de berg op naar Rapádaba. Het is alsof elke trede van de trap naar mijn studeerkamer een stukje van de berg overbrugt dat me dichterbij brengt bij de eik en het diepe dal. Weloverwogen langzaam neem ik de trap naar boven, trede na trede in slow motion. Bij elke stap op de krakende trap stel ik me voor hoe ik aan de andere kant van de aardbol naar boven klom, stap na stap door de begroeide steile helling naar Rapádaba.... Zittend aan mijn schrijfbureau ga ik weer op weg naar het vertrouwde plekje bij de boom...

Het oerwoud druïpt uit na de regen van de afgelopen nacht. Glasheldere druppels pinkelen aan de randen van de gekartelde varens en bladeren en van bomen en struiken petsen waterbolletjes op de drassige mosbodem. Natte takken zwiepen in het gezicht en trakteren me bij de minste aanraking op een gratis regendouche. Op de naakte glad-glimmende wortels van de bomen zoeken mijn voeten moeizaam naar een beetje houvast. Hoger en hoger gaat het... naar Rapádaba.

Op ons vertrouwd plekje aan de rand van de afgrond staat broeder eik zwaar en massief verankerd in de grond. Nog nat en donker van de regen gaat er iets dreigends van hem uit; onbedoeld, want in al zijn zwijgende oerkracht blijft hij in weer of wind en in zon of regen dezelfde bron van rust. Veilig leunend tegen zijn sterke boomlijf kijk ik uit over de vallei, die nooit hetzelfde oogt maar zich voortdurend laat schakéren door de weersomstandigheden en het uur van de dag.

De zon gaat nog schuil achter de bergtoppen die aan de bovenkant in het wolkendek steken. Donker groen ligt het dal te bekomen van de natte nacht. Binnen het korte gezichtsveld kan ik de bomen afzonderlijk

onderscheiden, maar gaandeweg lijken de kruinen zich samen te smelten om over te vloeien in de eenheid van het totale groendek dat het dal bedekt.

In deze geheimzinnige dreigende atmosfeer na de nachtelijke regen lijken de geesten van de voorouders en overledenen zich schuil te houden in de zware bladerkruinen van de bomen. Daar rechts voor me weet ik enkele bomen waarin dode mensen uit de kampongs eertijds zijn bijgezet. Sommigen waren mijn vrienden van weleer.

"Magaigibu, huist je geest nog steeds in deze boom?" vraag ik hardop. Het dal leeft...

Nog geen uur geleden was het er donker, maar schoon en wolkeloos. Maar dat is over, want uit de snelstromende rivier beneden in de vallei stijgt de grijze mist al naar boven. Overal in de vallei geven de bomen hun vochtige dampen de vrijheid in plukken nevel die zich losmaken uit de bladerkruinen. De zich uitdijende neveldotten uit al die bomen groeien aaneen tot brede flarden, die ook het lagere gedeelte van het dal in de mist hullen. De mist stijgt hoger en hoger tot ook ik op deze hoge plek door wolken ben omgeven.

Dit is de levende Rapádaba! Ik stel me de geesten van het water en de bomen voor, die zich losmaken en samensmelten in de mistwolken. 'Zelf ben ik nu ook een schim in deze wolken op de berg', realiseer ik me; een eenzame schim tussen de schimmen, één in geest met al die geesten die hier rondom zweven in de wazige nevelmassa. Gehurkt zoek ik nu steun tegen de boom en strek mijn armen wijd om me heen, tastend en zoekend en vragend...

"Waar zijn jullie... geesten... vrienden...? Waar ben je Rapádaba? Waar zijn jullie allemaal, bruin en blank, Ekari's en Nederlanders, jullie allen met de naam Rapádaba, hier in deze gesloten vallei die zich onder een grijswitte deken verbergt beneden me onder de voeten van broeder eik?" De nevel neemt me in zich op, maar niemand geeft antwoord. Geen teken van herkenning van de Til, de eerste missionaris van het bergland. Zelfs pater Smits die vlak voor mijn tijd hier in de Mappia zat, laat zich niet horen...

"Smitje, we mochten elkaar zo graag...! Waar blijf je met je verhaal?" Jullie machtige oorlogshoofden, jullie eerbiedwaardige stamhoofden,

jij grote Auki van de Mappia... zeg toch wat.

Jullie, vrienden van vroeger... Tipeirajaawi of Magaigibu... geef tenminste een zacht gefluisterde 'kojaa' groet.

Ik wacht af in de stilte van de mist en probeer het nog eens...

"Rapádaba, nu zijn jullie aan de beurt. Ik heb mijn verhaal verteld; hoe het begon daar over de bergen aan de kust bij de zee; hoe ik begon vol goede moed, maar al heel gauw merkte dat ik niets van jullie begreep; hoe ik tenslotte hier kwam om opnieuw te beginnen bij jullie..."

Een veldmuis ritselt tussen de bladeren en schrikt weg als ik mijn voet beweeg. Op datzelfde moment voel ik Rapádaba door de hardheid van de boom in mijn rug. De natte boombast doordrenkt mijn shirt en plakt me vast aan broeder eik.

"Waar wil je dan over praten? Wat wil je dat we vertellen?"

"Jullie verhaal, Rapádaba..."

Hoe het begon... hoe jullie elkaar leerden kennen, jullie grote blanke missionaris-mensen en jullie kleine bruine Ekarimensen. Wat dachten jullie van elkaar en over elkaar en wat is er allemaal gebeurd voordat ik hier vanuit de zuidkust bij jullie mocht komen wonen?"

"Luister", hoor ik Rapádaba in de bomen " Luister... luister..."

"Luister" zingt ook de nevel om me heen...

"Maar ik hoor niets" zeg ik na een poosje.

"Was niet één van je eigen tien geboden dat je zou proberen ons te voelen?" hoor ik Rapádaba.

"Doe je ogen dicht en zeg me wat je hoort en wat je voelt."

"Een zucht wind strijkt langs mijn wangen... er pletst een druppel van de boom op mijn hoofd."

"En wat hoor je...?"

"Heel in de verte het water van de rivier daar beneden in het dal."

"Zo begon het..."

Zo begon het

Lang voordat wij hier in deze bergen rondliepen was er diezelfde wind die je langs je wangen voelt. Soms brulde en loeide hij tussen die bergen door, soms streefde hij zachtjes en soms was hij zo stil dat hij er zelfs niet leek te zijn. De wind van toen is dezelfde als die van nu en van later...

Lang voordat wij hier waren, was er diezelfde regen die druppels liet pletsen van de bladeren in de bomen. De regen van toen is dezelfde als die van nu en van later...

Lang voordat wij hier op jacht gingen was er het geluid van het water in de rivier, soms wild en woest, soms kabbelend... Het water van toen is hetzelfde als dat van nu en van later...

En altijd was er de maan die kwam en ging elke dag, elke maanmaand. En altijd was er de 'tani', de zon, de tani abata, de zon van de morgen en de tani uwata, de zon van de avond.

In de oertijd heeft de zon de eerste mensen uit een gat in de aarde te voorschijn geroepen. De zon heeft voor de mensen de weg gezocht waar ze naar buiten moesten komen. Aanvankelijk was de zon dichtbij de aarde, maar toen de mensen onderling ruzie kregen, verwijderde ze zich en ging hoog aan de hemel staan, waar ze zich niet meer om de mensen bekommerde. Ze kijkt alleen toe...

Dat was al heel lang geleden ver voor nu, ver voor de tijd dat jij hier woonde, ver voor de tijd van pastoor Tillemans, die hier als eerste van de 'rode mensen' in ons berggebied kwam en ver voor de geboorte van Auki, het grote stamhoofd van de Mappia die hem ontving in Modijo. In kleine familiegroepen leefden we bij elkaar, overal verspreid in het vlakke land rond de meren en in de ongenaakbare bergstreken. Hier in de bossen hadden we ons jachtgebied, waar we op zoek gingen naar muizen en ratten en naar de wilde varkens. In de kruinen van deze bomen woonden de paradijsvogels en verder naar beneden waar de bergen ophouden, nestelden vette kroonduiven en tussen de struiken zocht de sterke casuarisvogel zijn voedsel.

Wij, mensen, woonden in de bergen en keken met verbazing vanaf de hoge toppen hoe heel in de verte het land in het zuiden ophield en de zee begon. Zo ver waren wij nooit geweest, want wij leefden in de bossen en bouwden onze huizen ver van elkaar, in ons eigen jachtgebieden, die van generatie op generatie als familiebezit naar elkaar over gingen. Ook hadden wij onze tuinen. De mannen hakten de bomen op de hellingen van de bergen. Daarna staken zij de afgehakte takken en struiken in brand zodat de vrouwen in de vruchtbare as de nota-stekken konden poten.

En zo doen we dat nog steeds...

Het kost me niet veel moeite om het verhaal van Rapádaba te kunnen begrijpen.

Nog steeds wordt het boerenkool-dek van de boomkruinen op de minst steile berghellingen onderbroken door vrijgekapte percelen waar de nota's groeien in flinke tuinen. Tussen een veelheid van kleine wafelachtige 'schooltuintjes' zoekt het naar beneden stromende regenwater zich een weg tussen de nota-bedden, hier en daar tegen gehouden door de resten van de omgehakte boomstammen. Dwars neergekapt op de helling vormen ze een natuurlijk hindernis en 'terrassen' die voorkomen dat grond en tuin in de sterker wordende waterstroom naar beneden wordt gesleurd. Ook de tuinen op de weg naar broeder eik zijn nog steeds aangelegd volgens de eeuwenoude traditie en methode van de voorouders.

"Hoe leefden jullie toen met elkaar, Rapádaba?"

Ook dat is voor jou niet zo moeilijk te begrijpen.

Net zoals nu kaptten we van bomen de ruwe houten paalstukken die we naast elkaar in de grond staken en met rotan aan elkaar bonden. Met stevige takken vlochten en bonden we er dan een raamwerk op, waarop we de gedroogde stukken boomschors van de dikke bomen legden. Binnen in het huis legden we stenen voor de vuurplaats en de rook metselde een zwarte en vette roetlaag tegen het schorsdak waardoor het afgesloten werd voor de regen.

Met varkens en de schelpen die we vonden op sommige plekken, kochten we ons een of meer vrouwen. Aan de zijwand binnen de buitenmuur kregen zij apart een eigen afgeschotte ruimte met een vuurplaats, waar

ze met hun kinderen konden eten en slapen. De mannen woonden en sliepen rond de vuurplaats in het binnenste van het huis.

Net zoals bij jullie waren er bij ons ook rijke en arme mensen. Rijke mensen hadden veel dure schelpen waarmee ze meer vrouwen konden kopen of die ze aan andere jongere leden van de stam uitleenden zodat ze ook een vrouw konden kopen. Met meer vrouwen kregen ze ook meer kinderen en meer handen die in de tuin konden werken.

"Dus jullie leefden eigenlijk best gelukkig?"

Even aarzelt Rapádaba om dan verder te gaan... "In de mensen waren er 'lachende gedachten' en in de mensen waren er 'woedende gedachten'..." Het was goed en niet-goed.

Er waren toen minder mensen in de bergen dan nu. Allemaal hadden we grond in de dalen en bergen waar we de tuinen konden maken. Vaak zwierven we dagenlang door het woud, zoekend naar sporen en jagend op wild. Later ving we de varkens. We bonden ze vast bij het huis en gaven ze elke dag nota's totdat ze tam waren. Dan lieten we ze weer gaan om zelf hun vreten te zoeken in de bossen, maar 's avonds kwamen ze dan weer terug naar onze hutten. Zo kregen we steeds meer varkens en konden we sparen voor de juwo, het varkensfeest, waar je zelf ook zo vaak bent geweest...

"Ja, dat waren de lachende gedachten in de mensen..."

De laatste woorden vervaagden alsof hij terugmijmerde aan de goede tijden van weleer...; aan volle buiken gespannen van het vlees en knollen; aan stevige sterke vrouwen die zonder moeite de zware draagnetten droegen; aan speelse kinderen die vrij uitkeken op de sterke schouders; aan vette varkens die kansloos waren tegen de regen van pijlen die hij en zijn clangenoten op de in de val gedreven dieren afschoten. Ja, dat waren de lachende gedachten in de mens, zoals wanneer hij trots en machtig bij zijn stamgenoten alle eer en aanzien verwierf tijdens de juwo...

Zittend rond het vuur in het binnenste van zijn huis gesticuleert Tikairaaibo druk gebarend en luidruchtig naar het groepje mannen dat tegen het vallen van de duisternis door de nauwe ingang van zijn hut was geklommen. Tegen de boomstukken die de wand van de hut vormden,

stonden in een lange rij de pijlen en bogen in gelid, want welke man waagde zich ooit buiten zijn hut zonder zijn wapens. De mannen verdrongen zich rond de ibo, de grote Tikairaaibo, hun onbetwiste leider met wie zij als bloedverwanten sterke familiebanden onderhielden. Gehurkt zogen zij aan de zijkant van het ineem gevouwen rietblad de rook uit de smeulende tabak, luisterend naar hun leider.

Het vettige boomtouwje in de handen van Tikairaaibo gaf aan dat het tijd was voor de laatste voorbereiding. De knopen in het touwtje gaven de dagen aan die hen nog scheidden van de grote juwo.

Nog één knoop was er te gaan. Morgen zouden de hutten op deze plaats in het bergdal overbevolkt worden door de vele gasten die al onderweg waren. Van vele plaatsen zouden ze komen... de mannen met vetgemeste varkens gebonden aan stokken, de vrouwen beladen met handelswaar en natuurlijk de kinderen die zich het eetfeest niet zouden laten ontgaan. Eigenlijk was het feest al begonnen. Op zijn bevel hadden de mannen in de bossen de sterke takken gekapt en vele vrachten houtstukken voor de bouw van de emaa, het danshuis. Daarna de taaie, buigzame takken voor de zwiepende vloer waarop honderden voeten urenlang op en neer zouden springen in de dansen die aan het slachtfeest vooraf gingen. Al weken geleden was het begonnen... Nacht na nacht sprongen de mannen in gelijk ritme op de golvende dansvloer, terwijl zij de bekende liederen zongen van hoe de ouden de overwinning haalden op de vijand en varkens en vrouwen bemachtigden, maar ook hoe zij dachten over de gebeurtenissen die zij deze dagen beleefden... Verhit en opgezwiept door de dans zwol het volume van hun gezang luider en luider onder het begeleidende gekletter van de vele linkerhanden tegen de bijelkaar gehouden bundel pijlen in de andere hand. Vrouwen en huwbare meisjes hosten aan de buitenkant van de danscirkel, terwijl hun opgeheven fakkels een mysterieuze gloed wierpen in het donkere binnenste van het danshuis.

"Als ik de eerste snede in het geroosterde varken heb gegeven, verdelen jullie het vlees...", sprak Tikairaaibo en hij noemde één voor één de namen van de mannen en hen aan wie het diende te worden uitgedeeld. Nauwkeurig was hij nagegaan wie er recht hadden op gratis vlees, hoe-

veel, hoe groot en aan wie de beste en aan wie minder goede stukken moesten worden toebedeeld. Met de vele varkens die werden aangebracht zou er voldoende vlees overblijven om te worden verkocht tegen goede mège (grote kaurischelpen) en dèdege (snoer van kleine schelpen) of geruïld tegen ander handelswaar. Vanavond in deze hut gaf hij de laatste instructies. Alles was nu gereed...

Als de zon over de bergen kruipt staat hij op de uitkijk.

Daar in de verte ziet hij ze komen, lopend door de beddingen van kolkende rivieren of langs de begroeide of soms rotsige hellingen van de bergen. Voor sommigen een tocht van wel drie nachten, bekapt met goed-gevulde nokkings, de draagnetten van boomschorstouw, vaak bekleed met de geel gekleurde vezels van gedroogde orchidee-stengels. De weg naar de danshuizen in het dorp is redelijk vastgetrapt door de vele voeten, maar na een regenval is de gelige, kleiige grond zacht en veranderd in een glibberende moddertroep. Dan klimmen de eerste mannen over het afscheidingshek dat de paar hutten van het dorp beschermt tegen ongewenste gasten of wilde varkens.

Twee mannen lopen met een varken. Het leeft nog. Gebonden aan een draagstok hangt het met de kop schuin naar beneden en knort. Tussen de huizen zijn mannen druk in de weer om het vuur goed heet te krijgen. De vrouwen zijn nog in de tuinen bezig met de groenten en komen pas als de smoorkuil klaar is.

De eerste varkens worden geslacht. Met een stuk hout of een steen wordt de kop ingeslagen. Het dier verstomt en lijdt nauwelijks, want de kracht van de slag en de plaats op de kop is nauwkeurig bepaald. Terwijl Tikairaaibo zich met de eerste gasten onderhoudt, komen steeds meer groepen aan. Joelend draaien zij in het centrum hun welkomsdans tot Tikairaaibo zich tot hen wendt en hen verwelkomt.

"Met deze varkens betalen jullie je schuld die je nog bij me hebt", zegt hij tot een aantal mannen. "Wees welkom en ga aan de gang."

Nog meer varkens worden aangedragen, soms als een gave van vrienden, maar meestal als betaling voor verleende diensten, want Tikairaaibo is een rijk man van aanzien. Aan talloze jonge mannen heeft hij de oude schelpen geleend die nodig zijn voor de bruidschat om te kunnen trouwen.

"Hier neem ze maar," zei hij hen, zijn bezit ruimhartig verdelend onder zijn stamgenoten, maar ook wetend dat hij daarmee weer iemand aan zich had gebonden. Schelpen voor de bruidschat, 'opaa', voor niets, maar natuurlijk weet ieder dat er tegenprestaties geleverd zullen worden.

Dit zijn de lachende gedachten in de mens.

Hier erkent men zijn macht. Heeft hij niet het recht om de binnen komende clans te wijzen op hun verplichtingen en schuld? Staat het hem niet vrij om hen openlijk waar iedereen het kan horen ter verantwoording te roepen? Een machtig en rijk man, - ja dat is-ie - met zo veel mensen die zich aan hem verplicht weten. Als jullie dat maar erkennen.... "Wees welkom...!"

Dan worden de varkens op het vuur gelegd en gedraaid zodat de haren en de huid op alle plaatsen goed schroeien. Na enige minuten schrapen de mannen met hun handen half in of boven het vuur de laatste resten haar weg van de zwart geblakende maar nog niet ontvelde huid. Als het voldoende geroosterd is wordt het half gare beest van het vuur gehaald. Zoals gisterenavond afgesproken snijden de stamoudsten het vlees, waarna zijn helpers het overnemen. Met een scherp stukje bamboe wordt de buik van keel tot kruis opengesneden. Dan wordt het varken nauwkeurig van ingewanden ontdaan en in kleinere stukken opgedeeld. Intussen zijn de smookkuilen klaar om in gebruik te worden genomen. Er zijn enkele kuilen van ongeveer een halve meter diep gegraven: anderhalve meter in het vierkant. In een heet vuur zijn inmiddels stenen verhit. De stukken vlees worden vervolgens neergelegd op een dik bed van frisse groene bladeren. Mannen pakken een tak die ze bij het uiteinde hebben ingesneden en gebruiken die als een soort tang waarmee ze de gloeiend hete stenen oppakken en in de kuil leggen. Op de bodem van de kuil wordt de helft van de stenen netjes verspreid. Ze leggen er de grote bladeren van de bananenpalm op. De vrouwen dragen enorme nokkings (draagnetten) vol met groente naar de kuil. De zware netten hangen op hun rug aan een band die ze boven het voorhoofd door hun haar leggen. Met bamboe stokken leggen ze de groente tussen de stenen, waarna het geheel weer wordt afgedekt met varens en eetbare bla-

deren. Ook het vlees wordt in kleinere stukken gesneden en in een blad gewikkeld. De groente en het vlees worden op deze manier in de kuil op de hete bodem gelegd. Er tussenin komen nog meer gloeiende stenen die ze ook in bladeren hebben gewikkeld om te voorkomen dat ze het vlees en de groente vuil maken of schroeien. Tenslotte gaat er een dek van bananenbladeren overheen met daarop het restant van de stenen. Daarop komt het overblijfsel van het vuur. Aldus afgedekt kan het smoorproces beginnen.

Na een paar uur wordt de rokende smoorkuil weer geopend. Een heerlijke geur van verse groente en gesmoord vlees verspreidt zich over de smoorplaatsen.

Denkend aan de lachende gedachten, herinnert Tikairaaibo zich hoe hij het vlees liet verdelen en verkopen. Lopend langs groepjes druk handelende mannen, gaf hij zijn advies over de meisjes die konden worden uitgehuwelijkt, over zijn voordeel bij de onderhandelingen en over de partij aan wie hij zijn schelpen het meest voordelig ter beschikbaar zou stellen.

"Ja, jij Tikairaaibo, bent een machtig man. Je stem wordt gehoord en gevreesd"

Er zijn er veel die bij je in de schuld staan... je hoeft je wil maar uit te spreken en zij zullen volgens de traditie van de ouden verplicht zijn om het als je gerechtvaardigd bevel op te volgen.

Het dal zwijgt...

In de nevelige bomen herinneren de schimmen zich hun lachende gedachten... van vette varkens en een goed gevulde buik, van dansen en juwo's. Het dal zwelt in de trots van Tikairaaibo uit vroeger tijd toen nog niemand van de rode mensen hun gebied had betreden.

Zittend tegen mijn boomlijf schud ik het hoofd om weer 'bij de tijd' te komen.

De nevel in het dal trekt open en dicht en slaat gaten waardoor stukken van de berghelling weer zichtbaar worden. Dan onttrekken ze zich weer aan mijn blik achter het wazige gordijn en laat de groene ondergrond zich weer op andere plekken zien. Het dal in de diepte opent en sluit zich... opent en sluit zich...!

"En de woedende gedachten in de mens, Rapádaba?" vraag ik,

"In ons mensen zijn ook veel woedende gedachten, tuanni!"

Veel boze eniaa (geesten) zoeken ons op als de avond valt en wij nog niet de bescherming hebben gezocht van het besloten vuur in de hut. Als de watergeest boosaardig de rivier doet kolken en stijgen, sleurt hij soms de mensen mee. Soms neemt hij ze mee en horen we niets meer van ze; soms laat hij hen liggen zodat we ze kunnen begraven. Slechte geesten zoeken ons op en leggen scherpe bamboescheuten in de kelen en longen van de vrouwen zodat ze gaan hoesten en sterven. Soms zijn de zielen van onze doden beledigd en nemen ze wraak. Dan trekken ze de kinderen in het vuur of laten ze de bomen vallen op de trekkende jagers in de bossen. En als de machtige berggeest rilt en schudt, breekt de grond open en storten onze tuinen met donderend geweld van de bergheellingen naar beneden. Dan staan de mannen machteloos toe te zien hoe de bomen vallen en de aarde scheurt en schreeuwen de vrouwen en kinderen in paniek, stijf van angst.

Dan zijn er de woedende gedachten in de mens.

"Je weet dat wij mensen driftig zijn..."

Onder de mensen wordt veel gepraat en geruziet. Onze tuinen zijn omheind om de varkens buiten te sluiten, maar toch wroeten de wilde varkens uit het bos zich een weg door de pagger. Dan worden we kwaad, maar we kunnen niemand aanklagen. Maar ook gebeurt het dat een tam-gemaakt varken de tuinen omwoelt en de nota-bedden vernielt. Ons recht zegt dat de eigenaar het varken mag doodpijlen, maar dan begint de ruzie pas echt... over wie schuld heeft... want als iemand zijn pagger niet goed bijhoudt is niet het varken, maar de tuinbezitter de schuldige. Op veel dagen zitten de mannen schreeuwend en tierend bij elkaar en stampen zij in hun driftdans met de pijl en boog in aanslag gericht. Meestal sussen we het weer en wordt de zaak door een betaling geschikt... maar niet altijd...

Er zijn veel woedende gedachten in de mens.

Er is ruzie om mannen die vrouwen verkrachten of jonge meisjes nemen die door hun familie al zijn voorbestemd voor een ander. Er is ruzie om schelpen die gestolen worden of om vrouwen die weigeren de nota's te

poffen voor hun echtgenoot. Er is ruzie om jongens die meisjes uitzoeken uit een clan die voor hen taboe is. Soms gaat de ruzie zo ver dat de pijlen worden geschoten en mensen gewond raken en sterven. Voor jullie kwamen was het gewoon dat we onder elkaar oorlog voerden en dat de mannen van de ene clan andere stamleden aanvielen en dood pijlden. Veel van onze mannengeesten in dit dal zijn op deze manier gestorven...

"Tuanni, weet je nog dat zelfs wij eens ruzie hadden...?"

Uit de nevel klinkt de onvergetelijke, wat iele stem van Tipeirajaawi, de oude baas en vriend die ik als 'naitai', 'mijn vader', beschouwde. Nog hoor ik zijn genegenheid en vriendschap in de wijze waarop hij me koesterend nooit anders dan 'tuanni' noemde en met zijn benige vingers over mijn wangen streek.

Op zondag werden na de 'kerkdienst' de dorpszaken afgewikkeld. Het dorps hoofd regelde met zijn wijze mannen de rechtspraak. Betalingen werden vastgesteld voor begane misdrijven of ongeregeldheden. Maar ook werden dan de vergaderingen gehouden waarbij besloten werd tot gemeenschappelijk werk zoals het bijhouden van de weg, het onderhouden van de pagger rond het dorp of het kappen van hout voor de huizen of de boomschors voor dakbedekking. Daarna trokken de vrouwen naar de tuin en de mannen naar het bos op jacht naar veldmuizen, vogels, als ze veel geluk hadden een varken of ander eetbaar gedierte.

Tipeirajaawi was daar al te oud voor. Gewoonten getrouw zaten we dan samen op het houten platje voor mijn huis en kwebbelden over alles en nog wat.... over god en geesten... over zijn kinderen en vrouwen... over de tuinen en de varkens en over de hele oude verhalen die hij vertelde zoals ook hij die had gehoord van zijn vader en die weer van diens vader... "Ja, Tipeirajaawi, die ene keer herinner ik me nog alsof het gisteren gebeurde..."

Die keer was ik zelf ook betrokken geweest bij een perkara (rechtsgeving) in het dorp. Een van mijn vaste dragers tijdens tournee was Vitalis, een jonge betrouwbare kerel waar je van op aan kon. Vitalis was van de Kuwajo-clan en familie van mijn oude vriend Tipeirajaawi.

"Saya perlu, tuan" had hij enkele dagen geleden gezegd. "Kan ik je even spreken?"

Fluisterend zodat geen buitenstaander het kon horen vertelde hij over zijn grote liefde. Hoe hij al maanden lang een oogje had op een meisje van de Wakei clan. Ze hadden elkaar in het geheim gesproken ergens in het bos. Daarna nog eens en nog eens en zo vaak zij terug kwam van de tuin sloop hij in haar buurt om haar aan te spreken als ze alleen was. Het was duidelijk... hij wilde haar en zij wilde hem. Uiteindelijk had hij er met zijn oom en oudere broer over gesproken. Er zouden schelpen op tafel moeten komen om de bruidsschat van het meisje te kunnen betalen, maar dat was geen probleem want er was een grote tonowi bij de Kuwajo's die aan de paar dure schelpen kon komen en de rest kon de familie bij elkaar verzamelen met eigen schelpen en varkens. Maar toch gingen ze niet akkoord met de trouwerij. Een huwelijk tussen de Kuwajo's en de Wakei's was 'daa' , taboe.

"Waarom 'daa' Vitalis?" vroeg ik.

"Zit er een bloedverwantschap tussen jullie clans?"

Want dat was meestal de reden waarom leden van sommige clans niet met elkaar mochten trouwen.

Dat was er niet. Maar waarom wel, wist noch Vitalis, noch zijn broer. Het was gewoon 'daa' en daarmee basta! Als de tuanni hem wilde helpen om met een vliegtuig naar Nabire te gaan dan zouden ze vluchten, ver weg van hun familie en gewoon trouwen...

"Zal ik eerst maar eens met je familie gaan praten?" stelde ik voor.

En na beider goedkeuring besloot ik de zaak met stevige aandrang bij de familieoudsten te verdedigen. Tenslotte... geen bloedverwanten..., de bruidsschat kon betaald worden..., het stel was duidelijk helemaal weg van elkaar... alleen dat verrekte 'daa' stond een leuk huwelijkspaartje in de weg.

Ik was vóór...

De gesprekken met de oudsten gingen fel en van beide kanten zetten we alle verbale registers open...

"Patoge, het is nee en het blijft nee..."

"En ze zijn gedoopt en als het niet volgens de adat mag, dan mag het wel volgens de Kerk. Jullie hebben zelf goed gevonden dat ze gedoopt werden. Wie A zegt..."

Tot zover de onopgeloste zaak...

Die zondagmiddag wachtte ik vergeefs op Tipeirajaawi. Niks voor hem. Hij verheugde zich even hard als ik op de wekelijkse zondagmiddag-babbel met gratis tabak op m'n platje.

De volgende dag na de radiocontacten van de middag hoor ik buiten geschreeuw. Lijkt op ruzie... Naar buiten lopend zie ik hoe Tipeirajaawi zich los maakt uit een groepje bewapende mannen en met de pijl en boog in aanslag op me af stormt. Op een meter afstand blijft hij voor me staan... Stampend en in driftdans van de ene voet op de ander opspringend met hoog opgetrokken benen dreigt hij vervaarlijk en schreeuwt me van alles naar mijn hoofd. Ik versta hem nauwelijks, maar er is geen taaldiploma ekari nodig om te kunnen begrijpen dat het over het trouw-lustige stel gaat.

"Het is daa... daa... en daar kun jij als pastoor zelfs niets aan veranderen!"

Er gebeurt dus niets, behalve dat de komende dagen het meisje en de jongen zwaar onder druk gezet worden.

"Laat maar", komen ze tenslotte zeggen, "we hebben geen leven meer als we toch doorzetten..." en daarmee was de zaak af...

"Dat was onze enige ruzie" zeg ik nu tegen Tipeirajaawi. "En het was jou wai-taa (driftdans), niet de mijne..."

"Maar jij had toen ook woedende gedachten in je" kaatst de oude stem vriendelijk terug vanuit de steeds dunner wordende nevelwolken.

"Goed, oude vriend, maar na al die jaren kun je me nu misschien vertellen waarom een huwelijk tussen jullie clans 'daa' is". Waarom dat taboe?

De eerste windzucht waait door het dal. Zittend tegen de nog vochtige eik, geeft de windzucht me een rilling door het lijf. Eindelijk is de zon er in geslaagd de mistlaag te doorboren. Vrij snel lost de nevel zich nu op in het niets... Een beetje heen en weer lopend rek ik de stijfheid uit m'n botten. Dan ga ik weer zitten om te luisteren en heb ik het gevoel dat het hele dal meeluistert...

"Het is al heel lang geleden", begint Tipeirajaawi, "nog voor mijn grootvader werd geboren."

Een van de Kuwajo jongens uit het verste dorp in de uithoek van de Mappia was op zoek naar een vrouw. Hij behoorde maar tot een kleine clan die op dat moment nog niet veel aanzien genoot bij de andere stamleden. Er waren wel huwbare meisjes bij bevriende clans, maar de keuze was beperkt en de jongen stelde hoge eisen. Steeds verder trok de jongen weg naar andere dorpen en hutten in het bos, tot hij op een dag een schitterend en stevig meisje zag werken in een vervallen ongebruikte tuin. Haar borsten stonden vol en stevig en haar glanzend gezet lijf verriet een blakende gezondheid. Zich verbergend achter wat struiken zag hij hoe het meisje handig de droge takken en stukken hout tot een handzame bundel bond en na een forse zwaai op haar hoofd droeg. Het meisje straalde één bonk kracht en gezondheid uit terwijl ze soepel over de rotsbrokken en omgevallen bomen sprong op weg naar de huizen van haar dorp.

"Dit meisje is voor mij bestemd", dacht de jongen en vanaf dat moment verborg hij zich in haar nabijheid zodat hij haar gedrag en doen en laten heimelijk gade kon slaan. Na enkele dagen zocht hij het meisje op terwijl zij alleen aan het werk was in de tuin. Hij raakte met haar in gesprek en beiden spraken af elkaar weer snel te ontmoeten. Bij een volgende keer gaf de jongen haar schelpen en kleine geschenkjes uit zijn draagnet en maakte haar zo zijn bedoelingen duidelijk. Het meisje nam de schelpen, maar liet de geschenken achter en sloeg op de vlucht. Een volgende keer benaderde de jongen haar wederom in de tuin, maar toen het meisje hem zag, wilde zij weer gaan. Met enkele snelle passen was de jongen echter bij haar zodat zij niet kon vluchten. Hij verklaarde haar zijn liefde en vroeg haar tot zijn vrouw. Het meisje aarzelde zonder hem duidelijk af te wijzen of aan te moedigen.

In haar nabijheid raakte de jongen echter zo verhit en opgewonden dat hij vast van plan was haar tot de zijne te maken. In het vuur van zijn hartstocht greep hij haar en verkrachtte haar op de losse zachte aardegrond. Daarna bracht hij met de ene hand zijn koteka weer op de plaats en bukte zich om zijn draagnet en boog te pakken. Op dat moment rukte het meisje zich van hem los en holde weg naar haar dorp. De jongen werd bang en keerde naar zijn eigen dorp terug.

Toen het meisje thuis vertelde wat haar was overkomen, grepen haar

ooms en oudere broers de pijl en boog en vertrokken naar het dorp van de jongen. Daar aangekomen stonden zij er op dat de jongen het meisje zou nemen. Zij eisten behalve een uitzinnig hoge bruidsschat aan schelpen en varkens, ook drie grote varkens als betaling voor het onrecht dat hen was aangedaan. De Kuwajo's waren in die tijd echter klein in aantal en konden de vele tali's schelpen en het aantal varkens dat als betaling werd gevraagd, niet opbrengen. Er ontstond een enorme ruzie, waarbij de ene driftdans werd gevolgd door de andere. De hele clan mengde zich in de ruzie en de daarop volgende rechtszaak. De spanning liep zo hoog dat een van de Kuwajo's in wilde razernij en drift met een pijl werd gewond en na enkele dagen stierf. Volgens de adat diende het slachtoffer gewroken te worden en bij een heimelijk aanval op het dorp van de Wakei's, sneuvelde ook aan deze kant een van de clanleden. Dit was het begin van een stammenstrijd tussen de Wakei's en Kuwajo's die vele generaties duurde en waarbij talloze mannen werden gedood.

Tot op heden speelt deze zaak uit de oude tijd.

In de kampong gaan ze nu normaal met elkaar om maar vanwege die hele oude zaak is het onderling uithuwelijken aan elkaar nog steeds 'daa'. Wanneer iemand ooit dit taboe zal doorbreken zal hij de woede van de voorouders op zich laden en zal zijn daad door hen gewroken worden...

"Dit zijn de woedende gedachten in de mensen", sprak Tipeirajaawi eindelijk na een lange stilte.

Wij mensen hebben ruzie... altijd ruzie...

Weet je hoe de Tebai-clan hier in het Mappia gebied is gekomen?"

Heel lang geleden woonden ze aan de andere kant van de hoge Dijai berg in de Tigi -en Tage-vallei. Maar de broers waren jaloers op elkaars vrouwen. Ze bouwden hun huizen steeds verder van elkaar, maar de jaloezie bleef. Er was altijd ruzie tussen de broers onderling en tussen hun vrouwen. Ze pijlden elkaars varkens en stalen de nota's uit de tuinen. De ruzie in de Tebai-clan liep zo uit de hand dat enkelen van hen met vrouwen en gezinnen vertrokken op zoek naar een ander gebied. Helemaal naar het Westen trokken ze naar de andere kant van de Dijai.

Nog verder trokken ze net zolang tot de Dijaiberg aan hun gezicht was onttrokken. Toen kwamen ze hier in de Mappia tussen de andere bergen. Hier waren zij ver van hun familie. Hier zijn ze gebleven en hebben hun eigen clan voortgezet...

Tipeirajaawi...

"Gewoontengetrouw zaten we op het platje voor mijn huis en kwebbelden we over alles en nog wat..."

Inii mè... de mensen, dat zijn wij!

Gouden bundels zonnestralen en de opkomende wind hebben de vallei nu schoon geveegd van de laatste wolkenlierten. Haarscherp tekenen de contouren van bomen zich op de berghelling af. Wie bekend is, kan daar rechts vanuit de kali het slingerend paadje naar de Tobaikébo-berg ontdekken. Halverwege lijkt het wegspoor ineens op te houden, maar tegen de groene achtergrond valt elk diepteperspectief weg.

Van de vele klautertochten weet ik dat daar na ongeveer 1000 meter klimmen het muizenpaadje weer helemaal terug daalt tot aan de volgende kali.

Van deze kant lijkt het op een doorlopende groene berghelling, maar de schijn bedriegt. Over de eerste, voor hier onzichtbare kam gaat het lager en lager naar beneden tot in de warme drukkende luwte aan de rivier-oever. Hier stort het water zich met geweld van boven uit de bergen naar de diepte. Via glibberende natte rotsblokken en boomstronken bereik je de andere kant van de oever om dan van daaruit weer helemaal opnieuw te beginnen aan die zware steile klim, hoger nu tot aan de top op 2800 meter. Daar begint een andere wereld op het rotsachtige met laag struikgewas bedekte plateau, waar de wilde paarse orchideeën welig groeien en de wind koel en verfrissend altijd waait en waar je bergschoenen de nog gave zeeschelpen tot gruis vermalen...

Zeeschelpen... hier op deze hoge grote bergkam!

"De zon heeft de eerste mensen uit een gat in de aarde te voorschijn geroepen", zei je.

"Rapádaba, vertel verder over die mensen, van waar ze kwamen... en over die andere bruine en rode mensen die jullie later tegenkwamen..."

De op dit uur van de dag nog milde warmte van de zon stroomt weldadig door me heen.

Loom sluit ik de ogen, terwijl de doofstomme Rapádaba zijn verhaal vervolgt hier op de berg bij broeder eik....

De wezens die uit dat gat kwamen waren geen varkens, geen vogels of slangen, maar 'mè'... de mensen.

Inii mè... wij waren die mensen.

Het is als bij de vogels...

Eerst was er de witte vogel en van dezelfde witte vogel kwamen andere witte vogels. Maar van die andere witte vogels kwamen rood-witte vogels en van de rood-witte vogels kwamen ook de blauw gekleurden, de groenen en de bruinen. Ja, zelfs de zwarte vogels zijn als witte vogel begonnen.

Het is als bij de varkens.

Eerst waren er de ruig behaarde zwarte varkens met spitse snuit die hier in onze bossen wroeten en van dezelfde varkens kwamen weer andere zwarte varkens met spitse snuit. Maar van sommige zwarte varkens kwamen de bruine varkens met soepeler haren en van de bruine kwamen de witte met hun ronde snuit en dikke lijf.

Het is als bij de bomen.

Eerst waren er de grote bomen met wilde welige kruinen. En toen de wind kwam, woeien de zaden van de boom op de grond en begonnen er beneden bij de boom weer dezelfde andere bomen te groeien. Maar na lange tijd gaven die het zaad van bomen met smallere bladeren en later met spitse naalden en smalle stammen en sommigen stopten en bleven leven als struik.

Kijk om je heen in het dal.

Zie je die vele bomen? Allen van dezelfde boomouders!

Hoor je al die vogels? Allen van dezelfde vogelouders!

Toen haalde de zon de mensen uit het gat... Dat waren wij...mè. Inii mè... De mensen, dat zijn wij, de Ekari-mensen die hier in de bergen wonen. Het waren onze voorouders die uit het gat in de aarde kropen. En ze waren klein en gedrongen. Zo konden ze zich makkelijk bewegen tussen de bomen van het bos en door de struiken. En ze waren donker van huid, zodat ze beschermd waren tegen de hitte van de zon. En ze hadden soepele tenen zodat ze houvast hadden op de gladde wortels en rotsige stenen. En wij mensen kregen kinderen en onze kinderen kregen ook weer kinderen, dezelfde als eerst, klein en gedrongen, donker van huid en met soepele tenen. En uit onze kinderen kwamen andere kinderen, nog steeds bruin. Nu niet meer kort en gedrongen, maar lang en dun. En weer kwamen er kinderen. Nu niet meer bruin, maar rood en

met stijve tenen die geen vat meer hadden op de gladde wortels. Nu zijn er veel mensen, maar allemaal van dezelfde voorouders, maar inii mè... de echte mensen, dat zijn wij, de Ekari-mensen die hier in de bergen wonen.

"Dus...", begeef ik me aarzelend in de ontstaansfilosofie van de Ekari, "als jullie de echte mensen zijn die als eersten uit het gat zijn gekropen, dan moet het gat ook ergens hier in de buurt te vinden zijn..."

Kennelijk is Rapádaba al vertrouwd met mijn westers logisch denken, want alsof hij zich die vraag ook al heeft gesteld vertelt hij een van de oude verhalen...

Toen de eerste mensen uit het gat kropen, kwamen zij uit op een kale vlakte tussen rotsbergen waarop niets leefde. Er groeiden alleen wat lage struiken met taaie en scherpe takken die ze niet konden eten.

Wel aten ze de rode bittere bessen, maar om voldoende te kunnen eten moesten ze lang zoeken. Ook waren er vogels die zij ving en tussen de struiken door kropen kleine salamanders en ander kruipende diersoorten.

"Het is hier geen goed land", zeiden ze tegen elkaar en ze trokken weg naar andere streken.

Ze gingen niet allemaal dezelfde kant uit, maar er waren er die naar beneden gingen en bij de zee uitkwamen. Anderen gingen verder de bergen in tot ze bij de beboste bergen kwamen. Toen zij hier de wilde varkens ontdekten, besloten zij er te blijven. Zij gingen nooit meer terug naar het gat. Maar de mensen waren niet blij met elkaar. Als ze 's avonds rond het vuur zaten was er ruzie en ook overdag liepen ze met woedende gezichten rond. Van pure woede wisten ze niet wat ze moesten doen. Wild renden ze tussen de bomen en woest sloegen ze de takken van de heilige bomen. Op de hellingen wrikten zij de steenblokken los, zodat ze naar beneden rolden... Toen werden ook de geesten van de bergen en van de bomen en van het water kwaad. De bergen begonnen te grommen en te rommelen. Het water in de rivier werd wilder en wilder en sleurde de bomen en de onderste stukken van de berg met zich mee.

Toen begonnen de bergen opnieuw te beven en te schokken. Alles en iedereen vocht met elkaar... het water met de bergen... de bomen met de

struiken... de mossen met de lage planten... de varkens met de andere dieren en de mensen met de mensen. Alles raakte door elkaar: het water naar boven en de bergen naar beneden. De toppen van de bergen zakten in elkaar en de grond en de stenen in het lage land van de rivier sprongen omhoog naar de toppen van de bergen. Ja zelfs de zon werd kwaad en wilde niets meer met de aarde te maken hebben. Ze wilde er niets mee te maken hebben en schoof ver weg. Nog steeds kijkt ze alleen maar van grote afstand toe...

"Is dit een verhaal of beschrijft hij de werkelijkheid", vraag ik me af... Het groene dal waarop ik nu uitzie is aan alle kanten omgeven door gril-lige hellingen en bergkammen. Dit is het decor van zijn verhaal... Ik voel me een beetje als een voyeur die stiekem een wereld begluurt, die niets van zijn geheimen en mysteries wenst prijs te geven. Hoe oud zijn deze bergen...? De vakkennis ontbreekt me, maar hoe vaak heb ik zelf niet daar boven op de Tobaïkebo over de schelpen gelopen... gewone schelpen zoals je die vind op het strand in de Mimika of thuis aan het strand van Noordwijk.

Zittend op de voetwortels van mijn eik kijk ik op tegen de Tobaïkebo... Wandelend over het eenzame paradijselijke plateau hoog op deze berg, heb ik me vaak afgevraagd hoe het water en de zee van miljoenen jaren geleden nu het plateau kan vormen van een ongenaakbaar hoge berg. Hoe enorm moet het geweld en de kracht van de natuur zijn geweest.

"Alles en iedereen vocht met elkaar... het water met de bergen..."

Wat een gevecht moet dat zijn geweest...!

"Misschien zijn er ooit nog mensen naar het gat gaan zoeken", besluit Rapádaba zijn verhaal, "maar de weg is niet meer te vinden en de bergen zullen het gat wel dicht gegooid hebben...."

Nu is het even genoeg...

Het verhaal van Rapádaba heeft me even helemaal vol gemaakt. Mijn gedachten barsten, opgeblazen door alle herinneringen en overwegingen. Mijn gevoel is verzadigd... doordeesemd van ontzag en heilig eerbied voor de plaats waar ik mag zitten... voor de historie van deze plek... van deze mensen, die zich 'de mensen' noemen.

Ik verlaat mijn zitplaats op de harde boomwortel en klim een stuk hoger de berg op, waar de mens - of beter deze mens - in elk geval niet thuis hoort. Hier ontbreekt elk spoor van een pad of muizengangetje. Zwaai-stappend tussen de woudreuzen hink en spring ik van stronk op stronk, op lichtgroene vochtige moskussens en uitstekend gesteente. Even een beetje moe worden en dan weer naar beneden....

Weer terug op het rotsplateau van broeder eik, zie ik dat mijn plaats is ingenomen door twee schimmige figuren. Nader bijkomend herken ik de geur, het geluid en de persoonlijkheid van de twee die genoeglijk met elkaar in gesprek zijn. Alsof er niets ongewoons aan is, ga ik bij hen staan en luister naar wat de grijze guru Renwarin en de kleine gedrongen Ekariman Wagaapaiye elkaar te vertellen hebben.

Guru Renwarin is mijn laatste herinnering aan de Mimika-tijd. Als jong onderwijzer was hij geraakt door het idealisme van de missionarissen op de Kei-eilanden. De oproep om onderwijzers die bereid waren een school te leiden aan de Mimika-kust vond bij hem gehoor. Al die jaren werkte hij in het Mimika gebied, waarvan de laatste tien jaar in Pronggo, de hoofdstatie van de missie. Eén met de bevolking was hij Mimikaan met de Mimikanen geworden, maar tegelijkertijd zichzelf gebleven. Renwarin was een wijs man van weinig woorden, maar had gezag bij volwassenen en kinderen en stond in hoog aanzien, zowel binnen de eigen Keiese kring als bij de Mimikanen. Vlak voor mijn vertrek naar deze plek hier in de bergen van de Wisselmeren stierf hij een pijnlijke dood door het eten van een giftige vis.

"Je was toen al 55 jaar, Pa guru, en je wist toch precies welke soorten eetbaar en welke giftig waren.

Dat het jou moest overkomen. Ik was niet bij je toen het gebeurde, maar ook al was ik op dat tijdstip in Pronggo geweest dan had ik je nog niet kunnen redden...."

"Het was ook gauw gebeurd", antwoordde hij.

"Een uur of vier lang scheurden er snijdende krampen door mijn hele lijf... Toen was ik al hier in de vallei van de geesten... Een harde maar snelle dood, noemen ze dat..."

"Bezwaar dat ik even bij jullie kom zitten...?"

Naast hem zet ik me weer neer op mijn eigen plekje op de wortelstoel met de rug tegen broeder boom.

Aan de andere kant zit Wagaapaiye.

Zijn bruin en bemodderd been schuurt tegen mijn keurig gestreken pantalon.

"We hadden het net over jullie, die zich 'mè' noemen', hervat ik het gesprek. "Wat me een beetje verbaast is dat ik jullie hier samen zie... alsof jullie elkaar kennen".

"Dat is ook zo" is het gelijktijdige antwoord van Renwarin en Wagaapaiye.

"Het sluit aan bij waar we het over hadden voor je de benen ging strekken..." zegt Wagaapaiye. Rustig haalt hij het kokertje met opgevouwen rietblad uit zijn draagnet...

"Tawa- nai" ...roken...!

Het meegebrachte rokende dotje mos en bladeren wordt aangeblazen tot er een klein vuurvlammetje opflakkert. Met wat droge takjes en hout-splinters uit zijn draagnet en takken die hij tussen de bomen raapt bouwt hij in no time een vuurtje. Als een voorgerold shaggie steekt hij het rietblad met voorgevuld tabak aan met een brandend takje. Dan zuigt hij de tabaksrook door het dwarseinde van het riet naar binnen. Nog een paar trekken en dan vervolgt hij het verhaal...

"Natuurlijk kennen we elkaar..."

Ook hier in de bergen bleven de mè niet bij elkaar. De meesten van ons wonen nu in de dalen rond de drie meren. Dat zijn de Ekari-bage... het volk van de Ekari's. Anderen zijn langs de meren verder getrokken naar de volgende bergen. Dat zijn de Manouwee-bage en Ahmoung-mè. Veel verder voorbij de bergen wonen de Dhani-bage. Overal in de bergen hebben we nu onze huizen gebouwd en de nota's gepland in tuinen.

Hier in de Mappia trokken we over alle bergen op zoek naar goede tuinhellingen en plekken waar we veilig waren voor anderen die ons kwaad wilden doen. Met mijn broers stak ik de grote steile bergkam over, vanwaar je in de verte het wijde water kunt zien liggen. Hier bleven we niet want we voelden ons er niet fijn.

De bergen liepen lager en lager naar beneden, tot waar de wind niet meer doordrong. Het was er warm.

De bomen hadden daar lange dunne wortels en onbekende grote bladeren. De dieren die we daar zagen kenden we niet. Er waren grote vogels die niet vlogen, maar voortrenden op hoge sterke poten, maar er waren ook veel vliegende vogels die we niet kenden. De geesten aan de andere kant van de bergkam waren soms vriendelijk soms kwaad, maar we kenden ze niet. Toch gingen we vaak naar de warme bossen toe, want we konden daar jagen op de vele varkens en vogels en meer dan in de bergbossen konden we eten tot onze buiken spanden...

Toen zagen we ook de andere mensen.

Ze spraken geen mè-mana, mensentaal, maar na een poosje konden we elkaar wel een beetje begrijpen. We ruilden wat we hadden. Zij wilden onze tabak hebben en het copal dat we lieten wegstromen uit de sneden die we in de bast van de hoge bomen hadden gehakt. In onze tuinen gebruikten we de graafstok om de grond om te woelen, maar zij hadden ijzer dat sterk was. Als snijmes gebruikten we geslepen bamboehout, maar zij hadden het ijzer om te snijden dat ze messen noemden en hakbijlen die ze hadden gekocht van rode mensen.

"Wanneer de mannen terug kwamen van hun zwerftochten in het moeras en in het oerwoud dat opliep naar de bergen, vertelden zij van kleine dwergmensen die zij hadden gezien, daar waar de bergen begonnen", neemt guru Renwarin het verhaal over.

Eens- ik was toen nog jong en sterk - ging ik met hen mee.

Vanuit ons dorp aan de zuidkust gingen we met lange prauwen stroomopwaarts richting de bergen. De eerste dagen was het voor de roeiers bekend gebied, want dit was ook de weg die zij gingen naar hun sago-moerassen. Hier kaptten zij de bomen en klopten het voedzame sago-merg uit het binnenste van de boom. Maar nu trokken we er voorbij dagenlang roeiend over de slingerende bruine rivier die zich door de groene wildernis wong. Zes dagen waren we nu al op weg. Zes lange dagen zitten in een smalle boomstam en roeien... roeien ... tot de avond begon te vallen. Dan bouwden we onze bivakhutten en aten van de sago,

de meegebrachte gedroogde vis en de talrijke vruchten die we moeiteloos vonden. Zo bereikten we het grensgebied tussen het moerasland en de eerste bergen. Zware regen gutste elke middag en nacht over ons heen. De bladeren van de nachthutten konden het water niet tegen houden. We waren nat en koud tot op het bot. De prauwen hadden wij op het laatste bivak al achtergelaten want de rivier was hier niet meer bevaarbaar. Ploeterend en luidruchtig om de krokodillen af te schrikken plonsden wij vaak tot aan ons middel door het water. Toen hield ook het pad door de rivier op en begon de klim naar de bergen. Ook daar maakten we bivak op de uitlopers van het gebergte. Hier waren we uit de groene wildernis. Toen we de eerste bergtoppen beklommen was het helder om ons heen en hadden we zowel een helder zicht op de zee achter ons als op de bergenkammen die voor ons uitstaken. Er woei een frisse wind, zo koel als ik nooit tevoren had gevoeld.

"We zijn hier op de grens van het gebied van de Kapauku's", zeiden de Mimikaanse mannen.

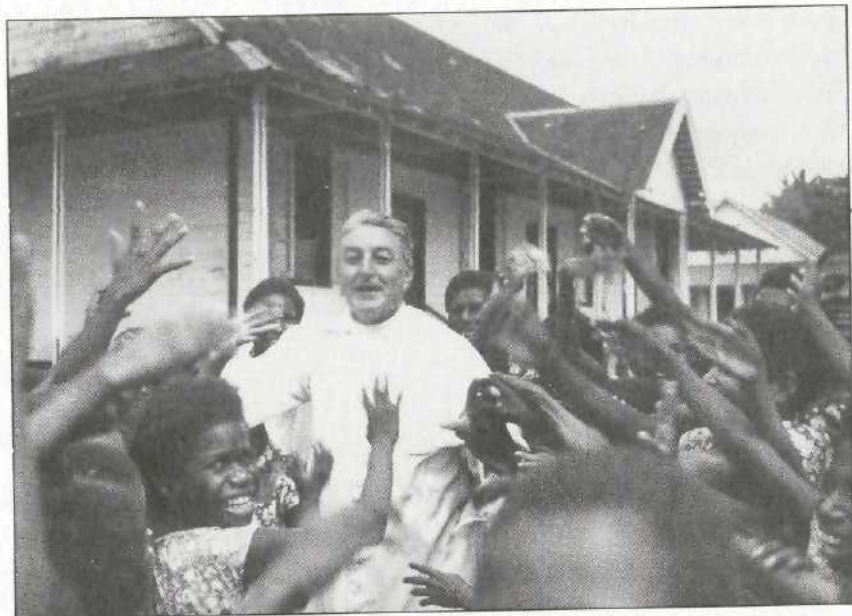
Hier wonen de bergmensen en 's avonds rond het vuur in het bivak vertelden zij verhalen van hun vaders, hoe zij jaagden op de kleine dwergmensen en hun zachte vlees opaten.

De volgende dagen trokken we langs een pad over de bergkam. Steeds minder bomen versperden ons de weg en we konden lange einden doorlopen. Daarna boog het pad weer af naar het dal van de rivier tot dicht in het oerwoud. Daar op een opengehakte plek in het bos stonden vier hutten, die heel anders waren dan wij gewend waren te bouwen.

Bij een hut zaten twee vrouwen. Ze droegen alleen een rokje van gras en hadden zelfs geen schaamschortje voor. Met hun vingers weefden zij van touw aan iets wat op een net leek. Later zag ik dat ze hun draagnet weefden. Zo een als aan Wagaapaiye hier heeft... Voor we bij de hut waren stonden er een paar kleine mannen voor ons, helemaal naakt met alleen een grote kalebaspijp op hun geslachtsdeel. Hun pijlen hielden ze op de boog gespannen. Maar de Mimikaanse mannen riepen vriendelijke woorden en lieten de messen zien, die ze wilden ruilen... Eén van die mannen was Wagaapaiye... Hem heb ik ook verteld over de mensen die aan de kust woonden en over de 'rode' mannen over wie ze hadden gehoord. Dat waren jullie, de blanken, die hier waren gekomen met

grote boten van over zee, met geweren en bijlen en al die spullen die ook wij nooit gezien hadden.

"Aan Wagaapaiye heb ik ook verteld over onze pastoor in de Mimika, over pastoor Tillemans, die later bisschop is geworden", vertelt de gestorven onderwijzer Renwarin tenslotte...

Pastoor Tillemans of de Til.

Ook nu nog wordt er met ontzag over “pastoga Tillemasie” gesproken.

'De Til'

De naam is gevallen... Tillemans!

Mijn handen spelen met de bladeren en in de aarde aan de voet van de eik. Met een vinger teken ik de letters... T... i... l...! Als zijn mede-missionarissen over deze woudloper spraken, hadden ze het over 'de Til'.

Hoog in dit dal van Rapádaba realiseer ik me pas ten volle dat de geschiedenis van vele duizenden jaren hier een totale en revolutionaire wending heeft genomen. Afgesloten door grenzen van ondoordringbare bergen, uitgestrekte moerassen en wilde rivieren, stond de wereld in dit bergland stil. Voor de mensen die hier leefden was hùn wereld dè wereld, waar buiten niets was. Vele duizenden jaren leefden de mèstammen afgesloten van alles en iedereen. In al die tijd had geen sterfeling ooit hun isolement doorbroken. Sterker nog, de wijde buitenwereld had tot voor kort misschien wel een vermoeden, maar geen enkele kennis over mensen die hier woonden.

Mijn ogen dwalen over de hellingen van het groene dal, dat tot voor kort nog door niemand gezien was.

Met het laten vallen van de naam Tillemans staan we aan de laatste zestig jaar van de eeuwgeschiedenis; de laatste zestig jaar... als een klein zwart puntje achter al die letters in dat dikke boek met nooit gehoorde en onbekende verhalen.

Zo denkend, zie ik het diepe Mappiadal plotseling met andere ogen als een levend decor waarin het spel van de geschiedenis zich heeft afgespeeld. Pas zestig jaar geleden werd het dramatische laatste bedrijf gespeeld.

Hetzelfde decor staat er ook nu nog. Daar ver vóór me... de hoge lange bergkam, waarachter de zee zich laat raden. Het was de laatste bergrug... Daar bij de witte stenen klom 'de Til' het eigenlijke gebied van de Ekari's binnen. Hier rechts begint de hoge helling naar de Tobaikebo, over twee bergruggen, naar het dorp Modijo, waar de machtige Auki woonde met zijn volk en waar hij 'de Til' verwelkomde. Helemaal links voor me storten de watermassa's zich van de bergen samen in de kokende Mappia-rivier. Wadend langs haar oevers, dan weer tot grote hoogte klimmend over de steile berghellingen loop je het pad oostelijk naar

waar de grote bevolkingsconcentratie van Ekari's wonen rond de drie grote meren. Uit die kant van het decor kwam ook dat andere machtige stamhoofd Saodekigi van de Moni-enclave in Kugapa.

"Rapádaba, de drie hoofdspelers van de moderne geschiedenis staan klaar... Laat ze hun verhaal doen over hoe na eeuwen de eerste 'rode mens' de poort van jullie geheim open brak."

Uit het vage groen komen ze nu te voorschijn...

De schimmen van de drie geesten worden scherper en scherper. Vlak bij mij gekomen rond de boom, herken ik de forse gestalte van Auki. Zonder enige opsmuk en met alleen een forse koteka om zijn mannelijkheid te omhullen en een grof draagnet om de schouders straalt hij respect, kracht en macht uit... Zo ook Saodekigi, de niet minder machtige leider van de Moni stam. Trots, ongreepbaar en onpeilbaar ... een vriend van wie je nooit weet of hij toch niet je vijand is. Als laatste treedt ook de Til uit het schimmenrijk naar voren, gekleed in een gehavende khakibroek en een degelijk ouderwets overhemd met lange mouwen. Til, de eerste van de blanken, die ze hier de rode mensen noemen. Til, de niet te temmen ontdekker, de eerste man die ongewapend in de bergen rond liep, zonder pijl en boog en zonder geweer. Til, geëerd bij missionarissen en Ekari's. Til, de eerste pastoor van de Wisselmeren...

Gedrieën vertellen ze me het verhaal van de laatste jaren....

hoe de oude geschiedenis plaats maakte voor het recente verleden, hoe alles veranderde met de komst van de blanke, hoe het geloof in de geesten aan het wankelen werd gebracht door de almachtige Ugata-mè, de God-mens van de blanken, hoe veel van wat eeuwen lang onaantastbaar en heilig was in de Ekari-traditie in korte tijd werd aangeraakt, hoe eigen recht en wetten werden vervangen en hoe tenslotte de kaurischelp, als eeuwenoude eigen munt, langzaam aan waarde verloor door gebruik van 'geld' en de aanvoer van andere ongekende rijkdom...

De Ekari's kennen geen schrift. Het zijn vertellers. Het verhaal van de jonge geschiedenis wordt van geslacht op geslacht doorgegeven, van vader op zoon, van vuur naar vuur... Als de mannen rond de vuurplaats

in de hutten hun verhalen vertellen, wordt er ook nu nog met ontzag over 'patoge Tillemasie' gesproken. Voor ons Nederlanders ligt dat anders. Onze informatie over 'de Til' halen we uit verslagen en boeken, zoals die van een expeditieleider in 1941. Over die bekende pastoor Tillemans aan de zuidelijke Mimika-kust schreef hij:

Misschien verlang ik er nog meer naar de pastoor te ontmoeten dan zijn trouwe Papoea's. Het moet werkelijk interessant zijn een man te spreken, die zo de achting en de liefde van deze wilden heeft weten op te wekken. Ik had mij hem voorgesteld als een eerbiedwaardige patriarch met een lange baard. Toen ik dus een gladgeschoren, blozende man zag, fors gebouwd en van normale lengte, in tamelijk versleten khaki-kleren en met het doodgewone uiterlijk van de eerste de beste Hollandse zakenman of planter, kon ik moeilijk geloven dat het pastoor Tillemans was, die voor mij stond. Hij toonde zich een werkelijk hoog beschaafd, ruimdenkend, verstandig en zeer plezierig man.

Hoog beschaafd, dat wel, maar geen 'softie' die alles maar mooi en romantisch vond. Hoe vriendelijk de Mimikanen ook waren, de Til meende het enthousiasme van de expeditieleider toch wat te moeten temperen. Volgens de pastoor waren die 'wilde bewoners van de Zuidkust' echt niet zo werkwillig als hij geloofde en ze zijn evenmin zo betrouwbaar en zo eerlijk.

Het is waar dat ze hard en goed werken, zolang het voor hen zelf nieuw en plezierig is, maar als ik langer met hen zou moeten werken dan ze zelf aardig vinden, zou volgens de mening van de pastoor hun werklust ijlings afnemen.

Ook voor de Til als pastoor waste het witte doopkleed niet alles wit. Hij reageerde fel tegen sommige nogal sektarisch-denkende zendelingen (en misschien ook wel sommige al te orthodoxe mede-missionarissen) als hij bekend:

Het is een feit dat ze de vreugde aan het leven van een Papoea ontnemen op het ogenblik dat ze hem dopen, een broek aantrekken en tegelijkertijd alle gewoonten als heidens en zondig verbieden... Ik heb niet de hoop dat ik uit volwassen wilden goede Christenen zal kunnen

maken. Misschien zelfs niet uit de kinderen van deze generatie.

Ik ben hier nu twaalf jaar geweest en ik heb kinderen zien opgroeien tot mannen en vrouwen, die ik heb gedoopt en in het noodzakelijkste heb onderwezen. Ze krijgen iets van vrijpostigheid, iets lummelachtigs. Ze verbeelden zich te veel.

En of 'de wilden' nou zoveel ongelukkiger zijn 'in hun heidense oerstaat?' En of het "Christendom hen gelukkiger kan maken?"

"Gelukkiger? Nee-ee-e, niet gelukkiger..."

Die pastoor van Oeta wist waar hij het over had; had eerbied voor wat de Mimikanen zelf dachten en deed geen moeite om hen een westers vernisje van pseudo-beschaving op te lakken, zelfs niet het vernisje van valse godsdienstigheid of misplaatste moraal. In deze vooroorlogse tijd waarin de seksuele revolutie nog niet in zicht was, wordt hem gevraagd waarom hij de mannen zonder broek laat rondlopen, naakt of alleen maar in een lendedoekje...

"Ik ben van mening dat die broeken en kleren onzinnig zijn. Het is toch dwaasheid om zich met kleren te behangen in een klimaat als dit, wanneer men een huid heeft als deze mensen? Ik zou er heel wat voor willen geven zelf naakt te kunnen rondlopen, maar mijn eigen blanke, ellendige huid verdraagt niets. Hij wordt stuk gebrand door de zon en open gereten door de stekels in de rimboe, als ik me niet zorgvuldig met dikke kleren bedek. Ik laat hen zelfs naakt aan het Avondmaal komen als ze dat willen.

De Ekari's hebben zo hun eigen fantastische verhalen over 'Tillemasie'. Ze gaan niet over wel of geen kleren dragen. Ze gaan ook niet over wat God wel of niet verboden heeft. Maar Tillemasie is de grote man die over de bergen klom, die vriendelijk was en probeerde hen met een paar woorden in hun eigen taal aan te spreken. Tillemasie was de grote held die werd binnen gehaald door hun eigen machtige leiders. Hij was de man die schooltjes liet bouwen en vanuit de kust onderwijzers meenam om les te geven aan de kinderen. Ja, Tillemasie was Tillemasie...een man die in één adem genoemd werd met Auki en Saodekigi. Met deze 'Tillemasie' of voor ons gewoon 'de Til' zit ik nu hier bij

jou Rapádaba, om te kijken en te luisteren naar het laatste bedrijf van duizenden jaren geschiedenis, naar die dramatische wending van zestig jaar geleden.

"Ik was toen pastoor aan dezelfde Mimika-kust waar jij ook bent begonnen", begint de Til.

"Jouw verhaal herken ik overigens, want wie liep hier niet tegen de muur..."

"Vanaf de zee zag je de bergen in de verte liggen. Soms waren ze als wazige schimmen nauwelijks zichtbaar tegen de nevelige achtergrond. Soms staken ze scherp en duidelijk zichtbaar af in de helle zon bij helder weer. Die bergen... die bergen... het intrigeerde me... Daar zou en moest ik eens heen."

Tijdens een van mijn tournees ging ik naar een dorp stroomopwaarts in de richting van de sagoerassen. Er was afgesproken dat ik zou komen en dat de mensen thuis zouden zijn in hun dorp. Op de dag dat ik er aan kwam was er niemand te vinden. Wachten dus, maar ook 's avonds was er nog niemand te bekennen. Natuurlijk zat dat me niet lekker. Ik had al een speech in gedachten waar de honden geen brood van zouden lusten. Het was weer eens hetzelfde liedje... Je spreekt af. Dagen lang ben je aan het roeien om ze op te zoeken en dan zijn de dames en heren er gewoon niet... Lamelendigheid..? Luiheid..? Onbetrouwbaarheid of gebrek aan belangstelling? Zeg het maar..

"Ze mogen dan ver in hun ontwikkeling achter liggen, maar dat hoeft ik toch niet te pikken...", hield ik me kwaad voor...

De dag daarop kwamen de eersten aan. Over godsdienst of kerkelijke viering werd niet gerept, want opgewonden en luidruchtig werd er gesproken over de ontmoeting die ze hadden gehad met onbekende mannen die er helemaal anders uitzagen als zij. Ze hadden korter kroeshaar en ze waren klein van stuk. Hun gezichten waren rond en dik en ze liepen naakt. Ook hadden ze geen speren, maar droegen ze pijlen en een boog die bijna de lengte van hen zelf had.

"We zijn ze gevolgd, pastoor, en hebben gezien hoe ze leven in hutten die wij nooit hebben gezien. Ook hun vrouwen zijn klein en dik..." Al vaker had ik gehoord van de Ekari's, die hier in de Mimika 'Kapauku's'

werden genoemd. Ze kwamen uit de bergen om in de vochtige warme wouden van het lage land op varkens te jagen. Zelfs waren er Mimikanen in Oeta die contact met ze gelegd hadden en met elkaar spullen ruilden. Ja, het verhaal van de Kapauku's was niet nieuw, maar het was de eerste keer dat ik er zelf zo dicht bij was. Diezelfde avond gonsde het van de meest wilde verhalen. Mimikanen uit andere dorpen hadden deze Kapauku's al eerder gezien. Oude mannen vertelden hoe ze jacht op hen hadden gemaakt en hoe ze werden gespiësd en geroosterd boven het vuur, zoals ze ook deden met de wilde varkens en casuarisvogels die in de bossen werden gevangen.

"Van mensen in Aindua heb ik gehoord", begon er een zijn afgrijselijke relaas, "dat er bij de voorbereiding van het neusdoorboringsfeest al maanden van te voren werd begonnen met de jacht op varkens en Kapauku's."

Zij maakten valstrikken en hinderlagen, zodat de varkens en Kapauku's levend gevangen genomen konden worden. Dan werden ze gevoed en opgesloten tot de dagen van het grote feest aanbraken. Op het feest werden ze gedood en opgegeten. Ze vertelden ook hoe de vrouwen tijdens het feest helemaal wild en door het dolle heen raakten. Dronken van de sagowijn en opgezweept door de trommels, dansten ze krankzinnig en met kwijlende monden en dolle bewegingen naar de Kapauku's en gooiden hen zand in de ogen. Op het hoogtepunt van de razernij werden ze aan palen gebonden. Met messen werden de nog levende Kapauku's de oren afgesneden, die direct in het vuur werden geroosterd en opgegeten. Daarna volgden andere ledematen tot tenslotte de levenloze lichamen werden verdeeld, geroosterd en opgegeten.

"Het is hun gewoonte te doden. Paulus heeft mij zelf gisterenavond verteld hoe hij als jongen met zijn vader meeinging om op Kapauku's te jagen. Ik kon ternauwernood slapen na zijn verhalen. Soms deden ze of ze vrienden waren met de Kapauku's en wanneer ze dan samen sliepen, doodden ze hun slapende vrienden..."

"Voor mij was dit de druppel" vervolgt de Til.

Op deze avond nam ik het besluit om zelf op onderzoek uit te gaan. In de volgende dagen begon ik aan de voorbereidingen. Met acht dappere

en in mijn ogen tamelijk betrouwbare mannen ben ik met een prauw verder stroomopwaarts geroeid naar de bovenloop van de rivier. Daar maakten we bivak en verborgen we sago en gedroogd vlees en vis, zodat we hier terug zouden kunnen komen als de honger ons er toe dwong.

Twee van de mannen hadden eerder de Kapauku's ontmoet. In hun spoor liepen we dagen lang door de groene wildernis. Na de moerasbossen klom het - voor mij onzichtbare - spoor steiler en steiler omhoog tot we de eerste uitloper van de bergen bereikten. Op een zeker moment ontstond er onenigheid in de groep. Er werd gestopt en in wat cryptische taal gediscussieerd over hoe de weg verder liep. Op mijn vragen waarom ze zo moeilijk deden, want "de twee kennen de weg toch", werd ontwijkend geantwoord.

Ik voelde dat ze iets voor me verborgen.

"Dan maar even gebruik maken van 'mijn gezag' en op de pastoors-strepen gaan staan", dacht ik.

Ze zweetten van angst toen ik hen bars beveelde te zeggen wat er aan de hand was.

"Als we links verder gaan komen we langs een kerkhof, pastoor", werd me verteld.

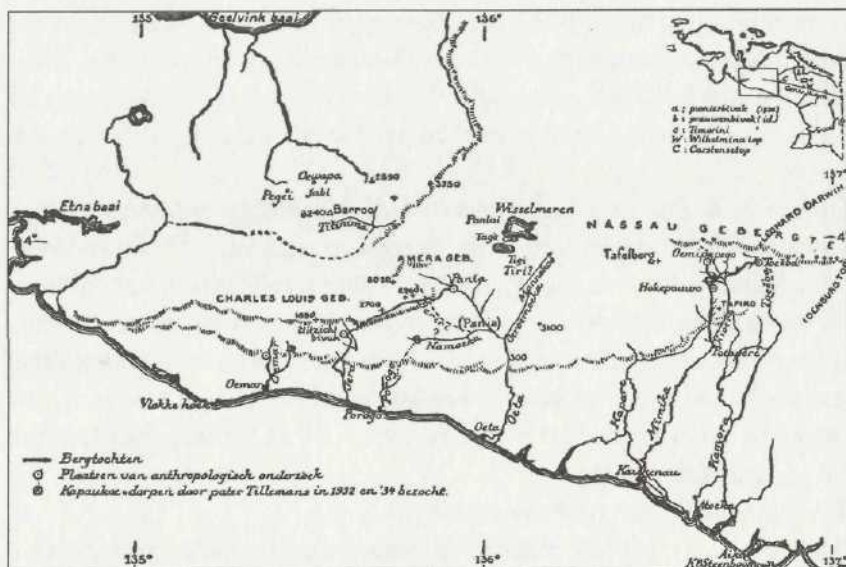
"Nou en..?"

Stilte...

Na nog wat aandringen moesten ze wel voor de draad komen. Het kerkhof bleek geen kerkhof te zijn, maar een hol waar de witte botten liggen van Kapauku's die ooit lang geleden waren vermoord en opgegeten. Mijn wens om de Kapauku's zelf te ontmoeten won het van mijn nieuwsgierigheid om de verhalen over kannibalisme bevestigd te krijgen.

"Laten we het maar op een begraafplaats voor Kapauku's houden", zei ik ze tenslotte en met een zucht van opluchting hervatten ze hun weg.

We klommen het pad verder op tot op een hoogte van ongeveer 1100 meter over de eerste bergrug. Daar stuitten we op de eerste Kapauku's, die daar in twee hutten woonden. Omzichtig en ongezien liepen we tussen de bomen en door het struikgewas in de richting van hun hutten en stonden ineens voor de drie totaal verraste papoea-mannen.

Uit: Bijlmer: Naar de achterhoek der aarde.

"Een historische ontmoeting", realiseerde ik me later, "want voor het eerst werd er nu contact gelegd tussen een blanke en de Ekaristammen uit de bergen."

"Maar daarover dacht ik pas later', vervolgt de Til me aankijkend.

"Op het moment zelf was ik gespannen en bang." Nooit heb ik enig wapen gedragen en ondanks hun hevige protesten hadden ook mijn Mimikaanse mannen hun speren achter gelaten in het bos waar we juist uit kwamen. Maar de schrik bij de kleine bruine mannekes was nog veel groter. Onzeker en angstig legden ze de pijlen op de boog die ze in de hand hielden. Terwijl ze hun pijlen op mij gericht hielden, probeerde ik zo lief en aardig mogelijk wat Nederlandse woordjes te zeggen in de trant van 'goeie middag beste mannen... wat blij ben ik om jullie te zien... wees vooral niet bang want ik heb geen kwade bedoelingen...'

Het ging vooral om de toon want ik had net zo goed de grootste vloeken los kunnen laten. Verstaan deden ze me toch niet... 'Het was de toon die de muziek maakt' en vooral... zo breed mogelijk lachen...! Het hielp want ze schoten niet en al gauw lieten ze hun pijlen zakken. Argwanend stonden ze toe dat ik dichterbij kwam en toen ik hen wat schelpen en kralen liet zien was hun nieuwsgierigheid gewekt en begonnen ze opgewonden met elkaar te praten in een taal die ik nooit eerder had gehoord. Voor de Mimikanen leken ze minder bang... Tussen hun gekromde wijs- en middenvinger trokken zij aan de uitgestoken wijsvinger van mijn mannen zodat het kraakte. Toen was het mijn beurt. Trekkend aan mijn wijsvinger hoorde ik vervolgens ook in mijn eigen botten dat onprettig aandoende, stevige 'knak' geluid. Later begreep ik dat dit hun manier van groeten was, zoals wij elkaar de hand geven.

"Kipo motii... neem de vinger..." zullen ze er wel bij gezegd hebben, maar dat hoorde ik op dat enerverende moment natuurlijk niet.

Na een poosje onbegrijpelijk gepraat en druk naar elkaar wijzen kwam er wat rust over mij en hen.

"Het zijn echt dwergen" schoot het door me heen, want ik schat dat ze bij mij beneden borsthoogte bleven. De gelijkenis met mijn lange, slanke Mimikaanse makkers was ook ver te zoeken. Kort en gedrongen met een lengte van hooguit 1.50 meter voelde ik mij met mijn 1.80 meter als de reus tussen de dwergen. Kleding droegen ze niet, maar op hun penis

prijkte een lange gebogen lichtbruine koker, die leek op de bast van de een of andere boomvrucht. Hun bolle gezichten met brede neus en grote mond hadden iets stralend vriendelijks, nu de angst was geweken.

Toen we eenmaal bij elkaar tegen hun hut zaten kwamen er ook twee vrouwen met kleine kinderen langzaam naderbij geslopen. Ik had ze nog niet eerder opgemerkt. Waarschijnlijk hadden ze zich in de paniek tijdens de 'overval' snel uit de voeten gemaakt. Op een morsig schortje van gras- en boomschors-slierten na waren ook zij naakt.

Dit was mijn eerste ontmoeting met de bergpapoea's.

Er zouden er nog een aantal volgen, want verschillende keren nadien heb ik tochten gemaakt naar dit beginnend bergland. Enkele keren ontmoette ik er Waga, een dwergpapoea die zich opwierp als mijn gids en die zich zelfs al met enkele Mimikaanse woorden verstaanbaar kon maken.

Al die ontmoetingen verliepen min of meer volgens hetzelfde patroon. Eerst grote schrik en argwanende Kapauku's die hun pijn en boog in de aanslag hielden. Dan vrij snel de ontspanning en nieuwsgierigheid naar deze vreemde gast, niet in het minst om de meegebrachte spiegeltjes, schelpen en messen. Van deze dwergpapoea's leerde ik de eerst woorden, wijzend naar neus... ogen... oren... Hier leerde ik dat de uitgestoken vinger naar eigen borst en buik, vergezeld met dat korte woordje 'mè', betekent dat ze zich zelf als 'mens' benoemen. Al snel had ik zoveel van hun woorden geleerd dat ik bij elke nieuwe ontmoeting van verre al de geruststellende begrijpbare woorden kon roepen dat 'ik niet in hun varkens of vrouwen geïnteresseerd was, maar dat ik alleen met hen wilde praten'. Het viel me op dat ze - hoewel aanvankelijk wel angstig - toch niet echt intens bang voor me waren. Hun nieuwsgierigheid won het altijd. Met hun vingers streken ze over mijn gezicht en armen. Ze knepen me in de wangen en aaiden over mijn sluike haren. Zelfs de vrouwen betastten en voelden me, alsof ze maar niet konden geloven dat ik een echt lichaam heb en niet een geest ben die in de zucht van de wind verwaait. Ze grijnsden sympathiek en hun lach was eerlijk en open.

De Til lijkt terug te denken aan die eerste tijd.

Er valt een stilte aan de voet van de eik en ook de beide andere groot-heden Auki en Saodekigi doen er het zwijgen toe.

"Dat moeten toch wel heel bijzondere ervaringen geweest zijn" zeg ik dan hardop, "die eerste ontmoetingen tussen de blanke vreemdeling en jullie bruine kleine mensen uit de bergen."

De drie mannen kijken elkaar aan...

Dan gaat de Til verder:

"Het verschil met de Mimikaan is opvallend groot.

De Ekari's verschillen niet alleen in lichaamsbouw en taal, maar ook in karakter en cultuur." Ze zijn open en goedlachs en staan op een aanzienlijk hoger peil dan de kustpapoea's. Intellectueel zijn ze in elk geval de meerderen. Zij hebben een eigen rekensysteem en kunnen tellen tot zestig. Ook hebben ze een eigen 'munt', die bestaat uit een binnen de stammen circulerende hoeveelheid kleine kaurischelpen, zoals die in sommige kustgebieden langs de stranden gevonden worden. Het verschil in waarde wordt bepaald door de ouderdom en vorm van de schelp.

Ze houden varkens als huisdieren en ze bedrijven een redelijk ontwikkelde landbouw, waarbij ze hun tuinen in kleine wafelvormige bedden aanleggen op vlakke gebieden of tegen de hellingen van de berg. Ze bouwen behoorlijke woningen en hebben een eigen rechtspleging en een maatschappelijke orde, die voor Nieuw-Guinea op vrij hoog peil staat. Ze spreken met ons in de taal van de kustpapoea's, die ze een beetje kennen. De kustpapoea's nemen die moeite zelfs niet en kennen niets van de Kapauku-taal.

De Ekari's zijn zeer beslist in hun optreden en er is geen sprake van dat ze een zekere onderdanigheid aan de dag leggen voor de kustpapoea's die zoveel groter en sterker zijn. Integendeel, ondanks de jachtpartijen uit vroeger tijden maken ze de indruk zichzelf hoger aan te slaan.

De expeditie...

"Je mag dan een groot man geweest zijn, een groot schrijver was je beslist niet."

"Hoezo?", vraagt de Til met een onschuldige uitdrukking op het bebaarde gezicht.

Grinnikend kijkt hij me aan als ik hem confronteer met zijn wel zeer beknopt verslag van dit cruciale keerpunt in de geschiedenis van de Ekaristammen.

Het vooroorlogse begin op de Wisselmeren.

De eerste mensen van de meren en van Kugapa heb ik ontmoet in januari 1936 bij gelegenheid van de Bijlmer-expeditie. We wisten toen nog niets van het bestaan van de drie meren, maar we hadden wel vernomen dat er, meer naar het Oosten, een groot water was...

"En daar moet het nageslacht het dus mee doen" zeg ik hem enigszins verwijtend.

Waar anderen mislukten, slaagde pastoor Tillemans er in de verspreid wonende dwergpapoea's in het overgangsgebied van de bergen naar de kust te bezoeken. We ontmoetten een reisgezelschap van vijf dwergpapoea's, schrijft Dr. Bijlmer in zijn boek 'Naar de achterhoek der aarde'.

"Maar door hun tegenwerking slaagden we er niet in hun woonplaatsen in de bergen te bereiken. Mijn tocht was echter niet te vergeefs geweest. Ik had daarbij kennis gemaakt met pater Tillemans, missionaris in de Mimikastreek en deze had zich ernstig voor ons dwergvraagstuk geïnteresseerd. Waar ik slechts over een paar weken tijds beschikte, deed hij het over jaren. In 1934 kon hij dan ook berichten de weg naar de verschillende kampongs van bergpapoea's te hebben gevonden. Hij had bereikt wat slechts een eenzaam, ongewapend en dus in het oog der 'wilden' volkomen ongevaarlijk persoon bereiken kan: men had hem tenslotte de weg naar de bergen vrij gegeven, hem in de kampongs toegelaten en er hem als vriend behandeld.

De poort was geopend..."

Voor de drie vrienden Til, Auki en Saodekigi ben ik even uit beeld, wanneer ze praten over dat ene begin, die ontmoeting in de bergen, die tot zulke verstrekkende gevolgen zou leiden. Dan gaan we er weer voor zitten en steekt de Til van wal...

"Na die eerste bezoeken ben ik doorgegaan en heb elke gelegenheid benut om met de bergpapoea's in contact te komen." Ik probeerde hun woorden te begrijpen en won het vertrouwen van enkele bergmensen die zelf het contact met de Mimikanen zochten om tabak en hars te ruilen. Het waren deze mensen als Waga en Igogo die me de kans gaven om het geheim van de bergvolken bij stukjes en beetjes verder te ontsluiten. Zo begreep ik langzamerhand dat de dwergpapoea's die ik hier ontmoette een soort rand-bewoners waren, die afkwamen op de overvloed aan jachtbuit die in de lager gelegen wouden te behalen viel. Ze woonden hier in kleine gemeenschapjes van twee of drie huizen die ze bouwden op het hoger gelegen gebied over de eerste bergrug van 1000 meter. Daar legden ze hun nota-tuinen aan en vandaar trokken ze over de bergrug om in het oerwoud in het overgangsgebied van de bergen naar de kust te jagen en handel te drijven met de kustbewoners. Ook begreep ik dat er vanuit de bergen drie gangbare 'routes' liepen naar de zuidkust. Twee er van had ik gevolgd; de een via de Mimika-rivier vanuit Kokonau en de ander vanuit Oemar.

Het begon altijd hetzelfde.

We roeiden met een aantal prauwen stroomopwaarts de rivier op zover als deze bevaarbaar was. Dat ging steeds moeizamer, want hoe verder we kwamen hoe vaker de boten uit de rivier getild moesten worden omdat stroomversnellingen en rotsblokken de doorgang belemmerden. Na vier of vijf dagen hield het op omdat verder doorroeien niet meer mogelijk was. Daar bouwden we onze bevoorradingsbivakken en dan ging het lopend verder, slingerend door de moerassen, de dichte regenwouden en geleidelijk aan hoger en hoger, de weg vrij kappend tegen de eerste uitlopers van de bergen op. De Mimikaanse mannen kenden het spoor tot daar waar het laagland ophield. We maakten dan contact met de Kapauku's en tijdens mijn tochten in de West Mimika leerde ik ook Waga en Igogo kennen die er hun jachtgebieden hadden.

Met hen als gids kon ik later ook verder doortrekken tot over de eerste bergrug waar zij woonden...

"Maar ondanks de opwinding van de nieuwe 'ontdekkingen' bleef diep in me die drang naar de bergen," verzucht de Til.

Bij een van de ontmoetingen probeerde ik te achterhalen of er nog meer dwergpapoea's waren. Je moet weten dat er in die tijd zowel onder de blanken als onder de kustbewoners allerlei geheimzinnige en fantastische verhalen de ronde deden. Zo gingen er hardnekkige geruchten dat er wit-huidige Papoea's gesignaleerd waren. Er zouden er zelfs zijn die een staart hadden. Door de bergpapoea's werden die verhalen ook niet ontkend, maar als ik vroeg waar ze woonden, werd er steeds wat afwijzend gereageerd en met een vaag gebaar naar het Charles Louis gebergte gewezen.

"Wat zeg je nou toch, Til?"

Verbaasd vlieg ik op van mijn voetzitje bij broeder eik.

"Witte Papoea's, zei je?"

"Ga nou maar weer zitten", maant de Til me dan met een temperend handgebaar tot rust.

"Het is ook niet zo belangrijk, want nooit heeft iemand een echt spoor van de witte Papoea's gezien.

Misschien waren het een paar albino's."

"En die staart dan?"

Ook dat moet je niet zo precies nemen.

"Als het inderdaad albino's waren dan zal dat ook voor hun eigen stamgenoten wel onbegrijpelijk zijn geweest. Er ontstaan dan vanzelf allerlei verhalen over monsters of kwade geesten die zich de een of andere vorm hebben aangemeten."

En wat die staart betreft... zeg dat het albino's waren en zeg dat ze van de Weyland kwamen... misschien droegen hun vrouwen wel dezelfde rokjes als de Mappia vrouwen.

In tegenstelling met de vrouwen aan de meren, dragen die het rokje in een lange staart die onder het kruis door wordt gehaald en aan de achterkant weer opgehaald wordt om dan als een lange 'paardenstaart' van achter af te hangen.

"Staat overigens best charmant, vind ik."

Het kan ook zijn dat de staart voor hen symbool is van de dierlijke uitmonstering van de kwade geest. Tenslotte zie je zoiets ook in afbeeldingen van goden uit de Griekse en Egyptische oudheid... "Maar hoe dan ook, witte Papoea's hebben ik, noch anderen ooit gezien...!"

Veel belangrijker vond ik hun aanwijzingen over de aantallen mensen. "Wonen jullie Kapauku's allemaal in dit grensgebied tussen bergen en zee?" vroeg ik een keer.

"Nee, wij zijn maar met een paar en met gebaren die wezen naar de hoger gelegen bergen maakten ze duidelijk dat daar nog veel meer mensen woonden.

"Hoeveel dan?" vroeg ik

Zes maal werden de uitgespreide vingers van de beide handen uitgestoken. Zestig... en nogmaals de twee uitgestoken handen.... weer zestig. En weer zestig ...en weer zestig...

"Wedaba..." Veel... heel veel!

"Wat lag er allemaal nog verborgen in die geheimzinnige bergen, die op de kaarten nog als witte vlekken stonden aangegeven?" vroeg ik me elke keer opnieuw af. "Lag daar wellicht een nieuw gebied dat voor de missionering ontsloten zou kunnen worden...?"

"Toen kwam Bijlmer..."

Het gonsde van de verhalen tot zelfs ver over de grenzen. Met steun van allerlei hoge instanties en belangrijke topfiguren uit politieke en bestuurlijke kringen was besloten een expeditie uit te rusten die op zoek zou gaan naar de woonplaatsen van de dwergpapoea's in de bergen. Expeditieleider was Dr. Bijlmer. Hij zou worden vergezeld door de civiel gezaghebber van Nieuw-Guinea, S. van der Goot.

"Of ik belangstelling had om als derde blanke mee te gaan? Want, pater, U bent al bekend. U kent de taal van de kustpapoea's en spreekt zelfs een paar woordjes van de taal van de bergpapoea's."

Ik had zelfs al vrienden gemaakt onder de dwergpapoea's. Misschien konden die ons ook gidsen...

Er was weinig voor nodig om mij over te halen... Hier lag de kans. Met een grote expeditie en veel dragers en outillage zou ik eindelijk de tocht

kunnen maken die ik alleen onmogelijk zou kunnen volbrengen.

Zo gingen we op pad.

Ik bespaar je het relaas van de eerste twee tochten, want voor mij waren die minder interessant omdat ik al eerder via de Mimika en Oeta route getrokken was. We kwamen ook niet verder dan de 'dorpjes' bestaande uit slechts een paar huizen zoals ik ze al eerder had gezien.

Het is 8 december 1935.

We vertrekken met 60 gehuurde kustpaoea's en 25 Maleisische dragers.¹⁶ Het regelmatig getik van de roeipeddels tegen het hout van de prauwen klinkt als het tikken van de klok. Het aftellen is gestart...

De tocht naar de onbekende binnenlanden is begonnen...! Over zee bereiken we binnen een paar uur de monding van de Jera rivier. De zee verdwijnt achter de bochten in de rivier en al gauw komt de eerste stroomversnelling in zicht. Van nu af wordt het prauw in... prauw uit. Soms springen een paar man buiten boord om de prauw op te duwen; soms gaan alle roeiers te water en als het echt te bar wordt gaan wij er ook met een plons in. Onder de felle zon pakken we bocht na bocht met elke keer weer hetzelfde zicht op steen en zand en aan de oevers bomen, bomen en nog eens bomen. Ook de volgende dag verloopt in hetzelfde eentonig patroon van roeien, springen, sjoeren en duwen... Tegen de avond van de tweede dag op de rivier is het 'op'. Tot hier en niet verder. De prauwen worden opgetrokken. Verder varen kan niet meer...

De bergen grenzen hier vrij dicht aan het kustgebied.

Van hieruit begint het bospad. Deze route via de Jera-rivier was me door Igogo aangeraden. Igogo was afkomstig van de bergen maar had zich bevriend gemaakt met de Mimikanen en verbleef vaak in Pronggo. Tegen een forse betaling wilde hij onze gids zijn. Indertijd was ik zelf vanuit Pronggo al eens op weg gegaan en had daar een bergkampong bezocht, maar volgens Igogo was de weg door de bergen via de Jera beter begaanbaar.

Op 11 december begint de tocht over land.

Eerst volgen we de nog bekende paadjes die de Mimikanen gebruiken als ze hars gaan zoeken. Maar weldra houden ook die op en nadat we

vanaf de rivier een uur lang steil naar boven zijn geklauterd, komen we uit op een pad dat door de Kapauku's wordt gebruikt. Het is het begin van de lange route die uiteindelijk in de bergen zal uitkomen, maar op dat moment wist ik dat alleen van 'horen zeggen'. Dit is het echte oerwoud. Als vergane grijswitte geraamten steken de afgestorven bomen af tussen de talloze stammen en groene bomen, die met het zonlicht gelukkig ook de felle hitte temperen. De natte bodem is bedekt met een rottende bladermassa. Hier en daar versperren omgevallen stammen het pad, loop je te balanceren over glibberige stammen of moet de doorgang met zwaaiende houwen van het hakmes vrij gemaakt worden. Je hoort hier niets dan de gedempte geluiden van het bos. De stoet van zo'n kleine honderd man trekt in een lange rij door het oerwoud, maar je ziet en hoort niets meer dan de twee man die voor en de twee die achter je lopen.

Tegen de middag breekt de hemel open en stort het water met bakken uit de lucht. In het snel gemaakte bivak is niets bestand tegen de eindeloos door stortende watermassa. Zo zou de normale middagsluiting van de eerstvolgende dagen er uit zien.

"Wil je een verslag van alle dagen?" onderbreekt de Til zich zelf.

"Of mag ik er beetje snel over heen gaan?"

Want in het oerwoud zijn alle dagen hetzelfde. "Veel bomen, veel geklauter en geglibber, soms klimmen en soms dalen en tegen de middag een zware pets regen ..."

"Ik ken het van mijn eigen tournee's, Til", zeg ik. "Wat mij betreft... doorlopen maar...!"

"Nou, zo kwamen we dus vanzelf in het gebied van de Kapauku's, die ik vanaf nu maar Ekari's zal noemen. Zo willen ze ook aangesproken worden."

Onderweg waren we al wat hutten en voorlopige verblijfplaatsen tegengekomen. Verse sporen van kleine voetstappen verraden hun aanwezigheid. Als we even later uitpuffen in de rotsbedding van de bergstroom, zegt Igogo dat we nu vlak bij de tuinen van de Ekari's zijn. Een uur later staan we op een gekapt stuk bos dat uitkomt op een vlakte.

De ruige bosvegetatie is voorbij. Op de vlakke groeien alleen wat kleine bomen en laag struikgewas.

We zien en horen niets... De spanning hangt zwaar in de lucht, want we voelen mensen om ons. "Hoe zullen ze ons ontvangen?"

" Een kreet 'Igogo' galmt door de lucht op het ogenblik, dat we een kampong van niet minder dan vijf huizen voor ons zien en terwijl onze gids door zijn stamgenoten wordt omarmd, breekt een gejoel los waarin zijn naam voortdurend weerklinkt. Hartelijk worden we in de ontmoeting betrokken. Veel volk is er niet; we tellen maar een half dozijn mannen en de huizen blijken overigens leeg en gesloten....

Terwijl het bivak gebouwd wordt, zetten we ons te midden van onze nieuwe vrienden neer op een omgekapte boomstam. De mensen waren in de akkers verspreid, want zo langzamerhand zijn er een dozijn verzameld. Alleen mannen, maar de vrouwen blijken er toch ook te zijn. Daar ginds hurken er enige, met kinderen op hun arm, bij elkaar op een boomstam. Ze blijven op veilige afstand.

Dichter bij duikt er een uit het struikgewas op, ook met een kind. Ze is van ons gescheiden door een ondiep ravijntje, waarover een dikke boomstam, bij wijze van brug, juist in haar richting voert.

Ik wenk met een snoer kralen.

Het vriendelijk lachende gezicht van de moeder en het hunkerende toetje van de kleine geven mij moed; het ziet er niet naar uit dat die twee op de loop zullen gaan. Ik klim op de boomstam en schuifel voetje voor voetje naar hen toe. De vrouw blijft vriendelijk kijken en stelt het kind gerust; een ogenblik later heb ik me naast haar neergezet en het meisje de kraaltjes om de pols gedaan.

Ook deze kennismaking is gelukt.

Op deze plek blijven we een paar dagen. De meeste dragers sturen we terug naar het bivak om het eten en de andere foerage die we daar hadden opgeslagen, op te halen. De nieuwsgierigheid bij de mannen is groot. Onze kunsten met de magneet, het brandglas en een Japans speelgoedautootje wekken stomme verbazing; daarna alras uitbundige vreugde. Maar er wordt ook druk gehandeld en geruild.

Zoete aardappelen tegen spiegeltjes, kralen en vooral schelpen die zeer gewild zijn.

De vrouwen worden aanvankelijk verborgen gehouden, maar al of niet met goedkeuring der mannen... na een poosje overwint ook bij hen de nieuwsgierigheid en komen zij naar ons toe om met een kralenketting beloond te worden.

"En toen Til?" vraag ik, want zijn stem klinkt nu monotoon.

Verveelt zijn eigen verhaal? Het enthousiasme in zijn verhaal lijkt wat weg te vallen. We lopen een rondje op het plateau van Rapádaba hier bij onze vriend de eik.

"Och" gaat hij dan verder... "Eigenlijk was het nog niet zo bijzonder.

Bijlmer en van der Goot waren helemaal opgewonden, maar wat ik zag verschilde niet zo veel van wat ik al eerder had gezien. Wel was er hier nu sprake van een dorp want er stonden meer huizen bij elkaar".

"Als de Ekari's die ik vroeger had ontmoet de waarheid gesproken hadden, zouden er verder op in Pania wel honderden mensen bij elkaar wonen."

Igogo liep hier bij zijn mensen rond alsof hij 'zijn missie met succes volbracht had'. Het beviel me allerminst.

"Igogo" beval ik...

Samen met een andere bergpapoea die de kusttaal verstond, had ik een onderonsje met ze.

"Waar wonen al die andere bergmensen?" vroeg ik ze met een stem die bol stond van gezag.

Na wat aarzelen kwam het antwoord.

"Verder op."

"Dan gaan we daar dus heen!"

Maar dat moest de pater toch vooral niet doen. Het is nog heel ver. Het is er koud, want de weg loopt hoog over de bergen. Bovendien willen de mensen daar niets van ze weten....

De twee zijn niet te bewegen.

"Dan gaan we op eigen houtje" zeggen we en we gaan op verkenning in de richting van een pad dat ons werd gewezen.

Maar ik vertrouw het niet. Het pad loopt te veel naar de verkeerde richting, niet oost-, maar west-waarts... We gaan weer terug. De volgende dag proberen we het weer langs een ander pad. Een paar Ekari's gaan mee langs een pad dat meer in noordelijke richting buigt. Na wat dalen en stijgen loopt het pad verder het oerwoud in. Het kompas blijft in de goede richting wijzen...

"Is dit het pad naar Pania...?"

Raak !

Hun gezichten liegen niet. We hebben de goede weg... We gaan terug en maken ons op om de volgende dag verder te gaan.

Het is 20 december...

In alle vroege vertrekken we in afgeslankte colonne: drie blanken, vijf man veldpolitie en vierentwintig dragers. We hebben voor elf dagen eten bij ons. Maar de tocht valt tegen. We dachten omhoog te gaan tegen de bergrug op, maar de hele dag hebben we besteed aan het doorwaden van de bronrivieren. Dan gaan we een stuk de bergrug op en blijven we steken op 1300 meter.

Bivak!

De volgende dag gaat het hoger en klimmen we door het natte bos op naar 1500... 1800... 2000 meter. Dan bereiken we op 2200 meter een open stuk waar de zon weldadig onze natte kleren doet drogen. Maar ook die lol was er snel af...

"Je kent het wel" zegt de Til nu, terwijl hij rond wijst naar de bergen rond het Mappiadal. Het begint met wat opkomende nevel tegen de hellingen en binnen een paar minuten is de zon verdwenen en maken de regengoden zich klaar ...

"Dat overkwam ons ook."

Op 2500 meter hoogte bereiken we moe en nat de kam en blijven die volgen.... We moeten bivak maken, maar zijn doorweekt en rillen van de kou. Van onze zichtbare ellende maken de gidsen gebruik om opnieuw te proberen of ze ons kunnen overtuigen om af te zien van het plan om door te gaan.

"Het is nog ver... en we zullen zeker nog een paar dagen op de kam blijven lopen in de kou en waarschijnlijk in de regen..."

"Waarom willen jullie nu toch door...?"

Maar we houden vol.

De volgende dagen zijn 'nog een beetje meer van hetzelfde'... koud... rillig... moe en nat. Onze papoegidsen verwonderen zich om onze doorzettingskracht, als ze zien hoe stuntelig en moeizaam we voortklunzen. Maar we stijgen gestaag en in de goede richting oost-noordoost. Nu kunnen we niet meer ver af zijn van de 3000 meter hoge toppen van het Charles Louis gebergte. Toch voelen we ons niet lekker. De gidsen zijn vooruit gelopen.

"Hebben ze ons in de steek gelaten en gaan we nog wel goed...?"

We roepen en roepen, maar ze reageren niet...

Dan opeens zie ik het voor me...'de grote witte stenen...'

De vorige dag hadden de gidsen me gezegd dat we pas aan de afdaling zouden beginnen als we voorbij de 'grote witte stenen' waren. Het kan niet meer mis en al heel snel raken we uit het bos en staan we op het scherp van de bergkam. Hier achter moet volgens de verhalen het dal liggen. Na een klim van nog geen vijftig meter staan we op een uitgestrekte hoogvlakte, begroeid met heide, varens en ander laag gewas. Aan het einde van de vlakte zien we heldere lucht... dus geen volgende bergtop meer... Hier op dit hoge plateau maken we bivak.

Het wordt 25 december.

Kerstmis. Al vroeg breken we op en lopen over de vlakte. Beneden ons is alles gehuld in een zware witte wolkendeken. Jammer, want het zal bij helder weer wel een prachtig uitzicht zijn. Maar het is droog en het loopt lekker hier over de lage soepele planten. De hoogtemeter staat op 3150 meter. Natuurlijk gaat het weer regenen...ijzig koude regen en dan dalen we af.. weer het bos in. Op 2750 meter maken we bivak, want moe als we zijn wordt verder afdalen nu te gevaarlijk. Zowaar, de zon komt door en het wordt lekker warm. Toch nog een Kerstmis met een warme zon en een lekker vuurtje...

Het wordt 26 december

Tweede Kerstdag. In Nederland ligt iedereen nog lui in bed na het copieuze kerstdiner van de vorige avond. Maar we zijn vol goede moed. Vandaag zullen we afdalen in een nooit tevoren bezocht dal, om een bezoek te brengen bij een volk, dat nimmer blanken in zijn midden heeft gezien. Nog geen kwartier onderweg, bij de aanvang van een steile daling, opent zich een prachtig uitzicht. Reeds van hieruit zien we een vijftal grote tuinen en enkele huisjes. Met spoed gaat het verder bergaf. De gidsen hadden ons verlaten, er op vertrouwend dat we in 'de stenen' een voldoende waarborg zouden hebben voor de juiste weg. Na een paar uur dalen houden we halt bij een hut en zie... daar komen luid roepend en gesticulerend twee jongelui ons van beneden tegemoet. De jeugdige afgezanten voelen zich, na de opwindende kennismaking, geheel op hun gemak en voegen zich bij onze spits. Dat geeft vertrouwen.

Als we ongeveer duizend meter zijn gedaald, bereiken we een open plek waar ons een in zijn eenvoud indrukwekkende ontvangst wordt bereid: twee groepen van elk ongeveer twintig man zitten ons zwijgend op te wachten... De hele troep waarbij zich ook knapen bevinden is ongewaapend. De mensen staren ons aanvankelijk in stille bewondering aan. Ze komen pas los als ze worden aangesproken.

Met zijn allen gaan we dan verder naar beneden, terwijl van alle kanten mannen te voorschijn komen en zich bij ons aansluiten.

Door gaat het... tot we bij een stel mannen komen die rond een opvallend grote man zitten.

Hij straalt eerbied en gezag uit en al de Ekari's beschouwen hem overduidelijk als hun leider.

"Die man...dat was jij, Auki," besluit Til lachend, terwijl hij zijn oude vriend de knokkelgroet geeft.

"Kipo motti, noorei. Geef me de groet, mijn vriend...."

Te gast bij Auki

Naam:	Auki Tekege.
Lengte:	169 cm.
Kenmerken:	Slank en forse lichaamsbouw. Wilskrachtig gezicht met volle kroesbaard.
Kleding:	Lange gebogen en spits toelopende peniskoker. Met gele orchideevezel bewerkt schouder-draagnet, versierd met tientallen varkenstanden.
Curriculum Vitae:	Stamhoofd van de Tekege-clan, oorspronkelijk afkomstig uit Tigi. Kamponghoofd van Modijo. Tonowii. Alom geëerbiedigd en erkend natuurlijk leider van de Ekari's die in het Mappia gebied wonen.
Speciale verdiensten:	Heeft als eerste Ekari, de blanken - in de persoon van pastoor Tillemans, de latere aartsbisschop van Merauke, binnengehaald in het gebied van de Wisselmeren.

De indrukwekkende gestalte verheft zich en reikt breed lachend de twee gekromde vingers naar de Til.

"Gegroet, vriend."

Hier in het dal van Rapádaba op de overhellende rots bij de oude eik spreken we met elkaar.

De historische eerste ontmoeting op de tweede Kerstdag van 1935 en de daarop volgende dagen in januari 1936 vond niet ver van hier plaats op loopafstand van slechts één dag.

"Jij liep voorop... alle anderen kwamen achter je aan!" begint Auki tegen de Til. "Je lachte en groette me in onze taal 'Kojaa'... Je kende de knokkelgroet en je had onze schelpen en je mond en ogen lachten..."

"Daar heb ik je om bewonderd", gaat Auki verder, want je kende ons niet en wist niet wat we met je voor hadden. Je had zelfs geen pijl en

boog om je te beschermen... Waarom lachte je? Immers, je stond in een heel wat zwakkere positie dan ik. Dit was mijn land. Jij hoorde hier niet thuis en wist niet of je welkom was.

"Waarom was je niet bang, vriend?"

Je kende ons niet. Ik wist meer van jou dan jij van mij. We hadden je kunnen pijlen nog vóór je bij onze dorpen had kunnen komen. Zo deden we dat al eeuwen lang met hen die we als onze vijand zagen. Zo bestreden we elkaar en zo bestraffen we elkaar nog bij onderlinge ruzies.

"Kijk naar mijn armen vriend, kijk naar mijn been en zie waar de pijlpunten ook mij geraakt hebben." En met zijn vinger wees de grote Auki op de littekens van oude pijlwonden in zijn armen en benen. Daarna trok hij met een gewoontegebaar een van zijn messcherpe pijlen uit de bundel in zijn hand.

"Met deze pijlen schoten we op elkaar en doodden wij de mensen. Zo hadden we ook jullie kunnen doden nog vóór je ons had kunnen zien." Met een speels, vertrouwd gebaar greep Auki nogmaals de hand van de Til.

"Ik bewonderde je, vriend, om je moed, je lach en je woorden."

Auki neemt de draad van het verhaal weer op...

"Ik had al van je gehoord."

"Vroeger", zo gaat Auki verder, "ging ik met enkele mannen naar beneden tot aan het grote water."

In de hoge huizen zonder vuur heb ik gegeten en gedronken met de mensen die daar wonen. Hun woorden heb ik gehoord en verstaan. Hun woorden heb ik een beetje onthouden, zoals jij ook onze woorden onthouden hebt. Daar bij het grote water van de zee heb ik over de andere mensen gehoord, de 'Soerabaja-mensen' met hun rode huid en vele kleren. Met brullende boten kwamen ze van het grote water en ze namen dingen mee die we niet kenden. Ze schoten niet met pijl en boog maar met een knalgeweer. Later heb ik vaak gesproken met de bergmensen die beneden aan de bergen woonden en jaagden in de bossen. Ze vertelden dat je bij hen in hun huizen bent geweest en niets kwaads deed. Zij vertelden over wat je doet bij de mensen van de kust en hoe je met hen spreekt over de geesten en hoe vriendelijk je altijd bent. Ze hebben de scholen gezien die je liet bouwen voor de kinderen en ze hebben

gesproken met de mannen in kleren die jij had gestuurd om de kinderen te vertellen over de dingen die zij niet wisten.

Vijf dagen tevoren hoorden we verhalen over mensen die jullie op je tocht naar hier hadden gezien. Ze hielden zich verborgen voor de grote groep mannen met blikken en de drie grote mannen die hun rode huid bedekt hielden met kleren. Toen kwamen op de dag voor jullie komst de twee die jullie de weg hebben gewezen, naar onze huizen om te vertellen dat jullie er aan kwamen. Ze hebben geprobeerd om jullie tegen te houden, maar jullie waren niet te vermurwen.

De hele nacht hebben we met de oudsten van ons dorp gepraat.

Van de gidsen hoorden we dat jullie machtig zijn en spullen hebben die wij niet kennen. Ze zeiden dat jullie beschikken over handen vol schelpen; onze schelpen die we hier ruilen voor varkens en vrouwen.

Hoe komen jullie aan onze schelpen als zelfs de kustmensen ze niet bezitten?

Met jullie messen en bijlen en rijst hebben jullie de macht over veel mensen en geven jullie bevelen aan wie je maar wilt. Maar ook zeiden ze dat jullie vriendelijk waren en geen kwaad wilden brengen...

Die nacht waren we het met elkaar niet eens wat ons te doen stond. Sommigen waren bang dat jullie onze geesten zouden verdrijven of dat jullie misschien boze krachten meebrachten.

"We wisten niet wie jullie waren en wat jullie wilden. Wilden jullie goed brengen of wilden jullie ons kwaad doen?"

"We verbergen ons tot ze weg zijn..." werd er geopperd.

Anderen wilden zich achter de struiken verschuilen en jullie treffen met onze pijlen. Maar de meesten geloofden dat jullie geen kwaad wilden en dat jullie macht ons niet slecht zou treffen. We hoorden van ijzeren bijlen die veel beter zijn dan onze stenen bijlen. We hoorden van de grote en kleine messen die jullie ruilden en van al de vreemde dingen die wij niet kennen.

Ik, Auki, had van jullie gehoord en ik, Auki, besloot uiteindelijk dat jullie welkom waren.

"Jullie zijn welkom en zoals je ziet ontvangen we jullie zonder onze wapens...", zeiden we en zo zaten we jullie op te wachten...

In twee groepen zaten we zwijgend op jullie te wachten...

"Dan klinkt het 'juu... juu...!' van mensen die op tocht zijn en hun naderende komst kenbaar maken!"

De wapens hadden we in de huizen gelaten, want het moest duidelijk zijn dat wij niets kwaads in zin hadden. We hadden gehoord van vreemde mensen, maar niemand van ons had ooit de rode mensen gezien. Natuurlijk waren we ook bang en durfden we niets te zeggen, maar toen jij, vriend, 'kojaa' riep en de knokkelgroet wilde brengen, begrepen we je en wisten we dat je er één van ons was.

"Maar dacht je echt, dat wij soms niet bang waren?" komt de Til er tussen.

"Ik lachte wel, maar van binnen bibberde ik."

Pas toen jullie onze schelpen en kralen wilden aannemen, wist ik dat jullie vrienden wilden zijn. En wees maar eerlijk, echt vertrouwen deed je ons niet. Want waarom wachtten jullie ons op buiten het dorp en niet bij de huizen? Waarom namen jullie ons niet mee naar jullie vuurplaatsen in de huizen? Pas toen we later zelf doorliepen naar de huizen stonden jullie dat noodgedwongen toe...

"Ja" grinnikt Auki nu, "we lieten jullie toe, maar pas nadat we de gang om het huis hadden versperd met takken zodat jullie er niet om heen konden lopen." Want jullie sterke geest zou de geestenband om ons huis kunnen doorbreken. Daarom lieten we niet toe dat jullie rond ons huis zouden lopen, evenmin als we toelieten dat jullie onze geesteskring zouden doorbreken door om ons zelf heen te lopen. We waren niet bang voor jullie, maar wel voor jullie geesten.

"We hebben ons erg verbaasd over jullie", denkt Auki hardop.

Hoe konden mensen die zo machtig waren en geesten konden bedwingen toch zo slecht lopen? Jullie voeten waren ingepakt, je rode huid werd koud in de regen en verhit in de zon. Als wij, mensen, 's avonds plezier hebben en onze nota's roosteren, vallen jullie uitgeblust en moe neer. Als jullie mensen zijn, hoe kunnen jullie dan machtig zijn met zulke slechte benen? Hoe kunnen jullie het voorbeeld geven? Hoe kunnen jullie de eersten zijn als anderen jullie voorbij lopen? Hoe kunnen de mensen bang zijn van de gloed van je ogen in het vuur, als je nog niet eens een hut kunt bouwen waar het vuur in kan branden zonder dat de regen het uitdooft?

We hebben ons allemaal over jullie verbaasd...

Jullie kwamen van heel ver, maar toen jullie er waren wilden jullie de volgende dag al weer terug... Wat kwamen jullie eigenlijk doen?

"Ik wilde weten", antwoordt de Til, "of hier veel mensen woonden en toen ik die honderden mannen en vrouwen hier zag, wist ik het. Bovendien hadden we geen eten en moesten we daarom snel terug..."

"Van ons kon je nota's krijgen", antwoordt Auki hem, "maar jullie wilden veel meer, jullie wilden varkens... niet één maar zelfs om de paar dagen een varken..."

"We dachten, dat de varkens hier even makkelijk te vangen waren als in de bossen beneden, maar daar heb ik me in vergist", zegt Til.

"Ook wij hebben varkens, maar we slachten ze alleen bij feesten of om te ruilen voor schelpen of een vrouw", kaatst Auki terug. Daarom vroeg ik ook om ijzeren bijlen. Zes wilde ik er hebben, maar je gaf er twee...

"Ik wilde niet dat jullie weggingen", vervolgt Auki zijn verhaal.

Wij mensen wilden weten hoe jullie er uit zagen, wat jullie aten. Eerst waren we bang, maar al na twee dagen, voelden we ons vertrouwd, alsof we als mensen bij elkaar hoorden. Zelfs de vrouwen durfden jullie aan te raken om het zachte lichte haar te voelen. Ze streken over jullie huid om te voelen of het echt was, want het was zo anders dan de onze. We waren nieuwsgierig naar hoe jullie liepen, hoe jullie spraken en vooral naar wat jullie meebrachten en ruilden. Jullie hadden zoveel wat wij niet kenden. De vrouwen wilden de spiegels en kralen, maar wat we het belangrijkste vonden, waren de messen, bijlen en schelpen. Varkens konden we je niet geven, maar je gaf zelf de oplossing toen je me om mannen vroeg om jullie eigen eten op te halen. Ik kon ze met moeite overhalen, want ze vertrouwden het nog steeds niet helemaal, maar je hebt ze elk een mesje gegeven en toen liepen ze terug om het eten op te halen dat onderweg was verstopt. Toen wilden jullie wel blijven.

Zelf had ik andere gedachten, maar daar kon ik toen met de mensen niet over praten.

"Als jij scholen laat bouwen aan de kust", dacht ik "waarom dan niet hier?"

Wij hebben ook kinderen. Je bent een machtig man. Zou jij me kunnen helpen om een einde te maken aan al die ruzie en oorlogen die wij

mensen hier hebben? Zou jouw geest zo machtig zijn? Maar dan moest je hier blijven...."

Dat waren mijn gedachten, maar ik durfde ze niet hardop te zeggen.

"Ik stond versteld van je kennis" gaat Til nu verder.

Je was nooit op school geweest, maar met lucifers legde je in het zand de gebieden vast waar mensen woonden. Je beloofde dat ze zouden komen... en op je koordje legde je tien knopen voor elke dag. In die tien dagen zouden de mensen van de andere streken hier zijn...

En zo gebeurde het, herinnert de Til zich.

Na beraad met zijn oudsten, stuurde Auki jonge mannen uit naar zeven gebieden. Ze zouden daar het verhaal van de rode mensen vertellen en zeggen dat Auki hen uitnodigde om te komen. De slimme Auki... Ongetwijfeld bezorgde deze uitnodiging hem veel aanzien bij de anderen stamhoofden. Hij zou dan de voornamen gastheer zijn ... en tegelijkertijd bereikte hij zijn heimelijke doel. Hij zou ons nog een dag of veertien bij zich hebben... voldoende tijd om de gasten tot vriend te maken en hen te vragen om mensen in kleren die hun kinderen zou onderwijzen. En hoe langer ze bleven, hoe meer bijlen, messen en schelpen er hier zouden blijven, want er werd volop geruild.

Na een dag of drie kwamen ze aan, de mensen uit de Kamu vallei, uit Tage en Paniai en uit de Tigi-streek waar ooit zijn vader vandaan was gegaan om hier in de Mappia zijn huizen te bouwen.

Waar komen jullie vandaan", vroeg ik elke keer aan de mensen.

"Uit Tigi, noogei", zeiden ze en ze wezen zoals de meesten van de andere gasten met hun uitgestrekte armen in oostelijke richting. Het was een land waar de mensen in prauwen op het water gingen. "Daar was water", verduidelijkte Auki, "zonder de stroom van de rivier, maar met veel golven wanneer de wind er waaide."

Water met golven, wanneer er wind is. En het is geen rivier...

"Dat moet dan een meer zijn", dachten we, "een meer waar ook veel mensen woonden..."

en de gasten die kwamen bevestigden het...

De laatste ontmoeting na de tiende dag was met de machtige Saodekigi, de stamleider van de Moni's.

Ze wonen ten oosten van de Ekari's. Ze spreken een eigen taal en waren van oorsprong vijanden van de Ekari's. Een deel van de Monistam had zich in het dorp Kugapa gevestigd aan de oostkant in het gebied van de Ekari's. Tussen de Ekari's wonend, leefden zij met hen, soms op gespannen en zelfs vijandelijke voet, soms ook op vriendschappelijke voet met gezonde argwaan, zoals ook handelaren en zakenlieden bij ons met elkaar plegen om te gaan.

"Uit Kugapa moeten ze nog komen" zei Auki.

Maar wat ons betreft was de expeditie al geslaagd. Hier was ik echt in de bergen, waar ik wilde zijn. Hier woonden grote aantallen bergpapoea's, wist ik nu. Het zou een nieuw gebied voor missionarissen moeten worden. Ook Bijlmer was tevreden. Honderden mensen had hij gefotografeerd en gemeten. Bijlmer was dokter, een wetenschapper. De gemiddelde lengte van de mensen hier was 152,8 centimeter. Bijlmer had zijn bewijs. Al zijn ze bijzonder klein van stuk: bergpapoea's zijn dus geen dwergpapoea's!

Op het eind van de middag van de twaalfde dag ontstaat er rumoer....

"De Moni's zijn in aantocht", gaat het rond. Even later maken ze, in felle rode kleuren beschilderd, hun opwachting. Tien man sterk schrijden ze statig en zwijgend tussen de aan de kant zittende mensenmenigte door. Ze zijn gekleed in dezelfde peniskokers en draagnetten. Allen dragen ze hun bundel pijlen met de boog in 'rusttoestand'. Het zijn onmiskenbaar ook bergpapoea's maar de bouw van de schedel en de uitdrukking van het gezicht bewijst overduidelijk dat ze tot een andere stam behoren.

Hun leider is Saodekigi.

Trots en plechtig komt hij ons begroeten. In een waterval van onverstaanbare woorden spreekt hij tot ons in een taal die ook Auki niet verstaat. Dit is de machtige leider van een trotse stam. In tegenstelling tot de Ekari's weigeren ze onze geschenken.

"Wij komen niet als bedelaars, maar zijn hier om jullie te begroeten" zeggen ze en overhandigen ons een klein varkentje dat we mee moeten nemen.

Wanneer Auki onze blanke huid aanraakt en hen wil overtuigen van de echtheid ervan, krijgt hij een misprijzend gebaar van Saodekigi. Hier staan de twee grote mannen tegenover elkaar: de machtige Auki uit de in het westen gelegen Mappia en de wellicht nog machtiger Saodekigi van de trotse Moni's uit het oostelijke gelegen Kugapa. Auki, de organisator, de gastheer... Saodekigi, de belangrijkste gast van de bergbewoners. Hij geeft gehoor aan de uitnodiging van zijn rivaal en loopt 90 kilometer om de blanken te ontmoeten.

"De eer is aan Auki.

Auki is nu de grote man, maar hij zal de laatste zijn die een tweede keer bezocht wordt. Hij heeft in zekere zin zijn eigen graf gegraven. Hij heeft verteld van een groot water, meer naar het oosten, waar geen stroom in zit, maar wel golfslag vanwege de wind. En dit wordt de aanleiding tot de tocht van Ir. Wissel. Met zijn vliegtuig maakt hij de sprong over het hoge bergplateau..."

De ontdekking van de Wisselmeren

"Jullie hebben de poort naar de bergen ontdekt, Til."

De klanken van Auki's woorden blijven in mijn hoofd naklinken: een groot water met golven... heel veel mensen...

"Ook jij, broeder eik, hebt het meegemaakt. Het gebeurde in de tijd dat jij hier al groot en sterk stond."

En leunend tegen zijn stam denk ik er over na... Als ik na een tijd weer opzie, kijk ik uit over een stil, leeg dal.

"De beelden vervagen, Rapádaba..."

De schimmen van Auki en Saodekigi hebben zich opgelost. Alleen de gestalte van de Til komt naar voren, scherper nu, wanneer hij naderbij komt. Het is alsof hij lijfelijk naast me staat....

"Kom mee" zegt hij dan.

Voor zichzelf pratend, gaat hij met zachte stem door...

De geschiedenis van de Ekari's is als een poel stilstaand water. Vele eeuwen lang leefden ze afgesloten en beschut binnen de wijde kom van het onbeweeglijke water. Er gebeurt van alles in dat water, maar van buiten lijkt het tijdloos en zonder leven. Maar toen kwam dat grote moment bij Auki. En vanaf dat moment brak de stroomversnelling los en veranderde alles in een hele korte tijd. Het is alsof de kom openbarstte en het schijnbaar onbeweeglijke water met alle kracht uit en over de rand van de poel bruiste. Sindsdien bleef de poel doorstromen en is het water in beweging gebleven. Maar het water in de poel is haar eigen leven verloren en heeft ander leven gekregen....

"Dat hebben wij veroorzaakt op het moment dat we voorbij de 'witte stenen' liepen," zegt de Til en met een zucht voegt hij er aan toe "maar achteraf gezien weet ik niet of we daar wel of geen goed aan gedaan hebben."

"Je zou ook wel eens letterlijk gelijk kunnen hebben" denk ik. Het leven van de Ekari's is helemaal anders geworden, net zoals het water van het grote Paniaimeer. Waar honderden jaren lang kleine zoetwatergarnalen werden gevangen in de heldere onbegroeide kanten van het meer, sterven ze in enkele jaren uit door de worp van een paar kilo pootvis.

Nu leven er in het meer duizenden kleine visjes als de nieuwe waterbewoners. Ze paren en zoeken hun weg aan dezelfde kant van het meer, die gaandeweg echter steeds meer dichtgroeit vanwege het wier en de planten die nu niet meer opgevreten worden.

"Kom mee" zegt de Til dan plotseling. "Laten we zien wat ze er over hebben geschreven..."

Gezamenlijk dalen we van de berg naar omlaag.

"Na het bezoek aan Auki zijn we teruggegaan naar de zuidkust", vertelt de Til terwijl we naar beneden lopen. We hadden graag door willen gaan naar waar de andere Ekari's woonden en om dat 'grote water met golven' te zoeken, maar onze proviand aan eten en ruilspullen was op. We moesten wel terug. In Aika aan de zuidkust was de karteringsploeg van de KNILM in die tijd druk doende om de vele witte vlekken op de atlas van Nieuw-Guinea in kaart te brengen. Direct na terugkomst hebben Bijlmer en ik hen geattendeerd op onze informatie over het grote water dat daar boven in de bergen zou moeten liggen.

De rest kunnen we in de verslagen nalezen...

Bladerend in boeken en verslagen zegt Til ineens:

"Hier luister en lees..."

Ingenieur Frits Wissel was nog maar pas teruggekeerd van een expeditie naar de Carstentoppen toen hij een historische ontdekking deed. Op de laatste dag van het jaar 1936 startte hij met zijn vliegtuig van het eiland Seroei, gelegen tussen Biak en het kustplaatsje Nabire. Die dag vloog hij niet via de gebruikelijke route over de Vogelkop maar van Seroei rechtstreeks naar Aika, dwars over het centrale bergland.

"Het zicht was goed. Met belangstelling observeerden de inzittenden van de Sikorsky het onder hen doorglijdende panorama van een verlaten berggebied, met dichtbegroeide toppen en diepe dalen.

Terra incognita! Vooruit doemde een aantal bergtoppen op, waarvan er één duidelijk boven de omgeving uitstak. Plotseling zagen ze links van die top een streep die de inleiding zou vormen van een belangrijke ontdekking. Dichterbij komend ontpopte de streep zich geleidelijk als een groot meer, waarop tientallen prauwen als luciferhoutjes ronddreven. Verder naar het zuiden werden nog twee meren waargenomen. Bewust

dat men hier als eerste blanken een onbekend meer en een onbekende populatie in het bergland aanschouwde, greep Wissel naar zijn Leica. De kans voor verdere waarnemingen werd hem ontnomen door de opbouw van de bewolking die zich snel boven de bergketen ontwikkelde."

"Ik herinner me", zegt de Til "dat we dat nieuws op de missiepost met groot enthousiasme ontvingen. Mijn plan om er zelf toch weer op uit te gaan werd er door verstevigd. Nog geen twee maanden later probeerde Wissel het weer."

En uit het luchtvaartverslag leest de Til me voor...

Maandag, 15 februari 1937.

"... De weersomstandigheden zijn weer wonderlijk goed, heel licht bewolkt, een uitzondering in het centrale bergland waar de valleien doorgaans het grootste deel van de dag in nevel en wolken gehuld zijn. Wissel gebruikt de op 31 december waargenomen meer dan 3000 meter hoge bergtop als aanvliegpunt. Links daarvan moeten de bergmeren liggen. Ze zitten goed! Als eerste komt het grote, als een soort zeester gevormde meer in zicht. Dichterbij de zuidelijker gelegen kleinere meren. Vanuit het noordwesten naderend laat Wissel de Sikorsky zakken tot 6000 voet... 5500 voet... Op nauwelijks 100 voet boven het wateroppervlak raast het vliegtuig over het grootste meer. Beneden hen zien ze links en rechts tientallen prauwen met kleine naakte mensen, vooral vrouwen, die aan het vissen zijn met een soort ronde schepnetten. (...) De Papoea's zitten stijf van schrik rechtop, denken vermoedelijk dat een kwade demon of watergeest op hen neerdaalt. Dan breekt paniek uit. Ze springen overboord of proberen zo snel mogelijk met hun prauwen naar de oever te komen.

Foto's worden gemaakt. Even overweegt Wissel om een landing op het meer te maken, maar uiteindelijk acht hij de risico's te groot.

De Papoea's hebben ondertussen ook grote risico's gelopen, want de inzittenden van de Sikorsky ontdekken dat de 30 meter lange sleepantenne niet is ingehaald en dat de metalen kogel aan het einde van de staaldraad slechts enkele meters boven de hoofden van de Papoea's gezwefd moet hebben.

Wissel draait nog enkele rondjes boven de oostzijde van het meer en richt zijn aandacht op een breed dal dat in oostelijke richting nauw toeloopt. De grond is in cultuur gebracht. Tuinen met bataten, een soort aardappels, zijn door muurtjes omgeven. Tussen de bedden lopen drainage-sloten die het geheel, vanuit de lucht gezien, op een schaakbord doen lijken....

Terug boven het meer vliegt Wissel in zuidelijke richting waar een nauwe kloof naar het tweede meer leidt. Het derde meer lijkt lager te liggen..."

"Het duurde nog meer dan een half jaar voor het eerste vliegtuig ook daadwerkelijk landde", gaat de Til verder." Ken jij uit jouw tijd overigens Marius Bobii nog?"

Verwonderd kijk ik hem aan, niet begrijpend wat Marius met de ontdekking van de Wisselmeren te doen heeft. "Natuurlijk", antwoord ik hem. "Marius van de AMA... de missievliegerij."

"Bij mijn laatste bezoek aan Enarotali in 1994 heb ik hem, nog gesproken."

Marius was toen een stokoude Papoea, die zo te zien met zijn laatste dagen op aarde bezig was. Vroeger 'in mijn tijd' werkte hij voor de missievliegerij in Enarotali. Wanneer er een missie-Cessna in aantocht was bracht hij de bagage op de kruiwagen naar de strip. Zich van zijn verantwoordelijkheid bewust zette hij de 'barang' op een weegschaal en vroeg dan de passagier om het aantal kilo's af te lezen. Want lezen kon Marius niet maar hij had er wel de wind onder. Beter dan wie ook was hij in staat met zijn geschreeuw de kippen, varkens, kinderen of volwassenen op de vlucht te doen slaan wanneer ze te dicht in de buurt van de propeller kwamen. Marius, dreigend zwaaiend met zijn stok in de hand.. Marius, met zijn groezelig vet petje en zijn eeuwigdurende grijnslach... Welke missionaris of piloot aan de Wisselmeren kende hem niet...

"Lees maar eens wat 'de Peul' over hem zegt..."

Pater Steltenpool die door niemand van ons ooit anders genoemd werd dan 'de Peul' was een van de eerste missionarissen aan de Wisselmeren in de tijd dat pater Tillemans de missiepost in Enarotali opende.

Ik blader in de gestencilde memoires die Til me in de handen stopt.
"Het eerste watervliegtuig is op 11 november 1937 op de Wisselmeren gedaald. Er was toen juist een varkensfeest in Enarotali. Met de bevolking werd toen geen contact gemaakt. Marius Bobii die toen een jaar of zeven was vertelde me later dat de mensen radeloos van angst met hun hoofd in het zand dekking zochten. Er ontstond grote ruzie, want de moedigsten hadden van de gelegenheid gebruik gemaakt stukken vlees weg te pikken en de brokken vielen hier en daar in de Enaro-rivier. Tot geruststelling van allen vloog de metalen vogel de lucht weer in en vertrok. Deze gebeurtenis gebruikte ik later nog dikwijls om de leeftijd van de ouderen te schatten. "Hoe groot was jij, toen dat eerste vliegtuig landde?" was dan mijn vraag. De vele mensen die van heinde en verre waren samengekomen om het varkensfeest te vieren, hebben deze gebeurtenis natuurlijk overal rond verteld.

Van boven op de berg hoor ik hoe de wind fel op steekt. De kruinen van de bomen waaien wild door elkaar.

"Rapádaba roept..." zeg ik.

Terug bij de eik zie ik het dal volop in beweging. Het is alsof er protest wordt aangetekend.

"Ik luister, Rapádaba!"

Met gesloten ogen dwing ik me tot concentratie en richt mijn voelsprietten op het geruis en gewaai in het dal voor me.

"Je moet je eens voorstellen wat dat allemaal voor ons Ekari-mensen heeft betekend", hoor ik de stemmen van Rapádaba.

"Eerst zien en horen we wat er op grote afstand helemaal aan de zee gebeurt. Dat daar andere mensen wonen en dat daar een paar van die rare rode mensen rondlopen. Daar weet je als echte 'mè' toch geen raad mee?"

"Zijn het wel mensen?" vragen sommigen van ons zich af? Of misschien waren het toch geen mensen maar machtige geesten....? In ieder geval zijn ze oppermachtig en komen ze met allerlei rare en mooie dingen aan.

"Stel je nu eens voor wat jullie met ons deden.... Dan komen er drie van de 'rode mensen' naar de bergen bij ons, zoals jullie zeggen in het

'hol van de leeuw'. Ze moeten toch wel ontzettend machtig zijn dat ze dat durven. En moet je zien wat ze allemaal zeggen en doen en meenemen."

"Neem maar van ons aan dat er zich na het bezoek aan Auki chaotische en hete taferelen hebben afgespeeld in onze huizen," gaat Rapádaba verder.

Stel je voor hoe we allemaal weer naar onze eigen kampong teruggingen en daar vertelden wat we hadden meegemaakt. Het heeft wat ruzie, paniek maar ook hoopvolle verwachtingen losgemaakt. Geloof maar dat wij met alle 40.000 of 50.000 of hoeveel Ekari's onze stammen ook tellen, door al die gebeurtenissen gruwelijk in onzekerheid zijn geraakt. Dan is het nóg niet over, want op een dag scheert er dan zo'n rare ijzeren vogel over het water en vliegt weer weg...

"Nee, het is toch geen vogel", zeggen sommigen. Het lijkt op een prauw, een koma... maar geen gewone die we zelf maken maar een die in de lucht vliegt en met een monsterlijk lawaai "wuuu..uu" brult. We hebben er zelfs geen woord voor en noemen 'die vogel' die geen vogel maar ook geen prauw is dan maar "wuukoma". En een paar maanden later is die wuukoma er al weer en gaat op het water liggen....

"Voor dat jullie verder gaan, wil ik toch even graag dat jullie je realiseren dat je behoorlijk wat bij ons losgewoeld hebt, zonder dat we er om gevraagd hebben", besluit Rapádaba.

Verbeeld ik me dat de harde wind in de bladerbomen wat tot rust komt?
"Geloof me", verzekert de Til "de beer is echt los voor ze".

En het gaat maar gewoon door...

De medaille heeft altijd twee kanten en vaak staan we daar niet bij stil...
"Maar luister toch nog even als-je-blijft."

Na de melding van grote groepen mensen rond de grote meren, ondernam het gewestelijke bestuur vanuit de Mimika nog in datzelfde jaar 1937 een poging om het nieuwe "Wissel"merengebied over land te bereiken. Ze volgden de Oeta-rivier die vanaf de kust twee dagen bevaarbaar was tot het prauwenbivak. Van daaruit kon men alleen te voet verder komen. Vanaf dat punt moest alles dus met mankracht worden opgevoerd. Ook voedsel voor onderweg, want het was onbekend

gebied. Deze eerste poging mislukte, maar op een volgende tocht slaagde men er in een schetskaart te maken van het gebied rond de drie bergmeren Paniai, Tage en Tigi. Op grond hiervan vertrok in mei 1938 een grote expeditie onder leiding van politiecommissaris J.P.K. van Eechoud vanuit Oeta naar de Wisselmeren om er een exploitatiepost te openen. Er waren 385 dragers met de opvoer van vivres, radiozender en dergelijke. Kort na het vertrek kreeg ik (Tillemans) bericht dat men het van hoger hand op prijs zou stellen als ik de expeditie vergezelde.

Dat was niet tegen dovemansoren gezegd en met 27 dragers ging ik op pad. Al spoedig kwamen we onderweg een groep dragers tegen, die de bagage van de expeditie in de steek hadden gelaten. Ze klaagden over het eten. Nog geen uur later passeerde een tweede groep weggelopenen. Dat maakte op mijn mannen een deprimerende indruk, zodat ook zij begonnen te vragen om terug te keren. In het eerste het beste bivak werd overnacht.

Ik dacht: "Met ze eens flink rijst en katjang te laten eten knapt het wel op", maar een zware regenbui met donder en bliksem en het plotseling wild bruisende bergstroompje maakten hen zo bang, dat ze heel de nacht zaten te huilen als kleine kinderen. Niemand sliep die nacht, aangezien het bivak overal lek was en het lawaai tussen de twee bergen oorverdovend. De dagen daarop vorderde de groep slechts met moeite. Na een flinke klim tot 1100 meter kwamen we bij de eerste tuinen en huizen van de Kapauku's, zoals de bergbewoners door de Mimikanen werden genoemd. Het was hier dat ook mijn dragers de benen namen. Toen ik ze 's morgens wilde wekken, bleken ze verdwenen. Maar ik wist hulp te krijgen van de Ekari's en arriveerde na 12 dagen in Enarotali aan het Paniai-meer, waar commissaris van Eechoud me verwelkomde. Hij verbleef er nog in een tijdelijk bivak: een tentzeil dat over latten was gespannen. De wind joeg er doorheen en het was er koud.

Ik ben er een maand gebleven en trof er Saodekigi en mensen die me nog herkenden van de Bijlmer-expeditie. Ze behoorden tot de Monistam, die meer naar het Oosten woonde, maar bij Paniai een nederzetting hadden in Kugapa. Er heerste een zekere rivaliteit tussen de Ekari's en de Moni's. Daarom zou zowel in Paniai als in Kugapa een guru moeten komen, omdat men anders gemakkelijk een van de twee groepen

kwijtraakt, "maar dat is voor later..."

Zo zie je dat de bergbewoners in heel korte tijd ontzettend veel op zich af zagen komen.

"Je kunt echt wel zeggen", besloot de Til, "dat een tijdperk van vele eeuwen geschiedenis en isolement van de bergbewoners in dat ene jaar is afgesloten..."

"Je kunt de gordijnen van het toneel nu wel laten zakken!" zegt hij terwijl hij me zijn verslagen terug geeft.

Het laatste bedrijf van de oude geschiedenis van de Ekariwereld is nu wel gespeeld.

"Een dramatisch einde, kun je wel zeggen!"

Mensen over mensen...

Ook de schim van de Til heeft zich nu opgelost in de anonimiteit van het bladergroen. In gedachten en alleen met de naamloze Rapádaba, probeer ik me voor te stellen hoe radicaal die niet terug te draaien historische ontmoeting tussen personen uit verschillende culturen geweest moet zijn.

"Het einde van de oude tijd, was het begin van een heel nieuwe tijd", zegt Rapádaba. "Door de komst van die eerste blanke mannen is alles anders geworden."

"Maar, Rapádaba, wat mij vooral bezig houdt is, hoe jullie op dat keerpunt van de geschiedenis over elkaar dachten", antwoord ik hem.

"Til, Leo, Peul... jullie waren de eerste blanke missionarissen die geschiedenis schreven aan de Wisselmeren. Hoe zagen jullie, ontwikkelde mensen, die Ekari's van wie niemand op de hele wereld ooit had gehoord. Hoe gingen jullie om met mensen die eeuwenlang in de vergetelheid van hun eigen afgesloten wereld leefden? Wat dachten jullie van hen?"

En datzelfde geldt voor jullie oorlogshelden en hoofden van de Ekari-clans, en ook voor jullie onopvallende, gewone Ekari-burgers, mannen, vrouwen en kinderen. Hoe zagen jullie die vreemde blanke mannen die zo maar bij jullie kwamen wonen? Wat dachten jullie van die mensen die jullie misschien nauwelijks als mensen beschouwden? "Zeg me hoe de mensen over de mensen denken..."

Op een houten krat voor zijn provisorische woning deelt de Peul grootmoedig zijn schaarse rantsoen aan zware shag met de mannen van de hoofdplaats Enarotali. Er wordt niet veel gepraat. Bruin en blank kijken tevreden uit over het vlakke meer dat beneden ligt te glinsteren in de vroege zon. Daar op het water gillen en lachen de vrouwen terwijl zij spetterend door het water waden en de halve cirkel steeds dichtersluiten zodat de vis als vanzelf in de fuik van hun in de grond gestoken netten wordt gedreven. De strijd om het dagelijks eten is niet altijd zwaar en hard, want het visritueel is behalve nuttig vooral ook een bron van vermaak en vrolijkheid. Het gelach en uitbundig geschreeuw klinkt tot

ver over het water. Verderop peddelt een hele familie op weg naar hun kampong ergens aan de rand van het meer.

In de boomstam rookt en smookt een bosje droog mos. De pluim rook geeft aan het nietige bootje de pretentie van een stoomboot.

De Til had het goed bekeken, toen hij hier de grond afpaalde voor zijn pastoorshuis. Deze plek was van alle kanten goed bereikbaar en lag niet te hoog op de berg, maar ook niet te laag aan het water. Tot op de dag van vandaag zijn de missionarissen hem nog dankbaar voor het grandioze uitzicht over het steeds veranderende uitgestrekte meer dat aan bijna alle kanten is omzoomd door wazige berggruggen. In de morgen is er de intense rust, wanneer de eerste stralenbundels zonlicht spelen op het spiegelgladde vlakke water. Dan steekt later op de dag de harde wind op die het meer doet golven en kokende witte schuimkoppen tovert. De dag neemt dan afscheid met een indrukwekkende zons-
ondergang, elke dag opnieuw, met zijn kleurige wolkenformaties, die uitnodigen tot meditatieve rust en stille bewondering.

"Vertel eens, Peul, over jouw komst hier. Zeg me hoe jij aankijkt tegen die Ekari's met wie je zeventien mooie maar ook zware en moeilijke jaren deelde... Vertel over je ontmoeting met hen, die zich de mensen noemen."

"Hier beneden kwam ik aan met het watervliegtuig van de Petroleum Maatschappij", begint Peul. Ik was niet de eerste, want even tevoren, om precies te zijn op 31 maart 1949, waren de paters Leo Boersma en Misaël Kammerer al ingevlogen om onder leiding van Tillemans het kleine draadje op te pakken dat voor de invasie van de Jappen door de Til was gespannen.

We vlogen op een hoogte van 4000 meter boven de woeste bergketens, die verborgen lagen onder een dikke wolkenmassa. Ook de drie meren lagen onder de wolken verborgen. Bijna een uur lang zochten we naar een gaatje om er door te duiken. Maar... plotseling een schittering van water en vóór ik het me realiseerde lagen we op de grootste van de drie meren, het Paniaimeer. Het water stond hoog en het vliegtuig kon meren aan het steigertje van Enarotali. Op de steigers stond het zwart van de

mensen. Het was stil toen ik uitstapte en ik stond ietwat verwonderd om de dingen die ik zag. Vrouwen en meisjes met lendenschortjes van iets dat leek op gedroogd gras of touw. Vóór hen stond een groep mannen en blijkbaar de guru met een stel schooljongens... en vóór hun buik zag ik een heel spitsvormig instrument. Ik dacht dat het een bamboefluit-orkestje was en verwachtte elk ogenblik een muziekuitvoering met die instrumenten. Maar plots hoorde ik een geroep: "kojaa mei, Patoge", welkom pastoor!

Men begon met de handen te zwaaien en toen pas zag ik dat die instrumenten die voor hun buik zweefden, dienst deden als hun broek! Het waren schaamkokers; uitgeholde gele kalebassen... koteka's...!

De tijd waarin Abraham leefde moet een atoomtijdperk geweest zijn, in vergelijking met wat ik hier zag.

Die man wist in elk geval wat kleding was, potten en pannen en een stoel. Maar de mensen hier? Waar vindt men nog zulke primitieve mensen...? Voor me stonden ze daar nu, de bergpapoea's. Ik had er nooit iets over gelezen en er slechts een klein beetje over gehoord. Maar ik had medelijden met hen, toen ik ze zag. Ergens kwam er een groot verlangen in me op om dieper door te dringen in de geheimen van deze onbekende mens met zijn eigen gewoonten, taal en mentaliteit. Op zich genomen is dat echt wel boeiend en spannend. Maar de omstandigheden waarin wij deze primitieve mens konden opnemen waren wel heel erg prozaïsch.

Naast Leo stond daar op de steiger pastoor Tillemans, de wereldvermaarde woudloper. Je zou kunnen zeggen dat hij, die de feitelijke ontdekker van het binnenland was en de eerste missionaris aan de Wisselmeren, het zich als het ware persoonlijk aantrok, dat na de oorlog geprobeerd was, het werk dat hier zo moeizaam begonnen was, te boycotten. (Aanvankelijk hield het Nederlands Bestuur de komst van de katholieke missie tegen, terwijl daarentegen wel aan Amerikaanse zendelingen toestemming gegeven werd zich in Enarotali te vestigen.)

Van de steiger ging het de heuvel op naar het pastoorshuis, dat met een gudang was vergroot. Ik vond het maar een erg primitief gevalletje. Van binnen was het niet ongezellig; er stonden zelfs drie luie rotanstoelen in een hoekje met een tafeltje. Ik telde 5 raampjes van onbreekbaar glas,

die Leo, met angst in het hart voor het Bestuur in Biak, had meegepikt van het grote vliegtuig-kerkhof dat de Amerikanen daar hadden achtergelaten. Rond die raampjes was het huis gebouwd en met dubbele bamboe-matten afgewerkt. Tochtvrij was het lang niet. Het dak was van schors. De vloer lag een stukje boven de grond en was gemaakt van nibung-latten.

Een kasteel was het niet, maar ik zou me er toch gauw thuis voelen. De Til was behalve woudloper en pastoor ook architect en aannemer.

Hij bouwde ons eerste pastoretje op paaltjes in de grond, net als in de Mimika. Het zeewater kon er dan onder door, maar dat was hier niet nodig. De paaltjes bleken gauw verrot. Daarom legden we later de groundbalken op keien en als het droog was werd het agu-hout keihard. Jarenlang hebben we zo eigenhandig onze schooltjes en huisjes in elkaar geschopt. Alles gebeurde provisorisch, maar alle dagen werd het resultaat beter. Met een hamer in de hand, een beitel of een oude zaag werd van elk kistje weer iets bruikbaar gemaakt. De spijkers werden er uitgetrokken en deden weer goede dienst...

"Maar je eerste contacten met de bevolking, Peul", onderbreek ik hem. "Hoe zag jij de Ekari's?"

"Oh ja, ik zal proberen me bij je vraag te houden", antwoordt de Peul als hij verder vertelt...

De mensen zijn vrij onbevangen.

Ze doen beslist vriendelijk aan en talrijke zwarte pootjes vragen om de knokkelgroet. De mensen groeten elkaar hier anders dan wij het gewoonlijk doen. Men grijpt met de knokkel van wijs- en middelvinger, de knokkel van de wijs- en middelvinger van de ander vast en al knijpend trekt men dan de knokkels van elkaar. Hoe harder het geluid, hoe beter de groet geslaagd is. Als je erg enthousiast bent over de ontmoeting, dan doe je hetzelfde kunstje een keer of tien achter elkaar. Overal zag ik glunderende gezichten.

Ik maakte kennis met de mannen die, gewapend met pijl en boog, een praatje met me probeerden te maken. Zonder die pijl en boog zou geen man het toen gewaagd hebben zijn huis te verlaten. De mannen hebben geen echte genotmiddelen. Alleen een heel klein beetje tabak.... maar ze hebben dikwijls meerdere vrouwen.

Van tederheid tussen man en vrouw is overigens weinig te bespeuren. Het eerste contact met de Ekari doet beslist prettig aan. Hij is niet slaafs en buigt niet als een knipmes zoals velen in de hem omringende archipel. Hij is volstrekt niet terughoudend. Vrij, onbevangen, fier en energiek staat-ie voor je. Hij is beslist niet dom. Gul kan hij lachen en plezier maken als de beste. Hij verstaat uitstekend humor. Hij is familiair, maar dikwijls wat al te vrijmoedig en op het brutale af. Hij is zeker behoorlijk eigengereid en onafhankelijk.

Ze voelen zich vrij om te halen waar wat te halen is. De vrouwen zijn iets gereserveerder, maar na verloop van tijd merk je dat ze hun partij-tje toch wel aardig kunnen meeblazen.

De Ekari aan de Wisselmeren is klein van stuk. De gemiddelde lengte 1.50 tot 1.60 meter. De vrouw is als regel iets korter. Ze zijn tamelijk tenger gebouwd, lichtbruin van huid, kroeshaar en van het negroïde type. Van het zwakke geslacht kun je niet direct zeggen dat ze er aantrekkelijk en bekoorlijk uitzien. Als men zo'n vrouw ziet lopen op haar platvoeten met haar korte dunne beentjes en betrekkelijk dikke dijen met daarboven die flink gezwollen buiken, waartegen aan de onderkant een gordijntje hangt van geplette boomschors, dan is dit alles behalve een bekoorlijk gezicht. Die vrouwen deden me op het eerste gezicht denken aan schaapjes. Nu bedoel ik niet hun snoet. Nee! Die mist alle lammetjesheid. Het zijn pientere vrouwen. Hun mondje is niet mis. Schaapachtig zijn ze alleen wat betreft hun 'kleding', hun schaamrokje... en om het vuil dat er dikwijls van anderen aanhangt... als je die natte of opgedroogde blubberresten tenminste vuil wilt noemen. De Ekari vindt dat schone modder. De vrouwen aan de Wisselmeren zijn echt niet de sierpoppen van hun mannenmaatschappij. Ze steken mekaar de ogen niet uit, want alles loopt er praktisch hetzelfde bij.

In Paniai hebben huwbare meisjes en getrouwde vrouwen meestal een hele streng van boomschorsvezels tussen de benen doorgetrokken. Van achteren vastgeknot hangt dat als een soort paardestaart omlaag. Afhangend over hun hoofd en rug tot bijna aan hun enkels toe, dragen de vrouwen dan nog meestal een groot netwerk, hun jató, gevlochten

van boomschorstouw. Over die sluier hangen aan een band tegen het voorhoofd dan nog dikwijls een paar draagnetten met daarin van alles: zoete aardappelen, groenten (een soort spinazie) of wat kreeften in een apart netje. Dikwijls nog een klein varken erin of een groot net met brandhout. Over dat alles hangt dan vaak nog een net met daarin een kind. Een tweede kleine die wat groter is, zit dan dikwijls, bij gebrek aan een kinderwagen, boven over alles heen op moeders schouder. En als ze 's avonds naar huis gaat, hangt aan haar zijde tussen het touw-schortje, nog een bamboe-koker met water uit de rivier.

Ze zien er werkelijk als pakezels uit, die vrouwen, zoals ze na het werk in de tuin naar huis toe gaan. Pakezels met om hun hals nog dikwijls een 'prachtig' vet collier, gemaakt van varkens- of rattentanden. Door haar oorlellen hangt vaak nog een bamboe-kokertje. Komt men deze vrouwen op tournee onverwacht tegen, dan kan het zijn dat ze schuw het bos inschieten en in een minimum van tijd onvindbaar zijn. Ben je wat meer bekend, dan weten de dragers door het roepen van bijvoorbeeld 'patoge mete: de pastoor komt' die schichtige vrouwen wel weer op het goede pad te krijgen. Vreemde dorpen kan men in het begin keer op keer passeren zonder ooit vrouwen of zelfs kinderen te zien. Pas als de mannen hen roepen, komen ze schuchter en verlegen te voorschijn. Is eenmaal het ijs gebroken, dan komen ze aandragen met nota's, groente of suikerriet om je dat voor wat schelpjes, kralen of een spiegelkje te verkopen. Zijn ze eenmaal goed met je vertrouwd, dan zullen ze ook niet aarzelen om je in hun dorp of bij een ontmoeting op de weg te verrassen met een heerlijke gepofte zoete aardappel. De gastvrijheid gebiedt hen dat te geven aan iedere vriend of familielid. Maar niet iedereen deelt in die gastvrijheid. Wanneer bijvoorbeeld een lid van de Moni-clan, gastvrijheid in een Ekarihut geniet, zal men hem wel nota's geven, maar poffen moet hij ze zelf.

De lucht aan de Wisselmeren is tamelijk ijl.

Als je de eerste keer vanaf de steiger omhoog moet klimmen naar het pastoorshuis, dan is dat wel even puffen. Het klimaat op deze hoogte is ook tamelijk fris. 's Morgens vroeg is het meestal heel helder, maar door

de mist kan plots heel het gebied dicht trekken. Veelal doen de morgens denken aan die in het vroege voorjaar in Holland. Heerlijk lenteweer. Maar er zijn ook heel wat dagen dat alles onder een donkere bewolking schuilgaat. Behalve in de droge tijd (november tot januari) regent het in de middag bijna dagelijks. De avonden zijn dikwijls winderig en guur, zoals bij ons in de herfst. Een wollen trui is dan niet overbodig. Zeker niet voor mij omdat mijn pastorietje de weelde van een open haard niet kent.

"En de Ekari's dan?" vraag ik de Peul. Overdag moeten ze het doen met de zon en als de zon weg is, als het regent, als het avond is of nacht... dan kruipen ze bij het vuur. Want het vuur is hun kleding.

De vrouwen hebben dan nog wel hun jató. Ze rollen zich er 's nachts helemaal in. Alles slaapt er rond het vuur, onder de weldoende warme rook die er in de hutjes hangt. Heel wat brandwonden zijn er het gevolg van. Bovendien slapen onder de mannenhuizen de varkens, die ook nog wat warmte uitstralen. Men zegt dat de varkens hen ook nog behoeden voor een ander huisdier dat het de mens heel lastig kan maken, namelijk de vlo. Als pastoor heb je geen vrouw, geen kinderen. Je wilt graag contacten maken, maar als je dan in huis bent, heb je ook al die tijd dit vrijpostige volkje bij je over de vloer.

"Mieters volk", zei later een topfotograaf tegen me. Ja zeker, de eerste dag is dat wel zo. Ze praten en gesticuleren als Italianen of Fransen. Het zijn geboren toneelspelers. En als je ze 's avonds eindelijk het huis uit hebt gewerkt, dansen in pastoor's woning de talrijke vlooiën.

"Omgaan met de Ekari's is een constante strijd met jezelf", zucht de Peul, terugdenkend aan zijn eerste ervaringen. Je moet er aan wennen dat heel de dag dit opdringerig en vrij brutaal volkje met jou je huisje deelt en dat er dan behalve je tijd ook nog wel eens andere dingen verdwijnen. Telkens als er weer iemand komt leuren met een netje nota's of groente, wordt er wel van je verwacht dat je meteen klaar staat met een lepeltje kralen of schelpjes. Je geduld wordt wel erg vaak op de proef gesteld. Vergeet ook vooral niet de welriekende geur die velen verspreiden, want wassen - laat staan baden - was hen nog onbekend, terwijl er toch zo veel water is.

Toch ondanks alles zijn de Ekari's een heerlijk volk. Maar ze doen wel precies en alleen wat ze zelf willen. Heerlijke, zelfstandige mensen. Ze lopen met hun hoofd fier omhoog, want heel de wereld is van hen. Ze mogen dan wel eens wat brutaal zijn, egoïstisch en denken aan de 'heb', maar is dat niet normaal? De armoede maakt de mensen hard. Ook wij weten dat uit de oorlogstijd. Wat keken bij ons toen de 'have-nots' niet afgunstig - en terecht- naar hen die wèl eten hadden. Gezien of ongezien werd dikwijls het allernoodzakelijkste voedsel weggepikt. Ook hier draait alles om het 'ik' en om het eten. Het is 'to be or not to be', a struggle for live. Het valt niet altijd mee je hoofd hier boven water te houden.

Voor westerlingen is de wereld waarin deze mensen wonen onbegrijpelijk, onvoorstelbaar. Je moet het meegemaakt hebben. Alles wat wij, westerlingen, thuis hebben, hebben deze mensen niet. Ik maak een uitzondering voor water, maar ook dat is in de bergstreken soms schaars. De mensen hier hebben geen stoelen, geen tafels, geen kasten, geen potten, geen pannen, geen messen, geen vorken en geen lepels. Geen bedden, geen dekens. Stoffen, kleding of garen was hen totaal onbekend. Geen schoeisel, geen papier had men ooit gezien.

"En hun eten?"

Geen rijst, geen meel, geen melk, geen boter, geen zout, geen enkel soort drank enzovoort. De mensen leefden en leven nog van flauwe zoete aardappelen en een beetje groente dat op spinazie leek of wat bladeren van het loof van de notaplant. Aan de meren vingen de vrouwen wat kreeft. Wat verder in het binnenland viste men torretjes en dikkopjes uit de plassen. Ook nu nog jagen ze op alles wat leeft in de bossen: muizen, ratten en vogels. Alles wat leeft is eetbaar. Het is hun enige vet- en eiwitvoeding. Vlees kregen ze eigenlijk maar één keer per jaar bij varkensfeesten of als er bij geboorte of andere feesten door de familie een varken werd geslacht. Maar dat hield niet over.

De kinderen groeiden nogal vrij op. De kleine jongens lopen met of zonder iets aan en de meisjes hebben al heel gauw een rokje aan van boomschors. Zwervertjes zie je hier niet. Ook geen oudjes die in de steek zijn gelaten. De kinderen maken alles van het leven mee en hebben een sterke wil om mens te zijn.

Iedereen, getrouwd of niet, jong en oud, leeft zijn eigen leven. Dat brengt de structuur van de samenleving met zich mee. Er bestaat weinig eenheid en groepsstructuur. Wel zijn er clan-groepen die in elk dorp een opzichzelf staande eenheid vormen. Met andere clans leeft men wel niet in vijandschap, maar daar is alles ook mee gezegd. Een echte onderlinge eenheid ontbreekt en de enige sociale eenheid is het eigen dorp of een deel er van. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de Ekari's een sterke afkeer hebben van gezag van de een over de ander. De neiging om zichzelf te blijven is groot en als ze maar even de kans schoon zien trekken ze zich weer terug in kleine familieëenheden waar de oudsten als gezagsdragers worden erkend. Oppervlakkig gezien heeft ieder zijn eigen zorgen, zorgen voor eten en brandhout. In Enarotali zag men er tamelijk goed uit, maar ook hier is de weerstand tegen ziekten niet groot. De Ekari's zijn met ontzettend weinig tevreden, maar in Enarotali zijn ze onderhand vertrouwd met de kunst om van alle drie walletjes - bestuur, zending en missie - mee te pikken wat kan. De bergpapoea's zijn behoorlijk uitgeslapen en het zijn gewiekste handelaars. Kortom ik zag hier mensen die nog leefden in het STENEN TIJDPERK.

Abraham was dit tijdperk al lang gepasseerd. De mensen hier hadden geen enkel instrument van ijzer of koper. Geen mes, geen hamer, geen spijker, geen naald of speld. Toen wij blanken kwamen met onze messen, parangs, bijlen en andere spullen, brak er voor hen een heel andere wereld open. Toen ik op de Wisselmeren kwam, zag ik nog mannen die met een stenen bijl bezig waren een prauw uit te hakken. Met graafstokken werden de greppels gegraven en met vlijmscherpe mesjes van bamboe sneden ze het vlees op de varkensfeesten.

In hun ogen zijn wij niet blank.. Nee, wij zijn de 'dege-bage', de rossige mensen, de roodhuiden. De Japanners noemden de eerste Hollanders ook zo. We worden ook wel Surabaja-me, de Surabaja-mensen genoemd, omdat de eerste expeditie in Surabaja van wal ging.

Op de Wisselmeren had de tijd behoorlijk stilgestaan, "Maar", zo benadrukt de Peul, "de mensen in het stenen tijdperk zijn wel echte mensen. Niets minder dan wij...".

Als de Peul eenmaal op zijn praatstoel zit, gaat hij door.

Maar ook de andere missionarissen hier in het dal van Rapádaba stemmen in met zijn verhaal. "Ook mijn indruk, Peul" hoor ik de stem van zijn vroegere bisschop Mgr. Cremers.

"De Kapauku's zijn een merkwaardig volk... Ze hebben niets van het terughoudende en het serviele waar wij westerlingen ons zo onzeker tegenover kunnen voelen. Ze zijn zwart en ze zijn naakt en ze houden er een zeer eigenaardige nationale uitmonstering op na, maar ze suggereren je door hun frankheid, hun onbevangenheid, hun goedlachsheid dat ze ondanks alles toch niet ver van je af staan en helemaal niet onbegrijpelijk zijn. Maar ze gaan met hun onbevangenheid en hun "frère-et-compagnon-houding" te ver: ze zijn brutaal en onhebbelijk en veeleisend en onhandelbaar eigengereid en schaamteloos diefachtig. Ze weten dat de paters contact met hen zoeken en ze geven dat contact zonder enige terughouding, maar zij kunnen het taaiste geduld kapot maken en de zachtmoedigste woedend maken.

Maar waarom zouden missionarissen ook naar de Wisselmeren gaan? Toch niet om er een engelachtig volk aan te treffen? Het is toch al ontzaglijk veel waard dat deze mensen je vertrouwd toelachen en je met open ogen aankijken, ook al reserveren ze hun energie voor wat hen zint en in hun kraam te pas komt.

Ze vragen om scholen en om pastoors, maar ze winden er geen doekjes om dat hun daarbij alleen voor ogen zweeft: schelpen en kralen en bijlen en messen; en als de school er eenmaal staat, vertikken de kinderen het om naar school te komen. Ze tonen toch ook weer veel belangstelling voor wat de missionaris hen laat horen en zien op plaatjes...

Zoals altijd neemt de Peul geen blad voor de mond.

"Het zijn uitzuigers eerste klas", gaat hij met enige stemverheffing door. "Meer dan ergens anders willen ze de pastoor ... alleen maar om de smeer... en dat is heel goed te begrijpen. Het gaat bij deze primitieve mensen om het leven nú! Het leven dat ze kennen. En dat is hard en kent veel leed en veel angst om de duistere machten die heel hun leven en de natuur beheersen....

Ze leggen zich er fatalistisch bij neer. Ze gaan er aan ten gronde of ze trachten er op de hen eigen manier aan te ontkomen. Aan een andere

visie op het leven en wat daarmee samenhangt hebben ze volstrekt nog geen behoefte. Dat is een groeiproces van misschien wel heel lange duur. Het kleine wereldje waarin deze mensen zich opgeborgen voelen, kan je niet zo maar openbreken. Ze hebben trouwens helemaal geen behoefte aan onze levenswaarden en levensvreugden. Het enige dat hen aanspreekt is dat ze er materieel beter van worden. En daar hebben ze hun eigen methoden voor. Onze geestelijke instelling zegt hen niets. Taai volhouden als een terriër is het parool...

Leunend tegen mijn sterke eik, leg ik er mijn eigen ervaringen eens naast. Het beeld dat mijn voorgangers schetsen van de Ekari bevolking herken ik helemaal.

Een paar woorden van de Peul blijven naklinken... "de mensen in het stenen tijdperk zijn wel echte mensen. Niets minder dan wij..."

Maar de andere kant van het verhaal is moeilijker, realiseer ik me, want hoe zouden die stenen-tijdperkers over ons denken?

"Rapádaba", vraag ik tenslotte aan de geesten van het dal, "hoe zagen jullie Ekari's ons? Wat is het beeld dat jullie hebben van die rossige mannen zoals jullie ons noemen?"

Het waait wat onrustig door de bomen.

De groen bebladerde kruinen wuiven heen en weer naar elkaar toe en van elkaar af, alsof ze met elkaar overleggen. In het geruis hoor ik hun reactie...

"Inii mè..." De mensen dat zijn wij!

Het is de gangbare filosofie van elke Ekari. "Er zijn vissen, varkens en vogels. Er zijn bomen, wolken en rivieren. En er zijn mensen...." en die mensen, dat zijn zij. Een vanzelfsprekende visie, bedenk ik, want als je toch nooit andere mensen hebt gezien noch van hun bestaan hebt gehoord, dan ligt het voor de hand dat je jezelf als de enige mensensoort beschouwt. Vanzelfsprekend toch...'inii mè...', wij zijn de mensen. Buiten ons is er niets, dus ook geen mensen. Een soort exclusiviteit op het mens-zijn, zo te zeggen...!

Mijn oude vriend Tipeirajaawi maakt zich los uit het vage en zet zich

naast me.... Rustig en vertrouwd klinkt zijn stem...:

"In het begin wisten we echt niet wat we van jullie moesten denken. Waren er buiten ons dan nog andere mensen? Waren jullie wel mensen, vroegen we ons af? Of waren jullie geesten... maar waar kwamen die geesten dan vandaan...bij wie hoorden ze ? Er is in onze hutten heel wat over jullie gepraat."

Dan zwijgt ook hij als hij de oude beelden voor ogen haalt...

Het vlammeende houtvuur verlichtte de gespannen gezichten van de mannen die bij elkaar waren gekomen rond de vuurplaats van het stamhoofd. Zoals zo vaak ging het gesprek over de rossige mannen die bij hen waren gekomen. Ze hadden om grond gevraagd waar ze hun huis op konden bouwen. Voor de zoveelste keer probeerden de mannen een antwoord te vinden op de vele vragen die ze zich stelden.

"Het kunnen geen mensen zijn... ", sprak een van de ouden. Want wij zijn de mensen. Kijk toch hoe anders ze zijn. Hun huidskleur lijkt niet op die van ons. Ze spreken woorden die we niet kennen. Ze hebben geen grond waar ze op jacht gaan. Waar zijn hun vrouwen die in de tuinen werken? Waar is hun boog... waar zijn hun pijlen?

Een van de jongeren nam het woord. Ondanks zijn jonge leeftijd zweeg iedereen en luisterde jong en oud met belangstelling naar wat hij te vertellen had.

"Drie weken ben ik met de patoge onderweg geweest." Hij is echt een mens, want hij begrijpt ons en maakt duidelijk wat hij wil... "We gingen van Kugapa in de richting van het Tigimeer en ik heb gezien hoe hij loopt als de mensen, hoe hij luistert en kijkt, hoe hij eet en slaapt zoals wij. Hij kan lachen en boos worden. Hij rookt tabak... Zo doen alleen de mensen... En ze hebben ook onze schelpen..."

"Maar toch zijn ze anders dan wij", gaat de jonge man verder. Hun huid is dun. Ze hebben kleren nodig om ze te beschermen tegen de zon en tegen de muggen. Hun voeten zijn ziek en stijf, want hun tenen en voetzolen hebben geen houvast op de boomwortels. Ze dragen schoenen omdat ze anders niet kunnen lopen. Hun loop is zwaarder en logger dan die van hoogzwangere vrouwen. Moeizaam en langzaam komen ze vooruit. De geesten in hun lichaam zijn lui want vaak worden ze moe

en gaan ze zitten om te rusten. Ook gedragen ze zich vreemd en ze kunnen minder dan onze kleine kinderen. Ze kunnen zelfs niet met onze pijlen schieten. Het afdakje dat ze bouwen om beschut te zijn tegen de kou en de regen, laat het water door. Niemand van ons heeft gezien dat ze vuur trekken uit droog mos... Ze bouwen huizen, anders dan die van ons, maar hoe dom... ze vergeten de vuurplaats... Wat is nu een huis zonder vuur..? Ze zijn wel groot maar als ze door het water waden, moeten we hen vasthouden anders vallen ze en worden ze weggesleurd in de stroom van de rivier. Het zijn wel mensen, maar hoe kunnen grote mensen onhandiger zijn dan onze kinderen?

De mannen rond het vuur knikken instemmend.

"Het is ook beter dat ze bij de mensen horen," beamen ze.

"Maar misschien zijn het ook geesten..." beweert een ander.

Ze hebben veel wat wij niet hebben: messen en bijlen, kleren en eten. Als ze komen zijn er vele mannen nodig om hun barang te dragen. Ze hebben hier geen grond, ze hebben geen familie en stamgenoten, maar ze doen alsof ze machtige geesten zijn. Ze bevelen ons wat we moeten doen en ze brengen de mensen van de kust naar ons toe om bij ons te wonen. Die roepen onze kinderen en leren hen over dingen die wij niet weten.

"We moeten die rossige mannen eens een lesje leren", betoogt de spreker. In het vuur van zijn betoog raakt hij opgewonden. Stampvoetend springt hij overeind en dreigend met zijn pijl en boog schreeuwt hij het driftig uit...

"Wie zijn jullie wel dat je bij ons komt en doet alsof onze grond jullie grond is. Wie zijn jullie dat je ons bevelen geeft? Wie denken jullie wel dat je bent als je het waagt boos op ons te worden? Door alles wat jullie hebben zijn jullie machtig, maar wie denken jullie wel dat je bent? Zijn jullie soms onze vaders... onze voorouders? Zijn jullie hun geesten? Wie geeft jullie de macht en waarvandaan halen jullie de barang? Waarom doen jullie alsof je belangrijker bent dan onze oorlogshoofden en stamhoofden? Jullie zijn dan wel machtig, maar hoeveel mensen hebben jullie gedood? Waar zijn jullie varkens, vrouwen en kinderen? Waarom praten jullie over dingen die wij niet kennen en met welk recht verbieden jullie wat wij van onze ouden leerden...?"

Timeepa 1967. De oude generatie... "Dagen die besteed worden aan praten... eindelijk praten!"

Als hij merkt dat de mannen weinig belangstelling tonen om zijn drift-dans over te nemen, ebt de boosheid langzaam weg... maar het effect is bereikt en nieuwe fantastische verhalen doen de ronde over de bijzondere en vreemde dingen die de patoge's zeggen en doen.

"Ze praten tegen onzichtbare mensen", zegt Metakipame, die zich de gesprekken via een radiozender herinnert...

Metakipame kijkt naar de koptelefoons. Op een avond komt hij binnenlopen en hurkt zoals gewoonlijk op de grond om te luisteren naar die mysterieuze geluiden die uit het toestel komen. Dan zet iemand hem de koptelefoon op. Als hij 'de stem uit de lucht' hoort verschijnt er eerst een uitdrukking van verbijstering en dan angst op zijn gezicht. Hij roffelt met de vingers op de peniskoker, luistert enige tijd naar de stem van de omroeper en begint dan tegen hem terug te spreken in de koptelefoon: "Vriend, Je moet niet tegen me spreken, ik spreek je taal niet... ik begrijp niet wat je zegt..."

"Ze eten met een lepel", zegt Matthias, het 'kokkie' van de Til als hij terugdenkt aan het moment waarop hij voor het eerst met de hem onbekende vogelnaam 'uilskuiken' werd aangesproken.

Op de pastorie in Enarotali had hij de rijst gekookt voor de twee paters, de Peul en de Til. Ieder had zijn bord vol geschept en hijzelf, Matthias, zat tevreden op zijn hurken in een hoekje te smullen van zijn bord. Die nieuwe pater Peul had geen lepel en zei dat tegen patoge Tillemasie. Hierop zei de Til: "Matthias, patoge sendoki beu... de pastoor heeft geen lepel. Toen Matthias hoorde dat de nieuwe pastoor geen lepel had, vloog hij overeind. Hij pakte zijn eigen gebruikte lepel uit zijn bord, likte hem af, veegde hem nota bene aan zijn blootje af en stak mij de lepel toe. Blijkbaar onthutst over het slechte resultaat van zijn opvoedingslessen in de hygiëne, vloog nu ook de Til overeind. "Wat doe je nou, uilskuiken?" hoorde ik hem zeggen... Grinnikend vertelt hij verder hoe de patoge's aten van borden en niet zoals hij op de grond zaten, maar op kisten en stoelen en hoe koud het daar 's nachts was omdat er nooit vuur brandde..."

"Ze praten, zoals de boskippen hun eten oppikken..." mengt Tipeirajaawi zich in het gesprek.

Schaapachtig kijk ik hem aan...

"Wat bedoel je, vriend?"

Wij Ekari-mannen praten zoals een slang haar prooi op eet.

Ze hapt en slikt en slikt en gaat net zo lang door tot haar hele prooi met huid en haar helemaal in het lijf wordt opgenomen. Als wij praten vertellen wij het hele verhaal met huid en haar, uitgebreid met alle details en bijzonderheden. We nemen er onze tijd voor, maar jullie praten als pikkende kippen. Jullie onderbreken ons en stellen rusteloos de vragen die wij beantwoord zouden hebben als je ons had laten uitpraten.

Jullie praten heen en weer pikkend dan over dit, dan over dat... En als wij praten vragen jullie elke keer: "Muumai...? ... is het nu afgelopen? En dan breek je ons gesprek af met je vragen of antwoorden... Als onrustige kippen blijven jullie in beweging terwijl wij praten of bij jullie zitten.... Jullie praten onrustig en ongeduldig zoals de kippen hun eten pikken....

"Om vertrouwd om te gaan met de Ekari-mannen moet je beschikken over drie eigenschappen: tijd, geduld en rust. Wanneer ik in mijn huis ben zijn er altijd mensen om me heen. Gewoon voor de gezelligheid of om te kijken wat ik doe. Eindeloos zijn hun gesprekken. Meestal luister ik en probeer ik op een gunstig moment maar tot de clou komen, maar dan luisteren ze even en gaan dan weer onverstoord met hun verhaal door. Je kunt hier niet zoals in Holland rustig de tijd nemen om naar iemand te luisteren want dat kost je uren en uren. Vaak luister ik terwijl ik intussen wat andere dingen doe, wat blader in papieren, lees of schrijf of beter nog een of ander handarbeidgevalletje oppak waarbij ik niet hoeft na te denken... Soms denk ik dat het de hoofdtaak van de mannen is om te praten. Dat doen ze altijd en overal... Ook wanneer ze onder elkaar hun perkara's bespreken en oplossen is dat een tijdrovende klus die uren en soms wel dagen kan duren...

De buitendeur naar mijn huiskamer staat altijd open.... Het is doodgewoon wanneer vooral de mannen zomaar binnen lopen en op de grond

gaan zitten voor een rokertje en een gesprek van een hele morgen, middag of avond... Slechts een enkeling zoals mijn vriend, de oude Tipeirajaawi verstaat de kunst om gewoon stil te zijn. Vaak komt hij binnen, vraagt om shag en gaat dan uren stil zitten kijken naar wat ik doe, terwijl hij alleen af en toe eens een opmerking maakt...

En terwijl de rood- en bruinhuidige makkers uit vroeger tijden elkaar vertellen over dit soort gebeurtenissen, komt Tipeirajaawi net als vroeger weer naast me zitten.

"We waren vrienden", zegt hij. "Je wist zo veel te vertellen en ik heb veel van je geleerd. Je vertelde over de Grote Maker die de Machtigste was en dat Hij niet goedkeurde dat we elkaar met de pijlen doodden. Dat vonden we goed. En ook dat mannen maar één vrouw mochten kopen, maar dat vonden we niet goed en we hebben je dat gezegd.

En als we voor je huis zaten, liet je me boeken zien, en vertelde je me over de grote huizen die er in jouw land stonden."

"Dat was zo", weet ik nog, want aan de hand van foto's uit oude weekbladen en tijdschriften legde ik hem uit wat een flatgebouw was. Ik vertelde hem van doorzichtige ramen die sterk en helder waren en veel beter dan de röntgenfoto's die in mijn eigen huis als ramen dienden en waar de botfracturen op armen en benen nog duidelijk zichtbaar waren.

"Maar zelfs jou heb ik niet altijd begrepen", gaat de oude door.

Jij wist veel en was machtig, maar toch heb je me een keer voor gek gezet ten overstaan van de andere clanhoofden..."

Niet begrijpend kijk ik hem aan.

"Eens liet je me komen en je vertelde dat op de volgende dag de zon zwart zou worden, maar dat we niet bang hoefden te zijn. Ik liet de mensen uit de andere dorpen komen en toen legde je uit dat er die dag een bal voor de grote zonnebal zou schuiven zodat het donker werd. Maar het licht zou weer snel terugkomen als de bal voorbij was.

Niemand geloofde het, maar ik zei dat het waar was als jij dat zei. Maar er kwam niets en ze lachten me uit."

Ook dat herinner ik me nu. Via de radio wereldomroep had ik gehoord dat er een duidelijk zichtbare zonsverduistering zou komen. Dat zou paniek veroorzaken, wist ik. Vandaar mijn uitleg met voetballen en tennisballen voor de samengeroepen menigte. Helaas, het werd een afgang.

Ik had me niet gerealiseerd dat ik de Europese zender ontving en dat er aan deze kant van de aardbol van de aangekondigde zonsverduistering niets te zien zou zijn.

"Je vraagt hoe wij over jullie denken", herneemt Tipeirajaawi wanneer de verhalen wat verstillen.

"Wij geloven nu dat jullie ook mensen zijn, net als wij, maar er is een ding dat wij nooit van jullie begrepen hebben..."

Het is doodstil in het dal van Rapádaba...

Dan stelt hij de hamvraag... de veel besproken vraag die nooit gesteld werd.

Jullie zeggen: "de mensen in het stenen tijdperk zijn wel echte mensen. Niets minder dan wij..."

Maar als wij niets minder zijn dan jullie, waarom bevelen jullie ons dan? Waarom doen jullie alsof je macht over ons hebt? Als jullie geen geesten maar mensen zijn, waarom praat je dan alsof je een geest bent met een macht die ons kan dwingen of angst bezorgen...

Voordat jullie kwamen hadden we ons eigen geld, onze gewoontes en geloof in de geesten. We hadden onze eigen rechtspraak. Onder elkaar bespraken we wat er gebeurde en bepaalden de straffen wanneer dat nodig was.

Toen kwamen de blanken of rossigen, zoals wij jullie noemen. Ze bouwden het bestuurshuis en de tuan Hapebee (HPB: Hoofd Plaatselijk Bestuur) besloot wat goed of slecht was. Hij gaf ons bevelen en hij liet ons straffen... Ze stuurden politie met geweren.

De patoge's waren anders, maar ook jullie hoorden nauwelijks wat wij zeiden over onze geesten van de voorouders en over de kwade eniaa die ons angst en leed bezorgen. Jullie spraken over de Ugata-mè, de Grote Maker, God. Van jullie mochten we de vrouwen niet slaan, waardoor ze onwillig werden. Van jullie mochten we geen tweede of derde vrouw nemen. Jullie werden boos als we de kinderen niet naar jullie school stuurden... We hadden jullie nodig... we wilden jullie rijkdommen... we leren van jullie over wat we nooit hadden geweten, maar waarom gedroegen jullie je alsof je onze baas was...? Jullie hadden geen grond, geen jachtgebieden, geen belangrijke clangenoten... Jullie hadden wel schelpen, maar niet de grote oude, zoals alleen de tonowiido die hebben.

Als jullie ook mensen zijn... waarom doe je dan als machtige geest...? Vragend kijkt Tipeirajaawi me aan en het dal luistert mee....naar het ware verhaal van de geschiedenis van hoe mensen elkaar bevochten. Ze voerden oorlog met elkaar niet omdat ze elkaars varkens gestolen hadden of vrouwen geroofd. Ook niet omdat er iemand was gedood en diens dood gewroken moest worden. Maar ze voerden oorlog omdat ze elkaars land wilden bezitten en de baas over de ander wilden zijn.

Ik vertel het verhaal van oorlogen die bestaan zolang als er mensen leven. Over volken die hun land willen vergroten en anderen bevechten. Over heersers en slaven... over meesters en knechten. Wij behoren tot de mensen die grote prauwen bouwden en daarmee over het grote water gingen. Die mensen zagen weer andere mensen in andere landen.

Daar bouwden zij hun huis en zetten zij hun vlag als teken dat zij daar nu de baas waren. Sommige van die mensen bedoelden dat slecht en wilden zelf alleen een nog grotere en belangrijker tonowi worden.

Maar ook vertelde ik hoe veel van hen heel goed wilden zijn en hun kennis doorgaven aan de nieuwe mensen die zij tegen kwamen. Hoe wij dat als patoge's en bestuursmensen ook probeerden. Dat we hen daarom hout lieten kappen om scholen te bouwen zodat ook hun kinderen onze kennis konden overnemen. Dat we wisten hoe we de boze geesten konden verdrijven die mensen ziek maakt en hoe we daarom medicijnen en suntuks gaven aan hun zieken en dat we daarom gezondheidsposten bouwden en een ziekenhuis waar onze witte vrouwen hielpen om hen gezond te maken....

Ik vertelde het verhaal van de godsdiensten. Hoe mensen in hun geesten en goden geloven. En hoe wij geloven in Ibo kidi over wie we hen vertellen... En dat diezelfde Ibo ook voor hen een goede God wil zijn.... Zo vertelde ik het verhaal van de rijke en geleerde blanke mensen van goede wil... die kwamen om hen te helpen zodat ook zij rijk en geleerd konden worden....

Maar... de vraag waarom die blanke mens zich zonodig als de machtsmens moet gedragen.... blijft onbeantwoord...

En dat weet ik...en dat weet hij, mijn vriend Tipeirajaawi... mijn vriend Rapádaba...

Hij begrijpt het niet en zal het nooit begrijpen, want eigenlijk zijn zij de echte mensen ... niets minder dan wij.

Het ruist zacht in de bomen van het dal...
En Rapádaba zwijgt...!

"De knopen in het touwtje gaven de dagen aan die hen nog scheidden van de grote juwo. De hutten zouden overbevolkt worden door de vele gasten op het varkensfeest..."

Het verhaal van Saodekigi

Rapádaba zwijgt...!

De eik waar ik tegen aan leun is vertrouwd. Niet voor niets noem ik hem 'broeder eik'. Maar zijn lijf is hard en ondoordringbaar. Rapádaba mag dan mijn vriend zijn... Hij blijft de onafhankelijke andere. Hij is als deze broeder eik die me soms zelfs pijnlijk het verschil laat voelen tussen mijn warme soepele ruggeveles en zijn harde, ongenaakbare stam. Hoe vertrouwd ook met elkaar... we zijn wel anders.

De stilte van het dal lokt tot nadenken.

Voor de Ekari zullen we waarschijnlijk altijd een beetje de onbegrepen geest-mens blijven. En met het machtsdenken van de westerse mens zal hij -evenmin als ik zelf- wel nooit vrede hebben. Maar ook ik blijf met onbeantwoorde vragen zitten...

Nauwelijks 60 jaar geleden ontdekt in het stenen tijdperk, blijft de Ekari zichzelf. Hij is niet slaafs en niet terughoudend. Vrij, onbevangen, fier en energiek staat-ie voor je. Dikwijls wat al te vrijmoedig en op het brutale af. Hij is zeker behoorlijk eigengereid en onafhankelijk. Ze voelen zich vrij om te halen waar wat te halen is. Ze doen precies en alleen wat ze zelf willen. Heerlijke, zelfstandige mensen. Ze hebben niets van het terughoudende en het serviele, maar lopen fier met hun hoofd omhoog, want heel de wereld is van hen.

Het is een typering die totaal niet klopt met het beeld uit verhalen van andere pas ontdekte, cultureel achtergebleven stammen, die zich angstig en slaafs schikken naar de wil van de machtige en rijke blanke die zich hen en hun gebied toeëigent. In het dal van Rapádaba realiseer ik me dat ze zich in niets de mindere voelen.

Prachtig eigenlijk, maar "Rapádaba, waarop berust jullie fierheid, je zelfverzekerdheid en gevoel voor gelijkheid?" En wat moet ik toch aan met dat zo centrale 'inii mè', ... wij zijn de echte mensen... een bewust-zijn dat zelfs zo ver gaat dat Tobi in Timeepa het ontstaan van Nederlandse woorden verklaart vanuit de taal van de Ekari's? Hele verhalen heb ik aangehoord, Rapádaba, over hoe jullie Ekari's ons westerse, 'rossige' mensen zien, maar toch.... ik voel dat er meer is!

De fiere, trotse gestalte van de grote Saodekigi maakt zich los uit het groen. "Ik ben een Moni en geen Ekari, maar misschien geeft mijn verhaal je toch een antwoord..." "Ik zal je vertellen over mezelf en over de afstamming van de Moni's."

En Saodekigi vertelt...

De stamvader der Moni's had vier zonen en één dochter.

De jongens trokken er op een goede dag op uit om koeskoes te gaan vangen, de op grote marmotten lijkende dieren, die door ons gezocht worden om hun vlees en pels. Het zusje ging mee en terwijl de broers op jacht waren trok zij er op uit om hout te kappen met de stenen bijl. Maar nergens vond zij op de bergen hout om te kappen. Tenslotte vond zij een boom en begon die om te kappen. Maar toen de boom omgekapt werd, stortte hij krakend omver en tegelijk schudde de aarde door een geweldige aardbeving. Toen ontdekte het meisje dat de boom vol schelpen zat, de kostbare kauri-schelpen waarmee elke Moni- en Ekari-papoea zijn bruidschat betaalt en zijn varkens koopt. Tussen die schelpen was er één die buitengewoon groot en kostbaar was. Het meisje vulde twaalf draagnetten boordevol schelpen en bouwde toen een hutje waarin zij zich met haar schatten terugtrok.

Toen de broers van de jacht terug kwamen, zochten zij hun zusje. Na lang zoeken en roepen vond de jongste broer haar en zag dat zij in haar hutje een grote voorraad schelpen had. Hij vertelde het aan de andere broers en ze vroegen hun zusje om hen schelpen te geven om naar een varkensfeest te kunnen gaan, waar zij vlees wilden kopen. Maar het zusje weigerde iets van haar schat af te staan. De volgende dag zag de oudste broer kans om de grote kostbare schelp te stelen en ging er mee naar het varkensfeest.

Toen het zusje de diefstal ontdekte werd zij woedend en zei tegen de oudste broer: "Omdat je dit gedaan hebt, zul je gebrek hebben aan alles en overvloed aan regen."

Toen trok zij met haar schelpenschat de berg over en niemand weet waar zij gebleven is. Sindsdien regent het echter elke dag rond de Wisselmeren en hebben de bewoners er de grootste moeite om op de drassige grond hun tuinen aan te leggen en vlees eten zij zelden of

nooit... De jongste broer was wanhopig en trok de bergen in om zijn zusje te zoeken. Op een bergpas vond hij een boom die zij geplant had. Aan de overzijde van de bergen vond hij een draagnet, dat zij had weg-geworpen. Daar vestigde hij zich en trachtte van daaruit verdere sporen van zijn zusje te vinden, maar slaagde daar niet in.

Hij vertelde het verhaal van de verloren schat aan zijn kinderen en deze vertelden het weer aan hun kinderen en iedere generatie zette het zoeken naar de verloren schat en het verloren geluk voort. Na enkele generaties was er een groepje, dat zich vestigde in Kugapa om van daaruit verder te zoeken.

Ik, Saodekigi, ben een zoon van deze clan....

Op dit punt van het verhaal onderbreekt pater Fons, een van de missionarissen, het verhaal van de Moni-leider.

"Om het verhaal van Saodekigi helemaal te kunnen begrijpen moet je het volgende weten..."

De Moni's in Kugapa voerden oorlog met de Ekari's, zoals dat vaak gebeurde met stammen die naast elkaar wonen. Saodekigi was een van hun dapperste krijgers. Ze hadden veel meer Kapauku's gedood dan er Moni's gesneuveld waren en omdat er nooit een oorlog beëindigd wordt vóór het aantal doden aan beide kanten even groot is, was er geen uitzicht op vrede. Maar toch verlangden de Moni's zo goed als de Kapauku's naar vrede. Toen boden de Moni's de Kapauku's aan om Saodekigi uit te leveren: Het is goed dat één man sterft voor het hele volk, zeiden ze. De Kapauku's namen daarmee genoegen, maar Saodekigi had van dit besluit gehoord en verliet met vijf broers Kugapa en trok weg naar de Kamuvallei, waar zij zich vestigden in Itaga, een dag lopen van de Mappia. Daar komt de grote gebeurtenis in Saodekigi's leven: hij ontmoet blanken.

Twee ontdekkingsreizigers, dokter. Bijlmer en resident van der Groot zijn naar de Mappia gekomen in gezelschap van pater Tillemans. Daar maken zij kennis met Auki, een bekend stamhoofd van de Mappia en deze laat de clans uit de omtrek komen om kennis te maken met de blanken. Tussen de groepen die komen bevinden zich ook tien Moni's. Saodekigi is bij hen...

Saodekigi knikt instemmend met de toelichting van de missionaris.

"Daar waren ze dan", vervolgt Saodekigi zijn verhaal.

Ik zag mannen die van ver kwamen. Ze droegen kleren en waren rijk. Ze hadden vuurwapens, spiegels en ijzeren messen en hakbijlen.

Ik stond verwonderd te kijken hoe zij - heel anders dan wij - vuur maakten met alleen maar een klein stokje, een lucifer. Voor mij, Saodekigi, was nu alles duidelijk. Daar waren ze... de zolang gezochte nakomelingen van het zusje dat met de paradijs-rijkdom was weggetrokken uit hun land. Hier keerden zij terug en zouden het land rond de Wisselmeren opnieuw tot een paradijs maken. Zij zouden er opnieuw de boom planten, waaraan het geluk en het leven en de rijkdom groeit. Ik, Saodekigi, zou hen terugbrengen naar hun broeders...

De rossige, blanke mannen spraken een vreemde taal. Met gebaren probeerden we elkaar te verstaan.

Toen gingen ze weer terug, het bergland uit naar de kust waar ze vandaan kwamen. Maar ik vond dat niet erg, want toen wist ik dat ze terug zouden komen, want ze zijn immers op zoek naar het verloren paradijs, naar het land van hun oorsprong, naar hun broeders.

"Enige jaren later", zo neemt pater Fons over, "gaat assistent-resident Cator het oerwoud in, op weg naar de Wisselmeren. Met prauwen trekt de colonne het binnenland in tot verder stroomopwaarts roeien onmogelijk wordt. Men gaat men aan land en meter voor meter wordt een pad gehakt door het oerwoud. Dan staan ze ineens voor de dappere Monikrijger Saodekigi, de stamhouder van één van de vier broers. 'Kom mee', gebaart hij."

"Ik hoorde dat ze er aankwamen", gaat Saodekigi door. Ik wachtte hen op aan de rand van ons gebied.

"Kom mee" zei ik hen.

"Ik breng jullie terug naar het land waar jullie stammoeder en onze stamvader leefden. Door jullie zal het weer een paradijs worden."

Hij begeleidt hen terug naar Kugapa en brengt het verbijsterende nieuws aan zijn stamgenoten.

"Hier zijn de nakomelingen van het zusje van onze stamvader, die met de schelpenschat over de bergen trok... Kijk maar eens naar wat ze nu al bij zich hebben. Er zal nog veel meer komen.

Luister naar wat ze zeggen en doe wat ze willen, want dan wordt het leven weer goed en komt er een eind aan onze ellende. Ik, Saodekigi, heb hen teruggebracht naar onze stam."

Dan worden er varkens geslacht en wordt de Nederlandse vlag gehesen door een assistent resident, die bij lange na niet weten kan wat zijn komst voor deze mannen betekent.

En telkens weer verzekert Saodekigi: "Sluit je aan bij de blanken, vraag ze om missionarissen, om bestuursambtenaren en onderwijzers, want daarin ligt de sleutel van het toekomstig geluk en de welvaart..."

De beelden vallen uiteen en verdwijnen. Voor me strekt zich het zwijgende dal uit... leeg, nu de schimmen van de blanke pioniers vervagen en de geesten van de talloze voorouders zich hebben teruggetrokken. Broeder eik spreidt zijn bladerdak over me uit als of hij me niet alleen wil beschutten tegen de felle zon, maar me ook afschermt van alles wat mijn gedachten kan afleiden.

"Hier is je antwoord", lijkt ook hij te zeggen.

'Saodekigi' betekent: 'man die nood heeft aan schelpen'. Schelpen betekent rijkdom, geluk en welvaart. En wij zijn in hun ogen de nakomelingen van het meisje dat met de schelpen het geluk uit hun land trok en hen in de armoede achterliet. Wij zijn degenen die het geluk terug kunnen brengen.

Ineens is het niet zo vreemd meer dat ze: "niet slaafs en niet terughoudend zijn, maar vrij, onbevangen en energiek voor je staan en dat ze niets hebben van het terughoudende en het serviele, maar fier met hun hoofd omhoog lopen." Want we zijn niet de vreemden die 'hen ontdekt hebben, zoals we de hele wereld ontdekt hebben', maar wij zijn teruggekomen naar waar we vandaan kwamen, terug naar onze oorsprong en bakermat. Wij - de nakomelingen van het zusje - zijn weer teruggekomen naar de broers...

Ineens is het niet zo vreemd meer dat ze: "eerste klas uitzuigers zijn" en dat ze "meer dan ergens anders de pastoor willen... alleen maar om de smeer... Dat is heel goed te begrijpen.

Ineens is het niet zo vreemd meer dat ze: vragen om scholen en om pastoors, maar er geen doekjes om winden dat hun daarbij alleen voor ogen

zweeft: schelpen en kralen en bijlen en messen; en dat ze zich vrij voelen om te halen waar wat te halen is. Want 'ons kent ons' en 'dijn is mijn'. Tenslotte zijn we allemaal familie van elkaar en behoren we tot dezelfde stam. Bij de bergpapoea's geldt binnen de familie en de clan het principe: 'Wat van jou is, is ook van mij!' Bezit is niet persoonlijk gebonden, maar een verworvenheid van de hele clan. Het onderscheid tussen 'rijk en arm' is niet afhankelijk van wat je concreet wel of niet bezit, maar van de rechten en plichten die je hebt ten opzichte van de andere clangenoten...

Mensen over mensen...!

"Ondanks alles zijn de Ekari's een heerlijk volk. Maar ze doen wel precies en alleen wat ze zelf willen.

Heerlijke, zelfstandige mensen."

De schatten van het zusje....

Het verhaal van Saodekigi blijft hangen....

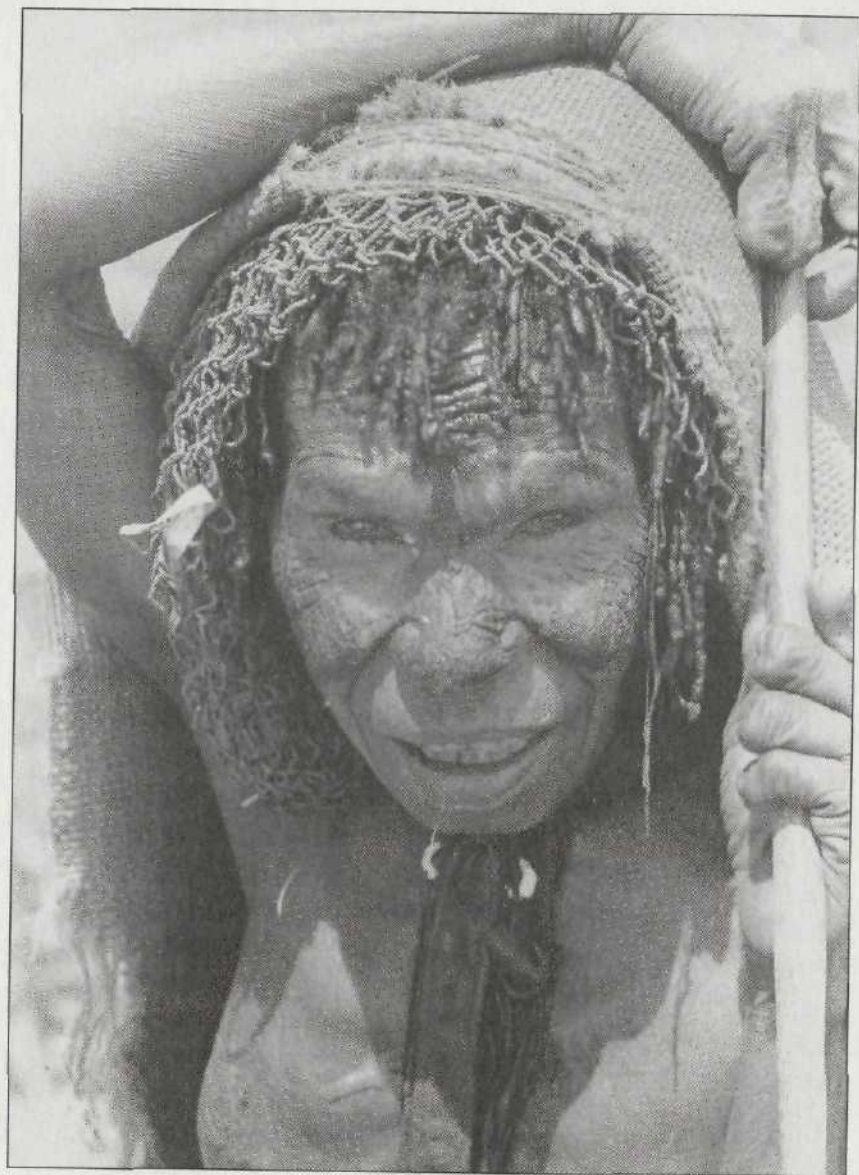
Terug in het 'nu', staar ik vruchteloos naar de letters op het beeldscherm voor me. Mijn hersenen stoppen de aanvoer van nieuwe woordimpulsen. De pil van Saodekigi moet eerst zijn uitwerking krijgen.... Met een druk op de schakelaar valt het scherm op zwart en ga ik de trap af naar beneden.

In de huiskamer is Elly druk in de weer met frisgroene dennentakken en glinsterende kerstballen. De kamer ruikt naar hars en dennenbossen. We leven in de laatste dagen voor Kerstmis. Op de televisie wordt een kerkdienst uitgezonden. Een jongerenkoor zingt adventsliederen. Als ze zijn uitgezongen leest een vrouw uit de Bijbel het verhaal van 'de roepende in de woestijn'.

Ze vertelt over een zekere man Johannes. Gelouerd door de ontberingen in de woestijn heeft hij zoveel zelfvertrouwen opgebouwd dat hij zijn boodschap van hoop en verwachting hardop durft te verkondigen: "Het heil is nabij. De Messias waar we als Joods volk zo lang op hebben gewacht, loopt al tussen ons rond. Hij zal geluk en vrede brengen." Veel mensen komen luisteren naar wat Johannes te zeggen heeft. Te veel, vinden de gevestigde leiders. Hij wordt lastig en brengt onrust in de maatschappij. Maar daar weten ze wel wat op en ze maken hem monddood door hem op te sluiten in de gevangenis. Vertwijfeling bij Johannes. Daar buiten loopt Jezus, de man die door God is gezonden. Op Hem heeft hij zijn hoop gesteld, maar hier in de boeien en bespot en getart door zijn bewakers slaat de onzekerheid toe. Hij stuurt iemand naar Jezus toe....:

"Ik zit hier in de boeien... maar zeg me in godsnaam... Bent u het die komen zou of moeten we een ander verwachten?"

Het verhaal van Saodekigi mag dan origineel zijn, nieuw is het niet. Eigenlijk is Johannes de Saodekigi van het Joodse volk. Al eeuwen lang lopen ook zij te wachten op die komst van dat zusje dat terug zal komen om hen te laten delen in haar rijkdom en geluk.

Wij vrouwen komen er niet echt aan te pas, hè?

En wat doen wij eigenlijk anders als we elk jaar opnieuw toch weer Kerstmis vieren? Leeft er ondanks de pakjes onder de boom en de gebraden kalkoen bij ons ook niet de stille hoop en verwachting op meer vrede en geluk? Hoe komt het toch dat ondanks al die bommen en granaten die over de wereld uiteenspatten, het gif dat door de bodem sijpelt en de massagraven waar de lijken van uitgehongerden en gemartelden bij elkaar zijn gegooid, er nog steeds zo veel mensen zijn die de moed niet hebben verloren en nog hoop en verwachtingen koesteren naar vrede en geluk? Het grootste deel van de mensheid dat gebukt gaat onder ellende, honger en armoede, blijft desondanks hopen op vrede en welvaart. Zelfs de 'gelukkigen' wensen elkaar geluk en vrede, alsof ze die nog niet hebben. Het is niet alleen het volk van Saodekigi dat wacht op de schatten van het zusje....

Het wordt weer tijd om terug te gaan naar het dal van Rapádaba...

"Zeg me, Rapádaba, hebben wij, de nakomelingen van het zusje, jullie haar schatten gebracht? Is haar schelpenvondst weer bij jullie teruggekomen? Heeft onze komst jullie rijkdom, welvaart, geluk en vrede gebracht... want dat was het toch waar jullie Ekari's en Moni's zo lang op hebben gewacht?

Mijn vraag brengt Rapádaba in verwarring....

Misschien is het ook niet met een 'ja of nee' te beantwoorden. Heeft de komst van de Messias nu zoveel rijkdom, welvaart, geluk en vrede gebracht aan Johannes... aan al die mensen die hongerden in Afrika of waar dan ook... aan al die mensen die ergens op de wereld worden gemarteld, verdrukt of vermoord... aan heroinehoertjes en daklozen in Amsterdam of aan die eenzamen achter de gesloten deuren, die in hun hart eigenlijk het liefst uit dit leven willen stappen als ze er de moed voor zouden hebben...?

Of... nou ja..., laat ik het maar bij mezelf houden... ik voel me rijk bedeed met het goede, maar blijft er toch niet steeds de hoop en verwachting naar 'nog beter'? Waarom blijf ik hopen en wachten op een 'hemel', wat dat ook moge zijn?

"Laat ons maar vertellen wat er verder gebeurde...", zeggen de geesten in het dal als Rapádaba de draad van de geschiedenis weer oppakt...

Niet lang na de ontdekking van de drie meren landde het eerste water-vliegtuig op het Paniaimeer. In 1938 vestigde commissaris van Eechoud zich in Enarotali en was de bestuursvestiging een feit. Maar ook pater Tillemans zat niet stil. Via de nieuw gevonden toegangsweg bij Oeta had hij verschillende keren de tocht van de zuidkust naar boven gemaakt. Toen hij daar met scholen wilde beginnen, werd op verzoek van de resident gewacht. De resident wilde dat het bestuur eerst een beetje vaste voet zou hebben.

De Til mengt zich nu zelf in het gesprek:

"Gezien de financiële toestand en het gebrek aan personeel was dit een welkome oplossing voor monseigneur, altijd in de veronderstelling dat de zending ook geen kans had om te beginnen." In september 1938 bleek echter dat twee Amerikaanse zendelingen van de resident verlof hadden gekregen om aan de Wisselmeren een kijkje te gaan nemen. Ik vroeg monseigneur wat te doen, maar per radio antwoordde hij: "Zie wat u doet...maar guru noch geld beschikbaar."

Ik maakte drie hulpguru's vrij en verscheen zo onverwacht voor controleur de Bruin, die zich intussen als Hoofd Plaatselijk Bestuur (HPB) op de Wisselmeren had gevestigd.

"Heeft U verlof van de resident?" vroeg hij.

"Nee, maar dat heb ik ook niet nodig."

Als de zending naar boven mocht, dan toch zeker de missie, die hier al eerder was en op verzoek van de resident gewacht had met scholen. Er volgde een hoop gesteggel...

"Je moet terug met je guru's."

"Nee!"

Telegram van de resident: "Terug met de guru's."

"Nee!"

Telegram naar de hoge bestuurstop: "De pastoor weigert..."

Uiteindelijk tekende ik een heleboel voorwaarden die ik toch niet waar zou kunnen maken, maar ik kon tenminste de eerste drie scholen openen. In deze eerste jaren werden in negen dorpen een missieschool geopend. Ook de zendelingen kwamen met een guru voor Enarotali. Het bestuur stelde een verdeling van werkterrein voor, "maar", was mijn antwoord, "met scheidingslijnen hoef ik bij de bisschop niet aan te komen."

Dit waren de eerste van vele strubbelingen tussen bestuur, zending en missie.

Dan komt het jaar 1940: de oorlog breekt uit. In Nieuw-Guinea brengt hij aanvankelijk slechts strubbelingen, maar na de inmenging van Japan komt alle werk stil te liggen. Bestuursambtenaren, zendelingen en missionarissen worden uitgevlogen. Het zou tot augustus 1947 duren voordat de missie toestemming kreeg om weer naar de Wisselmeren te vertrekken.

Behalve pater Tillemans arriveren er dan de twee franciscaner paters Boersma en Kammerer om het werk aan de Wisselmeren weer op te pakken. Er worden missieposten geopend in Kugapa en in Waghete aan het Tigimeer. Wat later komen er nog meer franciscanen. Pater Steltenpool vestigt zich in de Kamuvlakte. Weer later pater Smits in Modijo. De eerste vrouwen komen en de zusters Fried, Carla en Annie beginnen een modelschool die later zou uitgroeien tot het 'beschavingscentrum'. De missie was nu echt begonnen....

"Maar", vraag ik Rapádaba, "wat nu met de schatten die wij - de nakomelingen van het zusje - zouden komen brengen? Heeft onze komst jullie rijkdom, welvaart, geluk en vrede gebracht...?"

"Nu zijn we blij met jullie scholen, maar toen wisten we het niet", hoor ik de stem van een oude Ekari.

We hebben jullie gehoorzaamd toen jullie ons bevalen om een groot huis te bouwen zodat de kinderen naar school konden gaan, maar we begrepen het niet. In sommige kampongs hebben jullie de onderwijzer weer weggehaald omdat de kinderen niet naar school wilden of omdat een evangelist van de CAMA er vlak naast een eigen schooltje liet bouwen en beide scholen dus zo weinig kinderen hadden dat er geen onderwijzer voor kon worden vrijgesteld. We hebben jullie gehoorzaamd, want we zagen de schelpen, de bijen en messen en al wat jullie meebrachten met het vliegtuig en met ons ruilden.

Uit de bomen maakt zich de schimmige gestalte van een nog jonge man los. Aan zijn schouder hangt een fors gevuld draagnet, dat hij voor mijn ogen leeghaalt. Kijk... tomaten, boontjes, kool, koffie, tabak...

We hebben alleen onze nota's, maar door jullie hebben we dit leren bouwen en eten. Het is lekker en onze kinderen zijn nu gezonder dan vroeger. Jullie hielpen met het afgraven van de moerassen, met goten langs onze tuinen en met droge loopspaden. Jullie zeiden hoe het moest gebeuren en wij deden het want jullie betaalden. In het ziekenhuis hebben jullie ons beter gemaakt en als we honger hadden, probeerden jullie ons eten te geven. Jullie vertelden ons over de Ugata-mè en over de goede geesten, maar... of dat nu de schatten van het meisje waren...?

We hebben ook gezien hoe de nakomelingen van ons zusje elkaar kwaad deden en ruzie maakten. Was de God van de missie soms beter dan die van de zending? Waren jullie scholen beter dan die van de zending? Waarom maakten jullie ruzie over wie in welk dorp een school mocht bouwen? Jullie spraken over vrede, maar door jullie werden ook onze kinderen elkaars vijand. We werden verdeeld in mensen die van de missie waren en mensen die bij de zending hoorden. De missie-guru's en catechisten maakten ruzie met die van de zending en andersom. Zo kregen ook onze eigen onderwijzers en catechisten ruzie, niet vanwege de clan, maar vanwege jullie Ugata-mè. Misschien hebben jullie nog wel meer vijanden dan wij. Jullie waren de baas, maar de Jappen verjoegen jullie. Ze zochten jullie en schoten op onze varkens. Toen kwamen jullie weer terug en weer waren de orang Belanda hier de baas. Maar later werden ze verjaagd door de orang Indonesia.

Misschien zijn er toch nog meer nakomelingen van ons zusje... Misschien zullen zij ooit komen met de schelpen en rijkdom die ze heeft meegenomen.

Op afstand staat Tipeirajaawi. Hij doet niet mee aan het gesprek, maar denkt na... of ze het beter hebben dan toen en over de rijkdom, de schatten van het zusje... en hij denkt aan:

zijn schamele hut en zijn bijna leeg draagnet, maar ook aan de vele blinkende aluminium schotten waar huizen mee werden gebouwd, maar niet het zijne... aan een van zijn vrouwen die overleed bij de geboorte van zijn kind en aan de andere vrouwen en kinderen die hij had kunnen hebben als daar niet het verbod lag omdat hij bij de missie wilde horen...

aan zijn kinderen en kleinkinderen die ver weg studeerden en in mooie kleren liepen en nu in grote huizen wonen...
en natuurlijk ook aan de rijst, de tabak, de schelpen, de messen en bijlen, maar vooral aan zijn tuanni, die hem 'naitai, mijn vader' noemde en wiens vriend hij was...
aan de uren op het platje voor zijn huis...
aan veel goede dingen, maar...
de schatten van het zusje...
Nou, nee...!

"Alsjeblieft", zei ze. "Ik betaal mijn eigen bruidschat terug. Hij heeft geen recht meer op me en ik wil ook niets meer van hem weten."

Schelpen, varkens en... vrouwen.

"Wij vrouwen komen er niet echt aan te pas, hè?" Met beide handen graaiend in haar welige bos kroeshaar, schudt Pauline haar hoofd. "Stop maar eens even met je verhaal over de geschiedenis", voegt ze er vriendelijk aan toe. "De geschiedenis van de Ekari's is een verhaal van mannen, maar ook de vrouwen hebben hun geschiedenis."

"Beng, die is raak", denk ik en abrupt zet ik mijn computerscherm op zwart en luister naar haar.

Pauline is een in Nederland wonende Papoeavrouw, afkomstig uit het kustgebied. Ze werkte van 1972 tot 1982 in het Wisselmerengebied aan de ontwikkeling van vrouwen en aan hun moeizaam proces van beginnend zelfbewustzijn en gevoel voor eigenwaarde. In de door mannen gedomineerde Ekarimaatschappij worden vrouwen in één adem genoemd met schelpen en varkens. Zij zijn 'bezit' van de man en net zoals de schelpen en varkens vormen zij de bron van zijn rijkdom. Pauline presteerde het om duidelijk en doortastend op te komen voor de Ekarivrouwen en tegelijkertijd de 'gedupeerde mannen' de aftocht te laten blazen zonder dat zij het gevoel kregen in hun eer te zijn aangetaast.

"Als je geschiedenis schrijft", zegt Pauline, "zou je een aparte geschiedenis moeten schrijven over de vrouwen. In jouw verhaal komen ze terecht niet voor, want geschiedenis is een zaak van mannen." Vrouwen zijn gewoon bezit, hebben niets te zeggen en hebben als mens geen eigen waarde. Van gelijkwaardigheid tussen man en vrouw is geen sprake. Ze hebben alleen plichten; de plicht om voor de man te zorgen en hem goede zonen te geven. Protesteren kunnen ze niet.

"Het enige effectieve middel om haar eigen zin te krijgen", gaat Pauline door met woorden die, als zij ze uitspreekt, niets grofs hebben, "is voor de vrouwen dat ze zorgen dat ze hun benen tegen elkaar houden. Het grootste belang van de man is: kinderen en vooral zonen. Als je nu maar zorgt dat hij daar de kans niet voor krijgt, heb je als vrouw macht over hem. Dat werkt beter als hem geen eten geven, want eten kan hij overal krijgen. Kinderen ook, maar gelukkig is het zo dat kinderen die hij

maakt bij een andere vrouw, volgens de adat gelden als bastaards, ongeschikt als stamhouder en ongeschikt als geldbelegging. Daar heeft ie echt zijn eigen vrouw of vrouwen voor nodig."

De woorden van Pauline halen onmiddellijk een beeld op mijn netvlies uit mijn beginperiode in Timeepa. Opgeschrikt door een luid proteste-rend geschreeuw, zie ik twee mannen op de weg langs mijn huis gaan. Tussen hen in dragen ze op hun schouders een dikke stok, waaraan een schreeuwend en scheldend meisje hangt. Stevig vastgebonden met rotan hangt ze machteloos gebonden aan handen en voeten.

Ook om haar middel snoert een sterke rotanband haar aan de draagstok. Het is exact de wijze waarop de mannen de varkens vervoeren op weg naar het slachtfeest. Het beeld van dat als een varken vastgesjord meisje maakte zo'n indruk op me dat ik het na meer dan dertig jaar nog haarscherp voor ogen heb.

Het meisje was door haar familie uitgehuwelijkt, maar weigerde naar haar kersverse echtgenoot te gaan. Niet goedschiks, dan kwaadschiks en dus sjouwden de broers en ooms haar als een varken naar het huis van haar man.

Het ergste van alles vond ik nog dat niemand van de aanwezige mannen en vrouwen toen - dat was al in 1966 - ook maar enig protest liet horen. Het meisje had gewoon haar plicht te doen. Mannen hebben rechten, vrouwen alleen maar plichten.

Zelfs de meest vooruitstrevende Ekari's begrepen niets van mijn verontwaardiging wanneer zij vertelden hoe een onwillige vrouw gedwongen werd tot geslachtsgemeenschap. Eén man hield het zich verwerende bovenlichaam van het meisje in bedwang en twee anderen hielden haar wijd gespreide benen vast zodat de ongewenste echtgenoot zijn geslachtsdeel in het lichaam van het meisje kon stoten. Niemand toonde medelijden en niemand kwam voor de vrouw op, want was het niet haar plicht te gehoorzamen? De families hadden de gevraagde bruidsschat in de vorm van schelpen en varkens betaald. Wat had een vrouw dan toch te protesteren?

Ook de altijd zo begripvolle Pauline kan dit soort vernederende gebruiken van de Ekarimannen maar moeilijk nuanceren.

"Een vrouw betekent niets; zij is het bezit van de man en heeft alleen maar zijn wil te volgen. De vrouw moet het dagelijkse werk in de tuin doen. Alleen zij heeft de plicht om voor het eten te zorgen. Zij verzorgt de varkens van haar man en zij is ook degene die het leeuwenaandeel heeft in de opvoeding van de kinderen. In het 'sociale, economische of politieke verkeer' in het dorp speelt zij geen rol. Ze mag alleen luisteren en zelfs zaken die haar zelf aangaan, worden hooguit in haar bijzijn, maar wel buiten haar om beslist en beoordeeld. Vrouwen moeten gehoorzamen en luisteren."

Wie beter dan Pauline kan dit afschuwelijke wereldje begrijpen. Had ze zelf ook niet aan de lijve ervaren hoe moeilijk het is om weerstand te bieden aan de gangbare cultuurgewoonte die zich zo eenzijdig richt op de belangen van mannen? Afkomstig uit de al veel verder ontwikkelde kuststreek, studeerde zij op de hogeschool in Jayapura. Een jongen liet zijn oog op haar vallen en zag haar als zijn ideale echtgenote. Buiten haar om gingen de beide families met elkaar in gesprek en bereikten overeenstemming over de te betalen bruidsschat.

"Ze zijn bij elkaar om over jouw huwelijk te praten", fluisterde haar zus stiekem.

Geheel tegen de regels in, stapte Pauline de familievergadering binnen en brandde los:

"Waarom halen jullie mij er niet bij? Het gaat over mijn leven, mijn echtgenoot. Waarom heb ik daar niets over te vertellen? Ik wil die vent gewoon niet..."

Ze liet zich niet wegsturen. Creatief als ze was, bedacht ze de meest schandelijke scheldwoorden om de jongen te beledigen aan wie ze zou worden toegewezen.

"Waarom praat je toch zo", zei deze verwonderd en aangeslagen. "Ik vind je aardig en wil je gewoon als echtgenote hebben."

"Maar stom varken, ik wil jou niet", schamperde Pauline.

Haar laatste redmiddel was de dreiging. Als jullie me dwingen, vergiftig ik hem zo gauw als we getrouwd zijn."

Dit hielp. "Ik hoef haar niet meer", zei de jongen.

De onderhandelingen werden gestopt en het huwelijk ging niet door, maar Pauline lag er bij haar familie wel uit...

"Ik zoek mijn eigen man wel uit", vocht Pauline verder.

"Maar hoe moet dat dan met de bruidsschat?"

"Daar heb ik maling aan..."

"Maar" zei haar vader "wat moet ik dan aan de mensen zeggen? Als ik geen bruidsschat voor je vraag, dan ben je niets waard. Wat ben je dan voor een waardeloze vrouw? Ze zullen zeggen: zelfs je vader vindt je niets waard, want zelfs hij vraagt geen geld voor je..."

"Wat kun je van de Ekari's verwachten als het in mijn eigen goed ontwikkelde familie nog zo moeilijk ligt", gaat Pauline verder.

Praten over gelijkheid tussen man en vrouw bij de Ekari's?

Niet zij, maar wij doen daar moeilijk over. Opkomen voor de vrijheid en eigen verantwoordelijkheid van vrouwen is een zaak van geduld en lange adem. Vrouwen zijn bezit en betekenen niets. Zo denken de mannen, maar zo denken de vrouwen ook zelf."

Dat begint al bij de geboorte. De jongen is 'de prins' en de meisje 'het slavinnetje'. Elke zwangere vrouw is in haar diepste gedachte zwanger van een jongen. Daar gaat het om.

In Moanemani ging ik op bezoek bij een vrouw, die bij mij de cursus volgde. Ze had net haar eerste kindje gebaard. "Heb je een zoon of een dochter gekregen?" vroeg ik. Met ogen die me zouden willen doden, schamperde ze me vernederend toe: "Hoe kun je dat nou vragen? Een zoon natuurlijk!"

Het is de plicht van een vrouw om zonen te baren, die stamhouder zullen zijn.

Het begint al bij de geboorte, bij de moeder zelf, die discrimineert tussen de jongen en het meisje. Het gaat om de jongen!

"Niet dat meisjes onwelkom zijn", gaat Pauline verder.

"Ook meisjes zijn nodig. Als je een dochter hebt, is er in elk geval voor de broer de garantie dat hij zich een goede vrouw kan kopen. Het meisje staat garant voor de bruidsschat van de jongen. Het meisje levert zo de varkens en de schelpen die de jongen later weer nodig heeft om zijn bruidsschat te kunnen betalen."

Ik ben 'uit liefde' getrouwd, maar in al de jaren dat ik met de Ekari-vrouwen werkte, heb ik nergens echte liefde tussen mannen en vrouwen gezien.

Wel genegenheid. Bij de mannen zie je dat soms als de vrouwen volgzzaam hun plicht doen, voor het eten zorgen en kinderen baren. Genegenheid is er ook bij de vrouwen voor de mannen wanneer zij hun vrouw goed behandelen.

Natuurlijk zijn er ook lustgevoelens en is er sprake van hartstocht en begeerte. Seks tussen mannen en vrouwen is belangrijk en een natuurlijk gegeven, maar je moet daar geen diepere dimensies achter zoeken. Het ligt niet zo veel anders dan bij de varkens en de vogels.

Morele bezwaren tegen seksuele relaties zijn er niet, wel economische, want een vrouw 'pakken' betekent dat je rechten op haar doet gelden. Daar moet dus voor betaald worden. En ook de vrouwen werken daar lustig aan mee. Vaak wordt seks vòòr het huwelijk oogluikend toegestaan door de moeder, maar op het moment dat de jongelui het bos inkruipen, stuurt moeder ze iemand achterna om te kijken 'of ze het doen...' En als dat zo is, maakt ze stampij. Niet omdat ze het zo erg vindt, maar uit winstbelang om het geld, want bij de betaling voor het gepleegde onrecht gaat er ook een deel naar de moeder als schadeloosstelling voor 'zooggeld'.

"En wat is nu het verhaal van de geschiedenis? Is er iets veranderd in de waardering voor vrouwen?"

Als je praat over gelijkwaardigheid tussen man en vrouw, moet je beginnen met je Nederlandse opvattingen hierover in de kast te zetten. Maar toch is er in de loop der jaren wel iets aan het veranderen.

"Ik vind wel dat ons werk resultaten heeft opgeleverd", zegt Pauline, "maar ook bij de jonge meisjes is het een kwestie van lange adem, omdat ze eigenlijk beginnen te denken op het niveau van vroeger.

Ik kwam eens in de kampong toen daar een perkara gaande was. De mannen zaten druk te praten over de straf die ze zouden geven aan een vrouw. Zelf had ze niets te zeggen en werd haar mening niet gevraagd over de ware toedracht van het verhaal. Het kwam er op neer dat ze haar echtgenoot geslagen had. Daar had ze een goede reden voor, maar daar

werd niet naar gevraagd. Ze had hem geslagen. Een man mag wel zijn vrouw slaan, maar andersom niet. Als straf moest ze een eend betalen. Toen ik haar vroeg wat ze er van dacht zei ze: ik wou dat ik hem maar wat harder had geslagen want voor zo'n beetje pijn en bloed betalen met een eend... dat vind ik wel veel! De vrouw vond het dus niet onrechtvaardig dat ze straf kreeg omdat ze had geslagen. Ook zij zelf vond dat - ondanks de goede reden die ze had - ze de fout ingegaan was. Vrouwen mogen immers niet slaan. Waar ze wel moeite mee had, was de hoogte van de straf.

Zolang vrouwen nog zo denken zijn ze ver af van gelijkwaardigheid. Maar toch is er vooruitgang.

Vrouwen worden zich langzamerhand meer bewust dat ze zelf ook wat kunnen. Beter nog dan de mannen die als maar praten, kunnen zij geld verdienen met de verkoop van tuinproducten, kleding, het verzorgen van vee en dergelijke. Ook vrouwen krijgen langzamerhand 'bezit'. Naast het varken dat ze voor de man verzorgen, hebben ze vaak ook een paar kippen, eenden of een varkentje dat van hen zelf is. Over het bezit van de vrouwen hebben de mannen niets te vertellen. Ekari's leven niet 'in gemeenschap van goederen', maar ook binnen het gezin geldt het 'ieder voor zich!'

In de cursus hebben we ze elke keer duidelijk gemaakt dat ze niet de mindere hoeven te zijn van de mannen, maar dat ze zelf ook geld kunnen verdienen. Net zoals de jongens krijgen ook de meisjes de kans om te leren.

"In Nabire woonde een jongen", vertelt Pauline, "die voor een gedeelte al had betaald voor een meisje dat in de Kamuvalei woonde. Het was een pierewaaier, die de kantjes er goed vanaf liep. Af en toe kwam hij eens met het vliegtuig 'naar boven' en dan betaalde hij weer wat aan de familie van het meisje, zodat hij weer even met haar kon rollebollen."

Na een poosje was het meisje het echt zat. Iemand die af en toe maar eens kwam om zich op haar uit te leven, hoefde ze niet. Inmiddels had ze zelf een andere knul op het oog, waar ze wel wat in zag. Het gevolg: grote per kara's.

Pauline hielp haar om geld te verdienen en had haar ook geld van eigen spaarcenten geleend. Toen ze weer over de bruidsschat begonnen, vroeg

het meisje: "Hoeveel is er eigenlijk al betaald?" Het bedrag werd genoemd en prompt haalde het meisje datzelfde bedrag onder haar jurk vandaan. "Alsjeblieft", zei ze. "Ik betaal mijn eigen bruidsschat terug. Hij heeft geen recht meer op me en ik wil ook niets meer van hem weten."

Zoiets is een grandioze overwinning, want ook het adatrecht heeft hier geen antwoord op. Het meisje was vrij...

Dit soort overwinningen komt nu steeds vaker voor. Ook de meisjes kennen de trucjes inmiddels. Steeds vaker komt het voor dat ze er in slagen de jongen aan de haak te slaan die ze zelf willen en niet de man die door de familie wordt aangewezen. Ze spelen geraffineerd met het enige wapen dat ze hebben: de seks. Als ze graag een jongen willen hebben, zorgen ze dat ze hem in de struiken krijgen. De jongens trappen er altijd in. En hebben ze zich eenmaal aan het meisje vergrepen, dan wordt het aan de grote klok gehangen en moeten de jongens wel gaan betalen.

"Luister", zegt Pauline en ze begint te vertellen over haar werk als leidster van de vrouwengroepen in de Kamuvlakte waar zo'n 300 vrouwen bij betrokken zijn.

Elke vrouwengroep wordt geleid door een leidster en een assistente die door de vrouwen zelf wordt gekozen. Aan deze leidsters gaf Pauline cursus, zodat de vrouwen het geleerde weer door konden geven. Met hen probeerde ze modeltuinen aan te leggen met nieuwe gewassen. Ze leerde hen koken, bracht hen zaken bij over hygiëne, kindverzorging en veel andere 'vrouwen'zaken. Het werk sloeg aan bij de vrouwen, maar ook bij de mannen, want die begonnen te merken dat zij het er niet slechter door kregen.

Eens kwam er een groep mannen en vrouwen naar me toe. Voorop en achteraan een paar mannen en daartussenin twintig vrouwen. Een man zette zijn borst vooruit en verklaarde dat er in zijn dorp ook zo'n vrouwengroep moest komen met een leidster.

"Dat is fijn" zei Pauline en vroeg of ze al wisten wie de hoofdleidster en de assistente moest worden.

De man ging er eens voor staan en antwoordde: "Dat is allemaal al geregeld, ik ben de hoofdleider en die man daar is mijn assistent. En die twee vrouwen daar maken ook deel uit van mijn bestuur, dus wij zijn klaar om te beginnen. En ik wil ook zo'n cursus bij jou volgen..."

Na een korte stilte vroeg Pauline aan de man:

"Is het de bedoeling dat de mannen nu in verwachting raken en kinderen gaan baren? Begrijp ik goed dat de mannen de kinderen de borst gaan geven en de baby verzorgen? Dan is het zeker ook de bedoeling dat de mannen voor het gezin gaan zorgen, wat inhoudt dat ze in de tuin gaan werken en zorgen dat er eten is voor het hele gezin."

Er hoefde niet veel meer gepraat te worden. Het was duidelijk voor de man en met een teleurgesteld gezicht draaide hij zich om. De vrouwen gaven Pauline een goedkeurend knikje. Het was een duidelijk bewijs dat de man zijn positie veilig wilde stellen en het heft in eigen hand wilde houden.

Dit voorval is als een lopend vuurtje door de hele vallei gegaan en heeft de vrouwen een paar fijne avonden bezorgd.

"Zo!" besluit Pauline lachend, terwijl ze me amicaal op de knieën slaat.

"Dit gaat over de vrouwen. Dit is hun geschiedenis, die ik er graag in wil hebben.

En ga nu maar weer verder met je verhaal..."

Woudlopers Gods

Het dal van Rapádaba strekt zich langgerekt uit tot daar waar hoge berg-ruggen de afscheiding vormen tussen de bergen en het lage land van moerassen, vloedbossen en zeekust. Vanaf mijn 'stekkie' bij de eik zie ik op niet te grote afstand tegen de flank van de berg rook kringelen tussen de bomen.

Hink-stappend over boomwortels ga ik er op af. Een spoor volgend door de groene wildernis bereik ik een open gedeelte met vrij zicht op de open blauwe lucht boven me. De rookpluim wijst mij de weg naar een met rotan bijeengehouden houten huis dat in niets lijkt op de gebruikelijke Ekari-hut. Naast het huis is echter wel een hut gebouwd 'stijl ekari', die als keuken dienst doet. Dikke rook perst zich door het boomschorsdak naar boven. Het huis dat met rotans aan een boom hangt is het bouwvallige 'pastoorshuis' van pater Smits, waar een bord 'onbewoonbaar verklaard' op zou moeten staan. Van buiten hoor ik de stem van 'Smitje' (pater Smits), die zijn zoveelste mop vertelt aan de mij bekende en onbekende pioniers van het eerste uur. Als ik met enige moeite de klemmende, krakende deur open duw, sta ik in een gezellige rommelige huiskamer waar de oude makkers van weleer, Smitje 'voeren' in het vuur van zijn sterke verhalen.

"Kom er bij", zegt hij "en voel je thuis in mijn nederige stulp."

Nieuwsgierig kijk ik om me heen, want dit huis ken ik alleen uit 'brieven'.

Missionarissen waren 'godsmannen', die vertelden over de God en de goddelijke zaken, waarover ze in hun opleiding veel hadden geleerd. Maar niet alle godsmannen zijn timmermannen... en Smitje zeker niet! Bij zijn komst naar de Mappia had Auki voor huisvesting gezorgd. Als waardering voor het feit dat er nu eindelijk ook bij hem in Modijo een pastoor zou gaan wonen, had Auki met de mannen van zijn dorp een speciaal huis gebouwd.

Het was van bamboe gevlochten en stond op pootjes. Geen spijkers waren er bij gebruikt. Alles, ook de deur was met rotanverbindingen vastgemaakt. En het bestaat uit een vertrek met een vloer die nooit geveegd hoeft te worden.

"Met trots verwelkomde Auki me in zijn dorp en bood me 'mijn' huis aan", vertelt Smitje me. "Ik stapte binnen en zakte prompt door de vloer..."

"Maar ik had geluk", gaat hij door.

Gem (pater Geminianus Keyzer) in Kokonao was bekend met mijn twee linkse handen en omdat hij toevallig in het bezit was van twee rechtse handen, ontwierp hij voor mij het eerste prefab- pastoorshuis.

"Het zou model moeten staan voor de andere toekomstige pastoorshuizen", merkt Leo op, die in Tigi zelf een even bouwvallig krot had gefabriceerd. Hier in het dal van Rapádaba was ik dan eindelijk te gast in het modelhuis van Smitje...

Had ik er niet ergens een verslag van gelezen...? Bladerend in mijn papieren ontdek ik de brief van Smitje...

"Ik ben de laatste tijd niet meer op stap geweest omdat ik dagelijks aan het werken ben. Het valt niet mee om een huis te bouwen, vooral als je het nooit gedaan hebt. Ik sta dan ook zelf enigszins verbaasd over het product dat ik 'uit de grond gestampt heb'. Pater Keyzer had me een tekening gemaakt, prachtig, alles keurig recht... En dat zou ik dan eens even werkelijkheid laten worden. Ik moet nu eerst bekennen dat ik al een hele tijd de tekening kwijt ben, maar gelukkig nadat het geraamte al klaar was.

Toen ik in april naar Kokonao ging, had ik alle balken gemerkt met sterke mercurochroom. Maar helaas, toen ik terugkwam, kon ik er niets meer van lezen en het was dan ook een hele puzzel om die blokkendoos weer in elkaar te krijgen. Maar het staat en hoe! Stevig is het in ieder geval. Overigens laat het de mogelijkheid open voor een diepgaande discussie over de bedoeling van de bouwmeester. Was het diens bedoeling een vierkant of een rond huis te bouwen? Voor beide opvattingen valt veel te zeggen.

En de bouwmeester zwijgt in alle talen...! Mijn mensen hier zeggen dat je noch aan de kust, noch aan de Wisselmeren zo'n groot huis vindt als dat van hun Tuan. En zolang er geen vaklui in de buurt zijn, ben ik zo trots als een pauw op het produkt mijner handen.

Toch is dit huis 'op een vieze keer' haast oorzaak geworden dat ik waarschijnlijk in volslagen wanhoop naar Holland had moeten terugkeren en me in het stille middeleeuwse klooster in Megen had moeten vestigen. Luister en leef mee!

Zoals ik al heb gezegd heeft Gem de tekening van mijn huis gemaakt. En ik in mijn onnozelheid had het volste vertrouwen in zo'n vakman. Hij had me gezegd: 'Brave jongen, als je het op deze manier bouwt, dan hoef je er helemaal geen schoren in te maken'. Nou, u begrijpt dat ik paf stond van zulk een vakmanschap en dat ik me daar scrupuleus aan gehouden heb... zolang ik er voorlopige schoren in had staan. Op een goeie dag achtte ik het ogenblik gekomen om ook deze schoren te verwijderen. Dies gaf ik met een ernstig gezicht opdracht aan mijn mensen om de schoren te verwijderen. Nog geen twee minuten waren ze er uit of een angstwekkend gebrul steeg op uit de omstanders:

"Tuan, je huis zakt opzij!"

En jawel hoor, heel gezapig en heel gezellig alsof dat volgens de tekening was, zakte het hele geval opzij. Door er allemaal vlug onze schouder onder te zetten, hebben we het weer overeind gekregen...

Aan mijn tegenwoordige huis is nu, om het overeind te houden, al zowat meer hout besteed dan aan de oorspronkelijke bouw. En veertien dagen geleden heb ik het met twee lange rotans aan een boom opgehangen, zodat nu het gevaar van instorten weer een tijdje is uitgesteld.

En zo boeren we maar verder...

Toch verlang ik wel naar een goed huis. Zo lang in een keet wonen, valt toch niet altijd mee. Als ik me op tournee een beetje moet behelpen en in de rommel zit, akkoord! Maar dan kom je toch graag na afloop in een ietwat gezellig huis..."

Leo (pater Boersma) leest met me mee...

"Nu moet je niet denken, dat we altijd maar met ons huis bezig waren", zegt hij. "Zeker de eerste jaren waren we bijna altijd op tournee...."

Ook Fons, de anthropoloog, mengt zich in het gesprek:

"Het verhaal van de geschiedenis vraagt om enige toelichting.

Je kunt de geschiedenis van de missie aan de Wisselmeren eigenlijk in drie brokken delen. Meer dan tien jaar na de ontdekking van de meren,

dus na de oorlog en na de Jappentijd zijn we eigenlijk pas echt begonnen. Het was om precies te zijn op 1 april 1949 dat Misaël (pater Kammerer) en Leo in Enarotali aankwamen. De Til was toen nog op vakantie.

De eerste periode van 1949 tot 1964 kun je typeren als de periode van de expansie.

We waren op de hoogte van het bestaan van de drie meren en dat er in dit hele gebied misschien wel tussen de veertig en vijftig duizend bergpapoea's van de Ekaristammen moesten wonen. Van de eerste expeditie van Bijlmer en de Til wisten we dat ze zelfs tot helemaal in het zuidwestelijke Mappia gebied hun woonoorden hadden. De Til had hier al rondgestruind, maar vanaf 1949 zijn we begonnen ons systematisch te nestelen en het hele gebied 'missionair' open te gooien. Het begon in Enarotali en Kugapa. Peul en Leo begonnen in Tigi en ikzelf later met de zusters en broeders aan het Tagemeer in Epouto. Stapje voor stapje gingen we verder en bouwden een heel web van missieposten.

Zo ontstond het 'iets' uit het 'niets'.

In de tweede fase van 1964 tot 1974 werden er geen nieuwe hoofdstations meer geopend en kwam het accent vooral te liggen op consolidatie en intensivering. De bestaande gebieden werden intensief bewerkt en rond de hoofdstations ontstond een eigen netwerk van 'buitenkampongs'. Rond jouw komst in 1964 was het web nagenoeg rond en was het Wisselmerengebied opgedeeld in de bekende missieposten die er ook nu nog zijn. Ver in het Oosten: de Monistaties Bilai en Bidogai. In het Paniaidal: Enarotali en Komopa. Aan het Tagemeer: Epouto. En aan beide kanten van het Tigimeer: de missieposten Waghete en Dijai. Verderop in de Kamuvlakte: Moanemani. En nog weer verder weg tussen de grillige bergmassieven in het Mappia gebied: Timeepa en Modijo. Het geheel werd gestuurd vanuit de kustplaats Nabire aan de Geelvinkbaai, waar behalve de pastoor ook de vliegbasis was gevestigd. Van hieruit werd de barang voor het binnenland eerst sporadisch met de vliegtuigen van de oliemaatschappij en de marine en later met de eigen missie-Cessna's opgevoerd. Vanuit de hoofdstations werd het gebied verder opengelegd door de uitbouw van een netwerk van buitenkampongs die vanuit de 'pastoorsplaats' bediend werden.

En zo ontstond er uit het 'iets, 'iets beters'.

De derde fase kun je misschien het beste laten beginnen bij de algemene vergadering in Jayapura in 1974. Toen kwamen vertegenwoordigers van alle plaatselijke 'kerkjes en parochies' bij elkaar om te overleggen over hun eigen verantwoordelijkheid. Deze fase wordt het meest duidelijk gekenmerkt met het sleutelwoord overdracht.

Na de fase van intensivering ontstond er langzaam aan een landseigen kerkelijk kader van eigen priesters, onderwijzers en catechisten. Heel langzaam begonnen de Ekari's zich ook bewust te worden dat zij zelf uiteindelijk verantwoordelijkheid moesten dragen voor hun eigen godsdienstige, sociaal-economische en culturele ontwikkeling. Vanaf dat moment begon de periode waarin de overdracht van Nederlandse, westerse missionarissen naar eigenlandse leiders en kerkelijk kader werd gerealiseerd.

"Woudlopers Gods", werden we genoemd, zegt Misaël, een van de hoofdfiguren uit de eerste fase. "Nou, gelopen hebben we...!"

We werkten in het spoor van het Nederlands Bestuur met eigen verantwoordelijkheden die elkaar aanvulden en niet zelden overlaptten. Beiden werkten we vanuit duidelijke en eerlijke visies.

"De eerste taak van het Bestuur", zegt Rafael den Haan, commissaris van het centrale bergland, "is het doorbreken van het eeuwenoude isolement en ze vanuit hun volkomen gesloten eigen huishouding te halen en ze een andere aansluiting te geven met de moderne huishouding. Heel populair gezegd: geef ze een aantal oogsten waar ze geld mee kunnen verdienen, bijvoorbeeld koffie of dergelijke zaken en geef ze daardoor toegang tot de materiële voordelen van de westerse maatschappij via wegen. Een weg is altijd een bijzonder goed instrument tot vooruitgang. Dat is in het bijzonder het geval in het bergland van de Wisselmeren, waar hele valleien gedurende eeuwen afgesloten zijn geweest van de buitenwereld in een volkomen perfect uitgebalanceerde maatschappij, die helemaal zelfgenoegzaam was en soms nog is tot op de dag van vandaag. Door het aanleggen van een nieuwe infrastructuur moest die uitgebalanceerde maatschappij verdwijnen. Via een marktsysteem voor de verbouwde producten, de cash-crop-economie, zou de bevolking voorgoed gebonden worden aan de westerse samenleving."

Hoe ze dat aanpakten...?

"Ik heb tot tweemaal toe", zegt bestuursambtenaar H.Lagerberg, "echt een wit stuk op de kaart opgeruimd." Dat kwam er op neer dat je dagenlang die gebieden binnendrong. Je ging zitten wachten, je legde contact en heel geleidelijk probeerde je ze eigenlijk te lokken naar het bestuursgebied. Het beste wat je doen kon, was zorgen dat ze met een injectie van hun framboesiazweren afkwamen. Dat was dan zo'n evident succes dan had je ze om het zo maar eens te zeggen.

Verder ruilde je; je gaf ijzeren bijlen of een vlag van mijn part of iets wat ze wilde hebben en dan probeerde je van lieverlee of je het vertrouwen zover kon winnen dat ze punt één de onderlinge twisten achterwege lieten, of als er iets gebeurde, hetzij moord hetzij iets anders, dat ze dat bij je aanbrachten, waarna je dan toch de Pax Neerlandica, de Nederlandse rechtsorde gevestigd had.

"Maar jullie missionarissen vulden ons exact aan", gaat Lagerberg verder.

"Het eerste - daarom waren missie en zending toch wel machtige helpers van het bestuur - het eerste wat gebeurde was dat men om een schoolje vroeg.

Maar je kunt natuurlijk geen schoolje maken als je niet een minimum aan kinderen hebt. Dus je moest je concentreren, je moest die mensen bij elkaar brengen. Dan trok de gezondheidszorg er op los en ja, politie en bestuur. Rechtspraak daar liep je niet mee te koketteren. Het begon via de beschavingsarbeid, maar op het moment dat dat pakte - en dat kon soms verschrikkelijk lang duren - ja dan had ik wel eens medelijden met ze want dan kwamen ze onder hetzelfde regime als waar wij nu onder leven.

Ze werden natuurlijk al heel snel afhankelijk van zulke eenvoudige zaken als het ontvangen van zout, het hebben van lucifers, het onderwijs voor de kinderen. Vooral in dat primitieve stadium gaf je in het begin bij overtreding of bij misdrijven niet echt straf, maar je nam iemand bij voorbeeld in het huishouden, in de tuin of wat dan ook. Ze raakten dan gewend aan zeep, aan rijst. Kortom, het is toch een systeem van inspinnen."

Nu we toch met een bestuursambtenaar uit de eerste tijd praten, ook aan hem maar onze hamvraag die ik elke keer aan Rapádaba stel: Wat waren de gevolgen voor de Ekaribevolking?

"Je had dus ook eigenlijk een cultuur die precies in balans was en waar wij toch bitter weinig van begrepen. Het evenwicht bijvoorbeeld tussen de beschikbare hoeveelheid voedsel en het bevolkingsaantal. Dat was zo labiel en zo precies in evenwicht dat elke inmenging -of dat nou kwam van missie en zending of van het bestuur - een verstoring van het totale patroon was. En of je nu zegt : ja, dat is een evenwicht van mensen die nog kannibalisme bedrijven of die naakt lopen of die aan veelwijverij doen.... dat doet allemaal niet ter zake. Die beschaving was toch zover, dat die door de eeuwen heen een punt van evenwicht bereikt had, waar wij in de moderne context niet op kunnen bogen."

Ja, soms waren we jaloers op jullie missionarissen.

Als bestuursambtenaren waren we gebonden aan de bestuursplaatsen in Enarotali en Waghete.

"Nieuwe onbetreden streken waren voor zending en missie aantrekkelijk. Daar was ook nooit sprake geweest van geloofsverkondiging. Dat had zo z'n aantrekkingskracht. Vooral wat de missie betreft met die celibataire missionarissen..., die hebben een veel groter doordringingsvermogen. Bovendien... het zijn mensenvissers. Die dringen inderdaad letterlijk verder in die wildernis door dan wij en je kon soms knap blij zijn als je een handreiking kreeg wanneer je zelf op patrouille was."

"Je noemt ons mensenvissers...?"

"Kijk, je hebt dit verschil met het bestuur.

Het bestuur gaat zitten waar mogelijkheden zijn. Dus een bestuurspost leg je strategisch gunstig.

De missie gaat zitten waar de mensen zijn, ook als die mensen op de verkeerde plaats zitten.

Die zendelingen en missionarissen gingen eerst en dus moest het bestuur er achteraan om weer op haar beurt die missionarissen te behoeven voor alle onheil dat ze kon overkomen. Dat was het mechanisme zoals het werkte."

Zoals altijd onder missionarissen volgt op het serieuze gesprek de gulle lach van de humor. Zo ook nu in het met rotans aan de boom vastgebonden huis van Smitje in het dal van Rapádaba. De spot richt zich nu op mij - de missionaris die het vak van hen moest leren - en op al die latere 'broekjes' die nog geen oerwoud-benen hadden.

"Er moest een nieuwe missionaris worden ingelopen", vertelt Leo. "We zouden in drie dagen naar Modijo; geen gemakkelijke tocht, zoals je weet."

Vroeg in de morgen op het randje van mijn brits, maakte ik de voorbereidingen en draaide ik shaggie na shaggie als kant en klare rookvoorraad voor onderweg. Dan gingen we op weg, uur na uur, berg op, berg af door het oerwoud met stekende insecten en van kei op kei op het randje langs en door de wilde rivieren. Het tempo lag me veels te langzaam. Wanneer je uren lang loopt in een lager tempo dan je gewend ben, wordt je zelf ook moe. Maar ik had het voordeel dat ik de tocht al eerder had gemaakt en de plekjes kende. Bovendien was ik het oerwoud gewend. Het jonge maatje klauterde zwaar en steeds moeizamer.

"Niet ver van hier gaan we rusten", zei ik hem troostend.

We waren niet ver van mijn 'normale' rustplaats, een heerlijk plekje op de vrije helling met een machtig uitzicht op valleien en bergen.

"Ik laat je met een paar dragers achter en ga alvast vooruit."

"Kook ik alvast water voor een lekker bakkie leut", voegde ik er aan toe en zette tegelijk mijn benenwagen in een hogere versnelling.

Na een meter of tien zagen we elkaar al niet meer... Na hooguit een klein half uur kwam ik inderdaad op 'mijn plekkie' en liet alvast een vuurtje maken. Binnen een paar minuten stond het blikje koffiewater op. Lui liet ik me zakken op de grassige bodem en leunde met mijn rug tegen een stevige boom. Eerst even een shaggie. En terwijl ik een 'voorge-draaide weduwe' uit het doosje haalde, sloeg de boosaardigheid toe.

Shag -voor kenners: vooral de zware weduwe uit het zilver-zwarte pakje - was een kostbaar bezit. Mijn peuken bewaarde ik dan ook zorgvuldig om weer nieuwe weduwtjes te draaien. In het doosje zaten alle peuken van die dag plus het voorraadge van gisteren. Zorgvuldig spreidde ik behoorlijk wat peukies rondom me aan de voet van de boom. Ik stak een verse op en wachtte... tien minuten... een kwartier...? Geritsel

in de struiken en ja hoor, daar kwam-ie aan, hijgend en zwetend met de tong op zijn schoenen. Doodmoe valt hij naast me neer .

"Nou, daar heb je lang over gedaan", zeg ik zo langs me neus weg.

"Lang...? Ik heb me rot gelopen...!"

"Vijf minuten per shaggy" en ik wijs naar de peuken.... Ik heb er al de nodige op..." Schijnbaar achteloos maar wel zo dat het hem goed opvalt sta ik op en verzamel de peuken weer in mijn doosje....

"Zo deden we dat", lacht Leo...

"Lopen was ons dagelijks werk", bevestigt ook de Peul.

En ja, wat deden we eigenlijk nog meer...? We moesten voor alles zorgen. De aankoop van grond, de bouw van guruhuizen en scholen, de opvoer van levensmiddelen en schoolbehoeften, dat alles moesten we in die beginjaren zelf ter hand nemen, vaak in letterlijke zin.

"Jouw tuin mocht er ook zijn", helpt Leo.

"Geen wonder want tuinieren zit jou als westfriese boer in het bloed."

En inderdaad in de archieven lees ik hoe de Peul alom bewondering oogstte met zijn onbekende landbouwgewassen. Heel wat 'primeurtjes' heeft hij op zijn naam: van echte aardappelen, tot bonen en tomaten toe. Nergens beter groeide de sla dan bij de Peul en kilo's zaadgoed vonden via hem de weg naar de tuinen van de Ekari's.

Leo verdiepte zich meer in de Ekaritaal. De Peul zelf trouwens ook.

En eigenwijs als ze waren, eindigde de taaldiscussie niet zelden in stevige woorden, harde slagen op de tafel en uitroepen die niet in het woordenboek van een pastoor stonden....

Het belangrijkste van alles was om goede contacten te leggen met de bevolking. Een goed structureel middel was de school.

"Overal waar het maar enigszins loonde, bewerkten we de kepala's om hout te halen voor de bouw van een school", gaat Leo verder "maar als het dan eindelijk zover was, waren er soms geen kinderen meer."

Maar ook als de school eenmaal liep, was er altijd wat. Het kwam nogal eens voor dat de onderwijzer weer wat had uitgehaald dat niet door de beugel kon. In die tijd kreeg je bij het onderwijspersoneel nauwelijks liefhebbers om een school te openen. Vaak waren het ook nog vrijgezellen jongens en als die dan hun handen en andere lichaamsdelen niet

voor zich konden houden, dan had je de poppen aan het dansen. Veel guru's namen we mee van de kust, maar langzamerhand kwamen er meer en meer moeilijkheden met deze Mimikaanse voorlopers. Er waren er die nogal vaak uiting gaven aan hun mening dat zij toch wel heel grote meneren waren en dat de Ekari's maar hadden te luisteren naar hun bevelen. Dat zij, als voorlopers een zeker gezag in de kamp-ong uitoefenden, was natuurlijk wel juist, maar de middelen waarmee zij dit trachtten te bereiken, konden niet altijd door de beugel. Perkara's waren niet van de lucht en zelf hadden ze niets dus konden wij uiteindelijk voor de betaling opdraaien. Soms was er gewoon geen onderwijzer en dan gingen we zelf maar voor de klas staan....

In Epouto aan het Tagemeer waar de lekenzusters Carla, Fried en Annie waren begonnen, hebben we een modelschool uitgeprobeerd.

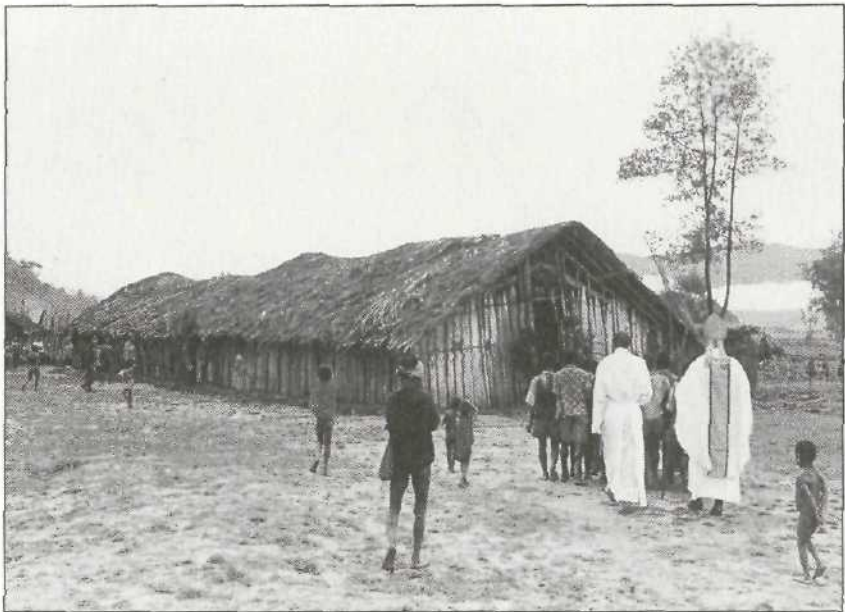
"Het is een school voor elementair onderwijs aan 62 kinderen, waarvan de helft (de kleinste helft) intern op Tage. De school is begonnen in 1952 en telt heden 3 klassen, doch is bedoeld spoedig uit te groeien tot een vierjarige dorpsschool. De tot op heden enige leerkracht is mejuffrouw Carla Holla, niet gediplomeerd, maar een goede onderwijzeres. Zij beheerst de moedertaal der kinderen, het Ekarisch.

Mejuffrouw Holla heeft zelf een boekje samengesteld om te leren lezen in het Ekarisch. Nadat de kinderen - aangesproken in hun eigen moedertaal - op de eerste klas hebben leren lezen en op deze klas en verder op de tweede klas ook andere dingen hebben geleerd - alles in hun moedertaal - en aldus zich hebben gewend aan scholing en leren, moeten ze op de derde en vierde klas geleidelijk aan een vreemde taal gaan gebruiken: het Nederlands."

Maar daarover zijn in de annalen van de geschiedenis weinig positieve resultaten te melden. Het door de onderwijzers van de kust gesproken maleis was meer geschikt om als tweede gebruikstaal uit te groeien.

De dorpsschool van Tage ontwikkelde later tot een 'beschavingscentrum', dat zich als centrum voor landbouw, gezondheidszorg en vorming van meisjes en vrouwen duidelijker richtte op de bredere maatschappij-ontwikkeling.

"Men moet dit woord 'beschavingscentrum' niet al te pretentief vinden. Wij bedoelen er mee dat wij van Tage goede invloed willen doen uitgaan op jong en oud. Dat kan want op Tage zijn kinderen en is veelvuldig contact met de bevolking. Ze laat zich gemakkelijk door ons vinden om (natuurlijk wel tegen betaling) een weg aan te leggen van het Tage meer naar de rivier de Jaweh. De eerste weg in het gebied van de Wisselmeren. Een goed half uur redelijk lopen met af en toe een klim over hekjes en omheiningen....

Dit is de bisschop... dit is de pater... maar zij zijn niet de Kerk.
"De Kerk, dat zijn wij."

Godsmannen...?

"Wat ik je nog vragen wil, Rapádaba ?" onderbreek ik mijn oudere collega's... "Dat jullie woudlopers waren, is me wel duidelijk, maar hoe zit dat nou met dat woudlopers Gods"? Jullie waren toch 'godsmannen'...? "Ik heb er nooit doekjes om gedraaid" zegt Smitje. "We vertelden dat we kwamen om over God te praten..." Ik heb het ook aan Auki gezegd. Hij vond dat wel best, maar gaf eerlijk toe dat de materiële kant hem meer aanstond. Je moet wel de tijdsgeest in de gaten houden. Jij hebt missionarissenbloed van een andere generatie, maar wij hadden nog een 'oude' opleiding en vooroorlogse opvattingen.

In de visie van de (voor)oorlogse katholieken waren missionarissen nog *moedige helden die gevaren trotseerden om aan de heidenen het geloof te verkondigen en hen te dopen zodat ze in de hemel zouden komen*. Je weet wel... als gedoopte zat je safe voor de hemel, maar als je niet gedoopt was, dan ging je misschien wel niet naar een hel, maar je had toch wel behoorlijk pech! Ook wij waren kinderen van onze tijd en kwamen hier toch om zo snel mogelijk het geloof te brengen en 'zieltjes te winnen', zoals jullie dat zo kwetsend kunnen zeggen... Als je de tijd in acht neemt, waren wij behoorlijk wild en vrijzinnig. Vanaf het begin heeft de ontwikkeling van de hele mens alle aandacht gehad. Vandaar dat we overal met schooltjes begonnen. Dat was natuurlijk ook een beetje tactiek. Als je de kinderen, had, kwam je vanzelf bij de ouderen. Bovendien waren kinderen via de school te benaderen. We deden onze stinkende best om de taal te leren, maar in een vreemde taal, waarin je je nauwelijks kunt uitdrukken... praten over voor hen onbegrijpelijke geloofszaken als God, Kerk, Bijbel enzovoort met Ekari's die daar helemaal niet op zaten te wachten... Niet simpel! De school was daarom ook een goede ingang.

We gaven op de school dan ook zelf godsdienstlessen en al gauw probeerden we iets met de zondagsviering waar ook de ouderen bij kwamen.

Smitje haalt zijn 'parochiekroniek' te voorschijn en leest zijn eigen aantekeningen voor:

"Ruim vier jaar zit ik nu in Modijo en heb ik kunnen toezien op de schoolkinderen. Ik acht het nu wel verantwoord om aan 24 van hen het H.Doopsel toe te dienen. Een begin is gemaakt. Na vier jaar de grond bewerkt te hebben, dan eindelijk de eerste vruchten. Of de grond goed bewerkt is? We willen het hopen. Maar moet niet alle wasdom van God komen? De vruchtbare regen van boven, Gods genade zal toch steeds het voornaamste blijven. Geve God dat het goede katholieken mogen worden en mogen zij, door Zijn overvloedige genaden, de eersten zijn van een groot, talrijk en uitgestrekt rijk van Christus".

"Je moet je van dat godsdienstonderwijs ook niet al te veel voorstellen", neemt de Peul het gesprek over... We probeerden vooral over God te praten als over Iemand die steeds het goede voor heeft met de mensen. Misschien is dat wel de allerbelangrijkste boodschap voor de Ekari's, want in de praktijk hebben ze eigenlijk alleen maar te maken met de eniaa, de kwade geesten, die de mensen bedreigen.... God komt als een uit de hemel geroepen tegenwicht voor de kwade geesten. In alle toonaarden brachten we dat in eenvoudige verhalen, die we als gepopulariseerd aftreksel van de Bijbel vertelden. Liefst verhalen... zoveel en zo lang mogelijk, want Ekari's kennen geen schrift, maar leven op mondelinge overleveringen en verhalen.

Je kunt je geen betere toehoorders wensen dan de Ekari-gelovigen wanneer je maar een goed verhaal vertelt. Heel wat anders dan die gelovigen in de Nederlandse kerken die tijdens de preek lekker onderuit zakken met de ogen dicht of de hemelse boodschap over zich heen laten rollen terwijl ze met eigen gedachten bij de boerenkool met worst of de voetbalwedstrijd van vanmiddag zijn.

"Weet je het grote verschil tussen de Nederlandse kerkganger en de Ekari?" vraagt de in het missionarissen-harnas gestorven Lac (pater Nouwens).

"In Nederland wordt na tien minuten al stiekem op het horloge gekeken wordt of de pastoor nog niet klaar is, maar hier begint het dan pas en gaan ze er eens echt voor zitten."

De verkondiger van zaken die te maken hebben met het buiternatuurlijke en ongrijpbare straalt hier gezag uit. Dat geldt zowel voor de 'westerse godsmannen' als voor de bevlogen profeten uit de eigen clan.

Een goed voorbeeld is Zacheus uit Mejepa. Ook hij sprak met gezag over bovennatuurlijke krachten, jammer genoeg vanuit een nogal afwijkende 'theologie'. Als de mensen hem hoorden greep de angst hen aan. "De mensen waren bang..., bang voor Zacheus. Ze hadden angst voor de man die verklaarde dat hij in zijn dromen de Schepper aller dingen zag en van Hem persoonlijk vernam, wat hij zijn stamgenoten moest verkondigen."

"Nu moet je weten", licht de Peul toe, "dat wat men in een droom ziet, bij de Ekari heilig is. Als een meisje in een droom haar aanstaande ziet, dan zal alles zo worden geregeld, dat ze met die man moet trouwen of ze wil of niet. Zij zal er niet gemakkelijk aan durven weerstaan. En als een tovenaar in een droom de schuldige van diefstal of dood heeft gezien, dan is dat alleen wel het sterkste bewijs dat geleverd kan worden. Typisch is ook dat naar mensen die in trance zijn of hartstikke gek, met alle aandacht wordt geluisterd. Zijn woorden komen uit een andere wereld en men is er dikwijls erg bang voor. Gekken spreken de waarheid. Zacheus, de ziener, oefende met de kennis die hij had opgedaan op de godsdienstschool in Makassar een helse terreur uit over half Tigi en ver daarbuiten. Land, bomen, hout behoorden hem, de van God gezondene... Wee degene die niet naar hem luisterde. Hij was teruggekomen om nu welvaart te brengen...."

Hoewel Zacheus een extreem voorbeeld is, maakt het wel duidelijk hoe en in welke sfeer het woord van de geloofsverkondiging door de Ekari wordt aanhoord. Vooral in het begin wist je nooit hoe datgene wat je zei, zou worden opgepakt en welke dingen ze wel of niet uit je verhaal pikten...

"Verveel ik je nog niet...?", vraagt de Peul. "Dan zal ik je een voorbeeld geven..."

"Mijn eerste Kerstmis in Ugapuga!

Mijn oom Gert en tante Bregje waren 40 jaar getrouwd geweest. Ik kreeg toen van hen een Kerstkribbe. Ik was erg nieuwsgierig hoe de Ekari's er op zouden reageren. Ik voelde me als een pauw zo trots met dat kribbetje in mijn schoolkerkje.

Wij zijn met het verhaal heel vertrouwd. Het verhaal van sneeuw en kou, van de kribbe in de stal met een os en een ezel, met herders en schapen, met engelen en de moeder met het kind. Maar de meeste attributen en beesten die het verhaal omlijsten hadden de Ekari's nooit gezien. Wat sneeuw is weten ze niet. Wèl wat kou is. Dan kruipen ze gauw in de hutjes rond het houtvuur. Vuur is hun kleding.

"Er was geen plaats in de herberg."

Wat is dat... een herberg? Ik vertelde ze dat het zo iets was als een overnachtingsplaats als ze op rattenjacht zijn.

Een kribbe... een voederbak... Maar zo iets is hen totaal onbekend. Van een wiegje hadden ze natuurlijk ook nooit gehoord. Herders kennen ze ook al niet en schapen nog minder. Maar die mannen met zo veel rare beesten moesten dus wel erg rijk zijn. Ze vonden het vreemd dat er geen varken bij was. Dat dier kennen ze. Die os en de ezel vonden ze geweldig. Het moest wel een groot huis geweest zijn, waar die beesten zo maar in konden.

Met dat kindje in dat 'kistje' hadden ze helemaal geen medelijden. Het lag heerlijk op gedroogd gras - stro is er ook onbekend - en het was 'in doeken gewikkeld'. Wat een rijkdom... wat een weelde! Er was wel geen vuur in die hut, maar die grote beesten maakten het lekker warm.

Maria en Josef waren van koninklijke bloede.

Wat een koning is weten ze ook al niet, maar ze hadden alle twee prachtige kleren aan. En wie had er bij hen toen iets dat op kleren leek? Alleen hun rijke pastoor! Ze liepen er immers alleen maar rond in schaamrokje en koker. Verder niets!

Kortom... van het ' arme Kind van Bethlehem' begrepen ze niets.

Maar met het bestaan van engeltjes hadden ze geen moeite. Ze waren blij te horen dat er - naast de vele kwade geesten - ook nog een stel goede geesten waren...de engelen! En ik vroeg me af: hoe lang het zou duren, voordat ook deze mensen in hun hard en ruw bestaan gevoelig geraakt zouden zijn voor wat dit feest ook hen wilde verkondigen: **VREDE OP AARDE AAN ALLE MENSEN VAN GOEDE WIL....**

Ze liepen nu nog rond met pijl en boog en stammenoorlogen behoorden nog bij hun bestaan...

Op ons erf was er een overnachtingstent gebouwd. Er werden rondedansen gehouden... Om 12 uur was er een bidplechtigheid.

Na afloop waren er volksspelen. Van prijzen winnen hadden ze nog geen benul... Ieder die zich moe gemaakt had, meende recht te hebben op een prijs. Tot slot van het feest werd er natuurlijk een varken gekeeld..."

Ook als het om geloofszaken gaat, blijft de Ekari zichzelf... Alles best, maar hij moet er wel voordeel van hebben. Als je bij de pastoor hoort moet het je wel wat opleveren... een mes... wat schelpjes... kleding... eten. Alles goed en wel maar het devies blijft: "Geen tabak... geen Halleluja!"

"Ze pakken er uit wat ze goed uitkomt", gaat de Peul door...

"Op een dag vertel ik over de Schepping en het eerste mensenpaar... één man en één vrouw!

In de avond komt Kobudabedo bij me... Hij wil graag christen worden, maar... hij heeft twee vrouwen.

Het is altijd herrie met hen, zei hij.

Eén vrouw, zoals jullie Soerabaja-mensen is toch wel beter. Ik hou eigenlijk alleen van mijn eerste vrouw. Ik zei hem dat hij er nu eenmaal mee zat en ze zo maar niet mocht wegsturen. Een paar weken later komt-ie aanlopen met vóór hem een tamelijk jonge vrouw.

Ik zei hem: "Wat is dat nu?"

"Ze is weggelopen bij haar man vandaan. Ze was het slavinnetje van haar zuster. Ze wilde altijd al bij me komen en de mensen zeiden dat ik haar maar moest nemen. Ik heb haar nu betaald."

Zo had de man nu drie vrouwen... Hoefde nu geen christen meer te worden...vond-ie!

"Het gaat hier allemaal een beetje anders", beamen de anderen.

"Als we dachten dat ze enig idee en vooral vertrouwen hadden in een God, dan vond ik het wel voldoende om ze te dopen" gaat de Peul door.

"Je moet niet al te hoge eisen gaan stellen... Weer een praktijkverhaaltje..."

"De vader van Imoupai is al heel oud. Hij zit dikwijls voor zijn hutje en is altijd heel vriendelijk tegen me, maar bij mijn huis heb ik hem nog

nooit gezien. De laatste dagen zag ik hem niet.

Als het op een dag om een uur of vier erg zwaar weer is met veel regen, zegt Marius na afloop van de bui, dat hij maar eens naar de oude heer zal gaan kijken, want 'bij zulk bar weer gaan oude mensen gewoonlijk dood.' Het viel nog mee, maar op de laatste dag van de maand komt zijn dochter en zegt dat haar vader nu wel gauw dood zal gaan. Ze heeft met Imoupai dikwijls gepraat over dopen en de oude man wil dat wel.

Hij laat vragen of de pastoor eens wil komen.

Daar ik de volgende dag op tournee wil gaan, trek ik mijn modderschoenen aan en zoek hem meteen op. We praten wat en Imoupai zegt dat hij wel meer vrouwen heeft gehad, maar toen was de pastoor er nog niet.

"Jij kunt er dus voor zorgen dat ik naar Die Goede Boven ga, als je mijn hoofd met water wast?"

Ik zei dat hij dan zo naar de hemel ging.

Daarop zei de man: "Doe het dan maar meteen."

Ik doopte de man en gaf hem de voornaam van mijn vader: Herman Agapaa ! Hij was erg blij en vroeg of alle vuil nu van hem af was. Toen ik 'ja' zei, ging hij staan en alsof hij de hemel zag opengaan, zei hij:

"Zal ik dan maar nu meteen naar de hemel gaan?"

Ik zei hem dat hij nog wat geduld moest hebben en wachten tot de dood kwam. Drie weken later was de stamvader van de Agapaa's gestorven...! ...Twee dagen later, laat in de avond, was er plots een enorm gedonder van stenen en hout tegen een of andere bewanding met hels lawaai van mensengeluiden. Buiten gekomen zie ik dat het sterfhuys van Imoupai/Herman met stokken werd bewerkt en met stenen bekogeld. 'Alle eventuele kwade geesten moesten het huis uit...'

Terwijl de woorden van de Peul nog naklinken, welt een nieuwe vraag in me naar boven.

"Rapádaba... eh... eh..!"

Ook al zijn het mijn medebroeders....toch praat je hier niet zo makkelijk met elkaar over... "Voelden jullie je ook echt als 'godsmannen'..? Ik bedoel...: "Betekende God iets voor jullie? Baden jullie ooit?"

"We zijn hier wel een beetje anders gaan denken", begint er iemand.

Voor we hier kwamen hebben we veel geleerd in onze theologiestudie. Soms zetten we onder elkaar nog wel eens een stevige boom op over een of ander geloofsdogma. In ons beschermd kloosterleven was er alle rust en ruimte voor gebed en meditatie... Nu is het wel een beetje anders..." Als je hier in de bush zit bij deze mensen, dan vallen dogma's en geloofswaarheden heel ver van je af. Je leert hier om alles terug te brengen naar de hoofdpunten waar het uiteindelijk om draait. De kern van de christelijke leer kun je vastleggen op de achterkant van een notitieboekje. Je kunt er boeken vol over schrijven, maar uiteindelijk komt het neer op vertrouwen in God als Iemand die er voor je wil zijn en verder in het 'succes' van mensen die het hart op de goede plaats hebben voor mensen, hoe ze zich ook gedragen en voor de schepping hoe grillig die ook is. We lopen hier maar door de modder en sjouwen door de kali of klauteren over de bergen.... We hebben alleen te maken met mensen die helemaal anders zijn en denken... en dan zie je de dingen van God ook een beetje in een ander licht...wat relatiever... Ook alles wat de theologen en de geleerde heren in Rome vertellen, heeft zo z'n betrekkelijkheid.

We leven heel eenvoudig.

De behuizing is primitief... het eten is alledaags en eentonig... De kleding die we hebben is alleen maar nuttig, want niemand van ons heeft ook maar enige belangstelling voor de 'mooiheid'. Makkelijk hoor... we hoeven dus niet vaak te wassen en strijken doen we al helemaal niet. Ik geloof niet dat er veel plaatsen zijn waar je je met minder comfort en eten tevreden moet stellen dan hier... We doen niets van wat een 'normale' religieus doet en we doen alles wat religieuzen normaliter niet doen.... Onze situatie hier is zo totaal anders en dat verandert je manier van geloven en bidden ook...!

"Misschien daarom voel ik me hier sterker dan in Nederland met Franciscus verwant", zegt de Peul nadenkend...

Als je hier dagen lang onderweg bent... op weg en op zoek naar mensen... en als je dan weet hoeveel je voor ze kunt doen, dan voel ik me soms als "Jacob en zijn zonen toen ze het land van Gosjen waren binnengetreden. Het is alsof de Heer zegt: Denk niet meer aan het verleden. Het begin is er al. Een weg door de steppe (Jes. 43,18-22).

Maar dat laatste is niet waar. Hier lopen de mensen nog als varkens door de prut. Je zou zeggen... onbegonnen werk als je de blubber overal ziet. Ik heb aan de lijve ondervonden wat in het verhaal van de Drie Gezellen staat: 'Jullie zullen ook mensen aantreffen, die jullie met vreugde aanvaarden en naar jullie woorden zullen luisteren'.

Franciscus trok zich met een groep medebroeders terug 'in de bocht van de rivier'. Rivortorto heette het. Maar ik zit hier maar alleen en heb geen enkele medebroeder bij me. Maar ik voel me als een echte christen, een zwerver, ongewapend, in geen enkele veiligheid geborgen. En als iemand me zou vragen: 'Waar is je klooster?', dan zou ook mijn antwoord zijn: 'De hele wereld is mijn klooster.'

Met Franciscus heb ik gemeen dat eigenlijk niemand mij duidelijk maakt wat ik moet doen (Testament Fr. 4) en hoe ik het moet aanpakken. Maar ik sta onbevangen tegenover alles wat kan gebeuren.

Ik moet een weg zoeken in dit onbekende land en vooral een weg naar de mensen. Ik woon nu tussen hen die zich één voelen met de natuur; tussen mensen die luisteren naar de vogels in de lucht. Tussen mensen die een omweg maken als slangen hun weg doorkruisen; mensen die zich in de maan-heldere nachten blij en veilig voelen..."

"Ook wij waren religieuze kinderen van onze tijd", zeggen mijn broeders in het huis van Smitje.

Voor alle generaties missionarissen geldt dat ze om met Franciscus te spreken 'er voor moeten zorgen dat in hen de geest van gebed niet uitdooft'. Maar wij deden dat nog zoals we dat in onze opleiding gewoon waren en zoals dat was voorgeschreven: 'Op vastgestelde tijden behoren ze hun breviergebeden te bidden en de priesters onder hen zullen dagelijks de H.Mis opdragen...' Natuurlijk gaat dat hier wel anders, want als je op het heetst van de dag door de kali loopt te plonsen, pak je echt geen brevierboek uit je draagblik om de 'terts, sext of noon' te gaan bidden. Maar als het even kon, bad je 's avonds bij een brandend lampenpitje toch wel je brevier. Ook onderweg op tournee zat het brevierboek altijd bij je bagage en wanneer het eens even rustig was, kwam je al biddend ook zelf wat tot rust. Bidden kun je overal... zittend op een draagblik onderweg tijdens een rustuur... vroeg in de morgen wanneer het leven nog moet gaan beginnen of voor het slapen als de rust valt na een

vaak slopende dag. Maar het vroeg wel wat discipline. In onze huizen - als je deze krotten zo mag noemen- maakten we doorgaans een kleine ruimte vrij als gebedsruimte, waar we ook de H.Mis konden opdragen. Daar snapten de Ekari's niets van.

"Ik herinner me", begint de Peul weer uit zijn herinneringen tappend, "onze huiskapel in Enarotali..."

Vrouwen zijn overal hetzelfde. Ze hebben meestal wel een goed hart. Zo was er in Enarotali - en later ook elders - een oudere vrouw die het er mee te doen had, dat de pastoor geen vrouw had en geen moeder die voor hem kon zorgen. Pannen om in te koken kent men niet, maar elke vrouw pofte de nota's voor haar man en kleine kinderen in de warme as. Deze oudere vrouw kwam daarom iedere morgen Til, en later ook mij, een paar heerlijke gepofte nota's brengen. Ze kwam als regel al heel vroeg, nog vóór de Mis.

Maar deze morgen was onze oude moeder wat laat. Ik was al begonnen met het lezen van de H.Mis. Daar was verder - hoe kon het ook anders - geen mens bij. In een hoek van het vertrek (dat was toen onze kerk) stond een altaartje. Na een poosje hoorde ik de deur open gaan.

"Nota moti", riep moeder: ik heb nota's voor je, pak ze aan!

Ik stond met de rug naar haar toe en zei niets, maar dacht: ze legt ze wel op het tafeltje naast de deur. Maar moeder durfde ze niet op het tafeltje te leggen, bang dat iemand zou binnen komen en ze misschien zou meepikken. Daar ik verder niet reageerde, durfde ze ook niet langer te roepen. Op een gegeven ogenblik trok ze, voor zover dat mogelijk was, de stoute schoenen aan en legde de nota's aan de Epistelkant op het altaar. "Ze zijn nog lekker warm", zei ze en verdween.

Het was juist 'offertorium'... offergang.

Maar ook pakten we de gelegenheid aan om als broeders bij elkaar te komen wanneer we in de buurt waren. Elk jaar hielden we met zijn vieren of met hoeveel we ook waren een 'retraite'. Een van ons ging dan voor in goed voorbereide overwegingen en we probeerden onszelf en elkaar geestelijk weer wat op te pepen. Niet altijd ging dat even serieus, want als je eindelijk eens als broeders bij elkaar kwam, was er vooral ook veel ruimte voor stoere hartelijkheid, elkaar op een leuke

manier een hak zetten, je frustraties af reageren en zelfs eens lekker ruzie maken....

"Ja, daar gaan we weer, Peul. Je verhaal..."

"Eind Augustus was er retraite in Enarotali. Ik liet Sees (pater Seesink) weten dat ik maandelijks naar Obano moest tippelen en dat ik daar graag zondagmorgen de kerkelijke viering wilde houden. Dat spaarde me tenminste één keer een aparte reis uit...

Ik vroeg hem weer zo vriendelijk te zijn mij dan zondagmorgen met de boot af te halen. Ik zou dan om 11 uur voor de retraite aanwezig kunnen zijn. Maar er kwam die zondagmorgen geen boot en zo kwam ik op eigen gelegenheid pas in de namiddag binnen om me na al de uitspattingen enige dagen in eenzaamheid en bezinning terug te trekken. Persoonlijk had ik evenwel meer behoefte aan wat warm contact met medebroeders.

De retraite was toch zaterdagavond begonnen, want 'als je een briefje schrijft', vond Sees 'moest iedereen er ook zijn'. Ik was dus te laat en je mist dan veel. Sees die zelf de retraite gaf, begreep dat maar al te goed. Ik was present bij de avonddienst en de volgende dag ook bij de morgendienst, maar na het eten werd pater Pelinus - dat ben ik - verzocht om 3 uur in de kerk te zijn, want ik had twee conferenties gemist. Je had die gezichten moeten zien... Ik had dus nog wat in te halen.

Dit was natuurlijk fijn gevoeld van onze leider. Helemaal geen reden om er mee te lachen.

Toen iedereen nog volop van de middagrust genoot, klonk er even voor drieën een harde stem door de 'pastorie':

"Pater Pelinus, het is tijd."

"Adsum (ik ben present) klonk mijn fiere stem van boven.

Een bepaald geginnik was elders in huis hoorbaar. Met Sees voorop ging ik buitenom naar de kerk. Hij liep de kerk door tot heel voorin. Daarna sloeg hij met zijn kop opzij, zoals een paard dat dikwijls doet, knielde, draaide zich om en zag mij doodleuk op het achterste bankje zitten. Verstandig als hij was, koos hij eieren voor zijn geld. Hij liep terug naar de deur en bleef op een meter of vijf van mij af in het middenpad staan en hield zo zijn conferentie met mij als enige toehoorder. Aan de deur buiten stonden de andere drie medebroeders te grinniken.

De volgende dag vond dezelfde ceremonie weer plaats...."

Een jaar later was het weer raak...

Pater Overste had als thema voor de retraite een paar hoofdstukken uit Bauer opgegeven. Sees had vorig jaar de retraite gegeven. Nu zouden wij het zelf doen. Ieder een stuk. Ik had de opening. Sees is een man van de klok en toen het 10 uur was, keek ik heel droog naar hem en wees naar mijn horloge. Ik mocht beginnen, maar ik had wel gezien dat Leo en Kammerer er nog niet waren. Toen mijn preek was afgelopen, waren ze er nog niet. We stonden buiten toen ze kwamen aangehold. Ze waren een half uur in de war geweest. Plechtig kwam Sees op me af:

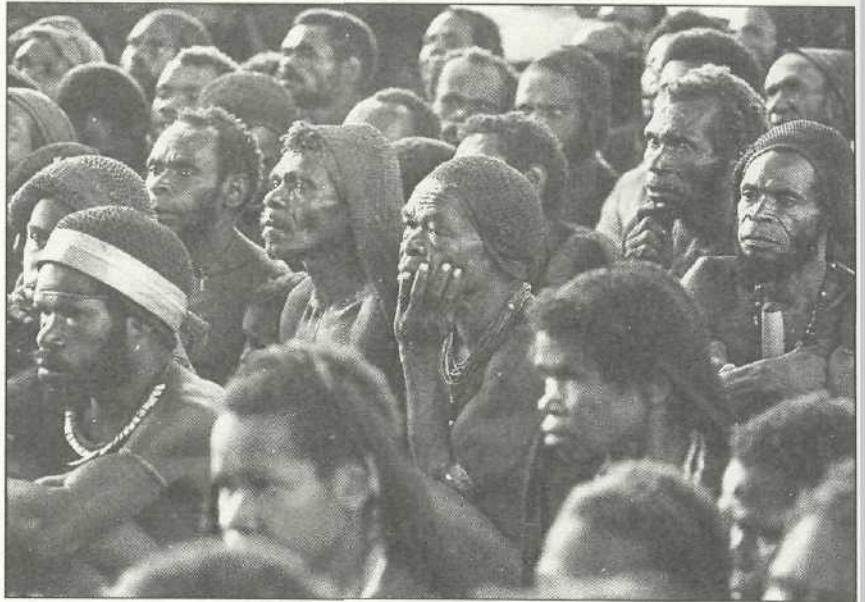
"Pater Pelinus, wil je je preek voor hen nog even houden?"

Ik dacht aan het jaar ervoor, greep automatisch mijn preek en gaf hem aan Leo.

"Ik heb mijn werk af. Nu jullie. Gauw naar de kapel! Lees zelf maar..."

"Biddende woudlopers waren we", eindigt Kammerer het gesprek.

"Maar zowel het bidden als het woudlopen ging niet altijd zoals het zou moeten..." en iedereen in de onbewoonbaar verklaarde 'modelpastorie' van Smitje denkt aan deze doodgewaande medebroeder die toch weer boven water kwam...

" Inii mè... de mensen... dat zijn wij!"

De terugkeer van een doodgewaande...

"Soms ging het helemaal niet zoals het zou moeten", zegt de Peul, "maar wat vandaag zwart is kan morgen wit zijn. 1952 was zo'n jaar waarop we hier in een dip raakten."

We werkten nog maar met een handjevol missionarissen aan de Wisselmeren, maar de eerste jaren van contact leggen en ontdekken waren aangeslagen. Als echte woudlopers en prutbaggeraars, waren we meestal onderweg op zoek naar mensen en op bezoek langs de scholen die we inmiddels hadden opgericht.

Het begon aardig 'uit de klauwtjes' te lopen. Met te weinig mensen stonden we voor dit grote en moeilijk toegankelijke gebied, waar we behalve pastor ook timmerman, wegenbouwer, boer, leraar, manager en dokter waren. Veel moeite hadden we met de discipline en controle over de guru's. En het toenemend aantal mensen en activiteiten dat van ons ook materieel afhankelijk was, groeide en groeide en maakte de materiële spoeling dunner en dunner. Voor eten, bouwmaterialen en alle andere levensbenodigdheden waren we afhankelijk van wat we tijdens onze fouragetochten met veel dragers vanuit de zuidkust ophaalden. Deze zware tochten die vaak wekenlang duurden, deden echter wel een onevenredig grote aanslag op onze beschikbare tijd en energie. De mogelijkheden van transport via de lucht waren zeer ontoereikend en bovendien bijzonder prijzig.

We waren al niet veel gewend, maar het werd er ook niet beter op. Bovendien wreekte het jarenlang rondtrekken zich op de duur en ontstond er bij ons meer en meer de behoefte aan een behoorlijk huis, waar je na je tochten kon bijkomen. De krotjes of zelfs tenten waarin we tot nu toe leefden hadden weinig huiselijks of gerieflijks. Maar ja, om je huis te bouwen, moet je tijd hebben en die hadden we of gunden we ons niet.

Gelukkig kregen we dat jaar een forse menseninjectie. Lactans in Epouto kreeg de hulp van twee medebroeders, geschoold in het vak van landbouw en timmeren. Met de komst van het lekenzusters trio werd het stoere mannenmaatschappijtje een beetje doorbroken en kon er een flinke impuls gegeven worden aan een wat meer structureel ontwikkelingswerk via het beschavingscentrum.

We leken dus een beetje uit de problemen te komen tot... Lac ziek werd...!

Lac (pater Lactantius Nouwen) "had Jaba moeten verlaten en was benoemd tot bouwheer in Epouto. Stoer was hij daar begonnen. Er lagen balken hout om er een middeleeuws klooster mee te bouwen. Hij was begonnen met het voorlopige huisje voor de zusters. Het geraamte stond al overeind. Hoe de bewanding en vloerbedekking te maken, was voor hem een puzzel. Hij zag het niet meer zitten en er was geen bamboe in de buurt.

Lac die zich het apezuur gewerkt had, werd ziek en moest worden afgevoerd naar Hollandia. Van Sees die Frans van Leeuwen intussen was opgevolgd kreeg ik het verzoek om Lac tijdelijk in Tage te vervangen...." Toen kwam de rampspoed. Onze Lac stierf tijdens een behandeling in Hollandia. Hij was 32 jaar oud. Een harde klap voor ons allemaal.

En dat was het niet alleen...

"Misaël Kammerer", zo gaat Peul verder," was een paar weken voor de dood van Lac met een heel stel dragers uit Tigi op tournee gegaan. Een groot tournee. Hij hoopte via het land van de Ndani's zelfs de Baliemvlakte te bereiken. Leo en ondergetekende waren niet zo enthousiast geweest. We vonden die tocht wat prematuur en lang niet zonder gevaar.

Half oktober komt Leo bij me... Er is iets. En als-ie gezeten is, komt het er uit: "Lac zijn we kwijt en nu is Kammerer ook dood. Was-ie maar nooit gegaan."

De dragers waren teruggekomen met het bericht dat hij vermoord was. Voor ons om door de grond te zakken. We waren erg klein en behoorlijk ontmoedigd..."

Met zijn onmisbare 'zware weduwe' tussen de vingers hoort Misaël de Peul aan....

Ontspannen en zoals gewoonlijk met zijn benen in kleermakerszit gekruist en op blote voeten, luistert hij hoe ze over hem praten.

Het lijkt me de tijd om het verslag wat uitvoeriger te aanhoren...

"De werkelijke lotgevallen van pater Misaël Kammerer!"

De eigenlijke tocht begon op 2 augustus 1952 vanuit Kugapa, standplaats van Misaël. Behalve de guru Martinus werd hij vergezeld door twaalf dragers. Om te beginnen vergaten die het blik mee te nemen om rijst in te koken, wat niet weinig last veroorzaakte. Ook bleek al spoedig dat sommige dragers wat erg jong waren om de blikken te dragen.

Op 7 augustus ontmoetten zij de eerste Ndani, die hen wat zoete aardappelen en pisang verkocht. Daags daarop weigerden vier dragers verder mee te gaan, omdat ze bang beginnen te worden. Zelf nemen Misaël en de guru een gedeelte van hun barang over en zo trekken ze met acht dragers verder. De nachten brengen ze door in een of andere kampong of in een bivak. Als dat er niet is, maken ze het zelf. Op 14 augustus krijgen ze de Carstentop (waarop de eeuwige sneeuw ligt) in het zicht. Het is daar danig koud want de temperatuur is gedaald tot 3 graden boven nul. Vier dagen later bereiken ze de rand van de hoogvlakte en dan gaat het steil omlaag. 19 augustus komen de huizen van de Idage in het zicht en de volgende dag ontmoeten zij verschillende groepen Ndani's, die zich op het oorlogspad bevinden, maar het toch interessanter vinden zich bij de expeditie van Misaël aan te sluiten. Maar oppassen is de boodschap, want het is bekend dat ze stelen als raven.

In het eerste Ndani dorp Lakila worden ze met veel belangstelling ontvangen en goed bediend. Alleen verzoekt men Misaël niet in blikken of braadpan te koken, want dan gaan de varkens dood en groeien er geen pataten meer. Met plezier schikt Misaël zich hierin. Maar er is nog iets anders: als het er op aankomt Misaël te helpen bij het optekenen van de taal of inlichtingen te verschaffen over de verdere reis, dan houdt de hulpvaardigheid op. Ze trachten integendeel hem over te halen niet door te trekken naar de Baliem, onder voorwendsel dat de mensen daar slecht en gevaarlijk zijn.

Op 25 augustus trekken ze toch verder, maar in Nogolobak worden ze tegengehouden door een groep mensen, die zeggen dat het gevaarlijk is. De dragers weigeren door te lopen. Na veel gepraat wordt overeengekomen, dat ze het langs een omweg zullen proberen. Tot dat doel keren ze naar Lakila terug.

Dan breekt de bewuste datum van 28 augustus aan. Van Lakila uit gaat men opnieuw op stap en wel heel vroeg in de morgen om te voorkomen dat grote groepen Ndani's hen achterna lopen om te stelen. Als men na een tijdje op een open stuk wat rust gaat houden, komt er opeens een rood-beschilderde Ndani het bos uit rennen en schreeuwt:

"Ga weg, ga weg !"

Daarbij geeft hij door gebaren te verstaan dat er een grote groep gewapende Ndani's op komst is om hen te vermoorden. Verschillende dragers zetten het nu op een lopen, maar het lukt Misaël ze te doen terugkeren. Dan wordt afgesproken, dat als er werkelijk gevaar blijkt te dreigen, hij hun verlof zal geven weg te lopen, onder voorwaarde dat ze later in het geheim terugkomen om te zien wat er van de pater geworden is. Ondertussen zal hij achter hen aanlopen om de weg af te sluiten.

Als enige Ndani's proberen hen op te jagen, voelt Misaël zich ook niet meer zo zeker en geeft daarom aan de ene drager die nog in zijn buurt loopt verlof weg te lopen. Zelf gaat hij op een blik zitten, stopt voor de veiligheid zijn regenmantel onder zijn hemd (ter bescherming tegen eventuele pijlen of speren) en bidt een akte van berouw. Verder wacht hij rustig af en probeert nog wat te bidden.

Na een half uur komen er drie Ndani's aangewandeld. Van moorddadige plannen blijkt volstrekt niets. Misaël verzoekt hen de dragers op te sporen en zelf gaat hij later ook op zoek, evenwel zonder succes. Met enige Ndani's blijft hij dan op die plek slapen en de volgende dag gaan zij terug naar de Ilaga. Een volle maand blijft Misaël nu in Undoga, een Ndani-kampong in de Ilagavallei.

Wat hij daar meegemaakt heeft beschrijft hij niet in bijzonderheden. In ieder geval heeft men hem goed van voedsel voorzien en was men ook heel vriendelijk. Herhaaldelijk vroeg men hem daar te blijven wonen en daar een schooltje op te richten. Na een week biedt zich de gelegenheid aan een briefje met iemand mee te geven voor de Wisselmeren, maar later bleek de man de post niet verder gebracht te hebben dan zijn eigen huis. Vandaar dat Misaël weken lang vergeefs op antwoord wachten moest. Op 1 oktober komen er twee Ekari's, van wie één bereid gevonden wordt met Misaël de terugweg naar Enarotali te aanvaarden.

Daags daarop vertrekken zij en nu begint een tocht vol avonturen. Spoedig krijgt Misaël last van zijn knie, wat oorzaak is dat hij zijn gezelschap niet goed meer kan bijhouden en hem tenslotte kwijtraakt. Vijf dagen lang zwerft hij nu alleen rond, gedeeltelijk in een kringetje, steeds zoekend naar de goede weg, de nachten doorbrengend in het bos. Voedsel heeft hij niet meer bij zich, zodat hij het moet doen met eetbare varens en bladeren. Op 9 oktober ontmoet hij eindelijk twee Ndani's, die hem weer op het goede pad brengen. Later lukt het hem weer een begeleider te krijgen en op 25 oktober ontmoet hij twee Ekari's, die door de controleur van de Wisselmeren zijn uitgezonden om hem te zoeken. Zij hebben een brief bij zich en Misaël stuurt ze naar de Wisselmeren terug met de boodschap voor P.Seesink, dat deze hem op 30 oktober met een bootje te Komopa komt afhalen. Op 29 oktober ontmoet Misaël, pater Leo Boersma, die met twee man van de politie op stap is gegaan om een onderzoek in te stellen.

Hier ziet Misaël zijn eigen bidprentje, waarvan hij wel even opschrikt. De volgende dag bereikt men Enarotali, waar de herrezen missionaris met grote vreugde en feestvertoon ontvangen wordt. De dokter die hem een paar dagen later eens flink onderzocht, verklaarde:

"Pater, u heeft van dit tournee niets geleden en kunt rustig morgen aan een nieuwe tocht beginnen".

Kammerer grinnikt en geeft geen commentaar.

"Maar het is me uiteindelijk toch gelukt", zegt hij dan. "Een jaar later heb ik de Baliem ik gehaald."

En in de archieven zie ik het ook bevestigd.

"Op 12 april ontvingen we uit Hollandia een telegram met het bericht "Kammerer behouden uit de Baliem teruggekeerd".

Ongewild is dit een mijlpaal geweest in de missiegeschiedenis van het centrale bergland en Wisselmeren.

"Natuurlijk", zegt Misaël, "hebben ze me uitgebuit."

"Zo'n verhaal doet het... en ik kon gelijk op verlof naar Nederland om overal 'het verhaal' te geven."

Maar mijn 'voorlopige dood' heeft wel de gedachten-radertjes aan het draaien gezet. Ook buiten de Wisselmeren bij de kerkelijke overheid,

begon het nu serieus door te dringen dat "missiewerk in dit ontoegankelijke, weerbarstige land een hoogst gewaagde onderneming was." Een simpele blindedarmontsteking kon dodelijk worden. De missionaris op zijn eenmanspost verkeerde in een volstrekt isolement, dat nodig moest worden doorbroken. De bevoorrading van de dorpsonderwijzers en catechisten met hun gezinnen was een geweldig probleem. De last ervan kwam neer op de ruggen van de Papoea's, die in soms wekenlange tochten de posten moesten bevoorraden. En hoeveel ging er dan onderweg niet verloren! De verpakking was vaak niet bestand tegen tropische plensbuien, urenlang. En iedere drager wist wel dat je een zwaar blik petroleum met behulp van een simpele spijker vederlicht kon maken. Ook zijn naam was natuurlijk 'haas' als de missionaris met zijn lege petroleumlamp hem bij zijn aankomst vroeg hoe dat was gekomen!"

"Het was overduidelijk!

Er moest iets ondernomen worden om leven en gezondheid van het missiepersoneel veilig te stellen, het isolement te doorbreken, de bevoorrading van de posten te garanderen en de voortgang en uitbreiding van het werk mogelijk te maken."

Aanleg van wegen was uitgesloten, inzet van paarden of ezels onmogelijk vanwege de drassigheid van de bodem of de geaccidenteerdheid van het terrein en dus moest de oplossing in de lucht worden gevonden. De oplossing hing in de lucht. Het zouden dus vliegtuigen worden en wel éénmotorige Cessna's. In het naburige Papua New Guinea werd daar door bisschop Leo Arkfield al druk gebruik van gemaakt. Zelf kon hij met zijn Cessna lezen en schrijven en landen op de meest onmogelijke vliegveldjes.

"Toen ik hem eens vroeg", vertelt monseigneur Staverman, "of hij een tweemotorig toestel niet zou prefereren, was zijn laconieke antwoord: "Oh neen, dan heb je een dubbele kans op motorstoring."

"Wil de Kerk echt de mensen van Irian bereiken", zegt pater Karel Hermans, jarenlang de manager van de missievliegerij, "in een gebied van 14 x Nederland met een bergrange uitgebreider en hoger dan de Alpen, zonder ook maar één weg, dan zal dat nooit kunnen als de verkondiging niet zelf gaat vliegen..."

"Mijn tocht naar de Baliem is toch maar het begin geweest van de missievliegerij", gaat Misaël door.

De zaak begon te draaien. Acties werden gevoerd voor een vliegtuig. Drie van de medebroeders begonnen aan een pilotenopleiding en de missionarissen aan de Wisselmeren, met name de Mappia en Epouto, kregen er een taak bij, namelijk het aanleggen van een vliegveldje. Gewoon met de spa en ontzettend veel doorzettingsvermogen zijn de strips aangelegd. Titanenwerk... het aanleggen van kleine veldjes, veroverd op de bossen, vaak tegen berghellingen, op rotsige en op moerasige grond en zonder hulp van mechanische werktuigen...

Maar ze kwamen er... de vliegveldjes... de Cessna's... de radio's en zendapparaten... de piloten... en een nieuwe serie 'pilotenverhalen...." "Alhoewel tropenfan", vertelt piloot Erik Ekels "was ik toch het meest in Enarotali, waar ik een kamer kreeg (pilotenkamer) van pater Kammerer naast de kerk. Ik hoor nog het zingen van de Kapauku's op zondagmorgen.

Enarotali herinnert me ook aan de 'pilotensoep' van zuster Joris.

's Middags kreeg ik heerlijke soep met ballen. 's Avonds kregen we met de paters dezelfde soep, waarop ik eruit flapte: 'he, vanmiddag zaten er nog balletjes in !' Pater Kammerer doopte de soep toen 'pilotensoep'. Zuster Joris had medelijden met de piloten die maar de hele dag in zo'n blikken kastje opgesloten zaten. Ik ben in die tijd dan ook 10 kilo aangekomen! Onder andere door de gebakken eitjes die ik 's ochtends kreeg op het veld in Epouto na de eerste landing daar. Onverslaanbaar was in canasta het duo dat ik vormde met broeder Carel Kruitwagen..." en elders...

"Ik heb de droppingprocedure veranderd. In plaats van uit 300 meter hoogte, drop ik nu zo laag als het kan. Vaak maar één meter boven het veld met volle landingskleppen om ook zo langzaam mogelijk te zijn. Wel 90% kwam zo onbeschadigd aan de grond.

Commentaar van broeder Carel toen hij de eerste keer met me dropte: 'He, joh, we kunnen de lege zakken zo weer oppikken en mee terug nemen!'

Zo vlogen we 270 uur per maand met onze 3 vliegtuigen. Navigatie met landkaart op de knie."

Een paar keer vlogen we de laatste vlucht van de week naar een post in het binnenland. Zo konden we daar in het weekend een pater gezelschap houden.

In hun geïsoleerde leefomstandigheden hadden ze dat hard nodig.

En verder... nog ruik ik de gedroogde vis die we vervoerden...

En zo begon er weer een nieuwe fase in onze geschiedenis aan de Wisselmeren....."

✠ Gedenkt in Uw gebeden en offers
de ziel van Pater

Misaël Kammerer o. f. m.

Geboren te Oud Beijerland 26 Nov. 1918

Priester gewijd te Weert 19 Maart 1944.

Vertrokken naar de Missie van
Nieuw-Guinea 21 Februari 1947.

Op de eerste Missietocht naar de Baliem-
vallei vermoord op 28 Augustus 1952.

Niemand heeft groter liefde dan wie zijn
leven geeft voor zijn vrienden.

Toen de H. Franciscus vernam, dat vijf
medebroeders hun leven voor God ge-
geven hadden, zei hij: „Nu heb ik pas vijf
echte Minderbroeders”

Om het licht van het Geloof aan de Hei-
denen te brengen verliet deze Missionaris
allen en alles, wat hem dierbaar was.
Steeds weer opnieuw trachtte hij in de
zware missie van Nieuw-Guinea nieuwe
stammen te bereiken. Hij streed voor de
uitbreiding van Gods Rijk in de voorste
linie van Christus' Kerk. Met de schat van
het Geloof onderweg gaf hij zijn leven.
Maar hij gaf het als een goede herder
voor zijn schapen, opdat zij het leven
zouden hebben.

H. Maria, Koningin van de Apostelen,
bid voor deze Apostel van Nieuw-Guinea.
Troosteres der bedroefden, bid voor ons.

Voortijdig 'in memoriam' van pater Kammerer.

De opstand in Obano

Nauwelijks hoorbaar klinkt van verre een zwakke roep door het stille lege dal van Rapádaba. Met samengeknepen ogen tuur ik de bomen af tegen de hellingen van de bergen, maar er is niets te zien. Behalve wat heen en weer vliegende vogels lijkt het dal uitgestorven.

Mijn oren zijn gespitst...

Daar klinkt de roep weer, als een galm nu... met korte onderbrekingen... sterker en sterker, tot ik het 'juu...juu' geroep kan onderscheiden van mensen die op tocht zijn en hun naderende komst aan de bewoners van een ander dorp kenbaar maken. Het zwelt aan tot een staccato gegil en weldra zie ik zo'n twintig bewapende Ekari's in mijn richting komen naar de eik in het dal van Rapádaba. Dan hoor ik ook gegil en geroep aan de andere bergwand... weer een groep en binnen enkele minuten duiken nu overal uit de struiken hordes Ekari's op uit het niets. In kleine groepjes hurken ze in de buurt van de eik. Er wordt druk gepraat... onrustig en hier en daar fel wanneer de woede een uitweg zoekt in een driftdans.

Er gaat een dreiging uit van deze honderden mannen. Ik kan ze niet verstaan, maar hun bewegingen en woeste gebaren vertellen voldoende... er is onrust en de partijen zijn het niet met elkaar eens. Sommigen fokken zich op tot een razernij die zich ontploft in hard geschreeuw en heftig schokkende dansen. Anderen blijven rustig, sussen en temperen de boosheid.

Plotseling uit het niets gekomen, staat mijn oude vriend Tipeirajaawi naast me. "Laat maar, tuanni, ze willen praten... ze zijn kwaad!"

"Heb ik dan dingen gezegd die niet waar zijn?" vraag ik hem.

Tipeirajaawi zwijgt en luistert naar wat de mannen elkaar toeschreeuwen...

"Het gaat niet om wat je allemaal verteld hebt, maar ze willen praten over wat je niet of te weinig verteld hebt", gaat de oude verder.

"Natuurlijk heeft het weer te maken met de 'schatten van het zusje' en je weet", zo voegt hij er eerlijk aan toe "dat ik daar zelf ook niet helemaal uit ben..."

Met de gehurkte Tipeirajaawi als veilige bumper naast me, laat ik me weer zakken op de voet van broeder eik en luister hoe de mede- en tegenstanders van de 'nieuwe beschaving' elkaar met heftige woorden te lijf gaan.

Het oude zeer zit diep... Het verhaal over hoe het begon en zich zo voorpoedig ontwikkelde, is een verhaal over 'nieuwe dingen'. Maar - zo realiseer ik me hevig - alles wat nieuw is, kost geduldig overleg, samenspraak en tijd, anders roept het alleen maar hard verzet en protest op. Wat dat betreft zijn zij niet anders dan wij... Tenslotte hadden ze hun eigen wereld, waar alles liep zoals zij vonden dat het moest lopen in een "cultuur die precies in balans was en waar wij toch bitter weinig van begrepen. De komst van ons westerlingen bracht een verstoring van het totale patroon."

"Met de komst van die 'dege-bage', de roodhuiden, is het allemaal begonnen", begint er een zijn aanval tegen Saodekigi, Auki en de vele anderen die zich zo positief stelden achter die nieuwigheden.

We leefden lang alleen als mensen in dit land van de mensen en we hoorden alleen de taal van de echte mensen. "Toen kwamen zij..." en met zijn uitgestrekte arm wijst hij in een wijde boog naar de missionarissen, de zendelingen en de bestuursmensen. Dan blijft zijn vinger dreigend steken naar mij op de voet van de eik....

"Vanuit Surabaya zijn jullie via de Mimika naar boven gelopen. Niet lang daarna zijn jullie met vliegtuigen op het water neergestreken en begon wat je allemaal hebt verteld..."

"Ze beschouwden ons als halfgoden", zegt de Til, "als mensen met magische krachten en ongekende rijkdom."

"We waren in het begin ook wel een beetje bang voor jullie", vervolgt de spreker, "maar dat is al lang voorbij. Jullie gingen in Enarotali wonen... er kwamen er steeds meer. Nu hebben jullie, mensen van de zending en de missie, over heel het gebied verspreid scholen met meestal veel kinderen. We komen naar jullie zondagsdiensten in de schoolkerken, maar noem maar eens op met wie van ons jullie je rijkdommen hebben gedeeld. Wie dicht bij jullie was of voor jullie werkten, kreeg betaald, maar verder werd niemand van ons er eigenlijk veel rijker van..."

Jullie zijn afstammelingen van ons zusje en jullie horen bij ons, maar toch kunnen we alleen maar jaloers kijken naar jullie rijkdom."

"Ik kom van Enarotali", roept een bebaarde Ekari en driftig opspringend schreeuwt hij:

"Vroeger was de hele vlakte van ons en overal stonden onze hutten. Maar jullie zijn gekomen en kochten onze grond weg voor jullie eigen huizen en tuinen. Kijk naar waar we nu zitten. Alleen aan de rand van Enarotali staan nog onze hutten waar we onze varkens kunnen verzorgen. Jullie hebben ons weggekocht en steeds verder teruggedreven tot aan de rand van ons woongebied... Waar wij toen woonden, wonen jullie nu... En zijn wij er beter van geworden...? Vind je dát nu delen in de rijkdommen? Jullie vreemdelingen pikken steeds meer land van ons af en gaan ons ook nog eens de les lezen. Wie is hier nu de baas... wij in ons eigen gebied of jullie op grond die je van ons hebt geleend?

"Ze voelen zich door de macht en het optreden van de blanken in hun bestaan bedreigd", hoor ik ook de Peul zeggen.

"Het kan ook niet ontkend worden dat de nieuwe rechtsorde en de moraal die van hogerhand langzamerhand was ingevoerd, het evenwicht in de samenleving behoorlijk verstoorde. De omvormingen van de Ekari-maatschappij gaan misschien toch wel te snel... En zeker is dat sommigen met te weinig tact, wel erg makkelijk met klompen over adat en gewoonten zijn heengelopen. Misschien is de nieuwe rechtsorde, waar men toch al weinig van begreep, te star door dik en dun ingevoerd. In afgedwongen, doorgevoerde veranderingen ziet men dikwijls weinig voordeel."

"Ongetwijfeld heeft de Peul gelijk", denk ik, want eigenlijk betekent elke verandering een breuk met het vertrouwde oude en dat kun je niet zomaar straffeloos laten gebeuren....

Vanuit mijn ooghoeken zie ik hoe een oude Ekari zich nog steeds druk maakt om wat er jaren geleden gebeurde... "Ze regelen alles anders en houden geen rekening met onze eigen wetten..."

Ik schuif dichterbij als hij aan de omstanders zijn verhaal vertelt...

"We hadden de schelpen ontvangen voor de bruidschat van ons jongere zusje", vertelt hij. "Zij trok in bij de clan van haar jonge echtgenoot."

In het begin leek alles goed te gaan. Ze zorgde voor zijn nota's en verzorgde de varkens. Ook haar kersverse echtgenoot leek met haar gelukkig te zijn. Maar na een paar maanden zagen we hoe enkele andere jonge vrouwen een oogje op haar nieuwe echtgenoot hadden laten vallen. Met geschenkjes en vleierijen probeerden ze hem het hoofd op hol te brengen, maar onze zus was daar niet van gediend. Ze waarschuwde hem en de vrouwen om er mee op te houden, maar er veranderde niet veel en ze voelde zich bedreigd in haar jonge huwelijk. Toen ze op een avond haar man thuis zag komen, op afstand gevolgd door één van de vrouwen, werd ze boos. Ze hakte een stok van de boom en sloeg eerst de ene en vervolgens de andere vrouw tot bloedens toe. Pas toen ze gewond bleven liggen hield ze op...

"En zo hoort het..." beamen zijn aandachtige luisteraars.

"Het is goed als een vrouw opkomt voor zichzelf en haar gezin en niet toelaat dat haar echtgenoot echtbreuk pleegt. Het is goed dat ze die vrouwen heeft afgeranseld, want dan laten ze het verder wel..."

"Maar", zo gaat de verteller verder, "door de tussenkomst van het bestuur en de politie ging alles verkeerd..."

"De clangenoten van de afgeranselde vrouwen gingen naar het bestuur en vroegen om straf en het bestuur luisterde naar hen en veroordeelde de vrouw die had geslagen tot tien dagen gevangenisstraf."

Nog steeds is de man ziedend wanneer hij zijn verhaal vertelt en ook de omstanders zijn het met hem eens: Niet de vrouw die geslagen heeft is de schuldige. Zij verdient alle eer want ze heeft gedaan wat gedaan moest worden. Ze slaat en door deze sanctie heeft zij misschien echtbreuk voorkomen. Waarom wordt ze dan door het bestuur gestraft? Het bestuur had de gewonde vrouwen moeten straffen, want zij zijn immers de schuldigen. Het bestuur zegt rechtvaardig te zijn, maar dat zijn ze niet want 'de schuldigen laten ze vrij uit gaan en de onschuldige wordt gestraft...'

"Jullie hebben onze meisjes en vrouwen verpest..." gaat er één van de Epouto-kant verder. Door jullie hebben wij, mannen, niets meer over ze te vertellen. De meisjes en vrouwen gingen bij jullie op school. Daar hebben ze gehoord dat ze zelf mogen beslissen met wie ze willen trouwen. Jullie kunnen dat wel zeggen, maar zo gaat dat bij ons niet...

Dat leidt tot losbandigheid en ongehoorzaamheid...

"De mannen " bevestigt de Peul, "vrezende de greep op hun vrouwen te verliezen. Want al eeuwen lang hadden de vrouwen de landbouw en de economie draaiende gehouden. De mannen hebben misschien wel het geloof verloren in hun drie-eenheid: vrouwen, varkens, schelpen! Hun eigen rechtsorde is geschonden. Echtbreuk wordt nu alleen maar gestraft met gevangenisstraf. Maar zij die het onrecht hebben moeten ondergaan, ontvangen geen betaling of schadevergoeding. Ouders die recht hebben op de bruidsschat zijn ontevreden als men ogenschijnlijk alleen maar de partij kiest van het meisje... Achterstand in oorlog wordt niet bijgelegd door betaling en schadevergoeding en politioenele acties worden lang niet altijd begrepen.

In de samenleving van de Ekari's worden ruzies beslecht met vele felle woorden en discussies. Dan volgt de bepaling van de straf, vaak als compromis tussen de partijen. Als wij vreemdelingen andere normen gaan aanleggen volgens andere spelregels, dan zullen onze straffen als onrechtvaardig worden gezien en doen we er beter aan ons niet met hun zaken te bemoeien...

De oude "controle mechanismen", zegt Fons, zoals oorlog, doodslag en kloppartijen, mogen voor ons onaanvaardbaar zijn, maar het wegnemen ervan zonder dat er nieuwe sancties voor in de plaats worden aanvaard, heeft een demoraliserende werking. Wat in onze ogen slecht is, is het niet altijd in de ogen van de Ekari en wat voor hen strafbaar is, blijft in de nieuwe rechtsorde ongestraft.... Onze onbewezen superioriteit enerzijds en onze opdringerigheid anderzijds hebben een conflictsituatie geschapen...

"Kijk eens goed rond" en ook de Peul wijst nu in een brede armzwaai naar de kring van verontwaardigde mannen in het dal van Rapádaba.

"Wij zijn geaccepteerd, maar beslist niet door iedereen. Vanaf het begin waren er overal in het Wisselmerengebied mensen die het nieuwe bestuur en de nieuwe rechtsorde vijandig waren."

"Het begon al bij de komst van Tillemasie", vertelt Auki. "Vlak na hun komst zijn veel mensen ziek geworden. Sommigen zagen jullie als de boosdoeners. 'Jullie hebben die ziektes gebracht', zeggen ze, maar mijn

medicijnman heeft me verzekerd dat de ziektes zijn gekomen als straf, omdat we jullie toen weer hebben laten vertrekken. En zo zijn meer clans elkaars vijanden geworden.... Ik had toch zo gehoopt dat jullie echt vrede kwamen brengen en een eind zouden maken aan al die ruzies hier..."

Maar misschien gingen de onderlinge ruzies na de komst van de vreemdelingen feller door dan voorheen. De Ekari's in het Wisselmerengebied zijn niet alleen meer verdeeld in clans die onderling bevriend of elkaar vijandig zijn, maar nu ook in groepen die zich als voor- of tegenstanders van de 'nieuwe tijd' opwerpen.

"In de loop der tijd zocht de onvrede zich steeds een weg naar buiten", merkt Leo op "en dan is het oppassen want dan kunnen er doden vallen. Je hebt het niet in de gaten. Zo is het rustig, maar dan ineens lijkt er in de Ekari-maatschappij een lont te ontbranden die tot ontploffingen leidt." Dan komt de politie en dan wordt het vaak alleen maar erger....

"Ja, want jullie hebben zelfs onze eigen broeders omgekocht door ze als politieagent te benoemen", wordt er teruggeroepen. "Jullie hebben ze aangesteld als politie om ons te straffen. Zij worden er beter van, want zij delen van jullie rijkdommen, maar ze brengen nog meer verdeeldheid en vijandschap tussen onze clans. Met hun geweren doen ze alsof ze ook goden zijn en onder jullie oog plunderen ze onze tuinen, pijlen de varkens en verkrachten onze vrouwen..."

"Helaas...! Na een strafexpeditie in Tigi wist de politie in geuren en kleuren te vertellen hoe ze toen verschillende vrouwen op een rijtje te pakken hebben gehad", bevestigt ook Leo.

Sommige clans zijn gewoon moeilijk", meent Tipeirajaawi en hij stoot me aan...:

"Daar zitten de lui van Obano... Hoor hoe ze tekeer gaan... 'Peu bage' zijn het... slechte mensen met wie we al vaker oorlog hebben gevoerd."

"De eerste grote opstand is ook vanuit Obano begonnen", zegt de Peul.

"Ik heb er indertijd een guru neergezet" gaat hij verder maar niet zelden moest het bestuur te hulp worden geroepen omdat daar zo veel werd gestolen. De politie kwam en er werd geschoten en gevochten en de missieguru moest vluchten. Er zijn mensen gearresteerd en meegenomen, maar het optreden van de politie tegenover de bevolking was vaak

meer dan treurig, ook al waren het 'eigen' mensen.

Dreigend springt een van de Obano-Ekari's op de Peul af, zijn pijl in aanslag op de gespannen boog.

"En als jij zegt dat je ons mensen kent, dan moet je ook weten dat wij gemaakte misstappen nooit zullen vergeten, zo lang het niet is afbetaald op de manier zoals wij dat onder elkaar altijd al hebben geregeld."

"Wat hij zegt is terecht" gaat de Peul onverstoorbaar verder, alsof hij de dreigend gerichte pijl zelfs niet ziet...

"Maar Obano is echt een probleem", zucht hij en Fons, die zich de Obano opstand nog helder herinnert, valt hem bij... "We hadden er een missieguru en een schooltje, maar ook de CAMA (Amerikaans zendingsgenootschap Christian and Missionary Alliance) begon hier met een eigen school. Ze hadden het idee om er een soort beschavingscentrum te stichten zoals wij dat in Epouto hadden. Maar die dubbele zending heeft de tegenstellingen alleen maar aangewakkerd."

Wij bij de missie hadden de pech dat we hier ooit een guru hadden aangesteld die wat perikara's aan zijn broek kreeg vanwege een kwestie met schoolmeisjes. De mensen hebben toen de zaak aangegeven, maar toen ze hoorden dat de guru anderhalf jaar moest 'zitten', zeiden ze daar geen belang in te stellen. Dat ie de gevangenis in ging, interesseerde ze geen biet. Ze eisten BETALING: parangs, bijlen, kralen, dekens enzovoort. Daarom hadden ze het aangegeven.

"Maar als de zaken zo staan, mocht de guru wel weer terug komen", vonden ze. Misschien hoopten ze zo toch iets te krijgen.

"Hoe dan ook", vertelt de Peul, "we hebben hem vervangen door de Mimikaanse guru Tiriuta die er met zijn gezin is gaan wonen en heel wat te stellen heeft gehad om de verhoudingen weer goed te krijgen. Hij slaagde er in de school weer goed aan het draaien te krijgen en het aantal schoolkinderen nam weer flink toe." Maar ook de CAMA ging flink door en had het nodige te stellen met de koppigheid en de onwil van sommige Obano-clans. Toch kregen ze de Ekari's zo ver dat ze er eind 1952 met de aanleg van een weg naar het meer begonnen en er werden zelfs voorbereidingen getroffen voor de aanleg van een vliegveld waar de Cessna's van de CAMA zending konden landen.

"Ze hebben wel wat betaald, maar we zijn hierdoor veel kostbare grond

kwijtgeraakt", zegt een nog steeds boze Obano-man.

En alsof de herinnering nog steekt, veert hij direct op en sist met felle woorden: "uwii... uwii... ga maar... donder op..!, want ook daarna hielden jullie niet op en werd er door de CAMA-guru weer veel grond gevraagd om er tuinen van te maken. En nog steeds hebben ze niet betaald wat we ze hadden gevraagd..."

"In 1954 breekt er daar een mazelen-epidemie uit", gaat de Peul verder. Er wordt onder de Ekari's veel gepraat en 'gewaina't' (driftdans) en de tegenstanders van de nieuwe tijd zien dit natuurlijk weer als het onheilsteken dat de goden sturen omdat ze de vreemdelingen hebben binnengehaald. Helemaal in het oosten van het Wisselmerengebied is er in Komopa dan al een opstand aan de gang tegen het bestuur en in Obano horen ze het valse gerucht dat het bestuurshoofd is gedood. De Obanobevolking wil ook in opstand komen, maar er worden maatregelen genomen en de oorlogslont wordt gedooft.

Maar dan wordt het 1955 en in het hele Wisselmerengebied breekt er een kinkhoestepidemie uit. De toestand van de blanke vreemdelingen werd toen echt precair. Overal vertellen de medicijnmannen dat al die sterfgevallen en ziekten werden veroorzaakt door de witte varkens. Alle witte varkens die door de blanken waren ingevoerd, moesten worden geslacht. Anders zouden er nog meer slachtoffers vallen onder de varkens en de kinderen. Het verzet groeide met de dag.

"Zo broeide het maar door en werden er overal door de bevolking speldenprikken gestoken die ons aan het denken hadden moeten zetten", zegt Leo...

De tegenstanders van de nieuwe orde vonden het toen welletjes. Overal waar het kon, werden in stilte verzetshaarden georganiseerd na opruiende redevoeringen in het donkere binnenste van de huizen of door de ophitsende dansverhalen tijdens de lange maan-heldere nachten. De tegenstanders kregen in Obano en in een aantal andere kampongs de overhand...

"We weten toch onderhand wel dat die vreemdelingen hun rijkdom alleen voor zichzelf houden? Ze sturen alles in de war en zijn door hun komst ook de Jappen niet op de Wisselmeren gekomen?"

Ze zijn door de Jappen weggejaagd... Zouden wij ook de blanken niet kunnen verjagen...? Ze lezen ons de les, maar ze kunnen niet eens de nota's planten en hun vrouwen weten niet hoe ze kreeften moeten vangen. Kijk ze lopen. Ze lopen als oude mannen door ons land. Nu willen ze hier in Obano hetzelfde doen als in Enarotali en alle land inpikken...

We zullen ze uitroeien tot de laatste man, de ogai... de vreemdelingen en alle strooplikkers, de collaborateurs die allemaal behept zijn met de kwade geest van die duivelse machten... Al die klerendragers, die onze adat en onze gewoontes aan hun laars lappen... Alles moet het land uit. We zullen zelf weer eigen baas in eigen land zijn...! Alle vreemdelingen, rood, bruin of zwart, moeten er uit! Het krijgsplan was gereed...

"Op zondag 4 november 1956 is het gebeurd..." zegt de Peul, "de Obanovallei werd met bloed gedrenkt...!" En met Fons vertelt hij het verhaal van die dagen...

Reeds jaren was bekend dat enkele geïsoleerde groepen in het Wisselmerengebied en met name een aantal kampongs rond het Paniaimeer, minder toegankelijk waren voor alles wat van de kust kwam. Het is wel zeker dat deze tegenstand beruiste op achterdocht en onbekendheid. Het gebied rond het Paniaimeer bestaat uit een aantal grote valleien, het woongebied van honderden, in sommige gevallen duizenden mensen, die leven en werken op de drogere stukken in deze dalen en tegen de hellingen van de bergen, die de valleien van elkaar scheiden.

De bodem van deze dalen is over het algemeen zeer drassig, omdat zij grotendeels uit veen bestaat en omdat de rivieren die het overvloedige regenwater in het Paniaimeer moeten losen, de stroom vaak niet kunnen verwerken. Daarbij komt nog dat de bevolking wel prachtige irrigatie- en drainagesystemen kent voor haar individuele tuinen, maar de sociale organisatie mist die een grotere, meer gemeenschappelijke afwatering mogelijk maakt. De tuinen blijven, als zij uitgeput zijn, liggen zoals zij waren, met haar groot aantal sloten en dammen. Dit maakt het terrein wel erg zwaar om te doorkruisen. Eigen aangelegde wegen kent de bevolking in deze streken niet.

In de zuidwesthoek van het Paniaimeer liggen de twee valleien van Obano en Muje. De bevolking van deze beide valleien stond al jaren lang bekend als minder gunstig gezind. Na de eerste contacten is men dan ook altijd op zijn hoede gebleven en heeft men wat langer gewacht met de aanvang van het beschavingswerk. In 1951 opende de katholieke missie een school te Obano en werd ook van CAMA- zijde met een school voor de bevolking begonnen. Het jaar daarop werd ook een ongeveer drie kilometer lange weg aangelegd vanaf de nederzetting waar de scholen lagen naar de rand van het meer. Later kwam er ook een vliegveld, waarop de Cessna van de CAMA gedurende het laatste jaar regelmatig landde. In de eerste helft van 1956 begon de CAMA met de bouw van een vervolgschool annex internaat te Obano, welke in oktober konden worden geopend.

In de weken, voorafgaande aan de vierde november 1956, deden er geruchten de ronde dat enkele ontevreden boze plannen hadden. Op 31 oktober nog mengde een aantal Europeanen, dorpsonderwijzers en anderen zich ongedwongen en praktisch zonder bescherming onder de feestgangers te Wotai, waar de bevolking een varkensfeest hield.

Zelf werd ik (A. van Nunen) die avond - omdat ik te laat gekomen was voor de motorboot!- in het donker met een boomprauw naar huis geroeid door enkele lui van Obano. Die avond schijnen enkele "feestgangers" in het geheim de plannen voor de opstand te hebben georganiseerd. Niets lekte uit en niets gaf ons aanleiding om in paniekstemming te geraken. Op 3 november ging nog een groep zendelingen naar Obano om getuige te zijn bij de inzegening van hun nieuwe Cessna, die daags tevoren was gearriveerd. De partij keerde 's avonds in Enarotali terug zonder enig belangrijk nieuws uit Obano. Ook de guru van de missie, de Mimikaan A. Tirijuta, roeide op die dag met zijn vrouw en baby en de vrouw van een pas getrouwde vriend, naar Obano om op zondag in de hem toevertrouwde kampong te kunnen bidden en op maandag de lessen op zijn school weer te hervatten.

Het groepje schooljongens dat hen had weggebracht vertrok die zondagmorgen om 8 uur uit Obano zonder iets te hebben opgemerkt.

Toen zij echter in de namiddag te Enarotali aankwamen, stond deze hoofdplaats van het district Wisselmeren reeds in rep en roer. Rond twee

uur was men daar in Enarotali door de bevolking attent gemaakt op rookkolommen aan de overzijde van het meer, waar Obano ligt. De afstand over het water is ongeveer twaalf kilometer en met een behoorlijk snelle buitenboordmotor betekent dit toch altijd nog minstens een uur varen. Vanaf halverwege kon men met een verreijker zien dat de rookkolommen op brand duiden en dat de pas opgezette gebouwen er niet meer stonden. Men ontmoette een man die in een prauw op weg was naar Enarotali en opgewonden vertelde dat de guru's waren vermoord en alles was afgebrand.

Snel keerde men naar Enarotali terug om bestuur en politie te waarschuwen. Ondertussen werd ook vanuit de naast gelegen vallei, waar de CAMA-guru te Okeitadi een school heeft, hevig met behulp van een spiegel geseind, hetgeen duidelijk op onraad duidde.

Toen de eerste boot om ongeveer vier uur terugkeerde, werden politie en bestuur gealarmeerd. Spoedig trok een aantal volle boten naar Obano om nader te gaan onderzoeken wat er aan de hand was. Men begaf zich in de Obano-vallei aan wal en bereikte in het donker de plaats waar de huizen hadden gestaan. Tussen de verbrande resten van de CAMA-guruwoning vond men de verkoolde lijken van guru Leisnussa en diens vrouw en van twee kinderen van collega's. Men kon ook constateren dat het CAMA-vliegtuig was vernield. Het lijk van de politieagent werd eerst de volgende dag gevonden bij een gebouwtje in de buurt van het vliegveld. Over het lot van de missie-guru Tirijuta en diens familie bleef meer dan zes weken onzekerheid bestaan tot het ogenblik dat de Obano-bevolking zelf aangaf waar zij waren omgekomen. Het bleek dat de opstand begonnen was na de kerkdienst van de CAMA in de buurt van het vliegveld.

Na de aanval op de politieagenten van wie men de geweren afhandig wist te maken (een van de eigen Ekari-agenten wist later nog te ontkomen) begaf de bende zich naar het huis van guru Leisnussa. Bij het zien van deze naderende horde waarschuwden schoolkinderen guru Tirijuta, die met de vrouwen en baby ijlings trachtte te ontsnappen om zich te verbergen. Op de vlucht werden zij echter onderschept en gepijld. Zijn vrouw zou zich hebben verborgen tussen het riet op ongeveer 500 meter afstand van het huis; het huilen van de baby trok echter de aandacht van

de kwaadwillenden die hun pijlen op haar afschoten. Haar vriendin werd ook op enkele honderden meters van het huis in een tuin gevonden. De guru zelf zou, volgens verhalen, met een pijl in de rug nog ruim een half uur zijn weggesneld. Zijn lijk werd boven op een berg, midden in het bos, gevonden.

Op de avond van die vierde november wist men echter weinig meer dan dat een aanslag was gepleegd op het leven van enkelen van ons.

Het was duidelijk dat de situatie zeer ernstig was en dat er hard moest worden opgetreden, maar dat dit met de beschikbare politiemacht niet mogelijk was. De patrouille die tegen middernacht in Enarotali terugkeerde, was in Obano op de weg van het schoolterrein naar het meer beschoten en een agent was gewond. Men had door de sloten langs de weg moeten kruipen om gedekt te zijn.

In Enarotali vond men bijna de gehele uitheemse bevolking van die plaats in spanning samengetrokken in de passanggrahan (gasthuis voor vreemdelingen). Tegen 11 uur was er nog een berichtje gekomen uit Epouto aan het Tagemeer, waar op de katholieke missiepost de pater, broeders en zusters bij elkaar in huis zaten. Ook in volgende dagen bleef hier de dreiging. Uit de richting Muje kwam 120 man naar Epouto. Zuster Carla stond in de school en werd door de mensen uit de omgeving gewaarschuwd dat het maar beter was als zij zich zou terugtrekken in het zustershuis, waar ook de andere zusters met de pastoor en broeders en internaatskinderen zich hadden verzameld. De groep uit Muje kwam ongemerkt naderbij en niet zo heel veel later stond het schooltje dat op ongeveer 100 meter afstand van het zustershuis lag, in brand. Dankzij de politieversterking konden de aanvallers niet dichterbij komen en lieten ze op de terugtocht enkele doden achter...

De Ekaribewoners in de dorpen rond de missiepost hadden ook een uitnodiging gekregen om in opstand te komen tegen de buitenlanders. Mensen uit Obano waren op weg om bij hen volgelingen te krijgen, maar de meesten voelden daar niets voor en wierpen zich op als beschermeling van de bewoners op de missiepost.

In Enarotali zelf heerste grote opgewondenheid. Ook de eigen Ekari-bevolking verkeerde - evenals wij- in onzekerheid omtrent de juiste toe-

dracht van de zaak en omtrent de omvang welke deze opstand zou nemen. Vele moeders liepen huilend rond, vrezend dat hun kinderen die in Obano op school waren, vermoord zouden worden. Immers de opstand zou zich keren tegen allen die kleren droegen.

Op maandagmorgen werd het relaas doorgeseind naar Biak en dringend verzocht om versterking van politie. Dezelfde dag werd deze ingevlogen en terwijl in Enarotali druk werd geconfereerd over welke actie genomen diende te worden, trokken enkele groepen Obano-mensen nog steeds rond om aanhang te verkrijgen. Op de meeste plaatsen stond men afwijzend tegenover hen. Misschien hebben sommige kampongs gezegd eerst de kat uit de boom te willen kijken. Toch bleef het ook in deze dagen na de opstand onrustig. De guru's werden teruggeroepen naar Enarotali en in hun kampongs werden de Ekari's opgehitst om school en guruhuis in brand te steken. Op enkele plaatsen is dat ook gebeurd.

Maar ook in Enarotali bleef het spannend. Terwijl de versterkte politiemacht naar Obano was getrokken om zich daar te vestigen en de schuldigen van moord op te sporen, ontstond er in de heuvels achter Enarotali krijgsgeschreeuw van mensen uit het Wea-dal die kennelijk de bedoeling hadden in Enarotali hun slag te slaan. Deze "stad" werd verdedigd door slechts enkele agenten met geweren en verder slechts door grote aantallen Ekari's met pijl en boog, die terwille van hun trouw en om hen te onderkennen van de "vijanden" met een witte band om het hoofd getooid waren. De dames in Enarotali hebben heel wat van hun kostbare lakens in repen zitten scheuren om de vraag naar hoofdbanden bij te kunnen houden. Zelfs werd hier en daar op de scheiding der kampongs een heel laken gespannen om aan te geven dat men van vriendschappelijk in vijandig gebied overging of dat geen van de boosdoeners deze grens mocht passeren. Een zucht van verlichting ging echter op toen tegen half elf een Mariner met 15 man gewapende politie uit Hollandia arriveerde. Deze groep werd direct ingezet om een eventuele aanval op Enarotali af te slaan.

Ondertussen kwamen steeds duidelijker de sancties tegen de opstandelingen in volle gang. De opstandige groepen bleken toch vooral te zijn beperkt tot de dorpen in de Obanohoek en enkele kampongs in het middengedeelte van het Wea-dal. Het bleek dat het eigenlijke centrum van de opstand in de kampong Jagai lag. Dit was de kampong waar Dabakajamee woonde, de man die tot de daad van de Obano-opstand inspireerde. Hij had gevangen gezeten in Enarotali, omdat hij een overspelige vrouw had laten vermoorden, maar was in augustus met enkele anderen uit de gevangenis van Enarotali ontsnapt. Hij had visioenen gehad, naar hij beweerde, volgens welke de Ekari's in opstand moesten komen tegen de buitenlanders en hij wist natuurlijk genoeg materiaal aan te halen om enkele andere ontevreden te overtuigen: Was hun rechtsorde niet verstoord geworden en de oorlogen verboden? Waren er de laatste tijd niet vele varkens gestorven? En tientallen argumenten meer kon hij wel naar voren brengen.

Toen hij het resultaat van zijn opruiing had gezien en aanvoelde dat de politie niet zou rusten voordat zij hem gevat zou hebben, is Dabakajamee op de vlucht gegaan en van kampong tot kampong getrokken, grotendeels buiten het bestuurde gebied. Overal werd hij verjaagd en als een melaatse uitgestoten. Tenslotte werd hij ziek en stierf van uitputting. Zijn lijk werd in februari niet ver van Komopa gevonden.

Op donderdag 8 november trok de eerste strafexpeditie uit naar Timida om het thuisfront van Enarotali veilig te stellen. Grote groepen bevriende Ekari's trokken met de politie mee, zingend en hossend zoals zij dat in hun eigen oorlogen doen. In de betrokken kampong werden wat Ekari-hutten verbrand, tuinen vernield en varkens gedood: een enkele dode werd gemaakt als men op de patrouille begon te pijlen. Tegen de avond keerde de patrouille dan terug, soms beladen met buit gemaakte varkens.

Zo werden om beurten de foute kampongs afgestraft en ondertussen werd het bericht verspreid dat dergelijke acties zouden doorgaan totdat men in Enarotali zou zijn gekomen om een waitaa ofwel rondedans uit te voeren. Dit is bij de Ekari's de traditionele wijze van het beëindigen van de strijd. De zich overgeevende groep komt in looppas aanzetten, levert pijl en bogen in (die eigenlijk gebroken moeten worden) en loopt

dan onder luid ge-yell in de ronde. Daarna aanhoort men de verwijten van de overwinnaars rustig aan en brengt zijn eigen visie naar voren. In dit geval aanhoorde men de "vredesvoorwaarden".

De eigenlijke aanhitters van de opstand moesten worden uitgeleverd, de scholen en guruhuizen herbouwd, buitgemaakte spullen teruggegeven en tenslotte zou men wegen moeten gaan aanleggen. Het heeft ongeveer twee maanden geduurd voordat alle groepen het hopeloze van hun situatie inzagen. Niet dat de vredesvoorwaarden niet acceptabel waren of te zwaar. Men was bang en twijfelde aan onze oprechtheid, terwijl de oorlogsleiders met de meest fantastische verhalen van overwinningen elders de weerstand opwekten. Het was voor deze mensen, die zelf geen clementie kennen, onbegrijpelijk dat onze clemente houding geen teken zou zijn van onze zwakte. Zij wisten niet dat er straffer kon worden opgetreden als dat nodig was.

In eigen gelederen vatte men moed wanneer het de lui van Timida en omgeving lukte om 's avonds door te dringen tot de randkampongs van Enarotali en daar hutten in brand te steken die reeds lang verlaten waren omdat de bewoners bescherming gezocht hadden in het beter beveiligde deel van Enaro. Moed gaf het ook weer als men eens een politieagent of marinier of een "graaier" (een bevriende Ekari die op expeditie hielp bij het vernielen van de tuinen) wist te treffen. Maar de moed verdween toen men merkte dat al deze gewonden genezen konden worden, terwijl de eigen gewonden veelal stierven.

Men maakte ook kennis met nieuwe zaken die onheil voorspelden. Reeds kende men de geweren en wist dat men moest zorgen uit de buurt ervan te blijven. 'Het waren maar holle bamboepijpen', schreeuwden ze elkaar toe maar men bleef uit de buurt. Maar het gebeurde op een avond dat er op marine-patrouille een lichtkogel moest worden afgeschoten. Het effect was verbluffend. De hele bende welgezinde Ekari's rende van schrik het bos in en kwam pas lange tijd later weer te voorschijn met schrammen en wonden die men op de vlucht had opgelopen.

Het langst liet de overgave in Obano op zich wachten.

Daarom gaat de laatste actie op 15 december naar Obano. 300 Ekari's uit Tigi en nog eens 400 uit de Kamuvallei trekken met de politie mee

voor een aanval in de rug van Obano. Er wordt een ultimatum gesteld en de Obanoleiders worden gesommeerd zich over te geven.

Bijna alle kampongs achten het dan raadzaam de strijd op te geven, op enkele kampongs na die enige van de moordenaars van de guru verborgen houden. Terwijl op maandag 17 december aan de oever van het meer in de Obanovallei het Hoofd Plaatselijk Bestuur de waitaa van Poti en Muje en enkele Obano kampongs in ontvangst neemt, ziet men achter in de vallei grote rookkolommen opstijgen, een teken dat de lui van Tigi en de Kamu daar hun werk doen.

Dit betekent de genadeslag.

Het duurt nu niet lang meer of ook de andere kampongs geven zich over. Bij een laatste actie worden enkelen van de moordenaars van de guru's gedood en anderen gevangen naar Enarotali gevoerd.

Dan kan het herstel beginnen.

De opstand is duidelijk een misrekening geweest van enkele ontevredenen, die niet begrepen hebben waarom er hier "vreemdelingen" zijn. Zij hebben zich vooral misrekend wat betreft het begrip dat die vreemdelingen bij de meerderheid van de bevolking reeds bleek te hebben gevonden. Het is zeker een les geweest. Zij hebben leren inzien dat de wereld groter is dan hun eigen kleine gebiedje. Er heeft zich een scheiding der geesten voltrokken.

Weer draaien de scholen, weer tourneert bestuur, politie, pastoor en zending als vroeger...

"De opstand der ontevredenen", peins ik hardop.

Maar misschien kun je beter zeggen "de opstand der onbegrepenen", corrigeer ik me.

De opstand van mensen die het vertrouwde eigene zagen vervagen en het bedreigende nieuwe op zich af zagen komen. Het was een opstand van teleurgestelden, realiseer ik me, van mensen die zoveel verwachtingen hadden van de nakomelingen van het rijke zusje en er zo weinig van gerealiseerd zagen.

Een opstand met doden aan beide kanten.... een opstand die voorkomen had kunnen worden..?

Ik herinner me het radio-interview dat werd gehouden met de toenmalige gouverneur van Nederlands Nieuw Guinea, de antropoloog Prof. Dr. van Baal.

Van Baal:

We zaten aan de Wisselmeren. Daar zat de zending, de Amerikaanse zending en een controleur. Veel te vertellen had hij daar ook niet. Die had ook allerlei nare toestanden. Het huwelijkssysteem van de Ekari's was verbonden met de schelpenhandel. Voor zoveel schelpen kreeg je een vrouw, een vrouw fokt varkens, voor varkens kreeg je schelpen, voor schelpen kreeg je een vrouw enzovoort.

In deze draad zat dat en het is eigenlijk begonnen daardoor dat de scheidende controleur als richtlijn had vastgesteld : wanneer er weer zo'n vrouw wordt doodgeslagen wegens overspel dan moeten wij ingrijpen en de betaling van varkens regelen om te maken dat er geen verdere oorlog komt. En toen heb ik eens met de resident en met zijn opvolger - dat was Rafael de Haan - gepraat. Ik zeg: gaan wij hiermee door of is de bescherming van een mensenleven de taak van de overheid? Zo ja, dan zullen wij straffend moeten optreden en die kerels gevangen nemen. En in de gevangenis zetten. Dat hoeft helemaal niet lang te duren. Wat mij betreft is drie maanden genoeg, of op z'n hoogst zes, maar ze moeten wel gestraft worden.

Nu wisten wij dat die Papoea's aan de Wisselmeren nergens zo tegen zijn als tegen de gevangenis. Opsluiten doe je varkens maar geen mensen. Dat is tenenemale onbehoorlijk. We hebben dat ingevoerd. Het is goed gegaan, zolang Rafaël de Haan controleur was. Ach die man had ook een ontzagwekkend voorkomen... het was een grote vent, rustig, een voortreffelijk man. Z'n opvolger - een even voortreffelijk man - was niet zo groot en ja, toen zagen ze de kans. Toen zijn ze dus begonnen met een guru-familie af te slachten, maar die guru had ook wel iets op z'n geweten heb ik achteraf begrepen.

Toen hebben we moeten optreden. Want dat ging van het een naar het ander.

Daar kwam nog een ding bij.

De Papoea's hebben nog eens zoiets uitgehaald. Dat was in augustus 1945. Toen waren ze de Japanners die daar zaten meer dan beu en die hebben ze afgeslacht en er is niks gebeurd. Ze zeggen..."Zie je, dat is de manier..."En zo is dat begonnen...

Van Baal:

Het ligt ook wel degelijk daarin dat wij ingegrepen hebben in het adat-systeem. Willens en wetens. In dat opzicht ben ik verantwoordelijk voor deze opstand. Daar ben ik nooit een moment over in twijfel geweest.

Interviewer: Wat vindt u daar nou achteraf van ? Want dit is eigenlijk heel scherp, waar die twee culturen elkaar ontmoeten.

Van Baal :

Je zat in die situatie. Als ik direct uit mezelf al zo'n post aan de Wisselmeren gesticht zou hebben, dan is dat een heel andere zaak. Het moest er natuurlijk toch een keer van komen, anders had je altijd voor deze moeilijkheden gezeten. Dat optreden was noodzakelijk. Dat kon niet anders. Je kunt niet altijd blijven goedvinden dat dat maar doorgaat om op die manier eigen recht te verzekeren. Dat is het conflict en dan moet je knopen doorhakken.

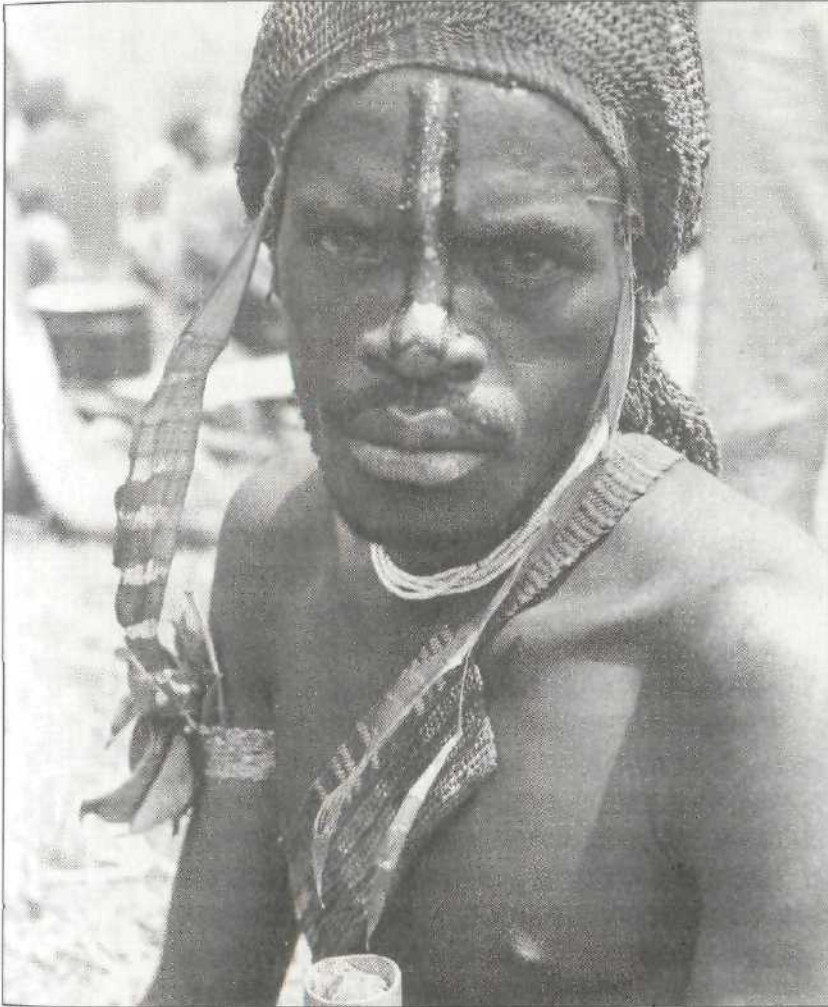
Conflicten... confrontatie en botsing tussen het eigen vertrouwde oude en het vreemde nieuwe...

"Het levenspijl ging omhoog", zegt Lagerberg. "Vrouwen hoefden niet meer vier keer een kind te baren om er één of twee over te houden. Dus tal van zaken werden vermenschlijkt. Daartegenover leverden ze een stuk vrijheid en zelfstandigheid in, waar ik geen prijs voor kan bepalen.

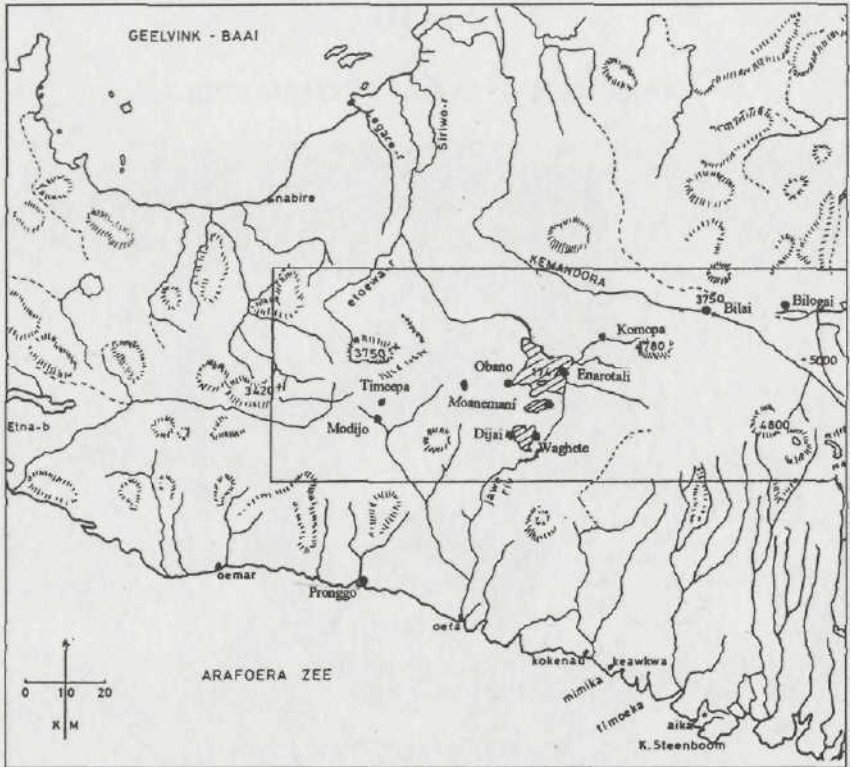
Ik weet niet hoe duur dat is als je op een gegeven moment gedwongen wordt om op een bepaalde plaats te leven, terwijl je eigenlijk altijd een halve nomade bent geweest en in de natuur op en neer gependeld hebt.

Deel III

Van geschiedenis naar herinnering...

" Ze zeggen dat wij niet met geld om kunnen gaan, dat we niet kunnen organiseren en geen verstand hebben van boekhouding... Er zijn er die het wel zouden kunnen, als er maar mensen zijn die ons aanwijzingen geven en ons van dichtbij ter zijde staan..."

Missieposten rond het Wisselmerengebied in 1970.

"NU": een tijdsplek tussen geschiedenis en herinnering!

Over de hoge bergkam slingert zich het eeuwenoud pad. Je moet het weten te vinden want tussen de welige plantengroei is het spoor nog maar nauwelijks te onderscheiden. Over ditzelfde pad gingen ze me jaren geleden voor... de Til, de Peul, Leo, Misaël, Auki, Saodekigi en de vele anderen die als hoofdpersonen optreden in het boek van de geschiedenis.

Vanuit de Mappia loop ik nu in vier dagen naar de Wisselmeren. De Ekari's die we onder weg tegen komen begroeten me vriendelijk en onbevreesd. Sommigen kennen me: "Kojaa, Timeepa tuanni. Waar ga je naar toe? Heb je genoeg nota's bij je?"

Na twee moeizame klauterdagen in de bergen van de Mappia daalt het pad naar beneden en ligt de brede ruime Kamuvlakte voor me. Wat een heerlijk wijds en rustig land na de zware beklimmingen van de afgelopen dagen. Niet ver meer en dan kijk ik neer op de vierkante kerk en het pastoorshuis van pater Ruigrok. Heerlijk om bij hem een nacht over te blijven. Zijn pastorie is als een gastvrije herberg, waar de baardige Ruige me broederlijk laat aanschuiven aan de vleespotten, want meestal heeft hij voor langs trekkende medebroeders nog wel een paar stukken mals varkensvlees onder het vet staan.

Door de modderige en zuigende vlakte wandel ik de volgende dag door tot in de Obanovlakte. Liepen hier vijftien jaar geleden die honderden mannen met pijn en boog om de Obano-lui eens even goed af te straffen? Woekerde hier de haat tegen de "ogai", de vreemdelingen, de klerendragers?

Mensen groeten me vriendelijk. De weg is in redelijke staat en loopt langs het terrein van de zending, de school, de kerk.

Iets verderop slingert hij zich over het erf van de pastoor, langs het huis van de onderwijzer en de school tot daar waar het langgerekte meer begint. Is dit het Obano waar de opstand woekerde en waar het eerste bloed vloeide van de ogai, de vreemdelingen, die hier waren komen wonen?

Langs deze weg liepen de stamhoofden op weg naar Auki, die hen had opgeroepen om de eerste rode mensen te komen bekijken. Hier werd gevochten en staken woeste Ekari's in protest de huizen en scholen in brand. Hier ging de nieuwe Cessna van de CAMA in vlammen op en lagen de lijken van de doodgepijldde onderwijzers en hun gezinsleden in de greppels langs de weg en tussen de struiken.

Hier in de Mappia, in Tage en Tigi, in de Kamuvlakte en de Obanohoek werd de geschiedenis van de Wisselmeren geschreven.

Hier woonden en werkten de hoofdpersonen uit het geschiedenisboek: patoge Tillemasie, de Peul, Leo, Auki en de grote oorlogshelden en voorname clanhoofden. Ze kwamen en zijn gegaan en de meesten van hen zijn inmiddels gestorven. Onderweg kom ik soms nog iets van hen tegen: een vervallen huisje, een schooltje. In een van de kampongs worden de vergane 'kistjes' van de vermaarde patoge Tillemasie als reliek bewaard. Hier begaven zijn schoenen het en de verrotte, afgetrapte resten vormen nu het begin van avondlange verhalen.

Kilometer na kilometer trek ik in de richting van het grote Paniaimeer. De grillige bergen heb ik achter me gelaten. In de drassige vlakte ploegen mijn benen zich nu zwaar door de zuigende modder. Het is alsof ik stap na stap de geschiedenis achter me laat: Kojaa Til, Smitje, Leo, Peul, Lac, Misaël.

Nu 15 jaar na de Obano-opstand loop ik van de geschiedenis zo maar pardoes het heden in.

Is het al zes jaar geleden dat de Cessna me afzette in Timeepa? Al ruim vijf jaar behoor ook ik tot het clubje missionarissen dat staat voor de opgave om vorm te geven aan de tweede fase, de consolidatie en intensivering van het missiewerk onder de Ekaribevolking.

De geschiedenis is nu heden geworden en heden is

- * deze maandag, waarop ik de tourneeschoenen aan trek,
- * de dinsdag die ik lopend door klauter over de bergen en door de natte wouden van de ene kampong onderweg naar de volgende,
- * de woensdag die besteed wordt aan vieringen, medicijnen geven, lesgeven op school en praten, vooral veel luisteren en praten,
- * de donderdag van weer urenlang lopen en praten,

- * de vrijdag van besprekingen met guru's en catechisten, uitbetalen van salarissen en 'winkeliertje spelen' zodat ze hun salaris ook aan eten en andere dingen kunnen uitgeven,
- * de zaterdag van werken met de tukangs, van studie in taal en adat en gesprekken in de kampong.
- * de zondag van kerkelijke vieringen, lange perkara's, discussies, rust en relaxed praten op m'n platje met Tipeirajaawi en de andere oudjes die net als ik te stijf en te stram zijn om op jacht te gaan met de jongere generatie.

Heden is:

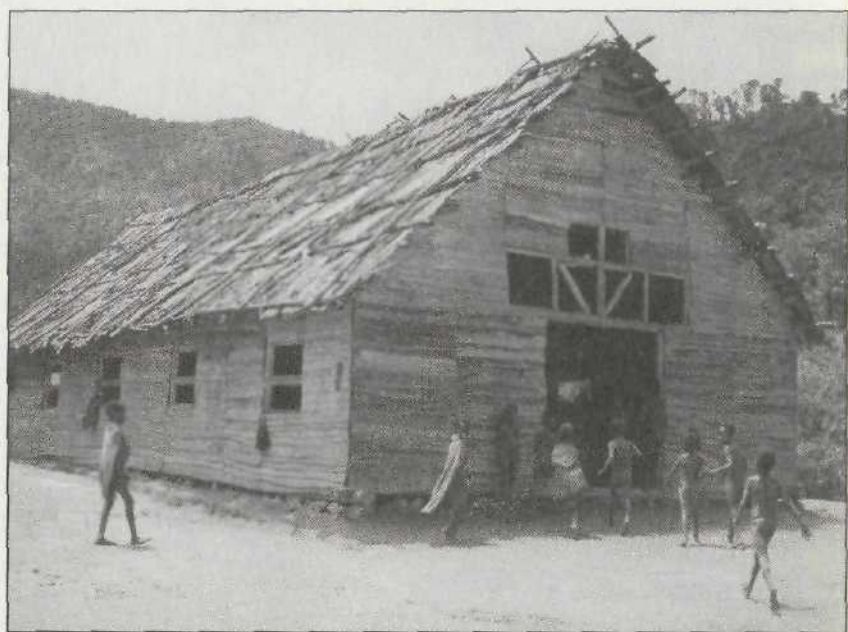
alles wat ik nu al jaren lang dagelijks doe;
hoe ik de dagen doorbreng, nuttig en nutteloos, eentonig en afwisselend,
creatief en eenzaam, hopend maar ook wanhopig.

Heden is:

waar ik nu ben aan de Wisselmeren
en wat ik nu doe als pastoor... dokter... boer... rechter... raadsman...
onderwijzer.... manager... winkelier... aannemer en weet ik wat al niet
meer!

Heden is de alledag van NU...en dat wat niet lang daarna nog slechts de
herinnering is van wat ik bij Rapádaba overdacht.

Zo wordt de geschiedenis via het nu tot deze herinnering,
die ik navertel in gezelschap van mijn vriend Rapádaba, die altijd
dezelfde was en blijft, in dat geheimzinnig vertrouwde dal dat zwijgt,
spreekt en luistert aan de voet van mijn broeder eik.

Kerk in Timeepa 1969. " Alleen in Timeepa staat er een apart, bouwvallig kerkje. Elders doet het schoolgebouw of wat daar voor door gaat, tevens dienst als kerk."

Parels voor de zwijnen?

Het zweet gutst me over het gezicht en de zoute druppels prikken in m'n ogen. Van beneden aan de kali begint de steile klim helemaal tot boven op een smalle bergkam. Het haarspeldpad kruipt omhoog... zeven meter naar rechts, draaibocht, vijf meter links, bocht, een paar meter naar rechts, bocht... naar links. Steeds vaker sta ik - leunend en hijgend tegen een boom - te 'genieten van het geweldige uitzicht' dat achter en onder me ligt. "Letterlijk een van de hoogtepunten voor vandaag", houd ik me voor, terwijl ik me voor de zoveelste keer met de kletsnatte handdoek afdroog.

"Terus sadja, Don. Loop maar gewoon door", roep ik vrolijk naar Donatus die een meter of tien boven me loopt en af en toe inhoudt om z'n pastoor een beetje in de gaten te houden. De vrolijkheid is gemeend want ondanks de moeheid en hitte voel ik dat ik vandaag 'goeie benen heb' en bovendien ruikt dit dampende paard de stal. Bovenop de smalle bergrichel van nauwelijks 25 meter breed ligt op een hoogte van twee kilometer de laatste kampong Dijoudimi.

De vrouw van de onderwijzer weet inmiddels dat de pastoor met zijn klim bezig is en dat er van haar maar één ding verwacht wordt... water...water...heel veel water..... Na deze klim is alles relatief: haar blozende schoonheid, haar hartelijkheid en vriendelijke begroeting. Overal ben ik immuun voor behalve voor water... water...liters koel water!

Met een zucht laat ik me ineenzijgen als ik de top heb bereikt en de onderwijzersvrouw op een drafje aan komt lopen met een kan heerlijk helder water.

"Meisje..." - en ik doe maar of ik God ben - "voor deze en al die andere keren dat je me dit aandoet, verdien je de hemel." "Maar als het zo door gaat, ben ik er eerder dan jij" voeg ik er - mezelf troostend - aan toe en prijs mijn voorganger Huub alvast de hemel in omdat hij zo slim is geweest precies op dit hoogste bergkammetje een school neer te zetten.

Deze kampong op de smalle winderige bergrug is de laatste rustplaats op weg naar huis. Even een kwartiertje uitpuffen op het houten stoepje

voor het guruhuis en dan is het nog maar een uur of twee lopen voor ik mijn huis in Timeepa kan zien liggen. Ook Don gunt zich nu wat rust en laat het zware draagnet met daarin mijn tourneespullen voor onderweg met graagte van zijn sterke glanzende schouders vallen.

"Daar gaat-ie weer", spreek ik mezelf moed in als ik krakend en stijf weer overeind sta en de locomotief van de benenwagen weer in beweging zet.

"Don, ga maar alvast", zeg ik tegen mijn aartsengel, leidsman en kokkie.

Ook dat is vast ritueel. Van hieruit ken ik de weg over de berg en tussen de bomen door als op mijn duim. Op dit punt laat Don zijn waakhondfunctie aan een ander over en zet hij zijn versnelling een paar tandjes hoger. Binnen een mum is hij verdwenen om 'de zaak thuis' even voor mijn aankomst klaar te maken. Ik heb er een tournee van 22 dagen opzitten en ben over enkele uren weer in mijn eigen huis.

Ruim drie weken weg geweest...

Een heerlijke tijd voor de muizen en de vlooiën die wekenlang vrij spel gehad hebben in mijn huis.

"Ga jij maar alvast naar mijn didipa-owaa, mijn vlooiën-huis", had ik hem eens bij een vorige gelegenheid gezegd, me realiserend hoe hartelijk en spontaan die kleine beestjes me altijd verwelkomen. Sindsdien neemt Don -serieus en gediensig als altijd- zijn taak als kokkie, begeleider en engel ook op dit punt ernstig en vliegt hij voorbij Dijoudimi al vast naar huis, opent de deur om zon en licht binnen te laten en loopt een paar keer heen en weer door het huis om het eerste vlooiënleger naar zich toe te lokken. Van onder mijn bed haalt hij dan de insecticidenspuit en pompt - de hele milieubeweging ten spijt- een volle bus leeg over stoelen, wanden en vloer. Even de bezem er door en dan is het huis weer klaar om de herder te ontvangen.

Ondertussen klimt de herder verder naar boven. Het wordt lichter in het bladerdak boven me. Nog even een lichte helling en draaiing van het pad en dan zie ik de heldere blauwe lucht. Het hoogste punt is bereikt. Van hieruit slingert de weg zich langs de berg naar beneden. Opeens valt de boomdichtheid open en straalt het hele dal van Timeepa open en

lokkend in de namiddagzon. Als een kleine schitterende ster blinkt het dak van de pastorie tussen het groen. Verderop naar beneden en weer omhoog loopt de tegen de berg uitgegraven weg naar het vliegveld.

Mijn wil is sterker dan de benen aankunnen, maar puffend en springend klim ik tenslotte over het hekje dat de huizen van de kampong beschermt tegen het gewroet van de varkens. Langs het bouwvallige kerkje heb ik het meest ongunstige beeld op de pastorie.

Ik durf er bijna niet naar te kijken.

Achter het huis op twee en halve meter van mijn slaapkamer begint de afgrond. Bij de laatste aardschuiving is er een flink stuk grond en een aantal bomen de diepte in gesleurd en hoewel ik sindsdien niet rustig meer in het eigen bed lig, ben ik blij dat ik weer thuis ben. Don staat weer helemaal fris te glunderen. Aan niets is te merken dat hij er een tocht van negen uur met zware bepakking op heeft zitten. De koffie staat al te pruttelen...

Een uur later ben ik volmaakt gelukkig. Onvoorstelbaar hoe een paar frisse pletsen uit de ton regenwater je weer mens maken. Veel ben ik niet gewend, maar misschien juist daarom geniet ik van de schone kleuren die ik na drie weken weer kan aantrekken, de gemakkelijke rieten stoel waarin je behaaglijk wegzakt en een pittige bak verse koffie uit de pruttelpot. Hoe goed kan het leven van een missionaris zijn....

Als 's avonds de petromaxlamp behaaglijk gonst en de kamer in hel licht zet, overtuig ik mezelf dat dit het mooiste plekje op de hele wereld moet zijn, waar je bijna volmaakte gelukkig zou kunnen zijn, als... maar over dat 'als' hebben we het nog wel een keer!

Het pastoorshuis is de enige plaats waar 's avonds licht brandt.

Wanneer de nota's uit de hete as zijn gehaald en verorberd, trekt de jeugd uit de buurt naar mijn huis om te kaarten, te praten, te studeren of gewoon in slaap te vallen tussen de anderen warme lijven die op de grond zitten of liggen. Vanavond gun ik mezelf nog de rust en de stilte. "Nu nog niet", roep ik wanneer de eersten zich al joelend melden.

"De pastoor is nog moe... Morgen mogen jullie weer komen...!"

En als na de gestoorde uitzending van radio wereldomroep de stilte in de kamer valt, pak ik met een voldaan en behaaglijk gevoel mijn aantekeningenboekje.

Drie weken tournee. Ik heb negen kampongs bezocht; de meeste met twee overnachtingen in het huis van de onderwijzer of catechist. Het patroon is vrijwel overal hetzelfde. Gesprekken met de catechisten en onderwijzers. Een paar godsdienstlessen aan jonge christenen en kandidaten die gedoopt willen worden of aan trouwlustige stelletjes.

Eénmaal een uitgebreide en langdurige kerkelijke viering waarin alles wat christen, gedoopt of ongedoopt, sympathisant of gewoon nieuwsgierig is, fanatiek heeft meegebeden en gezongen. Natuurlijk eindeloze gesprekken met de kepala's en de mensen van de kampong, over gewone alledaagse zaken, de tuinen, de varkens en de regen, maar ook over ruzies die de families uit elkaar drijven of over de moeizame initiatieven van enkelingen en clanhoofden om iets gemeenschappelijks van de grond te krijgen, zoals het halen van hout voor een huis, het vrijhakken van een weg tegen betaling van schoppen die ik hiervoor beschikbaar stel.

Tegen de schemering een vlug rondje langs de huizen, een kort gesprekje rond het vuur, gewoon vanwege de contacten. Voor mij altijd het mooiste uur van de dag. Tussen de bedrijven door gaat de medicijnkist open voor een spuit, pleister en bemoedigend woord voor de zieken en oudjes die hun vertrouwen stellen in mijn artseneij-kennis.

Dan tenslotte een eindbespreking met onderwijzers en kampongoudsten over het wel en wee in het dorp, over waar ik mogelijk mee kan helpen en - vooral niet vergeten - de pluim om waar ze zo goed mee bezig zijn of een verontwaardigde uitkaffering omdat ze alleen maar praten en niets doen. Maar altijd eindigend met de bekende 'pep-talk' waar ze kennelijk toch veel behoefte aan hebben.

Drie weken me het apezuur gelopen.

Soms maakte ik tochten van tien uur om in de volgende kampong te komen. Het geeft een goed gevoel en als je niet al te moe bent is het heerlijk om door de bergen te klimmen, maar als ik de notities door blader, vraag ik me af hoe groot het nut er van is. Is het resultaat de inspanning waard? Heb ik het als zinvol ervaren en wat nog belangrijker is ... hebben zij iets aan mijn bezoek gehad? Het bezoek had een nogal 'kerkelijk' karakter. Tenslotte kom ik er als hun pastoor... Wat ging er in hen

om tijdens de dienst waarin werd gelezen, gepreekt en gebeden?

In een van de kampongs stroomde het regenwater met bakken door het lekke boomschorsdak tijdens de kerkelijke viering. De pastoor stond met zijn 'kissies' in de plassen en een varken en kippen scharrelden in de modderprut, terwijl het goddelijk woord zich een weg baande naar welwillende oren tussen het geknor van het varken en de jengelende baby's aan de borst van moe.

Ik vertelde het verhaal van de barmhartige Samaritaan.

Iemand wordt aangevallen door rovers en meer dood dan levend in de struiken achtergelaten. Dan komen er verschillende mensen voorbij. Ze kijken hoe hij is toegetakeld, halen de neus op en laten hem liggen, want ze kennen hem niet! Maar één heeft er medelijden en verzorgt hem.

"Medelijden hebben..."

Moeilijk begrip hier, want tenslotte is de gewonde man geen clangenoot van je en dan wordt 'medelijden' wel een moeilijk ding. Terwijl het varken lustig om me heen knort wordt er met spanning geluisterd naar het verhaal uit de bijbel. Woorden als parels, maar parels voor mensen? Zouden ze er iets mee kunnen? Of parels alleen voor het zwijn dat hier rond knort?

De mensen hurken op de grond, sommigen met het regenscherm van pandanusbladen over zich heen getrokken. Ze luisteren graag. Maar wat snappen ze er van? Soms weet ik bijna niet wat ik ze moet vertellen. Het is allemaal zo hoog gegrepen. Parabels en verhalen uit het oude en nieuwe testament... die gaan er meestal wel in, maar dan blijft nog de vraag wat ze er mee kunnen? Mensen leven hier in het gedachtengoed van het Oude Testament.

"Oog om oog..." Dat is tenminste een filosofie die ze begrijpen.

Als de een je wat aan doet, dan mep je gewoon terug. Dat is gerechtigheid...!

Maar die softe Jezus die zegt dat als ze je op de ene wang slaan je niks terug moet doen, maar dat je de andere wang moet toekeren zodat ze ook die kunnen raken.... Nee, dat kan er bij de beste christen niet in!

Preken is hier soms echt leuk.

Vaak begin ik wat te vertellen en dan vraag ik zo maar in de ruimte wat

ze er van denken. Zeker als ik ze een beetje uitlok, zijn er altijd wel een paar die reageren en dan wordt de 'preek' meestal een genoeglijk gesprek tussen pastoor en gelovigen. Hetzelfde doen we als er gebeden wordt. Meestal begin ik zelf of de catechist met een gebed voor de vuist weg, over de regen die door het dak plenst of de kinderen die jengelen omdat ze het koud hebben of over 'geeft niet wat' als het maar concreet is.

"Zijn er onder jullie ook die wat willen bidden?" vraag ik dan.

Meestal komt er dan wel iemand naar voren, die vertelt over de man die ziek is, de varkens die in de tuin zijn gekomen en haar excuus omdat ze daarom zo te keer is gegaan. En als de eerste de spits heeft afgebeten volgen de anderen ook... Ze kunnen overal om bidden... als het maar concreet is. Woorden als liefde... barmhartigheid... hoop... vrede... moet je maar liever niet gebruiken, want dat zegt ze niets. Praat je over liefde, praat dan maar over een concrete situatie...

Als ik eerlijk ben, heb ik meestal wel plezier in de gebedsdiensten, (liever geen heilige missen!). Je kunt onmogelijk voorspellen hoe lang ze duren... hangt helemaal van de spirit af en van de animo om te bidden, te zingen en om met de 'preek' mee te doen.

Maar met het officiële gebed van de Kerk kan ik geen kant uit. Met tegenzin draag ik soms de heilige mis op. Weet dat het geen goede houding is, maar ze kunnen er niets mee en dan kan ik er ook niets mee. Wat moet je toch met dooponderricht? Waarom moeten ze toch zo nodig gedoopt worden? Ik weet dat je ze daarmee opzadelt met eisen waar ze niet aan kunnen voldoen...

Te communie gaan... ook al zo iets... Als ik hier in de prut onder het lekende dak de communie uitdeel, dan voel ik me een beetje een tovenaar. Niet dat ik er niet in geloof, maar... niet hier... niet nu... niet in de gedachtenwereld van deze mensen.

Ben ik wel een goede pastoor?

Zeker mijn oudere collega's zijn het er helemaal niet mee eens als ik vertel wat ik wel en niet doe.

Een paar weken geleden hebben we weer Pasen gevierd. Ik wist echt niet wat ik er mee moest, maar het is een prachtig feest geweest. Heb alle vieringen gewoon aan mijn laars gelapt. We vieren dat we bij elkaar

horen... Niet allemaal verschillende families, maar iedereen die gelooft in de Ibo kidi is een beetje familie van elkaar.

"Weet je wat we doen?" zei ik.

"We gaan samen eten..."

Als het donker wordt doven jullie de vuren in de hutten en dan maken we hier een groot vuur. En als de vrouwen nou gewoon de nota's meenemen en in het grote vuur poffen, dan delen ze het daarna uit aan iedereen. Dus niet aan de eigen gezinsleden, maar gewoon aan iedereen die om je heen zit..."

Nog nooit zo mooi Pasen gevierd!

Zij zorgden voor het vuur en de nota's en ik voor de shag. We aten en rookten en iedereen deed mee... familie of niet... gedoopt of niet... ongetrouwen, netjes getrouwen met nog maar één vrouw en nog reëler getrouwen met twee, drie of vier vrouwen. En af en toe liet ik het geroezemoes en gelach even ophouden en dan baden we een beetje. Het duurde bijna twee uur. Toen begon het te regenen en zijn we maar opgehouden.

"Beste Joop", schreef de bisschop.

Voor de statistieken moet ik weten hoeveel volwassenen en kinderen je dit jaar hebt gedoopt. Hoeveel christenen telt de parochie Timeepa? Hoeveel communies heb je uitgereikt? Hoeveel trouwtjes...?

"Beste monseigneur", schreef ik terug.

"Dat weet ik niet, want ik hou het niet zo bij. Het zijn er in ieder geval niet veel, want ik kan er geen kant mee uit." Maar als het nodig is voor de statistiek schrijf dan maar iets op... en ik noemde zo uit het vuistje wat aantallen.

Heerlijk zo'n bisschop, die dan niet kwaad wordt, niet aan blijft dringen en het er ook niet mee eens kan zijn, maar misschien in zijn hart denkt...."Zit misschien wel wat in!"

Ben ik wel een goede geloofsverkondiger?

Volgens de Europese maatstaven zeker niet, want ik doe op kerkelijk gebied bijna niets wat moet en bijna alles wat officieel niet mag.

Toch voel ik me best pastoor... 'herder' betekent dat... en ondanks alle kritiek die mijn oudere collega's zullen hebben en die ik ook best kan

begrijpen, is er niemand die zal kunnen beweren dat deze herder die zich nu zo kiplekker en voldaan voelt na een tournee van drie weken, niet heel veel zorg om zijn schaapjes heeft.

Christendom... verkondiging... parels voor de zwijnen ?

Een beetje wel en een beetje niet. Het is allemaal zo bizar en extreem. Het gaat over waarden die niet met elkaar te vergelijken zijn, met werelden die niet op elkaar aan sluiten.

Nou moet ik ineens aan Kerstmis denken...

Opgedoft en uitgedost met kleren uit de zakken kleding uit Nederland, trokken de mensen met honderden naar het toen nog bouwvallige kerkje zonder deuren en ramen. De drie petromaxlampen en ontelbare fakels maakten het tot een feest van licht en vreugde. Zo begon ik mijn preek ook... tot ik op drie meter afstand voor me een van mijn 'opaatjes' zag zitten die me meestal op zondagmiddag gezelschap hielden.

Hij natuurlijk ook naar de Kerk en wel... in de kleren. Uit de 'oude kleren' had hij een pyjamabroek weten te bemachtigen. Zo een met grote strepen en een geweldige knoop op de gulp. Mijn ogen haakten zich aan hem vast... Bloot bovenlijf, maar met casuarisveren op zijn hoofd en rattentanden om zijn nek. Wel een nog heel schone pyjamabroek met gulp... en door zijn gulp stak fier en parmantig zijn gebogen peniskoker naar buiten.

Mijn preek over licht en vreugde ging de mist in, maar ik heb wel met ze gelachen. Ik bedoel maar...

De christelijke boodschap in deze nauwelijks ontgonnen wereld van de Ekari's in de Mappia. Lijkt een beetje op de pyjamabroek die het niet kan winnen van de peniskoker en dus doen we het alle twee maar.

Ja... en dan moet je dus lachen.

Soms is het goed de regels een beetje aan te passen. Dat geldt voor de mode, maar ook voor de kerkelijke voorschriften. In Obano stond Eduard voor de onmogelijke opgave het paasvuur te ontsteken uit het kletsnatte hout. Volgens de voorschriften uit het ceremonieboek wordt het vuur besprenkeld met wijwater, maar in dit geval werd de kwast gedoopt in petroleum en het deed wonderen.

En als de heilige olie op is, zou de zalving met niveacreme dan niet even werkzaam zijn? Petroleum... voor een prima paasvuur... Nivea-creme... voor een stevig vet kruisje op het voorhoofd. Maar het staat niet in het kerkelijk ceremonieboek.

Brengt me op een gedachte...

Morgen toch eens met Eduard, mijn buurpastoor in Modijo, gaan praten. Wat die nou denkt van het christendom als blijde boodschap...

Pastoorshuis in Timeepa 1969. "Achter het huis op twee en een halve meter van mijn slaapkamer begint de afgrond. Bij de laatste aardverschuiving is er een flink stuk grond en een aantal bomen de diepte in gesleurd..."

Een Blijde Boodschap?

"a-a-a... o-o-o... i-i-i... oe-oe-oe...

"e-e-e... o-o-o... a-a-a..."

In het duistere binnenste van de hut ligt een uitgemergelde zieke vrouw te snakken naar adem. Languit gestrekt op een uit rietblad gevlochten mat kijkt ze met een angstige blik in de dwingende ogen van de man die zich over haar heen buigt. Al wekenlang is ze ziek en met de dag nemen haar krachten af. Haar afgetobd gezicht vertrekt in een grimas wanneer scherpe pijnen door haar buik snijden. Met moeite komt ze soms nog overeind om zich naar de dichte struiken achter de hut te slepen. Dan, als de darmen zijn doorgespoeld en de krampen iets afnemen, schuift ze, zwaar steunend op een stok, de enkele meters terug naar haar rokerig hokje in de hut, waar het vuur de hele dag brandt. Het is stoffig en heet in het hokje, maar de zieke vrouw rilt van uitputting en kou.

Kwade geesten teisteren haar lichaam en putten haar uit. Al vele malen spraken de mannen en vrouwen met haar om te achterhalen waarom de geesten zo boos zijn.

"Heb je taboe's doorbroken? Ben je geweest op plaatsen waar je niet mag komen? Heb je het hout gehakt van de bomen waar onze voorouders zijn begraven? Heb je mogelijk kwade woorden gesproken bij de hut van de man die onlangs is gestorven...?"

Alle mogelijkheden worden afgetast, maar niets kan de verklaring geven van deze onbegrepen martelingen door de kwade eniaa. Ook de medicijnen die ze van de patoge heeft gekregen maken geen einde aan de snijdende krampen. Het zijn de geesten die kwaad willen en daar is zelfs zijn medicijn niet tegen opgewassen.

"We moeten de geesten verdrijven", zeiden de ouden en nu zat een van hen bij haar in de hut en prevelde met zachte maar indringende stem de formules die de geesten gunstig zouden stemmen.

"A-a-a... oe-oe-oe... e-e... e-e..."

Met zijn handen tastend boven het lichaam van de vrouw spreekt de oude zonder op te houden de geheime formules van het 'kamu-tai', het bezweringsritueel dat de geesten mild kan stemmen. Zwijgend zaten de anderen mannen en vrouwen om het tweetal.

Er hangt een waas van mysterie en geheimzinnigheid om de uitgeput liggende vrouw en de imposante oude die, gehurkt naast het uitgemergelde lichaam zijn handen beweegt en in staccato ritme de formules uitstoot.

"Zeg me wat die klanken betekenen", had Eduard bij herhaling gevraagd aan het dorps hoofd in Modijo.

"Ik zal het je vertellen, omdat je mijn vriend bent, maar beloof me dat je het aan niemand zult vertellen..." en eindelijk, nadat hij zorgvuldig gecontroleerd had of iemand kon meeluisteren, gaf de oude man enkele geheimen prijs en noemde een aantal formules die de vorm hadden van een bezwering of 'gebed'. Alleen de klinkers werden tijdens het ritueel in vermeerdering uitgesproken, zodat het een soort geheimtaal werd. "Loop even met me mee", zei Eduard tegen me toen ik met hem langs de hutten van het 'Auki-dorp' Modijo liep. Verderop ligt een doodzieke vrouw. Ik wil even kijken hoe het met haar is..."

Bij de hut lijkt alles in diepe rust. Is er niemand thuis? Maar in de stilte horen we het doordringende eentonige staccato-geprevel...

"Kamu tai...", zegt Eduard en met de wijsvinger op zijn lippen gebaart hij me om stil te zijn. Hier horen we niet bij. "Kamu tai is het aanroepen van de duivel", zeiden de oude missionarissen en dus werd het verboden aan ieder die sympathiseerde met de godsdienst die de patoge verkondigde. Geen wonder dat ze het voor ons verborgen houden, want ze weten dat we het niet willen hebben. Geef ze maar eens ongelijk. Als je doet wat niet mag, dan doe je het toch in het verborgen?

Nu vele jaren later trekken Eduard en ik naar Rapádaba in het dal tussen de bergen. Waar beter kunnen we de sfeer en het klimaat terugroepen van de mensen en het gebied waar wij samen een aantal jaren werkten? Eduard woonde in Modijo en ik - gescheiden door twee gigantische bergkammen - was op een moordende dagafstand zijn buurman in Timeepa.

Nu we beiden afstand hebben genomen van wat we dertig jaar geleden dachten, zeiden en deden, stellen we ons weer die cruciale vraag: wat te denken van het Christendom als 'Blijde Boodschap'? Werd en wordt het door de Ekari's ook als een echte blijde boodschap ervaren....?

We zijn door al die jaren wat wijzer en voorzichtiger geworden en hebben ons antwoord niet zo maar klaar. Heel veel Ekari-mannen en -vrouwen hebben zich inmiddels bij de christelijke Kerk aangesloten. Ook zijn er op diverse plaatsen al lokale leiders uit de eigen stam die de jonge kerkelijke Ekari-gemeenschappen leiden. In deze tijd waarin vanuit andere delen van Indonesië ook de Islam als grote godsdienst haar weg vindt in Irian Jaya, is de nog steeds toenemende belangstelling voor de Kerk van Christus geen vanzelfsprekende zaak. Op de een of andere manier is er ondanks al die culturele vreemdheid toch een snaar gaan trillen waarvoor het Ekari-oor erg gevoelig is.

"Ik vermoed dat veel van wat wij hen hebben 'verkondigd' het ene oor in en het andere oor is uitgegaan", denkt Eduard hardop. "Vandaar ook je onvrede in Timeepa wanneer je je gebonden voelde aan traditionele geloofswaarheden en vormen. Dat hele verhaal wat wij hen brachten, paste niet in hun cultuur. Je weet dat ze oorspronkelijk niets wisten van één God die de Schepper van alles is. Volgens henzelf is hun hele wereldje overkoepeld door een hele horde eniaa's, goede zowel als kwade geesten. Waar het in het leven om gaat is juist die kwade geesten op een afstand te houden of ze gunstig te stemmen of ze te verjagen. Daar had men allerlei rituelen voor. Voor de goede geesten had men weinig belangstelling, want die doen je toch geen kwaad. Dat laatste vind ik typerend voor de Ekari's."

Door onze verkondiging van 'Ibo kidi', de ene Grote, de God, is heel geleidelijk het besef doorgedrongen dat boven die plaatselijke en situatie-gebonden wereld van kwade en goede geesten een hogere Macht staat, die je niet met 'kamu-tai', met rituelen en dergelijke kunt manipuleren. Maar tot die hogere Macht kun je je wel richten voor gewone alledaagse levensproblemen. Kennelijk is er de behoefte om je te onttrekken aan dat hele web van geesten die in dit ondermaanse alles lijken te bepalen. Bij de Ekari's leeft er een verlangen naar het andere, naar iemand of iets dat net verder gaat dan het kringetje waarin ze op alle dagen van de maanmaand ronddraaien. Wat dat 'iets of iemand' is, is voor hen zelf ook niet duidelijk. Het is niet alleen maar spiritueel of alleen maar materieel, maar dat spirituele en materiële gaat samen. Het heeft alles te maken met het verhaal van Saodekigi dat je hebt verteld

en met de verwachtingen die ze blijven houden. Die 'schatten van het zusje' waar je over hebt geschreven, moet je heel serieus, maar ook heel ruim nemen.

Dit verlangen naar meer, naar beter, naar hoger, naar machtiger of hoe je het ook wilt noemen, is door hen niet helder doorgedacht. Het blijft een onbestemd verlangen, dat diffuus en duidend is en waar ze zelfs geen woorden voor hebben in de eigen taal. Wij hebben daar maar het woord 'Ibo kidi' voor gegeven, de Grote... de Machtige, die boven alles staat. Hij is er en woont ergens. Je kunt er het woord hemel aan geven, maar dat is bij ons al zo'n afgekloven woord dat het eerder irritatie oproept dan verlangen.

"Weet je hoe wij aan het Ekari-woord voor 'hemel' kwamen?" vraagt Eduard, want hij was indertijd de 'taaldeskundige'. Toen de Peul eens een oude man, die op sterven lag, doopte, zei de man: "Nu ga ik naar de enaida... de plek waar het goed is. Daarmee gaf hij de Peul een woord voor 'hemel'. Stilzwijgend drukte de man daarmee tevens uit dat het leven toch maar een moeizaam gedoe was geweest. Woorden als Ibo kidi en Enaida zijn door de Ekari's dan ook probleemloos en herkenbaar opgepikt.

"Dus toch een Blijde Boodschap?"

Zittend in het dal bij Rapádaba kijken we weer over de bomen tot beneden aan de zilveren bergstroom en behoedzaam halen we ons de wereld van de Ekari's op afstand terug. Bij alle kritische blikken die we op ons werk en leven richten, mag het ook wel eens gezegd worden... toch wel een blijde boodschap! Door de verkondiging van de missionarissen zijn de grenzen van de Ekariwereld in alle opzichten overschreden en opengetrokken.. Er is hen een perspectief geopend naar de toekomst en naar een nieuwe vorm van samen leven. Dat is het 'bevrijdende' van de verkondiging geweest. Het wereldje van de Ekari's was een klein en gesloten wereldje. Overal kleine familiegroepen, die nogal vijandig tegenover elkaar stonden; vrouwen, schelpen en dergelijke moesten bewaakt worden. Er was vooral dreiging en gevaar. Het nieuwe element dat we er in brachten was liefde, openheid en saamhorigheid. Zeker dat was een blijde en bevrijdende boodschap...!

Niet dat het allemaal zo welkom was wat we brachten...

In de kruinen van de bomen van het dal horen we de goedkeuring van de ouden. Ook voor hen is het dal groter geworden. Voor de Ekari is alles welkom wat hun wereld verruimt, maar zonder schaamte durven ze daarbij altijd de vraag te stellen: Word ik er (materieel) beter van? En als ze er dan wat in zien, gaan ze er voor...

"Nou ja...", horen we de stemmen van de schimmen uit het verleden. Er zijn toch ook wel zaken waar we moeite mee houden. Een gedoopte man mocht niet meer verschillende vrouwen 'kopen'. En jullie vonden het niet goed als een gedoopt meisje als tweede of derde vrouw werd uitgehuwelijkt. Maar wat misschien wel het moeilijkste was, is dat jullie ons voorhielden dat mannen en vrouwen gelijkwaardig zijn en dat de man z'n vrouw dus niet langer als een bezit kan beschouwen.

"En dat we niet meer mogen stelen...!" roept er een uit de verte...

"Dat ze moeite hebben met het begrip 'stelen', is niet zo vreemd", gaat Eduard er op door. De achterliggende gedachte is: ieder moet maar over z'n eigen bezittingen - dus ook z'n vrouw(en) - waken.

"Daar kwam ik achter in de eerste jaren in Modijo." Vaak hing ik in de namiddag een paar handdoeken te drogen aan de waslijn achter het huis. Ik miste er nogal eens eentje. Op een gegeven moment ontdekte ik dat ze tijdens het avondgebed om vijf uur werden gestolen. Toen ik de dief op heterdaad betrapt - ik was stilletjes uit de gebedsdienst gegaan en achter het huis gaan kijken - begon de man te brullen van het lachen en zei: "Wie laat z'n spullen nou zo onbeheerd achter?"

Een herkenbaar geval, vind ik, waar ik de ervaring van mijn eigen vrouw naast kan leggen. In Enarotali kwamen de missionarissen van de andere posten regelmatig bij elkaar. De enige keer dat je de wat betere kleren aantrok. Jan uit Bidogai had voor de gelegenheid zijn enige mooie overhemd aangetrokken, dat door de zuster eens mooi gewassen en gestreken zou worden.

"Hebben jullie mijn shirt ergens gezien?" vroeg Jan die zijn beste spullen al een paar dagen miste.

"We hebben het gewassen en het hing aan de lijn..."

Tijdens de zondagsdienst in de kerk stootte Elly Jan aan.

"Is dat soms jouw overhemd?" en ze wees naar het kleurige frisse shirt waarmee een Ekari-knul op de bank voor haar zich had gekleed.

"Ja...", knikte Jan. Na de dienst vroeg Jan hem waar hij het vandaan had. "Gewoon gepakt..." zei de jongen. "Er was niemand dus kon ik het zo meenemen." Geen enkel gevoel van schuld! Stelen is geen stelen zolang je niet gesnapt wordt. Gewoon een kwestie van op je eigen spullen letten."

Zo doorpratend en denkend, realiseer ik me dat Eduard zich - meer dan ik zelf - een 'policy' had eigen gemaakt waar het ging om zijn plaats als westerling in deze vreemde cultuur.

"Dat heb ik van meet af voor mijzelf geformuleerd als 'de kunst leren om in een vreemde cultuur op je kop te gaan staan'. Daarmee bedoel ik: met andere ogen leren kijken en dus je meegebrachte 'bagage' tussen haakjes leren plaatsen. Ik zal je een heel concreet voorbeeld noemen uit mijn beginjaren.

Eén van de eerste missionarissen aan de Wisselmeren had indertijd een soort catechismus gemaakt voor de Ekari's met 500 vragen en antwoorden. Ik durf gewoon niet te zeggen wat voor 'waarheden' daar in stonden, maar laat ik je alleen zeggen, dat ik er mijn eigen geloof helemaal niet in herkende. Op de eerste vergadering van missionarissen bracht ik dit ter sprake. Tot mijn stomme verbazing kreeg ik de hele meute over me heen, op één na, bisschop Staverman. Die bood aan om met mij mee te gaan naar Modijo en het thema catechese eens grondig te bekijken. Eén van de ergerniswekkende vragen in die 'catechismus' was: "Wat is de CAMA?" Antwoord: "een leugenachtige godsdienst." Staverman was het grondig met me eens dat je de mensen dit soort 'geloofsverkoondiging' niet door de strot mocht duwen. Dus... weg met die catechismus! "Maar wat moest je dan? Wat hield je ze dan wel voor?"

"Kijken en luisteren..."

Heel concreet. Kamu-tai aan gedoopten was in de Wisselmeren door de roomse prediker streng verboden. Dat was doodzonde! Op een keer kwam ik op tournee in een kampong, waar ik 's avonds, terwijl iedereen in z'n hut was, nog wat rondliep. Plots hoor ik het eentonig gemurmel in een hut. Een oude man bleek geroepen te zijn om de boze geesten uit een zieke te verjagen (kamu-tai) Maar toen ik mijn kop door de opening

stak, stopte men onmiddellijk met het ritueel, want dat was verboden door de vroegere pastoor. Ik heb toen gezegd: "Ga er maar mee door!" Thuis gekomen bleek in de week daarop een oud dorpshoofd zwaar ziek te zijn. Hij was een trouwe kerkganger, maar was door mijn voorganger niet gedoopt omdat hij drie vrouwen had. Ik ben er naar toe gegaan en vond dat de man stervende was. Toen heb ik hem in zijn hut gedoopt. Laat nu de man tien dagen later met een stralend gezicht mijn huis binnen stappen en zeggen: jouw doopwater heeft me goed gedaan. Hij voegde er meteen aan toe, dat hij nu ook de communie op zondagen wilde ontvangen. Het gesprek ging toen over nog wat onderricht te ontvangen en wat te doen met zijn drie vrouwen? Tot mijn stomme verbazing drukte hij toen de toppen van zijn linker wijsvinger en duim tegen elkaar en liet z'n rechter wijsvinger in de gemaakte rondte op en neer gaan, zeggend: "Dat doen we al lang niet meer."

Op de zondag dat hij voor het eerst ter communie zou gaan, kwam hij niet opdagen. Maar onder het gezongen: 'Heer, ontferm U over ons', ging de kerkdeur open en liep de oude baas, gekleed in een zwarte pandjesjas (uit de zak tweedehandskleding gehaald) en peniskoker, de kerk binnen, z'n drie vrouwen aan een lang touw gebonden, voorttrekkend tot voor het altaar. Daar werden de drie losgemaakt en aangeboden als doopkandidaten. De enige die grote moeite had om niet te gaan brullen van het lachen, was ik; de anderen vonden het kennelijk een indrukwekkend moment!

Van diezelfde oude baas heb ik naderhand veel plezier gehad. Soms stond hij tijdens de preek op en zei dan:

"Ik zal wel duidelijk maken wat je bedoelt."

Toen er een keer een kwestie in Modjo was over een tweede vrouw van een gedoopte, sprak ik daarover tijdens de zondagse dienst. De oude kwam tijdens de preek tussen beiden en zei:

"De pastoor bedoelt dat alle mannen maar één pik hebben en voor de gedoopten is die maar voor één vrouw!"

Met deze voorbeelden wil ik maar zeggen: al dat verbieden haalt niks uit en je komt er dan zelf niet achter wat deze mensen denken. Ik heb er zo mijn eigen opvattingen over. Ook in de oude Kerk heeft het gewemeld van de 'ketterijen', maar het wordt op de duur, wanneer er meer

inzicht is gegroeid, weer recht getrokken.

Het christendom heeft aan de Ekari's iets te bieden dat een antwoord kan geven op hun heilsverwachting. Zo ver als we kunnen terugkijken in hun geschiedenis leven de Ekari's met een verwachting dat ze het beter zullen krijgen en dat 'de schatten van het zusje' hen zullen worden toegeworpen. Ze leven met de verwachting van het komende heil. Dat kan soms hele concrete vormen aannemen. In de Mappia was een kleine groep van mening dat binnen heel korte tijd in hun dorp een ziekenhuis en allerlei materiële voorzieningen uit 'het Westen' hen zou toevallen. Dit soort verwachtingen zijn extreem, maar de betekenis van hun woord 'ajii tai', (heilsverwachting) gaat in de richting van: op een of andere manier voort blijven leven na de dood. Maar wat men daar nu precies van verwachtte... daar kwam je niet achter. Ik had altijd het vermoeden dat hun materiële belangstelling hen belette om daarover dieper na te denken.

"En of het christendom onder de Ekari's toekomst heeft...?"

Je kunt je afvragen wat de toekomst van het christendom bij ons in het Westen is. Nog moeilijker vinden we het om daarover iets zinnigs te zeggen waar het over de Ekari's gaat. Beiden kennen we heel wat ouderen en jongeren die heel blij waren met onze 'godsdienst', omdat die bevrijdend werkte.

"Veel zal afhangen", beëindigt Eduard ons gesprek "van hoe de materiële voorziening zich zal ontwikkelen. De Ekari is daar erg gevoelig voor en zou om die reden z'n godsdienst wel eens aan de kant kunnen zetten. Maar dat zijn maar vermoedens... koffie-dik kijken!"

En zo verlaten we de berg en het dal waar we in rondstruinden en kwistig strooiden met evangelische parels en blijde boodschapjes. Soms stopten ze die in hun draagnet om mee te nemen voor het leven onderweg. Soms ook verdween het als goedbedoelde maar ongewenste en onbegrepen ballast die ze dan maar in de struiken kieperden...

"Als je er maar bent..."

"Tuanni...."

Uit de hoek van de kamer klinkt een bekende stem. Vertrouwd... liefkozend bijna probeert hij mijn aandacht te trekken...: "Tuanni...!" Er spreekt een ondertoon van sympathie en genegenheid in dat ene woord. Maar de tuanni hoort niets...

Het gebeurt niet vaak dat ik om negen uur 's morgens al met de Bijbel in mijn handen zit. Vandaag wel!

Niet vanuit de behoefte naar godsdienstige honger.... - dat zou overigens geen kwaad kunnen - maar 'er moet gewerkt worden'.

Elke maand komen uit alle dorpen de catechisten voor een driedaagse cursus hier in mijn huis. Tijdens die dagen probeer ik ze dan wat 'denkstof' mee te geven voor gesprekken en onderrichtingen in hun eigen dorp. Daar komt geen hoogdravende theologie of diepgaande bijbelkennis aan te pas. Wel is het elke maand opnieuw zoeken naar een geschikt thema dat bij hen en hun mensen aan slaat. Meestal kom ik terecht bij een verhaal uit het Oude Testament. De afstand tussen de cultuur van het oude Joodse volk en die van de Ekari's voelt minder groot aan. Dan zie ik ze glunderen van herkenning als ze die hele oude bijbelverhalen horen.... De gewiektheid van de Joodse vaders die zelfs God te slim af willen zijn, vinden ze prachtig... Een beetje hun eigen verhaal.

Voor de komende cursusdagen heb ik weer een oudtestamenteel thema gekozen: Hoe de aartsvader Abraham door Jahweh werd opgeroepen om zijn land en veiligheid, zijn hele hebben en houden, achter te laten om op zoek te gaan naar een nieuw land dat God hem had beloofd.

Ik lees de passage nog eens door:

'De Heer zei tegen Abraham:

Verlaat je land, je stam, je familie,
ga naar het land dat ik je wijs.

Ik maak je stamvader van een groot volk.

ik zal je voorspoed geven;

met eerbied zullen de mensen over je spreken....' (Gen.12)

Met dit verhaal kunnen ze wat, denk ik.

Was dit ook niet een beetje het verhaal van de overgrootvader van Auki. Hij was de ruzie zat en trok met zijn clan weg, dagen verderop naar de Mappia. Dat zal me wat onrust gegeven hebben, want dat doe je niet zo maar. Het moet hem heel wat overtuigingskracht gekost hebben om zijn mensen mee te krijgen op de weg naar een onzekere toekomst. Zoals altijd waren er voor- en tegenstanders bij zo'n radicaal plan. Zoiets moet er bij Abraham ook zijn geweest. De belevenissen van Auki kent iedereen hier en het verhaal van Abraham die wegtrekt zullen ze zeker herkennen...

Het thema is goed..., maar toch sla ik met een zucht mijn boeken dicht... Het lukt niet... meestal wordt ik zelf enthousiast als ik voel dat we op een raakvlak zitten waar twee culturen aansluiten, maar nu bij de voorbereiding is het nog droge, dorre kost. Ik kan niet warm draaien en mis het leven en de spirit die ik normaal heb. Als er geen vonken overslaan, kan ik wel ophouden.... Morgen misschien, als de inspiratie en bezieling er weer zijn.

Ik zucht en kom overeind...

"Tuanni..."

Pas nu dringt het tot me door. In de hoek van de kamer zit Tipeirajaawi rustig te wachten en te kijken.

Hoe lang zit hij hier al? De oude man heeft geen functies meer. Hij hoeft zich niet meer waar te maken en zijn vrouw en gezinsleden zorgen er trouw voor dat het hem aan niets ontbreekt. Elke morgen en avond poffen ze de warme nota's voor hem en in zijn draagnet bewaart hij altijd wel een 'lunchpakketje' voor onderweg.

Bijna dagelijks stapt de oude man even bij me binnen... kijkt of ik thuis ben en gaat dan op z'n gemak in een hoek zitten roken. Hij stoort me totaal niet... Trouwens, iedereen loopt hier zo maar binnen, zwijgt, luistert of praat en gaat dan weer even stil en onaangekondigd weg, zoals ze gekomen zijn. Geheimen hebben ze weinig voor elkaar en als ze per se alleen met me willen praten, dan zeggen ze dat hardop zodat anderen zich nonchalant terug kunnen trekken.

"Tuanni..."

We zijn alleen in de kamer met de buitendeur wijd open. Don is in de keuken bezig...

"Je blijft toch bij ons wonen, hè?"

Zijn toon is hartelijk en bezorgd.

"Waarom vraag je dat, Tipeirajaawi?"

"Ik zit hier al een hele poos maar je zegt niets... Je kijkt ook niet blij... Gisteren was ik bij je en toen zei je ook al niets. Zo ben je al een paar dagen... Ik heb het aan Don gevraagd en ook hij zegt dat je stil bent. Je lach is verdwenen en soms lijkt het of je boos bent. Niet echt boos zoals wanneer mensen ruzie maken, maar boos zonder woorden.... Soms ben ik bang dat je misschien bij ons weg wil gaan...

Zeg me... je blijft toch bij ons wonen, hè?"

Zijn zachte woorden slaan me even dicht. Ik kijk hem alleen maar aan en weet niets te zeggen. Wat voelt hij wel... wat voelt hij niet...? Hij is echt bezorgd...dat is duidelijk! Met niemand heb ik er over gepraat. Ik zou ook niet weten met wie je hierover zou kunnen praten, maar het is waar.... ik zit in een dip... al dagen lang.

"Heb je zin om een stukje met me de berg op te gaan?" vraag ik hem. Hij knikt en staat al klaar met in de ene hand een stok en in de andere zijn pijl en boog.

"Don, we gaan een uurtje naar Rapádaba", roep ik naar de keuken. Snel kruipt Don uit het deurgat en zwaait opgelucht als we met z'n tweetjes het erf af lopen.... Ook Don voelt dat het niet lekker zit en weet dat even rustig zitten en denken op m'n plekje bij de eik op de berg vaak een keerpunt betekent.

Langzaam klimmen we naar boven. De oude man met het gemak van een aftandse klipgeit, ik zelf met de kracht van gezonde spieren. Meestal wachten de Ekari's geduldig op me wanneer ik achter raak omdat ik hun tempo niet bij kan houden. Maar dit keer zijn de rollen omgedraaid en moet ik af en toe inhouden om de oude baas niet te ver achter me te laten. Met het klimmen der jaren wordt zijn tred trager en trager...

Op mijn vertrouwde plekje op de berg gaan we bij de eik zitten. Ik weet niet hoe te beginnen. Hoe graag zou ik hem willen vertellen wat er allemaal achter mijn lach en opwekkende woorden verborgen ligt.

Ik zou hem willen vertellen van mijn verveling soms en ongeduld... over hoe moeizaam het is om elke dag opnieuw te blijven motiveren en stimuleren... waarom de mensen toch zo traag reageren en pas na heel lang aandringen bereid zijn om te doen wat ik van ze vraag.

Soms vraag ik me af wat ik hier eigenlijk kom doen?

Wat voor zin het heeft en hoe ik me ondanks alle vriendelijkheid een buitenstaander voel. Ik zou hem willen vertellen van mijn eenzaamheid, die mijn idealen en inzet kapot vreet. Over hoe aardig iedereen meestal is en vriendelijk lachend een praatje probeert te maken over de varkens, de tuin, de vrouwen, de kinderen en over al die gewone dingen die binnen hun horizon liggen. Maar tegelijkertijd ook hoe ik een dieper gesprek mis, hoe ik ook wel eens wil praten over dingen die me ècht bezig houden, over de zin van het leven, over wat er zich elders op de wereld afspeelt, over een goed boek of over het genot dat je kunt beleven aan een mooi stuk muziek of een schilderij. Het is hier 'geestelijk' allemaal zo arm... zo schraal... Ik zou met hem willen praten over mijn innerlijke gevechten en vooral over die verrekte eenzaamheid zonder een vrouw naast je die je begrijpt en die voelt wat jij ook voelt; over de echte liefde tussen man en vrouw waar ik zo naar hunker. Maar hoe kan ik hem dat duidelijk maken... Daar begrijpen ze toch allemaal niets van....

"Nee, Tipeirajaawi, ik ga niet weg.

Ik blijf voorlopig nog bij jullie, maar je hebt gelijk. Al vele dagen kan ik niet meer lachen. Mijn lach en vrolijke woorden zitten opgesloten in mijn buik. Ik ga niet weg, maar soms twijfel ik, want ik weet niet waarom ik hier blijf..."

Het antwoord van Tipeirajaawi blijft uit en samen kijken we zwijgend over het stille groene dal voor ons.

"Maar," begint hij tenslotte, " we luisteren toch naar wat je vertelt over Ibo kidi." We zijn blij dat je guru's hebt laten komen die onze kinderen leren wat in de boeken staat. We zijn blij dat je ons helpt als we ziek zijn en dat er nu een verpleger is gekomen die elke dag medicijnen geeft. We zijn blij om al die nieuwe dingen die je laat komen met het vliegtuig en om wat je betaalt voor het werk dat wij doen. Komen we soms niet graag bij je om te luisteren en te praten en verhalen te vertellen?

Je ziet toch hoe elke avond je kamer vol zit met mannen, vrouwen en kinderen die het leuk vinden om bij je te zitten onder het licht van de lamp?"

Het is het bekende verhaal dat me elke keer wordt verteld. Ze waarde- ren wat je hier doet en ze vinden dat ze er met de komst van de pastoor op vooruit zijn gegaan, maar is het niet zoals de Peul ooit zei : 'Meer dan ergens anders willen ze de pastoor... alleen maar om de smeer'?

Toch heb je ongelijk, Peul, denk ik. Het gaat vaak om de smeer, maar toch is er méér....

"Maar, oude vriend," geef ik aarzelend antwoord "er zijn nu toch guru's en er is een verpleger op de gezondheidspost. Het vliegveld is klaar en de Cessna komt ook als ik op tournee ben. De guru's op school en jul- lie eigen tukangs van Timeepa kunnen het allemaal zelf regelen. Ik ver- tel jullie over de bemesting van je tuingrond, maar jullie moeten het zelf doen. Jullie weten veel meer van het planten van nota's dan ik. En maken de tukangs niet zelf al met gaten en pennen de balken voor de nieuwe huizen? Ook dat kunnen zij beter dan ik. Vind je het nu echt nog nodig dat ik hier blijf?"

Tipeirajaawi is het er niet mee eens.

"Ah tuanni, je weet toch ook wel dat ze, als jij er niet bent, aan andere dingen denken. Als jij niet op let, laten de guru's onze kinderen voor hen in de tuin werken. Jij betaalt hen en verkoopt hen de barang uit het vliegtuig. Als jij er niet bent is het anders. Als jij er niet bent dan wordt het weer als vroeger en hebben we elke dag veel tijd nodig om de per- kara's op te lossen."

Een beetje gelijk heeft de man wel. Natuurlijk is mijn aanwezigheid bij hen zinvol en komt er langzamerhand - maar voor mij veel te langzaam - enige vooruitgang, gewoon omdat ik er ben, maar vertel hem maar eens dat het probleem dieper zit en dat ik de eenzaamheid eigenlijk niet aan kan.

Misschien voelt hij me toch beter aan dan ik denk...

"Maar waarom koop je je dan geen vrouw?"

Er zijn hier vrouwen voor je en als je dat liever hebt zijn er toch ook blanke vrouwen die je in je huis kunt laten wonen..."

En dan hoor ik mezelf onbegrijpelijk antwoorden:

"Nee, Tipeirajaawi, ik heb Ibo kidi beloofd dat ik er alleen voor Hem ben en dat ik daarom geen vrouw zal nemen."

Hij staart me aan en weet hier niets op te zeggen. De oude man snapt daar helemaal niets van en ik moet bekennen dat ik er zelf ook helemaal geen raad meer mee weet. "Zalig zij die ongehuwd blijven omwille van het Rijk der hemelen", maar hierover heb ik in de donkere nachten toch menige discussie met mijn Schepper. En tot nu toe heeft die discussie nog geen oplossing gebracht.

Meewarig schudt Tipeirajaawi zijn grijze hoofd.

"Tuanni, als jij op tournee bent of bent weggevloden met het vliegtuig, dan zit ik hier en wacht ik tot je terug komt. En wanneer je er weer bent kom ik snel van mijn huis daarboven tegen de berg om je te zien. Dan is het goed... als je er maar bent..."

"En nu ga ik naar mijn hut", zegt de oude. Hij staat op en verdwijnt tussen de struiken....

"Als je er maar bent....als je er maar bent..." hoor ik hem zacht in zichzelf napraten.

"Rapádaba...?"

"Misschien heb je met die paar woorden: 'als je er maar bent' toch een antwoord gegeven..." Hoe groot de afstand ook is en hoe verschillend we ook denken, toch is er in de loop der jaren iets gegroeid met de mensen hier, dat verder gaat dan 'de smeer', maar dat te maken heeft met vriendschap... met gewoon blij zijn omdat je er bent... Ook al begrijpen we elkaar lang niet in alles... ze hebben me hier geaccepteerd als mens, als man, als iemand die bij hen is komen wonen en nu bij hen hoort. Eens werd me gevraagd om een paar maanden de pastoor in Dijai te vervangen.... Het is de grootste flop geweest in al deze jaren. Op het in de hoogte gelegen huisje, ver van de hutten en de mensen gierde de eenzaamheid me de oren uit. Nooit heb ik me ergens ongelukkiger gevoeld. De mensen kwamen braaf naar de kerk en behandelden me met eerbied en respect, maar... ik kende niemand van hen... Ik had niets met ze en voor die twee maanden loonde het ook niet om contact met ze te gaan zoeken. Voor hen was ik geen mens, maar gewoon een blanke pastoor...

een vreemde met wie ze niets deelden. Ik kan alleen maar pastoor zijn, wanneer ik mens met de mensen ben....

Ik praat er eens over met Fons, mijn medebroeder-antropoloog, die aan de Wisselmeren pastoor was tijdens de Obano-oorlog. De voorbeelden uit het verleden spreken hun eigen taal, vindt hij. Waarom was Tillemans indertijd de grote figuur? Waarom stelde Auki op hem zijn vertrouwen en niet op de anderen van de expeditie die in onze ogen 'belangrijker' waren? Het heeft te maken met je persoonlijkheid... met 'klikken' tussen mensen en met het ervaren van elkaar dat je te doen hebt met mensen die je serieus nemen.

"Het apostolaat van de aanwezigheid" noemden we dat.

Wat we deden was belangrijk, maar misschien was nog belangrijker wie we als personen, als mensen waren. Wanneer we er langere tijd woonden, was het vaak al goed 'als we er maar waren...' Je ziet dat ook bij anderen, bij goedwillende broeders die er niet in kwamen, omdat ze net dat 'het' misten dat hen voor de Ekari's als mens herkenbaar maakte.

Maar ook bij de vele anderen die het wel hadden, zoals Smitje, die na jaren de fakkel van Tillemans in Modijo overnam en "in korte tijd met zijn eenvoudig en opgeruimd karakter de harten van het grootste deel van de Mappia-mensen heeft veroverd."

Nog een ander element speelt een grote rol.

Henk Smits kreeg ooit van Auki te horen "dat de Mappianen generaties tevoren uit Tage afkomstig waren. Vanwege voortdurende ruzies en ordeloosheid waren ze naar het westen weggetrokken. Zij wilden in vrede leven. Er was en is veel rivaliteit tussen de groepen en Ekari-clans. De Ekari-maatschappij wordt gekenmerkt door gebrek aan centrale gezagsstructuren. Het gezag - als daar al sprake van kan zijn - van bepaalde figuren (kepala's, tonowido) is vrijwel altijd beperkt tot een kleine directe groep van bloed- of huwelijksverwanten. De keuze die door de gezaghebbende 'leidende figuur' in zo'n groep gemaakt wordt ten aanzien van het accepteren of afwijzen van vernieuwende elementen heeft meestal slechts een beperkte invloed die niet verder gaat dan zijn eigen directe omgeving."

De Ekari-wereld kent slechts weinig echte leiders.

De Ekari's willen vrede, maar tegelijkertijd ervaren ze dat ze zonder hulp van buiten en zonder bredere gezagsculturen nooit vrede in eigen kring zullen bereiken. Dat was wellicht de uiteindelijke motivatie van Auki, één van de weinige geboren leiders, om de vreemdelingen binnen te halen. Misschien zouden zij met hun macht de vrede kunnen opleggen. Misschien hadden zij het gezag dat hen in de eigen Ekari-kring ontbrak.

"Ik zat in Epouto", vertelt Fons een voorbeeld uit zijn eigen Wisselmeren-ervaring. "Als we dan zo eens in de 14 dagen naar Enarotali moesten, liep ik mopperend naar Wotai: 'Waarom kunnen jullie ook niet zo'n fatsoenlijk pad aanleggen als in Epouto. Vinden jullie dat ook niet veel prettiger?' Na enkele maanden was het zover. Mensen kwamen vragen: 'Wanneer beginnen we daarmee?' Waarop ik zei dat het niet mijn zaak was, maar iets van hen zelf. 'Maar wij kunnen dat niet', was het antwoord. Blijkbaar bedoelden ze niet het 'technisch niet-kunnen', maar organisatorisch niet bij machte zijn: gebrek aan bredere gezagsstructuur, hetgeen iedere vorm van samenwerking onmogelijk maakt. Met hun instemming gaf ik dit door aan de HPB (De Haan), die hoogst verbaasd was dat juist uit die hoek die niet hoog stond aangeschreven, de vraag naar een weg kwam. Onder leiding van de bestuurs-assistent is in zes weken de eerste officiële weg aan de Wisselmeren aangelegd. Vanaf die tijd konden we de 2.7 km. van Wotai naar Epouto droogvoets in 35 minuten afleggen, waar daarvoor 65 minuten met springen en al struikelend als een redelijke tijd gold."

Gebrek aan gezagvolle figuren... misschien bedoelde Tipeirajaawi dat ook met zijn : 'als je er maar bent...'

Een duizendpoot was ik:

pastoor... dokter... boer... rechter... raadsman... onderwijzer... manager... winkelier... aannemer en weet ik wat al niet meer...!

Geaccepteerd als duizendpoot...

vanwege dat beetje meer algemene kennis die zij niet hadden,
vanwege misschien de vriendelijke woorden zonder bijbedoelingen,

vanwege het hart dat voor hen zichtbaar op de goede plaats zat, maar misschien vooral vanwege het 'gezag' dat ik invulde waar dat in de eigen Ekari-kring te veel ontbrak.

Fons verwoordt wat ik zelf in de praktijk aanvoelde, toen... tijdens die woelige weken in Timeepa.

Op een gewone zonnige dag wandel ik langs de tuinen. Vanmorgen zag ik een aantal vrouwen met kinderen langs mijn huis op weg gaan. Hier waren ze aan het werk en plantten ze de afgeplukte nota-loten in de pas aangelegde bedden. Uit de oude bedden groeven ze de knollen voor het dagelijks maal voor vanavond.

"Kojaa patoge!"

Zoals altijd groetten ze me vriendelijk wanneer ik hen in hun tuin op zocht, maar vandaag klinkt het anders... De spontane blijheid ontbreekt. Er is iets... er hangt een bedrukte sfeer. Het lijkt alsof de vrouwen op hun hoede zijn. Het draagnet met daarin de slapende baby blijft onder het werk op de schouder en niet zoals meestal in een schaduwrijke hoek onder een boom. Het vrolijk gekwetter waarmee ze converseerden met de vrouwen in de naburige tuin ontbreekt.

"Is er wat, Ursula?" vraag ik aan een van hen.

"Er is niets, patoge", is het korte antwoord.

Kennelijk geen zin in een praatje blijft ze voorover gebogen aan het werk. Af en toe recht ze haar rug en tuurt over de begroeide berghellingen.

Er broeide wat... Terug in huis zocht ik Don op die met vrouw en kinderen rond het vuur in de keukenhut zat.

"Er is ruzie, pastoor en heel erg dit keer.

De mensen zijn bang voor elkaar en sommigen praatten er over om hun huis in de kampong af te breken en ver weg bij hun tuin op de berghelling een nieuw huis te bouwen."

Meestal raak ik niet erg onder de indruk wanneer er ergens weer een rel los barst. Even een dagje veel geschreeuw en gewaitai en dan vinden ze mekaar wel weer. Maar als dit soort dreigementen van verhuizen en wegtrekken worden geuit, dan is het menens. Ook het gezicht van Don staat bezorgd.

"Als het waar is dat sommigen weer op de berghelling willen gaan wonen, dan moet het wel ernstig zijn, Don.

Wat is er gebeurd?"

Na wat trekken komt het verhaal er uit...

Wenkame Petege heeft twee weken geleden ruzie gemaakt met iemand van de Tebai -clan. Waarom is niet zo duidelijk, maar de ruzie is goed uit de hand gelopen en er zijn klappen uitgedeeld met een hakmes. De Tebai-vent is gewond aan zijn arm en zijn been. Dat was het begin van een reeks voorvallen. Nabij de tuin van een Petege werd een groot varken gepijld. Na een paar dagen werd weer wraak genomen en ging er een pijlschot door een Tebai-varken. De Petege familie is en-masse op komen dagen en eist wraak. Ook de kepala kampong - zelf een Petege - is betrokken bij de rel maar probeert de zaak met een regeling op te lossen. Zonder resultaat want door de Tebai's wordt hij er van verdacht zijn eigen clan te bevoordelen.

Het verhaal gehoord hebbende, wens ik het Petege-dorpshoofd in stilte alle succes toe en ga naar binnen. Op dat moment sta ik er niet echt bij stil. Het gebeurt vaak dat er ergens ruzie is om een varken, vrouw of wat dan ook. Dat betekent wel urenlang dorpsberaad, maar uiteindelijk wordt er over betaling gepraat en lost de zaak zich wel op, zeker wanneer de kepala gezag uitstraalt. Soms sluit ik me aan in de rij gehurkte mannen die tot in alle details de zaak bespreken en een oplossing bedenken. Dan luister ik en maar hoogst zelden meng ik me in hun discussie. Het adat-recht is een zaak van hen zelf. Daar heb ik geen boodschap aan. Bovendien zitten er zoveel culturele gevoeligheden en eigenheden die een rol spelen, dat ik er maar beter buiten kan blijven...

Dit keer liep het anders.

In het 'pauzekwartiertje' van de school klopt Zacharias Petege, het hoofd van de school, die zelf uit deze streek afkomstig is op de deur.

"Is er wat, Zacharias?" vraag ik want hij komt nooit tussen schooluren.

"Pastoor, ik weet niet wat ik moet doen. Heb je gehoord van de ruzie?"

De laatste dagen heb ik gemerkt dat er steeds meer kinderen niet op school komen. Het schijnt dat de ouders ze thuis houden, omdat ze bang zijn dat er ook op school gevochten gaat worden.

Hier is niets tegen te doen..."

"Het is goed dat je het komt zeggen, Zacharias. Ik zou ook niet weten wat we er aan kunnen doen. Blijf kalm en ga gewoon door met de kinderen die wel komen. Het zal zich vanzelf wel oplossen..., maar meng je er niet in."

"Dit gaat niet goed", voel ik en wanneer Zacharias weer naar school is, ga ik maar even een stukje 'tactisch' wandelen met alle voelsprietten en antennes op scherp.... Hier in huis word ik ook niet veel wijzer. Er zijn maar weinig mensen in de kampong. Overdag zijn de vrouwen in de tuin en meestal zie je hier en daar wel groepjes mannen 'in bespreking'. Deze morgen zijn het er minder dan anders.

"Waar zijn ze toch allemaal...?" vraag ik aan een drietal dat voor hun huis zit te roken.

"Ze zitten allemaal daar boven", wijst er een met zijn arm naar wat huizen die hoger op de berg zijn gebouwd.

"Perkara..."

Ik voeg me maar bij het drietal. Het zijn buitenstaanders in deze zaak en ze willen er ook niet in betrokken worden. In geuren en kleuren wordt me het hele verhaal verteld, dat in grote lijnen overeenkomt met het relaas van Don. Alleen is het nog zorgelijker dan ik al dacht. De ruzie blijft niet beperkt tot de direct betrokkenen, maar ook Tebai's en Petege's uit andere kampongs hebben zich in de discussie gemengd. Ook door anderen zijn er nu rake klappen uitgedeeld en de atmosfeer is grimmig-geladen.

"Praten ze al over betaling?" vraag ik, want als het eenmaal zo ver is dan is er in ieder geval de wil om naar een oplossing te zoeken.

"Nee, patoge", zegt een van de mannen, "er wordt alleen maar geschreeuwd en bedreigd. De ruzie is nog volop bezig en wordt steeds heviger."

'Moet ik hier iets mee...?' vraag ik me af. Dit soort zaken gaat buiten mij om. Bovendien... wat kan ik er voor zinnigs aan bijdragen? Ik loop er over te broeien maar de 'voors' en 'tegens' tegen elkaar afwegend, besluit ik uiteindelijk me er niet mee te bemoeien.

Tot de volgende dag...

Al heel vroeg krijg ik bezoek van het clanhoofd van de Petege, tevens kepala kampong in Timeepa. Ik kan het goed met hem vinden en door-

gaans bespreekt hij de dorpsaangelegenheden met me wanneer hij oordeelt dat ik er in elk geval van op de hoogte moet zijn. De Petege-kepala is een verstandig man die met een redelijk overwicht de 'rechtsorde' bewaakt en als lokale leidersfiguur het initiatief neemt voor gezamenlijke acties of werkzaamheden. Zelden hoor ik dat zijn gezag ter discussie wordt gesteld.

De dagelijkse missieradio is nog bezig. Ik luister mee via de transistorradio, maar kom zelf niet in de lucht want ik heb geen berichten voor andere posten en niemand heeft zich gemeld voor berichten aan Timeepa.

"Tuanni, ik moet met je praten...", valt hij direct binnen.

"Zeg het maar..."

Dan loopt hij snel naar buiten en komt met Paulus terug. Paulus, de catechist, moet 'tolken'. Dit duidt op 'ernst', want in de 'onschuldige' dagelijkse contacten proberen we - ondanks mijn gebrekkige taalkennis - zonder tussenkomst van een ander met elkaar te praten. Maar nu gaat het om het precieze verhaal en haalt hij er Paulus bij, zodat ik toch maar goed begrijp wat hij te vertellen heeft. Nogmaals hetzelfde verhaal met alle toeters en bellen die ik nog niet gehoord heb. Het wordt nu allemaal knap ingewikkeld en gecompliceerd, maar ik besluit me maar bij de hoofdpunten te houden die ik al had gehoord.

"Vertel je me dit gewoon omdat ik het moet weten of is er iets anders...?" vraag ik hem wanneer hij tenslotte is uitverteld.

"We hebben er vannacht met de anderen over gepraat. Ze willen niet naar me luisteren omdat ik een Petege ben", vertelt hij me zonder omwegen. "Misschien kan de patoge iets doen...?"

Bij deze laatste woorden realiseer ik me dat hier iets fundamenteels gebeurt. In de vier jaar dat ik nu in Timeepa tussen hen woon, heeft hij me steeds geïnformeerd en stilzwijgend mijn advies gevraagd en geaccepteerd, maar nog nooit heeft hij zo uitdrukkelijk mijn hulp gevraagd voor dit soort 'interne' zaken, die altijd volgens de eigen adat-normen worden behandeld. Hij maakt het me niet makkelijk, want... wat kan ik? "Maar wat zou je willen dat ik doe?" kaats ik de bal terug.

Er volgt een onverstaanbaar gesprek in snelle woorden tussen de kepala en Paulus. Ik kan het niet volgen, maar aan de stiltes die er plotseling

vallen, merk ik dat ze eigenlijk ook niet weten wat ze van mij kunnen verwachten... Mij in dit soort perikara's betrekken is ook voor hen nieuw...

"Ik zou via de radio het distriktshoofd kunnen waarschuwen en vragen of hij met een paar man politie komt", opper ik.

Het is vandaag zaterdag. Misschien zouden ze dan maandag met een extra vliegtuigje kunnen komen. Het kan ook zijn dat ze een patrouille sturen maar dan gaat er zeker nog een week over heen. De gedachte is zowel voor hen als voor mij nieuw. Sinds de 'Indonesische tijd' is er hier in de Mappia geen bestuursambtenaar of politieagent geweest. Het ligt allemaal te ver af en de dichtstbijzijnde bestuurspost ligt in de Kamuvallei, waar grotere mensenconcentraties wonen. Er wordt gewikt en gewogen, maar de gedachte staat hem niet aan. Voelt hij zich bedreigd wanneer hij hun hulp inroept? Kost het hem zijn autoriteit? Ze hebben hier in dit deel van de Mappia zelf geen ervaring met het optreden van politie en bestuur, maar de verhalen die ze van elders horen maakt hen niet enthousiast...

"Kun je zelf niets doen, tuanni...?" zegt hij tenslotte.

Morgen is het zondag.

Bij de viering is doorgaans het grootste deel van de kampong - gedoopt of niet - aanwezig.

"Wil je dat ik er morgen over praat en ze vraag om op te houden met de ruzie...?"

We praten nog wat over en weer en besluiten dat ik morgen als buitenstaander en in alle rust zal proberen om de gemoederen tot bedaren te brengen. Ik zal tijdens de viering zelf niets zeggen, maar na de viering alle tijd nemen voor een openbare speech. De kepala zal de mensen waarschuwen en zeggen dat ze van alle clans moeten komen luisteren. Enigszins opgelucht vertrekt Petege-ibo.

Op zondag is het aantal kerkgangers ruim verdubbeld en ik zie veel onbekende gezichten van mensen uit naburige kampongs. Terwijl de menigte rondom gehurkt zit, probeer ik hen te overtuigen dat ze hier echt mee op moeten houden.

"Hoe lang is het al geleden dat jullie elkaar hebben gedood in clan-oorlogen? Jullie zijn toch blij dat die tijd achter ons ligt? Zie je dan niet dat

jullie gevaarlijk bezig zijn en dat jullie jezelf zitten op te peppen naar wat misschien wel een oorlog zoals vroeger kan worden? En willen jullie dat nou echt?..."

Mijn speech zaait twijfel, maar terwijl ik sta te praten, gebeurt het meer-malen dat de gemoederen verhit raken en er toch weer iemand begint te schreeuwen en te dansen van woede. Anderen proberen het de kop in te drukken:

"Hou je nou toch stil en luister naar wat de pastoor zegt..."

Na een uur... misschien twee uur vind ik het wel genoeg. Er is niemand die zegt dat het nu over is, maar dat had ik ook niet verwacht. Het lijkt wat rustiger te worden en de opgewonden standjes doen er het zwijgen toe. Onder elkaar brommen ze wat en de eersten staan op en vertrekken. "Itonaago muumai... voor vandaag is het genoeg", besluit ik en ga tussen de hurkende mannen en vrouwen door naar mijn eigen huis.

Die middag laat zelfs Tipeirajaawi zich niet zien voor het zondagmiddagpraatje op het platje van mijn huis. Er wordt niet gewandeld, maar wel zie ik soms mannen met gespannen boog langs het huis rennen. Verderop buiten de kampong hoor ik weer geruzie en geschreeuw... Met een zucht laat ik het maar en besluit toch om de kepala voor te stellen de volgende dag maar iets via de radio door te geven. Moet het bestuur of politie zelf maar besluiten wat ze doen.

Maar ook dat liep anders.

In de vroege morgen van de volgende dag word ik gewekt door een heftig geklop op de deur.

"Nou zal je het hebben", denk ik, maar als ik de deur open doe staat er een huilende vrouw voor me.

"Vannacht hebben ze onze hut in brand gestoken...", snikt ze.

Is dit het sein om de hulp van het bestuur te roepen? Gisteravond heeft de kepala me gevraagd dat toch niet te doen, want ze willen na mijn speech van gisteren toch weer gaan praten... Maar nu er een hut in de brand is gestoken...? Ik aarzel en besluit de middaguitzending af te wachten.

Een paar uur later zie ik de mannen weer naar de hutten verder op de berghelling lopen. Kennelijk is dat het centrum van de onrust. Ik besluit er heen te gaan, nadat ik voor mezelf een strategie bepaald heb.

Iemand moet er iets doen. Gisteren heb ik sussende woorden gesproken, nu zullen ze een andere pastoor horen. Ik besluit boos te worden en er flink tegen aan te gaan. Misschien zijn ze wel gevoelig voor harde woorden. In de buurt gekomen, hoor ik van verre de ruzie al.

Bij de huizen zitten groepen mannen in twee partijen tegen over elkaar. Er wordt flink gescholden en door beide partijen worden dreigende driftdansen uitgevoerd. Het ziet er niet bepaald uit dat ze aan een oplossing werken. De Petege kepala blijft proberen, maar wordt elke keer weer overschreeuwd.

Dan komt de opwelling...

Zonder een woord te zeggen stap ik eerst door de buitenste kring van luisterende vrouwen en sta dan midden in de kring van de ruziende mannen. Met een beetje gevoel voor 'theater' blijf ik midden tussen de twee tierende woordvoerders staan en staar hen doodstil aan. Ik zwijg als het graf maar sta er alleen maar te staan en hen star aan te kijken. Het maakt ze onzeker en ze stoppen met tieren... : Wat moet de pastoor daar? Hij zegt helemaal niets, maar kijkt met een strak gezicht...

Dan als het volledig stil is stap ik ijzig langzaam naar een van de beide mannen en pak een pijl uit de bundel die hij in zijn hand heeft. Langzaam draai ik me om en ben in vijf stappen bij de ander. Ook hem pak ik een pijl uit de hand. Ze zijn volkomen beduusd en kijken verbouwereerd toe hoe ik hun de pijl afpak. Ik realiseer me dat het doodstil is... niemand zegt iets. Dan ... pak ik beide pijlen vast en breek ze op mijn knie door midden. Onbedoeld maak ik de show indrukwekkender, want met de gebroken pijlen in mijn hand loop ik naar de kepala. Nog steeds doodstil. De stukken leg ik voor hem neer op de grond. Dan keer ik me tot de twee groepen. Ik hoor mijn hart bonken.

"Vanavond is het afgelopen ", zeg ik ijzig rustig.

En tegen de kepala.: "Jij kunt het regelen... Het mag niet meer dan tien varkens kosten."

Waarom ik dat laatste zei, weet ik niet. Misschien om aan te geven dat ze het nu moeten regelen, maar binnen de grenzen die ik nu stel. Alsof ik de strafmaat bepaal, maar ze toch een ruime marge voor een compromis geef. Ik eigen me een macht toe die ik niet heb.

De westerse cultuurmens mengt zich in hun eigen interne cultuur-

aangelegenheden... en beveelt!

Dan ga ik even ijzig en langzaam weg, terug naar huis.

Het is avond als de Petege-kepala bij me langs komt.

"Hier heb je een stuk van het varken", zegt hij terwijl hij me een flinke brok bloederig vlees in de handen stopt. We hebben alles geregeld... het is nu over...!

De volgende dag schijnt de zon weer als vanouds. De vrouwen lachen en groeten hartelijk als ze langs lopen. Tegen de koffie is Tipeirajaawi er weer.

"Kipo motii." en hij trekt krakend mijn vingerkootjes van elkaar ter begroeting.

"Mè enaa... je bent een goed mens", zegt hij alleen.

Daar zegt hij alles mee.

'Als je er maar bent...', denk ik er dan achter aan.

Carel: "Je moet het zo aanpakken dat ze voelen en zeggen: wij gaan niet hèm helpen, maar hij komt ons helpen. Het is ónze zaak en wij doen het..."

Een leuke brief

Als een klein kruipend stipje beweegt de Cessna zich langs de grauwe verre bergwand. Het wegstervende gebrom van de motor is nog nauwelijks hoorbaar. Dan verdwijnt ook de stip van het natuurscherf en valt de stilte over het dal.

Binnen een kwartier was de 450 kilo bagage uitgeladen en heeft het 'flying team', dat bestaat uit de zusters Fried en Carla zich in de riemen gebonden om koers te zetten naar hun thuisbasis in Waghete.

Ze hebben weer fantastisch werk gedaan....

Vluchtig bekijk ik de buit die Hans me vanuit de kustplaats Nabire heeft gestuurd... een paar zakken rijst, schoolspullen, bouwmaterialen, olie, jerrycans met benzine voor het stroomagregaat, enkele collies corned beef en haring in tomatensaus. Voor mezelf heeft de goede Hans er een sympathiek extraatje bijgestopt: een natte, naar verse vis stinkende plastic zak met daarin een joekel van een pas gevangen zeevis. Dat wordt feest vanmiddag, want verse vis of vlees is een zeldzame luxe hier in het binnenland. Als de pot al iets van vlees of vis schaft, dan is dat ofwel corned beef, ofwel haring in tomatensaus. Iets anders is er niet.... al jaren niet.

Mijn 'vet en eiwit'-menu is al deze jaren hetzelfde. Vandaag 'vegetarisch niets'... morgen en overmorgen de halve inhoud van een blikje corned beef. Dan weer een 'vegetarisch niets' en de daarop volgende twee dagen een half blikje haring in tomatensaus. En dat zolang de voorraad strekt... Beetje eentonig, dat wel, maar een ontzettend luxe als je in aanmerking neemt dat de gewone Ekari zich deze weelde zelden of nooit kan veroorloven.

"Maar dat heb ik ook nodig om gezond en op krachten te blijven", houd ik me enigszins schuldig voor en het is nog waar ook.

"Op de kruiwagen, jongens... breng alles maar naar de gudang!"

En terwijl vele bereidwillige handen en schouders de spullen meetorsen, pak ik zelf de kostbare postzak mee.

"Let op... pecunia...", had Hans me via de radio gezegd.

'Pecunia' is ons latijns codewoord voor 'geld'. Hiermee vraagt Hans de speciale aandacht als hij in de postzak de salarissen van de ongeveer

twintig gesubsidieerde onderwijzers meestuurt. Waardetransport dus. Toch makkelijk dat we van de rooms-katholieke hap zijn, want dan kun je af en toe eens een taal gebruiken die niemand verstaat.

Het dalende en dan weer stijgende pad naar huis loop ik in het opgewekte gezelschap van een stuk of twintig frisse dames, allemaal lekker naar zeep ruikend en in schoon gewassen kleren. De meeste van hen behoren tot de elite van de maatschappij en zijn getrouwd met een onderwijzer of catechist. Ze hebben hun 'bijbscholings- en oppepdagen' weer gehad.

In Epouto en Enarotali heeft het missionarissenteam van franciscaanse broeders en zusters een opleidingscentrum voor meisjes en jonge vrouwen. Na strenge selectie van de afstuderende schoolmeisjes en heftige, soms hooglopende discussies tussen de verschillende pastoors over hun 'rechten' en over 'hoeveel meisjes ik kan sturen' wordt de aankomende crème de la crème van de vrouwelijke Ekaribevolking in staat gesteld om een vormingsprogram te volgen van drie jaar.

De opleiding is gewild zowel bij de meer vooruitstrevende ouders en familie die daarmee de 'waarde op de huwelijksmarkt' zien stijgen als door de meisjes zelf die een rooskleuriger toekomst voor zich zien. Je zult tussen de tienduizenden vrouwen aan de Wisselmeren maar zo gelukkig zijn om te behoren tot de 50 uitverkorenen die per jaar zo'n kans krijgen.... Als 'boskippen' gaan ze er heen en als zelfbewuste jonge vrouwen komen ze terug. Bij de 'hogere stand', de onderwijzers en catechisten, zijn deze vrouwen natuurlijk zeer in trek en begeerd als huwelijkskandidaten. Tijdens hun opleiding in huishoudkunde, moeder-en-kind-zorg, eenvoudige gezondheidszorg en hygiëne, hebben ze zich onderscheiden van de andere vrouwen. Terug in hun eigen leefomgeving zijn zij bij uitstek in staat om het ontwikkelingsproces onder de andere kampong vrouwen te stimuleren. Bijna overal zie je dan ook dat zich in het dorp rond deze 'ontwikkelde' vrouwen clubjes vormen van andere vrouwen. Wat bij de zusters in drie jaar is geleerd wordt op deze wijze verder verspreid. Samen worden de baby's gewassen, kleding genaaid, op een betere manier voedsel bereid en gelet op hygiëne en gezondheid.

Om te voorkomen dat de meisjes in hun eigen omgeving weer terugvallen in het oude patroon van vroeger, hebben Carla en Fried besloten zich op de nazorg toe te leggen. Als flying team vliegen ze nu de verschillende posten af om daar gedurende enkele dagen de oudleerlingen te verzamelen, hen verder bij te scholen, te stimuleren en met hen te praten over hun ervaringen.

"Hebben jullie er veel van opgestoken?" vraag ik ze terwijl we naar huis lopen.

Het enthousiasme is groot en ze zitten weer boordevol goede motivatie om met de vrouwen in de kampong aan de slag te gaan. Trouwens dat niet alleen....

"Tuanni, je kleren zijn kapot en ze moeten ook gewassen worden!"

En als ze de Cessna-spullen in mijn kamer droppen, wordt er kritisch gekeken naar de rotzooi en het vuil.

"Zullen we jou ook maar eens helpen?" bieden mijn Timeepa-ladies aan.

De bereidwilligheid heeft natuurlijk ook een ander kantje.

"We willen kleren naaien en de vrouwen in de kampong willen dat ook. Bij jou kunnen ze 'kain' (katoen) kopen, maar we hebben machines nodig om te naaien." Of ik daar aan kan komen? Bij de zusters hebben ze op afgedankte handmachines leren naaien, maar het beschikbare aantal oude 'Singers' is ontoereikend om aan de vraag te voldoen.

Een paar uur later zijn de dames verdwenen en heb ik tijd om de postzak te legen. Ik voel me hemels na een paar dagen bezoek van twee 'echte' vrouwen. We hebben 's avonds weer eens gekaart en een flinke boom opgezet onder het genot van een glaasje miswijn.

Hier in de kamer hangt nu een heerlijke lucht van gebakken vis. In mijn eigen kleine keukentje staat Don geconcentreerd en tegelijkertijd breed glunderend te bakken. Hij heeft er alle belang bij om er iets lekkers van te maken, want -eerlijk is eerlijk- de vis is wel voor mij bedoeld, maar ik kan het niet over me verkrijgen om hem alleen op te eten.

"De helft is voor jou en je gezin, Don", heb ik hem gezegd. Vanzelfsprekend maakt hij daar geen enkel bezwaar tegen.

Nadat ik het pak bankbiljetten veilig onder mijn bed heb verborgen, schud ik de postzak uit op de tafel. Een hoop groezelige zelfgemaakte enveloppen van clangenoten die elders in Irian Jaya verblijven. De meeste van hen zijn studenten of avonturiers die hun heil zijn gaan zoeken aan de kust.

Aan 'Jolita in Timeepa...' Aan: 'Wimpie Gobai op de lagere school in Obaigeropa...' 'Van Justinus Ijai....aan mijn vader Ijai en mijn moeder...' 'Aan: mijn jongere zusje Stefanie. Adres: pastorie in Timeepa.' Dan komt het wel verder, denken ze terecht.

Ik speel dus even postkantoor en maak stapeltjes, kampong bij kampong... Straatnamen en huisnummers hebben we hier niet...maar het meeste is me wel duidelijk. Voor mij zelf wat zakelijke post van het bisdom en van de schooldiensten... zwaar gestempelde brieven voor de schoolcoördinator - dat ben ik dus ook - en post voor het hoofd van de school. Dan het leukste... Post uit Nederland... van mijn familie... van vrienden... Er zit een onbekende afzender tussen.

Nieuwsgierig maak ik hem open.

"We hebben u gezien op een TV-spotje. U roeide met een boot op het meer, omdat uw buitenboordmotor kapot was. We hebben gehoord dat u nu ergens anders in het binnenland werkt. Met een aantal mensen hebben we een actie op touw gezet om u te helpen. Via de Franciscanen hebben wij een bedrag van f 15.000,- overgemaakt.

We willen graag dat u dat geld besteedt om de mensen daar te helpen... Kunt u ons een keer schrijven hoe u het besteedt hebt, want dat zullen de gevers hier in Nederland graag willen weten..."

De vis staat te spetteren.... heerlijk... nu is er ook nog 'boter bij de vis'.
"Dat is nog eens een leuke brief en daar moet ik goed over denken...."

Het is nu al enige dagen geleden dat ik die leuke brief kreeg. Ik schuif een vel in de typemachine en dwing mezelf maar eens wat op te schrijven.

De 'ontwikkelingsprojecten' hier in de Mappia zijn uiterst bescheiden, vind ik zelf. Buiten wat ik zelf stuntelig aan het proberen ben, gebeurt er niets. Het zware berggebied en de achterstand van de bevolking leent

er zich ook niet voor. Vergeleken met de andere streken rond de Wisselmeren, zoals Tage, Tigi, Paniai en de Kamuvallei, wonen er hier veel minder mensen en zijn de kampongs betrekkelijk klein. Bovendien wonen er nog heel wat Ekari's apart in kleine groepjes van twee of drie gezinnen, ver weg van alles in een eigen hutje tegen de berg.

Een beetje jaloers ben ik wel op mijn buurman Chel Coenen in de Kamuvallei. Hoewel erg drassig en moerassig is daar veel vruchtbare en vlakke weidegrond. Chel is daar begonnen met een landbouw- en veeteeltcentrum, waar hij jongens en meisjes uit de buurt traint en hen bij gebreken geschiktheid in staat stelt te gaan 'boeren' met wat klein en zelfs groot vee. Vanuit de kust zijn hier Balinese vleeskoeien ingevoerd. Dat loopt daar als een trein, maar het kost handen vol geld.

"Kun je ook niet een paar jonge, gemotiveerde stelletjes uit mijn gebied een kans geven, Chel?" vroeg ik hem onlangs.

"Best", als ze maar een stuk vlakke grond hebben waar ze een behoorlijke tuin kunnen aanleggen en een stuk weidegrond voor de buffels..." Einde verhaal... want er is hier geen vlak stuk te vinden.

Zelfs de vliegstrip loopt met een knik omhoog en heeft Huub met man en macht uit een berghelling moeten vrijmaken....

Ook broeder Carel Kruitwagen laat in de Kamuvallei van zich horen. Die man cijfert zichzelf helemaal weg en staat dagelijks met honderden Ekari's in de modder te graven. Kilometers greppel hebben ze zo al uitgegraven, waardoor de wegen begaanbaar worden en het drassige moerasland om gevormd wordt tot goede tuingrond.

Verderop in Epouto is al heel vroeger het 'beschavingscentrum' opgezet en staan er nu de goed lopende internaten, landbouwcentrum en het vormingscentrum voor meisjes en vrouwen. Schitterende initiatieven, die wel handen vol geld kosten.

In Enarotali maken de zusters zich ook onsterfelijk verdienstelijk in het vormingscentrum voor meisjes en in het ziekenhuis, het enige aan de Wisselmeren en een van de weinige ziekenhuizen in heel Irian Jaya dat - dank zij hun inzet - goed loopt. Kost ook bergen geld.

Een beetje jaloers ben ik wel op die mooie projecten, maar vooruit laat ik maar bij de eigen leest blijven. Zo maar 15.000 gulden... te besteden

"om de mensen te helpen." Mensen helpen is mooi, maar voor mezelf verbind ik er toch een paar voorwaarden aan.

* Het moet ze wel helpen om een beter bestaan op te bouwen. Ze moeten er uiteindelijk echt op vooruit gaan. Je kunt wel lekker 'sinterklaasje' spelen en ze een varken geven, maar met misschien een 'dank-je-wel' is de poen dan op. Als ze een pijl in het varken schieten, hebben ze een lekker stuk vlees, maar dan is het verder wel over en uit. Die 15.000 moet dus wel een beetje beklijven... het moet toch wat zoden aan de dijk zetten...

* Een beetje uitkijken wie geholpen worden is ook niet overbodig. Meestal is het zo dat degenen die al wat hebben er goed voor zorgen dat ze iets méér krijgen. Het moet niet zo zijn dat zij die nooit aan de bak komen, ook nu uit de boot vallen.

* Je moet het ook niet te persoonlijk of te individueel zien. Dat kweekt alleen maar jalousie en afgunst. Als je echt wilt dat de mensen er op vooruit gaan, dan zou het besteed moet worden aan zaken waar ze samen voor staan als gemeenschap, als heel dorp of in elk geval als een groep.

* Toch kan individuele hulp ook wel, maar dan moet je toch ook de verwachting hebben dat je door iemand individueel te helpen, je uiteindelijk de hele groep op een hoger plan kunt brengen. Je kunt bijvoorbeeld heel goed een individueel iemand een studiebeurs geven, als je de verwachting hebt dat hij of zij als afgestudeerde straks iets kan betekenen voor de hele stam...

Zo, dat is de filosofie...

Nu maar eens opschrijven wat er hier in dit afgelegen gat aan ontwikkelingsgevalletjes draait.

Carla en Fried zijn pas hier geweest.

Met hun nazorg doen ze geweldig werk. Leuke olievlekwerking. De meisjes die zijn opgeleid, werken weer in de kampong met andere vrouwen en brengen op deze manier heel zinnig hun eigen verworvenheden en kennis over op de andere vrouwen. Je ziet dat het invloed heeft, niet alleen om wat ze doen, maar ook door wat ze zijn en zeggen. Ze laten gelukkig niet zo makkelijk met zich spelen en komen steeds meer op voor hun eigen zaak. De emancipatie van vrouwen staat hier niet hoog

aangeschreven, maar door het vormingswerk van de zusters en van het flying team merk je dat vrouwen zich beter verweren tegen de willekeur en bezitsdrang van de mannen. Leidt soms ook tot behoorlijke ruzies, maar dat is 'all in the game'.

Prachtig en heel zinvol werk. Ik zou hen een deel kunnen geven. Een Cessna vliegt ook niet op water en met de vooruitgang neemt ook de vraag toe naar potten, pannen, schalen en niet te vergeten....naaimachines.

Midden in het dorp staat een klein houten huisje, dat de officiële naam draagt van gezondheidspost. Sinds er hier door de gezondheidsdienst van de Indonesische overheid een echte gediplomeerde verpleger is aangesteld hoef ik me wat minder met 'dokterszaken' te bemoeien. Zowel de behuizing, als het salaris van de verpleger worden - als het goed is - door de dienst betaald. In de praktijk schort het daar wel een beetje aan. De behuizing laat te wensen over, de salarisbetaling is zacht gezegd onregelmatig en de medicijnvoorziening nihil.

Toch vervult de gezondheidspost een belangrijke rol bij de verbetering van de volksgezondheid.

Een bijdrage ?

Méér geven dan we nu al doen lijkt me niet zo gunstig. Dank zij de hulporganisatie Memisa kan ik behoorlijke steun geven in de medicijnvoorziening. Wat de rest betreft... het lijkt me geen goede zaak als we dit soort verantwoordelijkheid van overheidsdiensten gaan overnemen tot en met de betaling van het stafpersoneel toe. Bovendien als je daar eenmaal aan begint, zit je er aan vast en kun je straks niet meer zeggen dat je daar geen geld voor hebt.

Geen bijdrage dus...

In ongeveer 20 dorpen in 'mijn gebied' zijn we met scholen begonnen. Niet overal zo professioneel als hier in de hoofdstatie Timeepa, maar het begin is er. Drie van de twintig zijn goed gebouwd en voorzien van aluminium dakplaten. De rest is droevig... Er brand geen vuur in een schoolgebouw. Het boomschors-dak mist dus ook de aangekoekte teerlaag die het waterdicht maakt. Het regent hier vaak en dan kan er vanwege de lekkages geen les gegeven worden. Zonder moeite kan ik

de hele 15.000 besteden aan dakbedekking voor de scholen, maar misschien moet ik me eerst maar beperken tot de erkende scholen waar een gediplomeerde guru aan staat. Hier moet serieus onderwijs gegeven worden zodat kinderen kunnen doorstuderen.

Hetzelfde kan ik van de kerkjes zeggen. Alleen in Timeepa is een apart - bouwvallig - kerkgebouwtje. Elders doet het schoolgebouw of wat daar voor door gaat, tevens dienst als kerk. Maar ja... bidden kunnen we overal. Ik geef aan de scholen een grotere prioriteit. Hier in Timeepa zijn we al een paar jaar bezig met het verzamelen van hout voor een goed kerkgebouw. Voor een hoofdstatie waar op hoogtijdagen ook de mensen uit de andere dorpen komen is dat geen overbodige luxe. Ook zijn we aan het verzamelen en sparen voor een ander pastoorshuis, dicht bij het vliegveld. Moet niet te lang duren, want na de laatste aardbeving schrik ik wakker bij elk nachtelijk gerommel en vlieg ik in mijn nachtelijke staat zo snel mogelijk de open lucht in. Ik ben als de dood dat de steile helling vlak achter het huis nog verder afkalft en naar beneden stort. Voor een vroegtijdige doodval in de stortende puinhoop ben ik nog niet rijp. Desondanks... aan kerken en pastoorshuis geef ik niet de hoogste prioriteit...

Een ander 'ontwikkelingsexperiment' betreft de aangepaste huizen van de kampong mensen. Veertien helpers en tukangs heb ik in staat gesteld om van hun salaris geld te sparen om bij mij aluminiumplaten te kopen. De werkelijke kostprijs is veel te hoog voor hen, maar met een behoorlijk beetje minder en zonder opvoerkosten heb ik dakbedekking en bouwmaterialen voor ze aangeschaft en hebben we met z'n allen een keurig 'straatje' aangelegd met voor elk gezin een klein eigen huisje. De vraag bij de andere mensen in de dorpen is natuurlijk gigantisch groot, maar eerst wil ik eens een poos zien hoe ze deze aangepaste huizen gebruiken en of ze er ook echt in gaan wonen of dat het alleen maar statussymbool is. Voordeel is dat ik dagelijks controle op hen heb en ze kan motiveren...

Kan hartstikke de moeite waard zijn om hier geld aan te spenderen, maar op dit moment dus nog even wachten.

De kepala kampong heeft me ook gevraagd of ik ze wil helpen met de opzet van een 'dorpswinkel'. Op zich een goede zaak, maar ik heb er geen vertrouwen in. Allereerst ontbreekt het aan de discipline om het financieel enigszins verantwoord te runnen. Bovendien kun je hier zakelijk alleen een winkeltje beginnen wanneer je normale prijzen gaat rekenen. Er is hier praktisch nog geen geld en bovendien moet je vanwege de hoge transportkosten per vliegtuig bijna de dubbele prijs rekenen om het rendabel te maken. Zou leuk zijn, maar op dit moment niet reëel. Met eens in de paar weken een Cessna heb ik trouwens zelf niet genoeg 'opvoer' om de onderwijzers en catechisten te voorzien van wat ze nodig hebben... Jammer dus...

De kriebels krijg ik van alle vragen om vee. Vooral de jongelui zien hoe de afgestudeerden aan de landbouw- en veeteeltcentra kippen, ganzen, eenden en kalveren meekregen.

"Wij willen ook vee... liefst koeien..."

"Waarom mogen wij van de Mappia niet naar die opleidingen?"

Zoals gezegd: nul op rekest want ze hebben geen geschikte grond waar ze op kunnen boeren. Wel probeer ik wat klein vee te verspreiden via een soort distributiesysteem met kippen en eenden die ik heb geïmporteerd. Ben er nog niet kapot van, want de meeste mensen kunnen het geduld niet opbrengen om te gaan fokken. Binnen een paar maanden is de hele 'parochiële' veestapel in de diverse magen verdwenen. Het lijkt zo simpel, maar als je kippen, eenden of konijnen gaat houden moet je ze in een hok zetten. En als je ze in een hok zet, moet je ze ook voeren en liefst regelmatig. Maar dat is te veel gevraagd. 'De varkens laat je toch ook hun eigen vreten zoeken in de vrije bossen...'

Ik blijf proberen maar ook het houden van klein vee heeft weer te maken met normale discipline en een 'verder kijken dan de dag van vandaag...' Op dat gebied van vooruitzien en mentale instelling moet er eerst meer groeien...

Kleinschalig verder blijven proberen is goed... Vooruit... een paar honderd gulden dus...

Moet je weten dat ik van mijn eigen kippen - niet te verwarren met die schriële vleesloze boskippen die hier rondscharrelen - geen ei durf te

eten, laat staan dat ik ooit een kip zal slachten. Vind ik dood-zonde. Ieder ei van mijn kippen is een potentiële raskip die ik via het distributiesysteem kan uitzetten en een kip slachten voel ik bijna als moord.... Laatst was de bisschop hier. Toen moest ik toch wel iets op tafel zetten. "Don, er loopt nog een stokoude haan rond. Die kan zelfs de kippen niet meer de baas. Slachten maar!"

's Middags -na uren lang koken -was hij nog niet te vreten.

"Sorry bisschop, leg maar terug, dan laten we hem nog een paar uur koken."

's Avonds weer op tafel. Nog steeds zo taai als suikerriet.

"Sorry, monseigneur..."

"Nee hoor, hij is best te eten", zei de bisschop om me niet in verlegenheid te brengen.

We hebben héél lang getafeld... maar hij kwam er mooi niet door. Ik ook niet...

Vorig jaar heb ik met de tukangs pogingen gedaan om visvijvers aan te leggen. Moet toch kunnen en vanwege het ontstellend tekort aan eiwitten zou een behoorlijk vertakt systeem van visvijvers bij kunnen dragen aan een oplossing voor het ondervoedingsprobleem. Er is heel wat graafwerk verzet. Hier in de bergen is er altijd wel stromend water. Pootvis kon ik kopen bij de overheidsdienst voor landbouw en visserij. De eerste maanden stond ik er dagelijks met de neus boven op. Voortreffelijk resultaat en - hoewel nog niet in grote hoeveelheden - werd er vis gekweekt voor eigen gebruik in het gezin. Na de eerste oogst begonnen de moeilijkheden:

"We vinden die vis wel lekker, maar we willen geld zodat we ook een lamp, batterijen of een radio kunnen kopen."

"Of de pastoor de vis van ze kan opkopen?"

Nee dus, want wat moet ik er mee. Heb ik geen afzetmarkt voor. Bovendien gaat het er vooral om dat ze zelf de vis eten....

Tijdens een lange tournee, gevolgd door een paar weken buiten de Mappia, is het gebeurd. Zelfs een visvijver vraagt onderhoud, discipline en planning. Als het bergbeekje door te veel regen een bergriviertje dreigt te worden moet je de houten sluisklep laten zakken zodat de waterloop omgeleid wordt. Zo hadden we dat heel goed bedacht en

uitgevoerd. Mijn zelfbedacht watersysteem werkte uitstekend. Het regende... het regende hard... en het riviertje stroomde over. Kwestie van drie minuten om het sluischot te laten zakken, maar... geen mens die daar aan denkt of zich de moeite getroost. Het gevolg was dat alle vis in één nacht tijd uit de vijvers wegspoelde. Bij andere vijvers werd tijdens mijn afwezigheid wel flink geconsumeerd, maar niet gezorgd dat er voldoende jong goed was. De vijver raakte leeg en de vis is op... Het duurt ook allemaal te lang. Als ze iets doen, dan willen ze er best hard voor werken, maar dan moet het ook liefst morgen al resultaat opleveren. Lange termijn denken en plannen... ? Vergeet het maar.

Geld voor visvijvers... ? Nu nog niet. Heeft geen zin zolang er niet iemand constant bij is die zich verantwoordelijk voelt voor onderhoud en dergelijke. Over een paar jaar wanneer er wat meer 'afgestudeerde jeugd' in de kampong is, zou dat beter moeten lukken.

Het verhaal over visvijvers gaat ook op voor de verspreiding van nieuwe tuingewassen als bonen, erwten, tomaten, kool enzovoort. Het groeit hier wel maar men wil er niet echt aan. Vaak zie je dat de vrouwen ergens op een hoekje in de tuin het gekregen zaad in de bodem gestopt hebben en - hoewel het niet echt goed wordt verzorgd - er blijkt altijd wel een sterke plant of struik te overleven tussen het welig groeiende onkruid. Maar zelf eten... ho maar! Het begint een klein beetje te komen bij de meisjes die hun opleiding bij de zusters hebben gevolgd.... een heel klein beetje. Meestal komen ze met hun miezerige resultaten, een paar afval-tomaatjes, minikooltjes en een vuistvol boontjes of een paar bebroede kippeneitjes bij mij.

"Wil de pastoor ze voor geld kopen?"

Want ze willen zelf ook barang uit de gudang kopen... rijst... en blikjes vlees en... kain... en kleding... en zeep... en... En ze hebben ook geld nodig voor hun kinderen die elders op school zijn en waarvoor - hoe minimaal ook - meebetaald moet worden aan het schoolgeld.

Een uitzondering wil ik maken voor de beginnende teelt van koffie en gember. Daar wil ik wat in investeren. Gemberknollen kennen ze en via ons zijn er koffiestruiken ingevoerd. Ze beginnen al bonen te leveren. De gember en koffie koop ik op wanneer ze die aanbieden. Met Hans in

Nabire heb ik afgesproken dat er bij elke Cessna terug naar Nabire een zak koffie en een paar kilo gember worden meegestuurd. Op de lokale markt zal Hans het op de markt laten verkopen tegen de daar geldende marktprijzen. Hoewel dat eigenlijk niet kan, rekenen we op dit moment nog maar een symbolisch bedragje aan transportkosten. Omdat onze financiële administratie ook niet zo vakkundig en waterdicht is en er wel wat te 'ritselen' valt, probeer ik de mensen die koffie en gember aan mij verkopen, de gelegenheid te geven om ook iets uit mijn gudang te kunnen kopen. Ik weet wel dat dit nog geen zakelijke opzet is, maar je moet ergens beginnen. Een coöperatie van de mensen zelf zou natuurlijk het einde zijn, maar daar zijn we de eerste twintig jaar nog niet aan toe....

Ik wil er wel wat geld aan besteden, al is het alleen maar om de werkelijke kostprijs te dekken. Nu leggen we er op toe omdat ik meer betaal dan ontvang en... tja ook hier geldt... de Cessna vliegt niet op water...! Er klinken voetstappen op het planken-platje voor huis. Bijzondere... want aan het geschuifel hoor ik dat het geen blote voeten zijn, maar schoenen.

"We hadden afgesproken dat we met U zouden overleggen... ", zegt het hoofd van de school terwijl hij met nog een andere onderwijzer bij me binnen stapt.

Achter hem klinkt ook wat blote-voeten-geschuifel: de kepala kampong en nog een paar andere topfiguren uit het dorp. Ik stop mijn bestedings-overpeinzingen en bereid me maar voor op een lange, maar niet onbelangrijke vergadering.

"De resultaten van de lagere school examens zijn binnen', vervolgt de onderwijzer met trotse stem.

Dat is elk jaar weer een heel spannend iets. Hoe staan we er wat opleidingsnivo voor in vergelijking met de andere scholen in het binnenland en aan de kust? En - wat direct van belang is - wat zijn de mogelijkheden voor onze kinderen om door te studeren?

In het Timeeepagebied zijn er in de meeste dorpen al 'ongesubsidieerde' schooltjes, waar een catechist of ongediplomeerde onderwijzer probeert iets van schoolonderricht op gang te krijgen. Het nivo is vanzelfsprekend erg laag en behalve wat elementair onderricht in rekenen, lezen en

schrijven zijn deze schooltjes vooral belangrijk als 'bindend' element. De kinderen komen zo regelmatig bij elkaar en via de school leren ze iets van discipline, regelmaat en vooruitzien.

Verspreid over het hele gebied zijn er in het 'Timeepaase' op drie plaatsen gesubsidieerde scholen waar door de overheid betaalde onderwijzers werken en waar volgens het officiële studierooster les gegeven wordt, zoals dat door de overheid is voorgeschreven. Alle drie zijn het scholen waarvoor de katholieke missie de zorg draagt. Elders aan de Wisselmeren zijn er ook gesubsidieerde scholen van de zending en overheidsscholen, maar zo ver zijn we hier nog niet.

Van mijn eigen drie lagere scholen zijn er twee die het volledige plan tot en met de laatste klas volgen... en daar gaat het vandaag om. De uitslagen van de examens zijn binnen. We mogen best trots zijn want zoals elk jaar zitten we hier in de achtergebleven Mappia in vergelijking met de andere streken met een vrij hoog percentage geslaagden.

Het duurt nogal lang voor we - naar mijn gevoel - echt ter zake komen. Trots vertelt de hoofdonderwijzer dat wat ik al wist, want hier is iets al bekend voor het wordt uitgesproken.

"Na zorgvuldige selectie op grond van karakter en studieresultaten en na ruggespraak met vertegenwoordigers van de kampong komen er negen jongens en zes meisjes in aanmerking om elders hun opleiding voort te zetten."

"En van ons mogen ze allemaal verder studeren...! Alsjeblieft...tuanni", voegt het dorpshoofd er direct aan toe.

Ik ben natuurlijk heel blij met deze goede resultaten, maar in de laatste vergadering met de andere missionarissen van de Wisselmeren hebben we na een pittige discussie - want ieder vecht natuurlijk het hardst voor z'n eigen statie - de definitieve quota vastgesteld. Omdat we op de landbouw/veeteeltcentra geen kans maken en omdat de Mappia toch nog net iets problematischer is in haar ontwikkelingsmogelijkheden, werd besloten wat soepeler te zijn voor de 'aspirant geleerden' uit de Mappia. Besloten werd dat er vanuit Timeepa drie studenten de kans krijgen om in de hoofdstad Jayapura verder te gaan studeren. Drie kunnen er naar de voortgezette opleiding in Epouto, twee worden er aangenomen op de timmerschool van broeder Manuel aan de zuidkust in Kokonao, waar zij

een opleiding tot timmerman kunnen krijgen. Volgend jaar mogen we ook mee doen op de nieuwe timmeropleiding van broeder Theo in Enarotali, maar daar hebben we nu nog niets aan.... Vier meisjes kunnen terecht op de vormingsscholen in Epouto en Enarotali. Geen slecht onderhandelingsresultaat, vond ik zelf, als je in aanmerking neemt hoe streng de selectie en hoe beperkt de capaciteit op de voortgezette opleidingen is. Het kost me toch moeite om de onderwijzers en dorpselite er van te overtuigen dat dit voor dit jaar echt het maximaal haalbare is en dat er dus een paar zullen afvallen....

Na lang praten vullen we een lijstje met namen in: twee jongens en een meisje voor Jayapura, dezelfde verdeling voor Epouto. Voor het vormingscentrum in Epouto liggen de toelatingseisen noodgedwongen iets lager en kunnen ook goede, maar niet-geslaagde meisjes worden aangemeld. De vier meisjes voor Epouto en Enaro zijn gauw gevonden. Ook voor de timmeropleiding zijn meer liefhebbers dan er kunnen worden toegelaten. Na een paar uur zijn we er uit. We kunnen nu gaan praten met de gelukkige kandidaten en hun familie...

Voor mezelf maak ik even snel een heel grove berekening. Dat kost me aan schoolgeld zo'n slordige 5000 gulden per jaar en aan vliegkosten 2000 en dan komt er natuurlijk nog wel wat bij. Van de bijdrage van de familie - voor een deel in natura - verwacht ik hooguit vijfhonderd gulden. Het zijn allemaal kinderen van hele gewone mensen die leven van de knollen in de tuin en van de paar varkens die ze vet mesten. Hoe ze aan het weinige geld komen, is me ook een raadsel, maar een betaald inkomen hebben ze in elk geval niet... Blijft over zo'n slordige 6.500 harde Nederlandse pegels...

"Of de pastoor dat maar wil betalen..."

"Waarvan denken jullie dat ik dat kan doen...?"

Voor mijn levensonderhoud wordt gezorgd, maar zelf ontvang ik ook geen salaris. Het zal dus geboekt worden op de algemene kostenpost van het bisdom of van de orde van franciscaanse broeders en paters.

"Mensen van de leuke brief... let op!"

Als jullie geld ergens goed aan besteed kan worden, dan is het wel aan de opleiding van de kinderen.

Zij zullen het in de toekomst moeten doen. 'De jeugd is onze toekomst...', las ik pas in een weekblad dat iemand me regelmatig toestuurt... Dat geldt niet alleen in Nederland, maar in veel grotere mate ook voor de Ekari's hier aan de Wisselmeren. Mijn voorgangers hebben het goed gezien. Door de 'profetische' CAMA-verkondigers wordt ons wel schampend verweten dat wij alleen maar aan scholen denken, maar het is wel de meest wezenlijke stap op weg naar echte ontwikkeling van deze mensen. En dat gaat behoorlijk moeizaam.... Het is meer dan het aanslepen van griffels, schriften en schoolboekjes. Meer ook dan het bouwen van een schooltje. Zelfs meer dan het bij elkaar verzamelen van de jeugd. Alleen al het proces om te kunnen beschikken over een goed stel guru's heeft vooral mijn recente voorgangers tot radeloosheid gedreven.

Met de op volle toeren draaiende kweekscholen gaat het nu wat beter, alhoewel...

Laatst kwam zuster Anna, die zich heeft gespecialiseerd in de begeleiding van catechisten en guru's met een prachtig verhaal. In één van de kampongs ontmoette ze een oud-leerling die ze zelf in de tijd dat ze 'op school stond' les had gegeven.

"Kojaa zuster..."

"Kojaa Matthias...Hoe gaat het er mee? Wat doe je?"

Dat laatste was niet zo maar een vraag, want Matthias schitterde niet in wijsheid en door een scherp stel hersenen. Als hij ergens in uit blonk, was het door zijn lage I.Q.-cijfer en het volume van zijn stem waarmee hij zijn onkunde overschreeuwde. Lachend en trots vertelt Matthias dat hij nu 'guru' is. Hopelijk was hij slechts 'hulponderwijzer". In ieder geval was hij niet in dienst van de missieschool.

"Maar hoe kan dat nou? Vroeger was je toch echt niet zo'n goede leerling", antwoordt Anna verwonderd.

"Ja maar ik heb nu een rekenboekje voor onderwijzers, waar de oplossingen achterin staan..." en met afgetrapte schoenen, een frommelige lange broek en een verschoten hemd vervolgt Matthias zijn weg naar een ongetwijfeld zeer belangrijke bijeenkomst.

De vergadering is afgelopen. Ik kan het niet laten....

"Als ik nu eens 15 miljoen rupia zou krijgen.... waar zou ik het dan aan moeten besteden?" vraag ik de onderwijzers en elites van de kampong. We maken er maar een spelletje van, maar gekscherend komt er uit wat ik kon verwachten. Op de scholen is er behoefte aan alles... van borden en krijt, boeken en schriften tot gereedschap om met de kinderen in de tuin te werken. "We zouden ook een vierde onderwijzer moeten hebben", vindt mijn schoolhoofd. En ja, het allerbelangrijkste vinden ze toch dat de leerlingen kunnen doorstuderen....

Bij het kamponghoofd en zijn makkers is het voorkeurlijstje iets langer.....

"Kippen, geiten en vooral koeien..."

"Dan kun je eindelijk een dorpswinkel opzetten...", vindt de kepala.

"Alle gezinnen een wit varken..."

"Aluminium zodat we ook huizen kunnen bouwen..."

"Een grote kerk..."

Hier spreekt het superioriteitsgevoel van het Timeepavolk, dat zich als pastoorsplaats toch wel hoger verheven voelt boven de andere dorpen.

"Schoppen en ijzeren bijlen zodat we makkelijker in de tuin kunnen werken."

Het lijstje is nog langer, maar ik ben blij dat geld om de kinderen te laten studeren toch ook hoog scoort op de verlanglijst.

"Laten we er maar lekker om lachen", zeg ik tenslotte "en nu graag de deur uit, want ik moet mijn spullen pakken en me klaar maken voor onderweg. Ik ga een paar dagen aan de wandel..."

De volgende dag is het zover en heb ik om acht uur 's morgens de grote klim over de eerste bergrug achter me. Een motivatietripje noem ik het maar. Via een grote 'schoppenactie' van broeder Carel is veel geld bij elkaar gebracht in Nederland. Carel heeft zich het probleem van de gewone man en vrouw aangetrokken in de Kamuvlakte. Toen hij hier begon zag hij hoe dikke bomen soms nog met stenen bijlen werden omgehakt en de grond met een stok werd losgewrikt om er tuinen van te maken. Vanwege de vele regenval in de vlakke vallei was - en is nog steeds - de waterhuishouding een groot probleem. Bij te veel water is er

overlast en bij te weinig is er droogte. In beide gevallen leidt dat tot slechte oogst die niet zelden een periode van hongersnood inluit.

Via de actie heeft Carel Cessna-ladingen vol schoppen, bijlen, rieken, kapmessen en houwelen ingevoerd. Overal in de vlakte zijn nu mensen bezig om flinke sloten te graven en de wegen en paden te verbeteren. Zelf doet hij dapper mee en staat dagelijks ook in de modder te schep- pen en te graven. In deze paar jaar zijn in de Kamuvlakte geweldige resultaten behaald. Ook de andere pastoors aan de Wisselmeren profite- ren van zijn actie.

In de hangar van Nabire ligt er voor ieder van ons een flinke hoeveel- heid graaf- en gereedschap... schoppen... hakken... bijlen en rieken.

Mijn voorraad is al 'boven' en uitgedeeld.

Eerst heb ik alle dorpshoofden bij elkaar geroepen om met hen te pra- ten over de aanleg van een behoorlijke weg. De weg van Timeepa naar de Kamuvlakte loopt twee dagen lang over een 'muizenpaadje.'

Elke keer wanneer ik hierlangs op tournee ga of doorstoot naar mijn buurman in de Kamu, ben ik kapot. De ene keer huppel je hoog over de bergen om vlak daarna weer diep af te dalen tot het laagste punt diep in het dal langs en over de wilde Mappia-rivier. Het is me gebeurd dat ik samen met Don een keer voetje voor voetje over de gladde brug balan- ceerde en een van de twee verrotte boomstammen onder mijn gewicht doorknapte. De andere boomstam bleef gelukkig liggen en hield ons tegen in de val. Broederlijk naast elkaar hingen we toen op onze buik over de ene boomstam met het gezicht naar de wit-kokende rivier die onder ons voorbij stormde. De weg zelf was ook moordend.

"Als ik nou voor het gereedschap zorg, kunnen jullie met de mensen van jullie dorpen een stuk weg aanleggen en zorgen voor goede bruggen onderweg?"

Als we de zaak verdelen en ieder dorp dat op de weg ligt, neemt een deel voor z'n rekening, dan hebben we uiteindelijk een goede weg waar iedereen blij mee zal zijn. Er is lang over gepraat en ik heb er flink wat shag, rijst en corned beef tegen aan gegooid om ze eens lekker te laten eten. Daarna moest er een besluit vallen, zodat ze voor donker weer thuis konden zijn. Het etentje had effect, want "we doen het", zeiden ze.

Ze gingen het meteen met de mensen in hun dorp bespreken, maar eerst wilden ze toch even zien hoeveel schoppen en bijlen ik in de gudang had staan.... De pastoor kan wel mooi praten over bijlen en schoppen, maar... je kunt nooit zeker genoeg zijn.

In de weken daarna is er nog veel gepraat en kreeg ieder dorp een voorraad schoppen en ander gereedschap, zodat ze aan de slag konden. Het lijkt eenvoudig, maar het kost heel wat overtuiging en 'peptalk' om het karwei waar ze aan begonnen zijn verder af te maken. Maar het lukt en ik ben nu op weg langs de dorpen over de nieuwe weg om ze de hemel in te prijzen als ze aan het werk zijn en om te dreigen met "anders geef je de spullen maar terug" als ze het er bij laten zitten. Aan de toekomst denk ik maar niet... zolang er geen kaboutermpjes zijn, zal er over een paar jaar wel weer een nieuwe injectie gegeven moet worden... Nog niet aan denken... Eerst moet de weg maar eens klaar.

Op sommige stukken loop ik te zweven... Bij wijze van spreken op blote voeten te belopen.

Onderhand denk ik nog even na over mijn 15.000 gulden-lijst. De voorraad van Carel is op. De vraag naar gereedschap is er. Ook schoppen en ricken verslijten en de vraag is groot. Zinnig om daar mee door te gaan. Maar inmiddels is de 15.000 waarschijnlijk allang op.

Terwijl ik lekker doorwandele, denk ik er nog eens over na.

Leuk dat die mensen zo spontaan helpen. In Timeepa zijn de mogelijkheden beperkt. Ontwikkeling van de bevolking is vooral ook een kwestie van mentaliteit en geestelijke ontwikkeling. Dat vraagt tijd... heel veel tijd, heb ik wel ontdekt. Ik sta er hier ook helemaal alleen voor en je kunt ook niet overal met je neus boven op zitten. Wanneer ik ze in Nederland ga vertellen hoe ik het zal besteden, moet het voor de gevers ook een beetje aantrekkelijk en tastbaar zijn. Wat dat betreft zijn Nederlanders niet zo heel veel anders dan Ekari's: 'boter bij de vis... en we willen best helpen, maar liefst wel voor dingen die ons aanspreken.' Binnenkort moet ik mijn financiële administratie voor 'de baas' weer opsturen. De grootste kostenposten zijn de dingen die 'geen indruk maken'. Salarissen van twintig catechisten en een paar hulp-guru's. Maar dat spreekt natuurlijk niet aan. Salarissen voor de tukangs. Mijn eigen eten en drinken... Elke paar maanden een paar nieuwe schoenen, want

tegen het lopen in de bush is niets bestand. De gigantische kosten van de Cessna...

Bouwmaterialen als spijkers en dakbedekking. De mensen hakken in het bos de bomen en kappen er met de hand planken uit. Ze willen er voor betaald worden, want je kunt nog zo hard roepen dat het voor hen is... als je niet betaalt, doen ze het niet. In het bos heb ik constant vier tukangs aan het werk die met twee lange kraanzagen op een stellage dikke boomstammen tot planken zagen... moet ook betaald worden.

Meestal merk ik er zelf weinig van. Zelf heb ik niets en dus zet ik het maar op de centrale rekening. Gelukkig zijn er organisaties in Nederland die verder kijken dan de populariteit van de 'projecten' en geld beschikbaar stellen voor wat misschien niet zo aan de weg timmert maar wel nodig is. Van onze 'ontwikkelingsman in Jayapura' weet ik dat er behoorlijk bijgesprongen wordt door Nederlandse organisaties als CMC/AMA, Bilance/ Vastenactie, Miva, en Memisa.

Inmiddels ben ik al een paar dorpen gepasseerd. Op sommige plekken is flink gewerkt. Andere stukken liggen er nog 'onontgonnen en wild' bij. Afhankelijk van de situatie geef ik mijn lof-prijzende of verwijtend-stimulerende 'peptalk'.

In de verte hoor ik mensen zingen en joelen. Als ze eenmaal aan het werk zijn, hebben ze er ook zin in. Er zit systeem in. De weg in aanleg gaat hier langs een beboste berghelling. Eerst is een stuk uit het bos vrijgekapt van bomen en struiken. Op verschillende plaatsen hakken en graven de mannen nu zo'n anderhalve meter van de berghelling af. De vrouwen dragen de losgewoelde grond en stenen naar de zijkant. Wanneer de groepjes elkaar 'raken', wordt het traject nog eens goed vlak afgewerkt en zijn we een dag maar ook enkele tientallen meters verder op deze 'hoofdweg'. Er wordt om pauze geroepen als ik er aan kom. Mijn aanwezigheid wordt zeer gewaardeerd. Ze vinden het leuk dat ik kom kijken hoe het gaat en het stimuleert ze om door te gaan. Verder heb ik hier weinig te zoeken, want helpen kan ik niet en technische aanwijzingen kan ik ook niet geven. Geen idee hoe en waar de weg precies loopt en of dit de meest gunstige ligging is. Twee meter verder links zie ik alleen maar groen, struiken en bomen op een nogal steil naar beneden aflopende helling. Twee meter rechts hetzelfde beeld, maar dan

tegen een stijgende bodemhelling. Hoe ver van de top af ... ? Geen idee. Hoever van de in het diepe dal stromende rivier af...? Geen idee! Ze weten het beter dan ik... maar ik ben allang blij dat er hier weer een stuk goede weg vrijkomt.

Het is al ver in de middag en de regen valt met bakken uit de onzichtbare hemel. Ik besluit te overnachten in een dorp. Teruggaan kan niet meer en als ik morgen nog een paar uur doorloop ben ik in de Kamuvlakte. Leuk om even bij Chel en Carel langs te gaan.

De nacht is een ellende.

Ik heb geen slaapspullen bij me. Het simpele huisje van de catechist bevat alleen een bed waar hij met zijn vrouw en drie kinderen op slaapt. Ze willen wel rond het vuur in de keukenhut slapen, maar daar voel ik niets voor. Ik ga niet man en vrouw en drie slaapdronken kinderen laten verhuizen om voor een paar uur het gezinsbed te confisqueren. Ik eet een paar knollen en schaar me rond het vuur bij de mannen.

Mijn natte plunje droogt snel en het duurt niet lang of ik voel me doezelig sloom. Het gesprek om me heen ontgaat me. Het kost me ook erg veel moeite om na uren nog alert te zijn en actief te blijven proberen of ik ze kan verstaan. Onder elkaar spreken ze zo vlug...! De rook prikt in mijn ogen en af en toe moet ik gewoon even de hut uit voor wat frisse lucht. Als eerste glijd ik rond het vuur languit en probeer te slapen. Dat lukt ook.

Na een paar uur ben ik weer wakker.

Rondom slapen de andere mannen. De vlammen van het vuur zijn gedoofd, maar een dikke boombonk ligt rood-gloeiend te smeulen om bij het eerste 'adembloesje' weer op te flakkeren. Alles slaapt behalve ik en het hele leger vlooien dat de aanval heeft ingezet...

Eindelijk wordt het morgen, gaan de nota's in de hete as en ben ik weer snel op de been op weg naar Chel en Carel in de Kamuvlakte die nu niet ver meer is.

Chel is op tournee en Carel is thuis. Ik tref hem hangend op een stoel met een lelijk ontstoken wond aan zijn been. Gedwongen zitrust. Ik kan me voor Carel niets rampzaligers voorstellen.

"Ik ben al een paar dagen niet meer bij de mensen in de greppels geweest", zegt hij, "maar er is nog genoeg te doen ook al kan ik bijna niet lopen."

Zijn tafel ligt bezaaid met paperassen en lijsten met namen van kamp-ongs en mensen die gewerkt hebben aan het uitgraven van het kanaal en de goten. Nauwkeurig houden ze het aantal gewerkte uren bij.

"Ik dacht dat ze voldoende betaald werden met de schoppen en bijlen", zegt hij, "maar ze willen toch ook bijbetalingen in geld."

"Wat vind je daar van, Carel?" vraag ik, want ik zit met hetzelfde probleem.

"De weg is er toch voor hen. We betalen ze al met gereedschap. Moet er dan ook nog geld bij?"

Carel zit er ook mee. Hij is al verder gegaan dan ik. Als de mensen aan de greppels graven, kunnen ze niet in de tuin werken. Onder druk was hij er al mee akkoord gegaan dat ze voor elke gewerkte dag ook betaling in natura krijgen: rijst en een blikje vlees.

"Maar ze blijven aandringen op geld", verzucht hij.

"Ergens kan ik dat ook wel begrijpen. Ze zien al die mooie en nieuwe spullen bij onderwijzers en overheidsambtenaren. Zelf hebben ze geen geld, maar toch willen ze ook pannen, emmers, kleding, een lamp of zelfs een radio. Aan de kust is het allemaal te koop, maar alleen tegen betaling in geld."

"Het probleem in de Kamu is niet anders dan bij jou", gaat Carel verder wanneer ik mijn hart eens lekker heb gelucht over het moeizame proces van de ontwikkeling. Zelfs in de Kamu waar de mogelijkheden groter zijn en waar de kool en de bonen goed groeien heeft men alleen belangstelling voor tomaten, bonen en kool en zelfs voor vee, wanneer ze het kunnen verkopen voor geld. Alleen als dat niet lukt wordt het voor eigen consumptie gebruikt. En zien ze geen kans om geld te verdienen, dan is de animo om hard te werken vaak gauw verdwenen.

Carel is al jaren in de weer met zijn 'schoppenactie' in ruil voor werk aan wegen en sloten. Op sommige plaatsen is het gemeenschappelijk werk aan de weg en de afwateringssloten klaar.

"Bij ons hoeven er geen wegen meer aangelegd te worden en het dorp ziet er netjes uit", zeggen ze. "Maar voor het eigen tuinwerk willen we toch graag 'n schop, kapmes of bijl hebben, want wat we nog hebben is zo goed als versleten."

Ze willen wel kopen, als het maar niet te duur is.

"Ik probeer dan gereedschap te verkopen tegen kostprijs... maar het probleem blijft: er zijn te weinig mensen die geld verdienen..."

'Een gulden moet rollen'. En de guldens rollen wel, maar er rollen er hier veel te weinig.

Carel is de man van de ervaring. Hij presteert het als geen ander om dagelijks met ze mee te werken en midden tussen de bruine zwetende lijven staat hij net zoals zij uren lang in de zuigende modder te schep- pen. Dat stimuleert en geeft ze moed.

"Je bent aan het spitten en 'n tuin aan het maken om te laten zien hoe of je dat het beste kunt doen. Ze komen kijken hoe je dat doet. Ze vragen ook waaróm je het zo en zo doet en zeggen: "ja, dat is het". Maar de vol- gende dag doen ze het in hun eigen tuin weer op hun oude manier. Dat gaat vlugger, óf...: ze zijn het nu eenmaal zo gewend; óf... 'ze doen het allemáál zo!'

Als ze met jou meewerken, doen ze het zoals jij ze het leert.

Geen probleem! Maar zijn ze daarna in hun eigen tuin bezig dan gaat het weer op de oude manier."

"De theorie klinkt zo schoon", zegt Carel. "Je moet het zo aanpakken dat ze voelen en zeggen: wij gaan niet hém helpen, maar hij komt óns helpen. Het is ónze zaak en wij doen het..."

Carel en ik zijn het helemaal met elkaar eens, maar... toch kijken we elkaar sceptisch aan, ons realiserend dat we proberen elkaar een hart onder de riem te steken.

Na drie uur praten weten we precies waarom het allemaal niet loopt zoals we zouden willen.

Onderhand zijn er al heel wat schoolverlaters en jongelui die 'geleerd' hebben. Maar ze blijken niet in staat daarmee in hun eigen omgeving te gaan werken. Dat ligt zowel aan de opleiding die niet erg aangepast is en te weinig is afgesteld op de situatie waarin ze na de opleiding terecht komen. Maar het ligt ook aan de jeugd zelf, aan gebrek aan doorzet- tingsvermogen en te weinig zelfstandigheid. Kweken we met onze scholen geen 'witte boorden' maatschappij? Vaak vinden ze dat ze zo veel geleerd hebben dat ze alleen nog voor een kantoorbaantje te porren zijn. Of ze hebben te weinig verantwoordelijkheidsgevoel. Het kan ook

zijn dat ze geen medewerking krijgen van de andere dorpsbewoners, die zelf geen mogelijkheden zien om vooruit te komen. Ekari's zijn niet zo erg geneigd een ander te helpen, als ze niet zeker weten dat ze er straks zelf ook wijzer van worden. We zijn het er volledig over eens dat er een ontstellend gebrek is aan mensen die kunnen organiseren en dat ze van ons verwachten dat we invullen wat ze zelf niet hebben. Het is ook niet zo vanzelfsprekend dat wat wij belangrijk vinden, zij ook belangrijk achten. Wij vinden bijvoorbeeld dat verbetering van de voedselsituatie en gezondheid en de behuizing op de eerste plaats moeten komen. Daar zijn ze het natuurlijk roerend mee eens, maar toch vinden ze het net even belangrijker dat ze een radio of kleren of misschien wel een horloge kunnen kopen.

Ekari's zijn eigenwijze knoepers, maar als we eerlijk zijn, zien ook wij maar heel weinig mogelijkheden voor hen om vooruit te komen. Geld is ook voor hen belangrijk, maar ze hebben bijna geen mogelijkheden om het te kunnen verdienen. De ligging van hun woonplaatsen in het binnenland is erg ongunstig. Geen wegen naar de kust en alles moet per vliegtuig aan- en afgevoerd worden. Het zijn mensen die willen werken om vooruit te komen, Ze zijn het werken ook gewend, ondanks hun vaak slechte voeding en gezondheid. En - zo hakken we onze opgezette boom tenslotte om - er begint iets heel positiefs te groeien in hun denken. Sommigen beginnen in de gaten te krijgen, dat ze wel hulp van elders kunnen krijgen, maar dat ze het feitelijk zélf moeten doen.

Ook daar zijn we het over eens... hoewel ik als Mappia-pastoor toch vooral de neiging heb bij deze stelling de nadruk te leggen op het woordje 'sommigen'...

"Op sommige plaatsen zijn de weg en de afwateringssloten al klaar..."

"Ze zeggen dat wij het niet kunnen..."

Dertig jaar later leun ik tegen de stam van de eik in het dal van Rapádaba, traag en ontspannen, als de koeien in de Kamu vallei, de gebeurtenissen van de zestig- en zeventiger jaren herkauwend. Het dal van Rapádaba is roerloos en verlaten. Alleen de wind speelt met de bladeren van de bomen en een enkele vogel zweeft langs de bergwand. Mijn ogen tasten de contouren van het dal af, de berghellingen... dichtbij de toppen die afsteken tegen het blauw van de hemel en daar verder weg en steeds vager en waziger de laatste hoge bergrug die het bergmassief scheidt van het lagere kustgebied.

Voor de zoveelste maal lees ik de brief van een Ekari die zich hier ergens onder deze groene massa los vecht uit zijn oude stammencultuur. "Na uw bezoek wil ik u graag enkele vragen voorleggen.

Hoe denkt u over de wijze van leven, van denken en van werken van ons hier in het binnenland?

Sorry, ik zeg het maar ronduit. Wat ze (de missionarissen) over ons denken, is dat we niet met geld om kunnen gaan, dat we niet kunnen organiseren, geen verstand hebben van boekhouding. Dat is ook zo... maar er zijn er ook die het wel zouden kunnen, als er maar mensen zijn die aanwijzingen geven en ons van dichtbij terzijde staan..."

Hij slaat de spijker op de kop, denk ik.

Terwijl ik hierover zit te filosoferen ontstaat er enige beweging in het groen. Uit de bodem van een volle boomkruin maken zich twee nevelige gestalten los. Boven het groen lopen ze in de richting van waar ik zit op de stevige wortels van de eikenboom. Dichtbij gekomen valt de waas rond de schimmen weg en herken ik twee goed geklede mannen.

"Lucas", roep ik verrast als ik de Ekari-man herken die, opgeprikt in een kostuum van westerse snit en op schoenen, naar me toe komt.

Lucas is een van de uitverkorenen die indertijd werd uitgezeefd uit het clubje geslaagden van de lagere school om verder te gaan studeren aan de hogere opleidingen aan de kust. Als knulletje maakte hij 's avonds zijn huiswerk bij het licht van de petromax in mijn kamer. Tientallen volwassenen en kinderen speelden en praatten om hem heen, maar Lucas bleef onverstoorbaar en schreef en las.

Enkele weken geleden ging thuis de telefoon...

"Met Lucas... kojaa patoge..."

"Lucas...?"

"Ik sta op Schiphol en wil even bij je langs komen."

Lucas was op reis... van Indonesië naar Amerika en vandaar naar Parijs.

Maakte een stop-over in Amsterdam.

"Wat doe je hier, Lucas?"

Hij was nu directeur van een organisatie, zei hij trots en overhandigde me een in gouden letters bedrukt 'kaartje' waarop te lezen stond dat hij 'drs.' was en directeur van een mij onbekende organisatie. Op uitnodiging van culturele en politieke organisaties in Amerika en Europa was hij bezig met zijn rondreis over de wereld.

Lucas heeft het 'gemaakt'. Over de groene boomkruinen komt hij nu op me toe.

Naast hem broeder Theo, mijn oud-collega missionaris die als een van de laatsten naar Irian kwam om - zoals we prettig-jennend zeiden - 'het licht uit te doen.' Na zijn theologische studie behaalde hij zijn graad in de sociologie en antropologie. Heel wat anders in z'n rugzak dus dan wij met onze medische spoedopleiding en ratjetoe van allerlei landbouw- en andere tropencursussen.

Ze zitten naast me en gedrieën kijken we uit over de bomen.

De mijmerende 'ouwe rot' met naast zich de twee nieuwe bewoners van het hedendaagse Rapádaba-dal. Beiden volwassen dragers van de generatie uit het jaar 2000.

In gedachten sta ik nog bij het graven van de goten en het modder- en spitwerk van Carel, de koeien van Chel, mijn leeglopende visvijvers, de zielig draaiende toko's, het handjevol geslaagden van de lagere school en het eeuwige probleem van kwalitatief goede onderwijzers.

"Hebben we het goed gedaan? Heeft het zin gehad?"

Niet wij, maar zij zullen het antwoord moeten geven, zij de generatie van nu. Wat ooit was, is nu verleden tijd. Wij, de Ekari's en missionarissen van toen, zijn vervaagd tot schimmen... verborgen onder de groene kruinen van de bomen in het dal. Zij, de Ekari's en het handjevol missionarissen van nu hebben zich onder het groene dak uitgewerkt en lopen over de bomen met het zicht op de wijde wereld.

"Al die afgelopen zestig jaar...

Hebben we het goed gedaan...? Heeft het vrucht gedragen... ? Heeft het ergens toe geleid...?"

Theo windt er geen doekjes om.

"Ik zou het zo niet meer doen...!", maar even eerlijk voegt hij er aan toe "maar jullie konden ook niet anders. In de omstandigheden van toen was dat het best mogelijke..."

"Verklaar je nader alsjeblieft...!"

En dan hoor ik de Rapádaba van de huidige generatie... de Ekari's en missionarissen van het jaar tweeduizend...

Je visvijvers worden nog steeds gegraven... Sommige zijn goed gevuld maar veel lopen er nog steeds leeg. In het schoolwezen wordt onderscheid gemaakt. Op centrale plaatsen wordt extra aandacht geschonken aan het nivo en zorgen we voor voldoende onderwijzers en beschikbare leermiddelen. Je bent beperkt, dus laat je het elders maar wat z'n gang gaan op een lager peil. Er zijn inmiddels al heel wat afgestudeerde Ekari's, die goed werk verrichten en zich een behoorlijk bestaan opbouwen, maar helaas is de meerderheid van de jeugd ontevreden en vallen ze terug in hun eigen kampong of in de slums aan de kust, omdat ze nergens werk kunnen vinden.

En de koeien en het vee...?

Ze zijn er nog en hun aantal neemt toe, maar de jonge boeren ondervinden veel tegenwerking van de andere Ekari's...

Jullie verhaal gaat door... het proces van projecten gaat door met vallen en opstaan..., maar misschien gaat het daar allemaal niet om.

Misschien gaat het niet om de koeien, maar om de discipline, het vooruit zien, de andere manier van denken die wordt vereist om 'boer' te zijn. Misschien gaat het niet om de goede weg, die wordt gegraven, maar om de resultaten die worden behaald wanneer mensen leren om samen te werken en boven hun eigen 'ik' uit te kijken. Misschien gaat het zelfs niet om de 'Lucassen' en al die anderen die door goed onderwijs een stap hogerop zijn gekomen. Misschien gaat het ook niet om al die mensen die gestorven zouden zijn als jullie niet zo voortvarend gewerkt hadden aan de gezondheidszorg en misschien gaat het ook niet om al die dikke

ondervoede buikjes die er nu dankzij een verbeterd voedingspatroon wat gezonder uitzien...

Waar het wel om gaat is, dat de Ekari's als gezamenlijke stam een stap vooruit gaan en dat er mensen zijn die in staat zijn om hen te begeleiden, als individu, maar vooral als bevolkingsgroep.

"Ik zou het nu anders doen..."

Maar de situatie is nu na dertig jaar helemaal anders.

"Toen jullie begonnen", zegt Lucas, "was er niets."

Onze ouders hadden alleen maar verwachtingen. Ze zagen jullie bijlen en messen en al de rijkdom die jullie met je meedroegen.

"Dat willen wij ook wel", zeiden ze en ze verwachtten niet anders dat jullie het ze zouden geven.

Maar dat deden jullie niet.

"Je moet er voor werken", zeiden jullie "en als je er voor werkt, ga je vanzelf in die rijkdommen delen."

Maar dat was makkelijker gezegd dan gedaan.

Daarom begonnen jullie zelf het voorbeeld te geven en zelf te werken aan wat wij zouden moeten doen. Sommigen van ons deden met jullie mee... ze luisterden en hadden er baat bij. Ik ben één van die jongens die je uit school plukte om door te studeren. Ik had geluk, anderen niet. Van mijn vader hoorde ik hoe eindeloos er gepraat werd voordat uiteindelijk besloten werd om met de kampong hout te kappen voor de school of te werken aan de weg. Jullie moesten zelf wel het voorbeeld geven, anders volgde niemand jullie. En langzamerhand kwamen er steeds meer mensen die vertrouwen hadden in jullie en geloofden dat de vooruitgang en rijkdom binnen ons bereik lag als we er maar voor werkten. Maar dat waren enkelingen, sommigen van ons, maar niet de hele clan en zeker niet de hele stam van de Ekari's.

Weet je wat er gebeurde?

Toen Chel de koeien uitzette en er hier en daar jonge Ekari's kwamen met een eigen kleine veestapel van kippen, konijnen, ganzen en een enkele koe, toen werden de anderen jaloers. Hun kippen werden gestolen en de koe geschoten...want de anderen konden het niet hebben dat zij zich een beter bestaan opbouwden en zij zelf niet.

Jullie probeerden door zelf te doen en het voorbeeld te geven de Ekari's met je mee te krijgen. Dat lukte... maar dat waren enkelingen; het hele volk kregen jullie nog niet mee.

"Dat bedoel ik", neemt Theo het over.

Nu zouden we zo niet meer willen werken, maar nu is het ook anders, omdat er steeds meer grote groepen Ekari's ontstaan die samen ergens achter gaan staan. Het draagvlak verbreedt zich en dus kan ik hen nu helpen door met de hele groep te praten en hen inzicht te geven in waar ze mee bezig zijn. We werken nu niet zo zeer met individuele Ekari's, maar er zijn er inmiddels al zoveel die er van overtuigd zijn dat ze zelf iets moeten doen, dat je ze als groep, als clan en als stam kunt aanspreken. Indertijd was het een hele toer om hen in beweging te krijgen zodat ze met jullie iets gingen doen. Nu zijn ze verder en handelen en doen ze op eigen initiatief.

Voor ons is het nu zaak om naast hen te gaan staan en hen groter inzicht te geven in wat ze eigenlijk aan het doen zijn.

Jullie 'geklooi' met projectjes heeft zeker zin gehad, want het heeft geholpen om mensen nu zo ver te krijgen dat ze inzien dat ze zelf verantwoordelijk zijn voor hun eigen vooruitgang en ontwikkeling. Zonder jullie had dat niet gekund. Zonder jullie waren er ook geen leiders gevormd zoals Lucas, Tom en zo veel anderen die hun eigen mensen stimuleren.

Maar de tijd van de projectjes gaat over. Overheidsdiensten als het landbouwschap, boswezen, visserij en veeteelt, gezondheidsdienst en schoolwezen zijn daar nu op de eerste plaats verantwoordelijk voor.

"Maar Theo, wat doen jullie missionarissen dan...?" vraag ik hem.

Het pastorale werk en de dienst aan de kerk vraagt alle aandacht. Voor andere werkzaamheden is veel minder tijd. Maar de tijd die er voor beschikbaar is gebruiken we anders.

"Laat ik je het met een voorbeeld duidelijk maken", gaat Theo verder.

Op dit moment praten ze tot in de kleinste kampongs over reformasi... onafhankelijkheid. De politieke situatie is volop in beweging en de oude verlangens komen nu sterker dan ooit naar voren.

"Weg met de Indonesiërs...! We willen vrijheid en onafhankelijkheid."

Maar alleen de kleine groep van bestudeerden, zoals Lucas hier, weet waar ze het over hebben. De meesten schreeuwen de leuzen maar mee, zonder dat ze ook maar enig idee hebben wat er in werkelijkheid allemaal aan de hand is.

"Jullie hebben onze vrijheid afgenomen... weg met de vreemdelingen!" Nu je met grote bevolkingsgroepen en leiders kunt overleggen, kun je die vragen verder uitdiepen. Er worden grote meetings gehouden. We zijn er bij en dan kan je zeggen: "Wat bedoelen jullie eigenlijk als je zegt dat je vrijheid wil?"

En dan blijkt: We mogen onze eigen taal niet meer spreken, onze eigen liedjes niet meer zingen. We moeten diep buigen voor anderen en dat is niks voor ons. We moeten kleren dragen. We mogen onze zaken niet meer regelen zoals we dat altijd hebben gedaan.

Maar er blijkt nog veel meer:

"Ze hebben ons land afgepakt... ze maken de bergen kapot... we zijn geen baas meer op de grond waar onze vaders hebben gejaagd en hun tuinen hebben gemaakt."

"Dus jullie willen laten horen dat je recht hebt op die grond omdat die van jullie is.

Wat kunnen jullie dan doen om te voorkomen dat ze steeds verder gaan met het afnemen van jullie grond...?"

En zo blijkt de vraag naar vrijheid uiteindelijk dan concreet te worden omgezet in allerlei besprekingen en acties die er toe leiden dat ze naar de overheid stappen en zeggen: "Die grond is van ons. Daar hebben wij recht op. Leg het vast in een officieel document, want dat hebben we nodig als de maatschappij hier komt graven. Dan kunnen we ze laten zien: Kijk, dit is onze grond. De overheid heeft dat bevestigd."

Ons werk bestaat meer dan dat van jullie vroeger uit het begeleiden en ze helpen om duidelijkheid te krijgen in de vragen die ze zich stellen. En we kunnen dit omdat we meer dan jullie de Ekari's als groep kunnen aanspreken en omdat die groep beschikt over een nieuwe generatie van leiders, die -anders dan de oude adathoofden - inzicht hebben in het belangenspel dat er door overheid en grote ondernemingen over hun hoofden heen met hen gespeeld wordt.

"Als ik het zwart-wit mag tekenen", zegt Theo. "Jullie hebben het begin

gemaakt door de vorming van een 'elite', de eerste christenen, die zich durfden te onderscheiden van hen die strikt binnen de adat dachten. Jullie hebben gewerkt aan de vorming van de nieuwe leiders. Een aantal van hen zijn de geslaagden van nu, de anderen sluimeren om op te komen wanneer de belangen van hun volk worden aangetast. Natuurlijk zou je de hele sociale structuur moeten aanpakken, maar dat kon je niet. Het heeft de missionarissen wat tijd gekost om 'een stapje op zij te gaan staan' en vanuit het stadium van 'zelf doen' door te groeien naar 'verwijzen en begeleiden'. Misschien is dat vooral de taak van de missionaris van de generatie 2000."

"En vergeet je verhaal over de schatten van het zusje niet", zegt Theo en Lucas bevestigt...

"Nog steeds zoeken we naar die schatten... we noemen het met andere namen...", zegt Lucas. Wij Ekari's noemen we dat 'aji' en jullie missionarissen vertalen dat met 'heilsverwachting'. Maar wat we bedoelen, is dat we nog steeds als volk op zoek zijn naar de schatten, naar welvaart... een beter bestaan en een beter leven.... Nog steeds hebben we die droom, maar het is meer dan een droom want de tekenen van dat heil en die welvaart zien we bij de missionarissen, de overheid, bij de kopermaatschappij en de houthakbedrijven. We zien het, maar we kunnen er niet bij... We zien het... het is van ons, maar we mogen er niet aankomen. In jouw dorp Komopa woont een Gobai. Er werd veel gepraat over de komst van de kopermaatschappij in dit gebied.

"Deze grond is van mij", zei Gobai. En hij sloeg een paal in de grond om de scheiding van zijn gebied aan te geven. Bij ons weet iedereen dat. "Hier staat een paal en een merk." Hier begint het gebied van een ander. Daar heb je dus niets te zoeken." Maar de bulldozer kwam en sloeg de paal gewoon weg.

"Meneer Gobai, u bestaat voor mij niet", zegt de kopermaatschappij. "Ik heb vergunning om hier te graven. In het contract dat ik met de overheid heb, komt uw naam niet voor..." en zo is Gobai zijn grond kwijt.

"Het Wisselmerengebied is ons huis", gaat Lucas door, "maar de vreemden komen en halen de voordeur er uit. En binnen in de kamer van ons huis halen ze de speren van de muur om op die plaats een Picasso te hangen."

We zien ons gebied als een vrouw. Ze is als onze moeder. Haar hoofd zijn de bergen... Daar wonen de geesten. Dat is een gebied waar ook wij niet aan mogen komen. Daar blijven we vandaan, daar blijven we vanaf. Haar borsten en haar buik zijn de streek waar wij wonen. Het is vruchtbaar. Daar groeien de knollen in de tuinen en worden onze kinderen geboren. Daar liggen we dicht tegen onze moeder en voelen we ons warm en beschermd. Lager in de onderbuik en benen van de moeder liggen de valkuilen en moerassen. Dat is het gebied aan de andere kant van de bergen dat uitloopt naar de kust en de zee. Ook daar hebben we niets te zoeken. Daar komen we niet, behalve om te jagen.

Dit is ons gebied. Hier drinken we uit de borsten van onze moeder en groeien we in haar buik.

Maar het hoofd van de moeder is kapot. De kop is weg. Er is een groot gat in geslagen door de mijnbouwbedrijven. Er komt veel uit, goud en koper. Dat wisten we niet, maar we krijgen daar niets van. Het komt uit het hoofd van onze moeder, maar we hebben er niets over te zeggen. Het is van ons. Dat zijn de schatten die hier zijn begraven en die ons toebehoren; we zien de tekenen van onze rijkdom, maar het gaat ons voorbij.

"De mensen, ook de Ekari's, krijgen de indruk dat alles buiten hen omgaat. Ze realiseren zich steeds meer en steeds massaler dat het over hún land, hún rijkdom gaat, maar dat anderen de schat nu hebben ontdekt en er mee vandoor gaan. En daarom reageren de Ekari's tegen de transmigranten uit andere delen van Indonesië, tegen de buitenlanders, tegen de overheid en het leger.

Je kunt je afvragen of dit door ons missionarissen voldoende is opgepikt. Jullie hebben een grote bijdrage aan de ontwikkeling geleverd door het opleiden van jonge mensen die nu de leiders zijn, maar bij veel van hen zag je hoe ze na een aanvankelijk grote inzet weer insliepen, wegzakten of indommelden. Denk eens aan je Tobi in Timeepa met wie je discussieerde over de eerste mensen en over de Nederlandse taal die zou afstammen van de Ekaritaal, maar ook aan Paulus, die nu in hogere sferen denkt. Je kunt je afvragen in hoeverre we ze voor vol hebben aanzien. Is het niet al wat makkelijk om 'het probleem Tobi' af te doen met een schouderophalen... en de oorzaak bij de malaria te zoeken.

Je ziet hoe goed opgeleide leiders weer ontwaken uit de fase van indutten en nu als leider worden gekozen omdat ze zich hard maken voor de eigen rechten. Wakker gemaakt voor de eigen rijkdom en 'schatten van het meisje' worden ze nu charismatische leiders, die zich internationaal weren."

De woorden van Lucas en Theo klinken na. Nog steeds heb ik de brief in mijn handen.

"Luister naar wat ze me schrijven", zeg ik hen.

"Ze zeggen dat wij het niet kunnen." Na uw bezoek wil ik u graag enkele vragen voorleggen. Hoe denkt u over de wijze van leven, van denken en van werken van ons hier in het binnenland? Sorry, ik zeg het maar ronduit. Wat ze over ons denken, is dat we niet met geld om kunnen gaan, dat we niet kunnen organiseren, geen verstand hebben van boekhouding. Dat is ook zo,... maar er zijn er ook die het wel zouden kunnen, als er maar mensen zijn die aanwijzingen geven en ons van dichtbij terzijde staan...."

"Onder de jongere Ekari's hoor je die geluiden nu vaker", zegt Theo.

Net zoals vroeger valt de Ekarimaatschappij uiteen doordat ze nog steeds alleen de eigen familieclan belangrijk vinden. Maar er loopt ook een bredere scheidingslijn. De woorden zijn anders, maar het denken is hetzelfde als in de beginjaren bij Auki.

"Jullie hebben me de vrijheid afgenomen, mijn gebied, mijn grond, mijn denken en tradities... Ga weg jullie vreemdelingen..."

Maar er zijn ook anderen, die vanuit het waardevolle oude de uitdaging met het nieuwe aangaan. Of je het leuk vind of niet, de oude cultuur is verstoord en zal nooit meer terugkomen. Maar de nieuwe Papoea is aan het opstaan. Het zijn Ekari's met een westers pak en schoenen zoals Lucas. Bewust van hun eigenheid pakken ze het Amerikaanse denken over en staan ze in een moderne wijde en open wereld.

Het rechtvaardigt geen doemdenken. De Ekari's sterven niet uit, maar de Ekari van toen is een Ekari in een wijdere wereld en is bezig een andere Ekari te worden. Alleen... konden we de binnenkomende wereld

maar wat afremmen. Werd hen maar wat meer tijd gegund. En waren er nog maar wat idealisten die hen belangeloos 'aanwijzingen geven en ons van dichtbij terzijde staan...'

De Papoea van nu is een nieuwe Papoea met een eigen cultuur waarin het oude van de eigen traditionele adat samengaat met het moderne westerse denken. Maar dat vraagt wel een groeiproces van generaties en of die tijd hen gegund wordt? We betwijfelen het.

Het gaat moeizaam, realiseer ik me en denk dan aan enkele ontmoetingen tijdens mijn meer recente reizen in de afgelopen jaren.

In Semarang ontmoette ik Eric, de zoon van Johannes uit Timeepa. Eric studeert daar economie op de universiteit en staat voor zijn laatste jaar. "Ik heb geld nodig, meneer, want mijn vader Johannes kan het niet betalen."

Het geld kwam er, vijftientig honderd gulden.

"Heb je het studiegeld nu betaald, Eric", vraag ik hem "en heb je de boeken al?"

Pijnlijke vraag, want Eric wil eerlijk zijn, maar zit met mijn vraag goed in het nauw. Een gedeelte had hij gebruikt om cement te kopen zodat hij vis kon gaan kweken in betonnen bakken. Kon hij dan weer verkopen. Een groot deel was naar anderen gegaan en alles was nu op.

"Waarom heb je het dan uitgeleend aan anderen, Eric?"

"Het waren Ekari's die geld nodig hadden, dus heb ik het ze gegeven."

En Eric handelde dus als zijn opa die ik heb gekend. Opa was rijk, maar in zijn hut lag niets wat het stelen waard was en zijn draagnet bevatte niets dan een mes, een vuursetje en wat knollen. Opa was rijk, want al wat hij bezat had hij 'uitgezet' bij anderen. Hij was dus rijk, omdat er veel mensen waren die verplichtingen hadden jegens hem. Zo deden de rijken zolang als ze zich konden heugen. Eric wil ook rijk zijn en doet precies hetzelfde. Als student economie kent hij de 'processen', het jargon en het commerciële moderne denken beter dan ik.

Het nieuwe dient zich aan, maar het oude denken leeft ook nog....

"Er zijn er ook die het wel zouden kunnen, als er maar mensen zijn die aanwijzingen geven en ons van dichtbij terzijde staan....."

Of het voorbeeld dat ik tijdens mijn bezoek aan de Kamuvlakte zag... Daar begon een jong Ekarigezin heel enthousiast met het bakken en verkopen van broodjes. Hij zag dat bij de Makassaren die het in hun kiosk verkochten. "Kunnen wij ook", dacht het jonge paar.

De vrouw had bij de zusters in het vormingscentrum geleerd hoe ze brood moest bakken. De man leende overal geld, kocht acht zakken meel, deeg en de hele ratteplan die nodig was om brood te bakken. En zij dus aan het werk. Het resultaat mocht er zijn... de broodjes waren prima. Ook de verkoop ging redelijk, zij het met mondjesmaat. En dat brak hen de nek. Het was veel te groots opgezet. Zeven zakken meel kon hij weggooien omdat ze door de beesten waren opgevreten of lagen weg te rotten. Man en vrouw stikken nu in de schuld en de Makassaar in zijn kiosk lacht zich rot omdat hij rustig door kan gaan met de tien broodjes die hij op een dag verkoopt. Zijn winst is weliswaar klein, maar er is in elk geval winst...

Zo worden de Ekari's voorbij gestreefd. De pit hebben ze nu wel en ze nemen initiatief, maar voor ons fundamentele begrippen als inzicht, organisatievermogen en het vooruit denken om zaken van deze tijd ook daadwerkelijk te kunnen uitvoeren volgens de regels van de huidige maatschappij, ontbreekt nog te veel. Het zijn allemaal voorwaarden voor succes in een westerse cultuur, maar volkomen vreemde elementen in de Ekaricultuur...

De beteren zijn zich daar goed van bewust. "Er zijn er ook die het wel zouden kunnen, als er maar mensen zijn die aanwijzingen geven en ons van dichtbij terzijde staan..."

Maar ik vrees dat hen die tijd niet meer gegeven zal worden, denk ik, terwijl ik het dal van Rapádaba verlaat en het weggetje terug loop naar mijn studeerkamer thuis in het jaar 1999.

De jonkies

Het was druk in Epouto.

Uit alle streken van het bisdom in Irian Jaya kwamen ze aan... twaalf jonge franciscaanse missionarissen. Van de drie missievliegtuigen vlogen er twee af en aan op de kleine vliegstrip die vanaf de oever van het Tagemeer opliep naar de bobbel waar in een kale kalkachtige wei twee paardjes, een aantal oer-hollandse zwart-wit-bonte koeien en de volledige internaatsbevolking van het landbouw- en vormingscentrum de bezoekers nieuwsgierig verwelkomden. Uit Jayapura kwamen er een paar, een uit het Mimika-gebied aan de zuidkust, maar ook enkele uit het oostelijk gedeelte van het centrale bergland in de Baliemvallei en het Sterrengebergte. De paar jongere missionarissen van het Wisselmerengebied kwamen te voet of over het water van het Paniaimeer. Ze kenden elkaar van de opleiding in Nederland, maar hier in Epouto zagen de meesten elkaar weer voor het eerst sinds zij jaren geleden hun eerste post betrokken hadden ergens in Irian Jaya. Alleen via vliegtuigen was de afstand te overbruggen, maar de afgelopen tijd hadden zij elkaar schriftelijk, met de Cessna als bereidwillige postduif, hun sores opgebiecht en met voorzichtige terughoudendheid gesproken via de eigen radiozenders.

Een nieuwe fase in de missiegeschiedenis was aangebroken.

De pionnen stonden opgesteld in het missionaire veld. Wat in de afgelopen jaren 'ontdekt' was, was in kaart gebracht en de pastorale stellingen waren bemand. De periode waarin nieuwe gebieden werden ontdekt en contact werd gelegd met tot nu toe onbekende stammen was definitief voorbij.

De eerste pioniersfase was beëindigd en een nieuw tijdperk van intensivering was al enkele jaren aan de gang. Niet dat het er makkelijker op was geworden. De zoektocht naar het nieuwe en onbekende had de vroegere woudlopers niet zelden net de 'avontuurlijke kick' gegeven die nodig was om vol te houden. Natuurlijk trok het avontuur nog steeds, maar de tijden waren veranderd. De laatste - met mondjesmaat binnengekomen missionarissen - waren gezond en sterk en vertoonden nog niet de slijtageplekken die het leven in de bush bij een aantal ouderen

had nagelaten. Bij uitstek vormde deze groep jonge kerels het handjevol pionnen dat naar de afgelegen eenmansposten werd geschoven, die door hun voorgangers waren geopend.

Ook politiek was het veranderd. De koloniale strijd was gestreden en het was inmiddels al zeven jaar geleden dat de laatste Nederlanders het veld hadden geruimd voor Indonesische ambtenaren, overheid, leger en politie. De Nederlanders waren vertrokken en de Ekari's snaptten er allemaal niets van. Dat de Nederlandse burgemeester toen HPB heette en de Indonesische nu Camat was wel het allerminste. Ook dat de Nederlandse gulden plaats maakte voor een handvol rupia's was nog niet zo belangrijk, want voor hen zelf waren het nog de schelpen die de geldswaarde vertegenwoordigde, maar toch was het allemaal anders. Irian Jaya was nu Indonesië en het ging er ook op z'n 'Indonesisch' aan toe.

Waren ze toch net een beetje gewend aan die rechtlijnige Nederlanders die 'ja' bedoelden als ze 'ja' zeiden en die wat betreft verbaal geweld en stevige krachttermen niet onder deden voor hen zelf wanneer zij volgens de Ekari-gewoonte hun mening kracht bijzetten met veel misbaar en dreigend gedans. Hebben ze nu te doen met anderen, klein van gestalte en met een tenger postuur dat in het niet viel bij die grote orang Belanda.

"Orang Indonesia tidak baik... Indonesiërs zijn niet goed", zeiden ze tegen elkaar, maar wat er nu niet goed aan hen was, was ook niet zo duidelijk.

Wat de Ekari's met de blanke tuannen gemeen hadden, was in ieder geval de openhartigheid en het gevoel voor humor om wat ze zeiden en deden. Ze konden lachen om dezelfde dingen waarom ook zij lachten. Nu - waktu Indonesia... in de Indonesisch tijd - was het allemaal anders. Ook de Indonesiërs lachten en waren vriendelijk, maar ze lachten over hen heen en hun vriendelijkheid leek het hart niet te raken.... En 'ja' was ineens geen 'ja' meer, en het 'neen' kon net zo goed 'ja' betekenen.

En wat ook heel duidelijk was... er was weinig voordeel meer te halen. Er werd betaald in papieren rupia's. Daar kon je rijst mee kopen en ijzeren bijlen en zeep, kleding. Ja, je kon er alles mee kopen, maar waar? Soms een beetje in de winkels van de kustplaatsen, maar zeker niet hier aan de Wisselmeren.

"We kunnen ons zelf wel redden. We leven in ons eigen gebied..."

"Ze moesten maar gaan, al die vreemdelingen," zeiden ze weer tegen elkaar en het klonk als het bekende refrein op het oude liedje wat hun vaders ook al eens hadden gezongen.

Alles was anders geworden voor de Ekari's, maar ook voor de missionarissen. De meesten van hen waren priester... pastoor, een enkeling had een 'echt vak' geleerd. Missionarissen onder elkaar vormden een hechte club. Leden van hetzelfde gezin voelden ze zich. Als broeders en zusters voelden ze zich. En als broeders en zusters gedroegen ze zich ook. Zo maakten ze ruzie en zeiden ze elkaar de waarheid. In hun kritiek waren ze niet mals en omdat het 'burgermans-fatsoen' onder broers nu eenmaal wat anders ligt dan naar de buitenwereld, vlogen de spetters er soms af.

Maar als broers en zussen keerde het tij zich ook snel. Er heerste een sfeer van genegenheid en hartelijkheid en we wisten dat we elkaar nodig hadden en dat ook mochten zeggen. Maar net als bij ons thuis - in de tijd van de grote gezinnen - liep er ergens bij het middelste kind een soort scheidslijn, die je deed indelen bij de 'groten of de kleintjes'. Ook tussen de broeders in de missie van Irian Jaya liep er een soort scheidslijn tussen hen die de orthodoxe degelijke oude theologie hadden gestudeerd en de jongere garde van het post-conciliaire tijdperk, die alles van God, mens, hemel en aarde niet zozeer benaderden vanuit gegeven vastgestelde waarheden en wetten, maar meer zoekend zelf zochten naar de zin en onzin van wat door Kerk en maatschappij werd voorgehouden. En op de frictiepunten kregen de grote broers moeite met de kleintjes en botsten de kleintjes tegen de statische zekerheden van de groten en verwierpen ze de traditionele zekerheid om wat 'zo hoort in kerk en samenleving'. En de jonkies zochten en zochten... en ervoeren dat de keuze voor onzekerheden het leven ook niet makkelijker maakt, zeker niet ergens alleen in de bush van Irian tussen mensen van de eerste post-stenen-tijdperk-generatie.

En daarom kwamen we hier bij elkaar, vandaag in de eerste week na Pasen op 10 april 1969... twaalf jonge missionarissen uit verschillende hoeken van dit grote oerwoud.

"Wat doen we hier eigenlijk?" vroegen we ons af.

Tien procent van onze tijd zijn we met ons vak bezig... met de kerkelijke verkondiging. Negentig procent van onze tijd besteden we aan 'kluswerk' en aan dingen waarvoor we niet zijn opgeleid.

"We noemen ons verkondigers... maar wat verkondigen we eigenlijk?" Religieuzen noemen we ons... mannen van God.

"Maar hoe godsdienstig zijn we nog in ons 'lege oppie', zonder dat we iets van het godsdienstige kunnen beleven met anderen, die hetzelfde ervaren en je sterken en stimuleren?" Hoe blijf je 'man van God' wanneer je verpietert in eenzaamheid en verstikt raakt in je eigen eenzijdigheid en kille 'ik'. Jonge mensen zijn we. We doen niet zielig over het werk dat we gekozen hebben. We hebben hart voor de zaak en voor deze mensen. Rijkdom en carrière interesseren ons niets. We willen ons helemaal inzetten, maar we willen ook volledig mens zijn.

"Maar hoe kan je volledig mens zijn, als je stikt in je eenzaamheid?"

Wat blijft er over van die volledige inzet wanneer je -geïsoleerd op je eenmanspost of in je afgesloten wereldje - alles zelf moet uitvinden en uitproberen... en slechts heel af en toe, eens in de paar maanden, kunt terugvallen op elkaar, op de hartelijkheid, steun en de ervaringen van anderen.... Het hoeft allemaal niet van een leien dak te gaan, maar je kunt ook zó gekreukeld en gemangeld worden door je eigen moeilijkheden en eenzaamheid, dat je 'niet echt mans of mens meer bent' en je je als een invalide voelt.

En een invalide kan zich niet inzetten, zoals hij zou willen....

"Ha, ha... invalide. Moet je horen... ze zijn invalide...", lachte een van de oudere broers schamper.

Hij begreep er dus niets van. Net zo min als de anderen die zich afvroegen waarom we toch zo moeilijk deden met al die vragen over de zin van je werk. "Ga en onderwijs", zegt de Bijbel. "Leer ze onderhouden wat Ik heb gezegd en doop ze..." Doe dat dan gewoon... Daarom ben je toch missionaris geworden?

En daarom kwamen we dus bij elkaar in Epouto. En we stelden aan elkaar en aan onszelf dezelfde vragen:

Over onze inzet, niet om een persoonlijk ideaal na te streven, maar om

te werken aan wat de Papoea's nodig hebben.

Over de acceptatie van een bepaalde mate van eenzaamheid, maar ook over het niet accepteren van die eenzaamheid wanneer dat zo ver gaat dat je in de praktijk van alle dag niet echt meer beschikbaar bent voor de mensen, de Ekari's, Dani's en Mimikanen, waarvoor je gekozen hebt. Over godsdienstige eerlijkheid wanneer we zeggen dat Christus de bron van onze inspiratie is en over de positieve ervaring van Hem wanneer je met anderen samen bidt, maar ook over hoe snel het allemaal wegebt als je weer alleen staat in je werk en in je geïsoleerde eigen wereldje.

Over de crime van het ongehuwd zijn, wanneer dat betekent dat er helemaal geen cultureel gelijkwaardige vrouwen zijn en vrouwen dus geen enkele invloed en plaats kunnen hebben in je leven.

Over het geprutsel en gefruitsel dat we met een groot woord 'ontwikkelingswerk' noemen, maar waar we zo onze eigen gedachten over hebben.

Maar in Epouto bemoedigen we elkaar ook.

Is ontwikkelingswerk niet allereerst het werken aan een mentaliteitsverandering, waardoor mensen wat loskomen van hun eigen traditionele leefwereld en zich kunnen openstellen voor het aanbod van het andere en nieuwe dat op hen afkomt nu het isolement doorbroken is?

Is het vooral niet onze taak om deze mensen voor te bereiden en te begeleiden? De wereld dringt bij hen binnen en daarmee ook de commercie, de hardheid, de grote ondernemingen, houtkapbedrijven en mijnbouwconcerns. Is het niet onze taak met de Papoea's 'op pad' te gaan, zodat zij een eigen antwoord kunnen geven op al het nieuwe en op een moderne wereld die niet van plan is erg veel rekening te houden met de belangen en eigenheden van de mensen die hier al eeuwen wonen? En is dat niet bij uitstek een taak die ons op het lijf geschreven staat, iets waar je aan kunt werken in de tien procent verkondiging, dat je 'vak' is, maar ook in het 90 procent aanklooiën en klussen.

En is het ook niet zo dat de stilte en eenzaamheid ons loutert en ons openbreekt om stil te staan bij wat wel en niet belangrijk is en waar het in het leven van ons en elk mens eigenlijk om gaat? En ook al noemen we Christus niet zo makkelijk bij Zijn Naam, is het niet zo dat als we elkaar vertellen van ons slagen en falen we elkaar eigenlijk ook

vertellen hoe we proberen na te doen wat Hij ons voorleefde?

Een eerlijk afwegen van onze inspanningen, onze woorden en daden, maakt duidelijk dat ondanks veel negatieve ervaringen de balans toch positief doorslaat. De voorbeelden zijn er dat het fatalistisch denken dat vaak zo eigen is aan stammen die volledig natuur-afhankelijk zijn doorbroken wordt door het verwerven van objectieve kennis. In de korte tijd dat de missie er is, zijn er al mensen die zich los kunnen maken uit het gebonden stamisolement en als zelfbewuste personen groeien naar eigen volwassenheid en zelfstandigheid.

Drie dagen lang praten we en voelen we dat we allemaal in hetzelfde schuitje varen. Er worden voorstellen uitgewerkt voor andere, beter aangepaste werkmethoden en concrete plannen zullen aan de 'head-quarters' worden voorgelegd over het afzwakken van de eenmanspost-situatie door meer vanuit kleine teams te gaan werken die regelmatig samen komen voor onderling beraad en om gewoon als mens 'bij te tanken'.

De dagen in Epouto geven aan de jongeren een nieuwe impuls om verder te gaan. Veel bleef nog onbesproken en veel zou deze dagen nog besproken worden, ware het niet dat de 'missieradio' roet in het eten gooide.

Op de avond van 14 april komt eerst Waghete in de lucht.

In deze periode dat de 'act of free choice' - als politiek wassen neus - wordt georganiseerd, worden met vriendelijke lokmiddelen en ruime gaven van rijst en kleren kiesmannen en kiesvrouwen aangewezen en opgeroepen om in de kuststeden te gaan kiezen voor vrijwillige aansluiting bij Indonesië. Dat valt bij de bevolking van het Wisselmerengebied helemaal verkeerd en de spanning en weerzin tegen de Indonesiërs groeit met de dag.

Al maanden lang werd er weer druk gepraat met de mannen in het binnenste vuurkamertje van de hut.

"Zijn wij niet de bewoners van ons eigen land? De verwachtingen die we hadden, zijn niet uitgekomen. Wat moeten we met al die vreemdelingen, die ons bevelen en die nauwelijks rekening houden met onze adat."

De geschiedenis herhaalde zich, maar toch is de onrust dit keer anders. Want inmiddels zijn landseigen mensen opgenomen in het bestuursapparaat en de politiemacht. De burgemeester van Waghete is een Biakker en verschillende lagere overheidsgrontheden aan de Wisselmeren zijn mensen uit de eigen streek. Ook bij hen is de spanning stijgende.

"We hebben al maanden lang geen salaris ontvangen", hoorde ik van enkele bestuursambtenaren.

"En als we eindelijk geld krijgen, dan kunnen we er niets mee, want we kunnen er niets voor kopen", was de klacht van de politiemensen.

De pastoor van Waghete is de eerste die de lont ziet smeulen. In tactische bewoordingen geeft hij via de radio door dat de spanningen in het Tigi-gebied wel eens tot een snelle uitbarsting kunnen leiden. Ook Enarotali is bezorgd en hier in Epouto vertelt Willem over samenscholingen en fluisterende gesprekken onder de werkers van het centrum en tussen de kampongbewoners. Waghete ruikt onraad.... Er staat hier wat te gebeuren. "Ik weet niet wat, maar het is beter dat ieder die hier niet thuis hoort, zo snel mogelijk vertrekt..."

En Enarotali bevestigt... En Moanemani bevestigt...

Die avond wordt de jongerenvergadering in Epouto voortijdig afgesloten. Morgenochtend zal de voltallige vloot van de missieluchtvaart uitvliegen om de Epouto-gangers op te halen en ze naar elders te brengen. Een gedeelte van de club zal het program verkort afwerken in Jayapura. De missionarissen van de Wisselmeren gaan zo snel mogelijk terug naar hun eigen post: Piet naar Modijo, Jos naar Enarotali-Komopa en ik zelf naar Timeepa...

"Dan vertrokken ze om deel te gaan nemen aan de oorlog. Vervelend vonden ze het beslist niet... eerder een sport!"

Oorlog

De Cessna is geland en staat veilig op de parkeerplaats aan het begin van de strip. Het eerste dat me opvalt wanneer ik het blikken deurtje open en uit het gat op het gras spring, zijn de opgeluchte gezichten...

"We zijn blij dat je er weer bent, patoge."

Ruim een week geleden vertrok ik. Er broeide ook in Timeepa wel iets, maar het was niet te vergelijken met de spanning die er nu heerst. Terwijl de piloot de motor start voor zijn 'take-off', trekken Paulus en Don me apart van de anderen.

"Ze wachten op je... de kepala kampong van Timeepa en een paar andere kepala's uit de omgeving willen direct met je praten..."

Nauwelijks terug in mijn eigen huis, stroomt de kamer vol.

"Ga weg jullie", wordt er tegen de kinderen geschreeuwd. "Ga maar naar school."

Bij wat ze me willen vertellen, horen geen kinderen. Zwijgend gaan ze op de grond zitten. Ik tel er zo'n twintig. Het inleidend gekeuvel is kort. Ik scharrel wat met de koffiepote en laat de shagdoos maar rond gaan. Het geeft me de gelegenheid ongemerkt de groep rond me heen wat beter op te nemen. Veel gezichten zijn me bekend, enkele zie ik voor het eerst. Paulus is met hen mee gekomen en zit als enige op een van de twee rieten stoelen die ik rijk ben. De ander is voor mezelf, want in mijn eigen huis heb ik geen zin om ook op de grond te gaan zitten. Terwijl er wat gefluisterd wordt, noemt Paulus enkele namen. Dat wordt bijzonder want behalve de 'vaste klanten' in mijn huis, zijn er ook die voor het eerst de binnenkant van het pastoorshuis zien. Ook de 'andere partij' is aanwezig... de kepala kampongs van Magoda en Adauwo, twee fanatieke kampongs waar alleen de CAMA-zending wordt toegelaten. Het zijn traditionele 'anti-kampongs' die zich in het begin al hebben verzet tegen de komst van Tillemans en tegen Smitje, toen deze overal in de Mappia zijn schooltjes opende in de dorpen.

Het gezelschap in de kamer kent ook een hiërarchie. De kepala kampong van Timeepa en Magoda zitten midden tussen de anderen en hebben onmiskenbaar overwicht op de anderen. Beiden zijn van de Petegeclan... Ook dat is goed om te weten, gaat het door me heen....

De Timeepa kepala begint...

"Je zei dat je naar Epouto was... heb je gehoord wat daar aan de hand is...?" vraagt hij diplomatiek.

De slimmeling! Op het eerste gezicht is zijn vraag een gewoon 'losmakertje', maar tegelijkertijd wil hij weten in hoeverre ik wel of niet op de hoogte ben van wat er speelt. Behalve dat... Epouto en Enarotali liggen op een paar dagen loopafstand... er is geen krant of radio en in deze spannende tijd gebeurt er elke dag weer wat nieuws. Zou de pastoor dingen weten, die zij nog niet weten? Ik hou me op de vlakke en zeg alleen dat ik weet dat ze ontevreden zijn. Dat was hier voor ik wegging, maar in de andere delen van de Wisselmeren is het zeker niet minder.

"We willen je wel vertellen wat we hier denken, maar je mag het niet via de radio verder doorgeven."

"Deal", zeg ik... ik zwijg als het graf!

"Van de politiemensen en pegawai pemerintah (bestuursambtenaren) hebben we gehoord dat ze ontevreden zijn omdat ze geen salaris krijgen en niets kunnen kopen. Ze willen de Indonesiërs weg hebben. Zij zeggen dat de Papoea's in Jayapura en Biak en op veel andere plaatsen aan de kust daar ook zo over denken. Ook wij vinden dat, want we willen de Indonesiërs niet.

"Ze moeten er uit...!"

"Dat kunnen jullie makkelijk zeggen", zwak ik hun grootspraak af, "want in de Kamu en Waghete en Paniai zijn Indonesische militairen en politie en zijn er ook pegawai die van buiten Irian komen." Maar hier in het Timeepa district zijn er behalve de onderwijzer uit Java en zijn vrouw toch nergens Indonesiërs? Kunnen jullie dus makkelijk roepen dat ze er allemaal uit moeten."

Daar gaat het nu precies om. De onderwijzer vertrouwen ze voor geen cent. Mensen uit de Kamu hebben gezien dat hij op bezoek is geweest bij de militairen in Moanemani (Kamu).

"Hij doet wel vriendelijk, maar we weten niet wat hij eigenlijk wil. Misschien hoort hij wel bij de militairen..."

"Ho even", ga ik er tegen in. "Het is onze guru hier en volgens mij geeft hij heel goed les aan jullie kinderen..." Hij krijgt van mij zijn salaris en niet van het leger....

"Toch moet hij weg", zegt de kepala van Magoda en de rest valt hem bij. Zo steggelen we wat over en weer, maar mijn conclusie is getrokken. Ze vertrouwen hem echt niet... Hij is een 'orang Indonesia' en omdat ze er hier maar ééntje hebben moet hij zeker weg, want anders verliezen de heren hun gezicht tegenover de lui van de Kamu, Tigi en Paniai. Want als ze daar plannen hebben om de buitenstaanders er uit te kieperen - en er zijn er daar misschien wel een paar honderd - dan kunnen ze het niet maken om dat ene Javaanse gezin dat hier in Timeepa zit, gewoon te laten zitten. Kwestie van wantrouwen dus, maar misschien nog meer van 'niet onder doen voor de rest'...

"Ik zal er over denken", zeg ik. Maar ik ben wel verantwoordelijk voor hem, want ik ben zijn baas.

"Daarom komen we ook naar je toe, patoge... misschien kun je een Cessna laten komen om hem op te halen...?"

Dat zou alles oplossen, vinden ze. Zijn ze hem kwijt en kunnen ze ook naar de andere Ekari's pochen dat ze 'alle Indonesiërs' hebben opgegruimd...

Het gesprek is over, dacht ik, maar de heren blijven zitten en de sfeer wordt wat ontspannen.

"Als jullie het niet erg vinden, ga ik mijn spullen uitpakken en regelen, want ik kom net terug."

Dan ineens hebben ze nog wat...

"De Ekari-politieagenten doen ook mee als er oorlog komt", gaan ze verder.

Ze zullen hun wapens en geweren uit de politiepost meenemen, zodat ze kunnen vechten met het leger en de andere orang Indonesia. Die hebben ook geweren...

"Patoge, wij hebben alleen onze pijl en boog... kun je snel een Cessna laten komen met geweren?"

Ze menen het serieus, zie ik. Mijn God, wat een gebrek aan realiteitszin en wat snappen ze nog weinig van de hele gang van zaken. Laat alsjeblieft even een Cessna met wapens komen.... Ervan afgezien dat geen haar op mijn hoofd er aan denkt om me in hun strijd mengen.... zou ik echt niet weten waar je überhaupt geweren en munitie vandaan zou kunnen halen....

"Dat moeten jullie maar gelijk vergeten", zeg ik ze. "Jullie mogen alles tegen me vertellen en ik zal zwijgen, maar ik doe niet mee.... Ik hou me er echt buiten....."

"Ja, dat begrijpen we ", maar jammer is het wel!

Als de mannen zijn weggetrokken, blijf ik met het probleem zitten. Geen twijfel mogelijk dat het ook hier in de Mappia serieus begint te worden. Ze hebben contact met de mensen uit de Kamuvallei en zullen beslist niet voor hen onder willen doen. Hoe meer ik er over na denk, des te veiliger ik het vind om onder een smoesje van 'een ernstige zieke voor het ziekenhuis' toch maar een Cessna te laten komen. Als het donker is en niemand me ziet, ga ik naar de guru.

"Voel je iets van de sfeer?"

"Ja zeker, pastoor, maar we kunnen ze toch niet zo maar hun gang laten gaan? Niet zij bepalen of ze zich bij Indonesië willen aansluiten maar dat gebeurt via de verkiezingen, de 'act of free choice'..."

"Ja maar", probeer ik, "je hebt je vrouw hier ook. Zou je niet meer aan je eigen veiligheid moeten denken? Ik zou me heel wat geruster voelen als je me toestaat een Cessna te organiseren zodat je met je vrouw naar Nabire kunt...."

Geen denken aan....

In Moanemani zit een afdeling van het leger. Als er wat is zullen zij zeker komen om hem te beschermen. Als hij bij wijze van spreken vandaag iemand stuurt, kunnen ze er overmorgen zijn...

Ik tap nu uit een ander vaatje en probeer hem met alle overtuigingskracht te bewegen om weg te gaan nu het nog kan. Maar hij weigert en ik kan niet aan de indruk ontkomen dat hij al heimelijke afspraken heeft met de commandant van het leger in de Kamu. Ik geef het dus maar op en besluit er later op terug te komen.

Het gewone leven gaat weer door, tenminste voor zover mogelijk, want alles is van streek en over 'discipline' op school hoef je al helemaal niet te praten. Martha, een van de 'Timeepa-ladies' die getrouwd is met een Ekari-guru komt voorzichtig binnen.

"Kan ik wat blauwe kain bij je kopen...?"

"Maar ik heb helemaal geen blauwe kain in de gudang! Mag het ook een andere kleur zijn?"

Wat zenuwachtig geschuifel...

"Nee het moet blauw zijn, want ik moet de Papoea-vlag gaan naaien..."

Zover is het dus al!

Dan wordt het weekend en zijn er op zaterdag en zondag dus geen radiocontacten...

Op zondagmiddag breekt de hel los. Mijn korte siësta na het eten wordt al heel snel verstoord. Ver weg hoor ik gejoel en geschreeuw. Het komt vanaf de berg uit de richting Adauwo. In Timeepa zelf wordt met gejoel geantwoord. Een menigte van enkele honderden mensen verzamelt zich om het guruhuis van de Javaanse guru...

"Kom er uit, anders steken we het in brand en jou er bij..."

De aanval is snel en toch nog onverwacht. Onder aanvoering van enkele heethoofden - vooral jongere Ekari's - worden de onderwijzer en zijn vrouw naar het schoolplein geduwd.

"Je moet weg... je moet weg... vandaag nog" wordt hem van alle kanten toegeschreeuwd.

"Kijk maar goed hoe we de Papoea-vlag laten wapperen en meteen voegen ze de daad bij het woord en wordt de Papoea-vlag met de ster en de strepen aan de vlaggestok van de school gehesen.

"Merdeka... Merdeka.." roepen er een paar en de hele meute van honderden mannen, vrouwen en kinderen die zich nu allemaal hebben verzameld, schreeuwen het na. Zouden ze weten dat 'Merdeka' betekent 'Vrijheid' en zouden ze zich realiseren welke ellende ze nu over zich halen? Veel tijd om te denken heb ik niet. Ik kan me ook niet mengen tussen de schreeuwers. Ik voel dat ze me nu niet zullen dulden. Onderhand wordt zonder enig mededogen de huisraad van de onderwijzer uit zijn huis gesleept. Ik zie er een met een deken vandoor gaan.

"Stop" roep ik boos. "Stop en leg die deken neer. Hier wordt niet gestolen."

Hij schrikt en legt de deken neer.

"Leg alles neer bij de guru", beveel ik ze nu.

Even aarzelen ze... maar ze doen het en gooien de potten, pannen, kleding, vaatwerk, dekens en alles wat er verder in huis ligt op een hoop

rond de bange guru en zijn huilende vrouw.

"Gelukkig", zeg ik zacht in mezelf, want als ze in het wilde weg beginnen te stelen, is er geen houden meer aan.

Maar zelf sta ik volkomen machteloos...

Dan zie ik de Timeepa kepala tussen de lachende en joelende menigte.

"Wat willen jullie...?"

"We steken alles in brand en ze moeten direct weg naar Moanemani.

Daar zullen ook de andere Indonesiërs uit de Kamu bij elkaar worden gebracht en dan moeten ze allemaal weg..."

Twee dagen sjouwen naar de Kamu en dat voor een Javaanse vrouw die dat helemaal niet gewoon is... Ze is ook nog in verwachting. Ik heb met ze te doen. Ik stel voor dat ik via de radio vraag of er morgen een Cessna komt.

"Mogen ze dan morgen worden opgehaald...?"

Maar ook met de kepala van Timeepa en de andere Petege's om hem heen is niet meer te praten.

"Als de Cessna komt op ze op te halen, steken we die ook in brand", roept hij helemaal over de rooie. Ze moeten naar de andere Indonesiërs in de Kamu.

De zaak escaleert volledig en ik moet wel risico's nemen en van me laten horen.

"Het huis is van mij en wordt dus niet in brand gestoken", schreeuw ik.

En ik wil de leiders hier bij me... want ik kan niet met honderden mensen tegelijk praten. Dat lukt en terwijl de meute onbarmhartig is en ontzettend veel lol heeft om de ellende van het onderwijzerspaar - er is geen greintje medelijden - praat ik met de aanstichters. Geen kans op een Cessna, maar ze moeten nu - ongeveer vier uur in de middag - direct weggaan uit Timeepa op weg naar Moanemani.

Ik kan er niets tegen doen, maar krijg wel voor elkaar dat de onderwijzer en zijn vrouw zelf uit de hoop het huisraad mogen pakken dat ze voor onderweg en voor de eerste moeilijke weken nodig zullen hebben. Uit de gudang geef ik ze rijst en vlees voor de tocht onderweg. Hoe lang zal die gaan duren...? En zullen ze onderweg redelijk veilig zijn...? Mijn eigen dragers geef ik opdracht hun spullen te dragen en met ze mee te lopen tot aan Moanemani.

Paulus, de meest vertrouwde en verstandigste catechist, gaat ook mee om hen namens mij te beschermen. En binnen het half uur zie ik de stoet joelend en wel de berg op gaan. De guru en zijn vrouw huilend in hun midden. Wat voel ik me onmachtig....

Later hoor ik dat ze deze dag niet verder zijn gekomen dan Adauwo en dat er onderweg nog veel van hun spullen gestolen zijn. Met een minimum aan lijfgoed en met het eten dat ik ze heb gegeven, duurde het drie dagen voor ze Moanemani bereikten en daar bij de andere Indonesiërs en de legermilitairen in de kazerne werden opgenomen. Met de anderen zijn ze daarna met het vliegtuig naar Nabire aan de kust 'afgevoerd'. Misplaatst wantrouwen van de Ekari's...? Van mijn collega-pastoor in de Kamu hoor ik later dat 'mijn' guru in de daarop volgende weken als gids met het nieuwe detachement militairen mee terug naar boven is gevlogen om hen in de Kamuvlakte de weg te wijzen....

De oorlog is begonnen... de geest is uit de fles en in de Mappia wordt over niets anders gepraat dan over gevechten in de Kamu en Tigi en Paniai. De bevolking heeft de vliegvelden met bomen en andere obstakels gebarricadeerd zodat er geen mens meer in en uit kan. De politie is gedeserteerd en vecht met de Ekari's mee. De Indonesiërs zijn naar de kust gebracht en de militaire eenheden zijn helemaal ingesloten. Het leger krijgt versterking via parachutisten uit de lucht en vecht zich een stuk vrij rond de vliegvelden in het centrum van de drie plaatsen Moanemani, Waghete en Enarotali.

In Timeepa is het aanvankelijk rustig... Dan komt er opnieuw een 'oorlogsdelegatie' voor nader overleg. Met trots vertellen ze dat ze de militairen in de tang hebben en dat ze er al een paar hebben gedood. Maar ook onder de Ekari's zijn al slachtoffers gevallen.

Maar ze komen voor mij. Het is voor de militairen moeilijk om de vliegvelden open te houden. De kleine vliegstrips zijn overal gebarricadeerd. De strip in Timeepa is tot nu toe open gebleven.

"We zijn bang dat de militairen gaan proberen om via de strip in Timeepa militairen binnen te vliegen."

Morgen gooien we ook hier de strip dicht. De bomen liggen al klaar aan de zijkant van de baan.

"Wat wil je, patoge...?"

"Niemand weet hoe lang het gaat duren. Misschien zit je hier wel maandenlang afgesloten en kun je niet vluchten als de militairen komen. Wijzelf redden ons wel als ze komen, maar we zijn bezorgd om jou. We zullen je wel beschermen, maar tegen hun geweren kunnen we niet op. We willen dat je bij ons blijft...."

Maar als ik besluit om te vertrekken hebben ze daar wel begrip voor, zeggen ze. Ze zullen dan wachten tot er morgen een Cessna komt om me op te halen en daarna de baan dichtgooien. Ik weet ook niet wat de toekomst zal brengen, maar geen moment twijfel ik. Ik blijf gewoon...! Het besluit wordt met gejuich ontvangen.

En ineens worden ze erg praktisch...

"We moeten de radio weghalen", vinden ze want vanaf nu is het stil. Er is dus ook geen radioverbinding meer toegestaan. Er komen ook instructies uit de Kamu en Tigi.

"We komen je zendapparaat ophalen, patoge" zeggen er twee.

"Maar waar breng je dat loodzware kreng dan naar toe...?"

"We zullen hem goed verbergen in een hutje tegen de helling", zeggen de twee.

Bijzonder enthousiast ben ik er niet over. Een paar weken verborgen in een nat, vochtig bos betekent definitief 'einde radio'.

"Mijn plan is misschien beter", zeg ik.

Ik zet de benzinemotor aan en neem ze mee naar de radio. Zonder zelf 'in de lucht te komen' luisteren we naar de berichten.

"Kijk", leg ik hen uit "Dit is een kristal. Die is zo klein dat je hem in je handpalm kunt verbergen. Als je die er uit haalt kun je geen radioverbindingen meer maken."

En als bewijs schroef ik het kristal er uit en probeer tevergeefs zelf in de lucht te komen. Lukt dus niet!

Het overtuigt hen volledig.

"Laat dus de radio maar staan, maar we halen gewoon het kristal er uit", stel ik voor.

Geen probleem! De radio blijft gewoon staan.

"Geef ons het kristal maar mee", zeggen ze.

"Maar waar breng je die naar toe..?"

"We pakken hem in plastic en houden hem in een draagnet in onze hut..."

Ben ik ook niet bar enthousiast over...

"Als ik jullie nou beloof, dat ik niet in de lucht kom en ik verstop het kristal hier achter de boeken in mijn kast...is het dan niet beter om hem gewoon hier te laten...?"

Geen probleem, vinden ze.

Dus verandert er niets en kan ik in uiterste nood altijd nog in de lucht komen, denk ik. Maar in principe is de zender Timeepa I.C. vanaf dit moment 'dood'.

's Avonds zit de kamer weer vol en realiseer ik me, dat ik nu totaal van hen afhankelijk ben. Maar het doet me weinig en ik sta er nauwelijks bij stil. Anderen wel. De volgende dag komt de Petege-kepala met zijn broers en een paar van mijn tukangs. Ze hebben al plannen gemaakt.

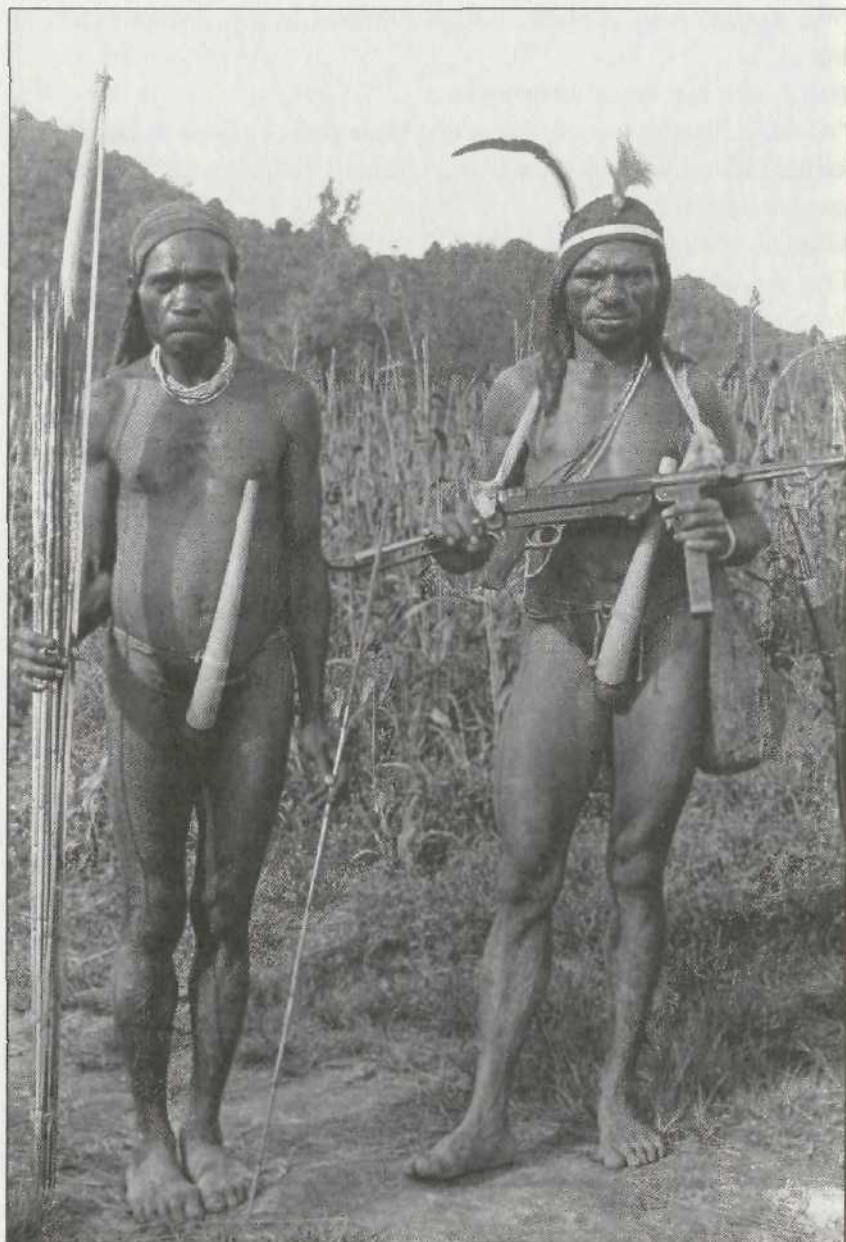
"Als er hier militairen komen via de weg of via de parachutes, dan trekken ze natuurlijk gelijk naar jouw huis. Wij zijn bezig voor onszelf hutten te bouwen in het bos. Als er gevaar dreigt gaan alle mensen uit de kampong en trekken ze zich terug in het bos. We zijn ook bezig met een hut voor jou, want het is gevaarlijk voor je als je alleen in je huis blijft. Je moet dan bij ons blijven.

Het ontroert me toch wel. Ze zijn bezorgd om me en ze bouwen voor mij een hutje in het bos temidden van hun eigen hutten. Ik hoor bij hen, vinden ze.

De volgende stap is de gudang. We hebben van de Kamu-lui gehoord dat de militairen alles roven en plunderen wat ze maar kunnen vinden. Ze hebben ook te weinig eten.

"Als ze hier komen zullen ze je gudang leeg halen en dan ben je alles kwijt. Laten we nou een grote schuilplaats tegen de helling van de berg tussen het groen maken en alle spullen over brengen..."

Ik zit al een paar weken in de stilte en weet ook niet wat me allemaal boven het hoofd hangt. Hoe maken mijn andere collega-missionarissen van de Wisselmeren het? We hebben geen enkel levensteken van elkaar... alleen verhalen... geruchten... maar zo tegenstrijdig dat ik er niets van kan geloven.

"Soms zie ik ze langs komen. Hun uniformen hebben ze afgegooid."

De redelijkheid van de argumenten zie ik ook wel in. ALS... militairen doorstoten naar de Mappia... en ALS... het van die plundersaars zijn zoals de 'ooggetuigen' vertellen, dan kan ik mijn gudang wel vergeten. Achteraf werden ze zwarter afgeschilderd dan ze in werkelijkheid waren, maar dat wist ik toen niet.

Ik geef daarom maar toe... als ik het dan toch allemaal kwijt raak... Naaimachines, collies vlees en vis, zeep, kain, braadolie, benzine, de hele ratteplan uit de gudang gaat op de schouders en verdwijnt in het bos.

Met de hand wijzen ze waar ongeveer de hut ligt, maar ik kan er niets van onderscheiden. Met aluminiumplaten uit de gudang is het geheel afgedekt en met een dik dek van bladeren en takken afgesloten en onzichtbaar gemaakt. Iedere Ekari die het bos intrekt kan er zo bij. Jammer toch dat ik hun moraal zo goed ken. "Stelen is pas stelen als je gesnapt wordt. Zolang dat niet het geval is mag je alles wegnemen." Ik verwacht er dus niets van terug te zien.

Maar de feiten zijn anders. In de daaropvolgende weken kwamen er meldingen.

"Tuanni, kijk eens in de verte... Daar glinstert de zon op een vrijgekomen stukje van de aluminiumplaten."

Dan gingen ze er op af om te zorgen dat het vanuit de lucht toch vooral onzichtbaar zou blijven. Maanden later toen de 'oorlog' was afgelopen, liet ik het spul weer ophalen. Niets was er gestolen... niets ontbrak. Alleen wat vochtschade van het lange liggen in het vochtige bos.

De zondag was de wisseldag.

De zondagse viering ging gewoon door. Het aantal 'kerkgangers', ook uit andere kampongs, was zelfs behoorlijk groter dan normaal. Na de viering werd er 'vergaderd' met het hele dorp. Van Tigi en Paniai wist ik helemaal niets, maar in de Kamuvlakte werd behoorlijk fel gevochten. De opstand werd geleid door de uit Biak afkomstige burgemeester van Waghete, Wamafma en twee invloedrijke gedeserteerde politieagenten Mappia en Senin Mote. Vooral de laatste twee werden gezien als de echte eigen Ekari-oorlogshoofden. Hun namen werden met ontzag uitgesproken.

De Mappia mensen namen deel aan de oorlog en vochten aan de westkant van de vlakte met de Ekari's van de Kamu tegen de militairen die zich rond het vliegveld en de pastorie hadden verschanst.

Op zondag - na de kerk - werden de verhalen verteld. Waar en hoeveel mensen waren geschoten. De getallen liepen uiteen van tien tot een paar honderd. Het ging er allemaal heel relaxed aan toe. Ik luisterde maar wat mee...

"De militairen schieten met grote geweren. Wij hebben onze pijlen, maar ze kunnen geen kant op. Wij verstoppen ons in de bergen en in de struiken tot vlak om hen heen."

"Deze week waagden zich een paar militairen in de rivier om zich te wassen", vertelt er een trots lachend. We zaten er vlak boven op en konden hen met onze pijlen raken. Toen we schoten, grepen ze hun geweer en begonnen te schieten. Maar ze konden ons niet raken. We hadden lange lianen aan onze voeten gebonden en die aan het andere eind vastgebonden aan hoge struiken. Als ze in het groen tuurden om ons te ontdekken, dan trokken we met ons heen aan de liaan zodat de struik heen en weer bewoog. De militairen dachten dus dat we daar zaten en begonnen te schieten op de bewegende struik. Maar wij zaten een stuk verderop en hadden alle gelegenheid om van daaruit onze pijlen te richten. Eén hebben we er doodgeschoten. Toen renden ze allemaal weg."

"Maar als jullie zo dichtbij zitten, weten jullie dan hoe het met de pastoor gaat", vroeg ik.

"Hij is in zijn huis. Soms, maar niet vaak, zien we hem buiten lopen. Misschien is hij wel ziek.

's Avonds brandt er altijd licht in zijn huis, want dat kunnen we van grote afstand zien.

Chel was de laatste tijd wat ziekelijk, wist ik. Hoe zou hij het maken vroeg ik me af met al die militairen om zich heen? Hoe zouden ze hem behandelen... de enige niet-Ekari in de Kamu, die bovendien ook nog Nederlander is. Soms heb ik de neiging om naar hem toe te gaan, maar het heeft geen zin. Ik kon twee dagen vrij lopen richting Kamuvallei, maar net het laatste uur, op korte afstand van zijn huis zou ik het 'vijandelijk gebied' niet kunnen ingaan. Hem opzoeken is volkomen zinloos en onmogelijk.

Na de verhalen werden de afspraken gemaakt. De vechters van de afgelopen week bleven thuis om bij hun gezin te zijn en mee te werken. Anderen namen hun plaatsen over.

"Wie gaan er naar de Kamu?" werd er dan gevraagd.

Dan boden ze zich aan.

"Ik... ik... wij samen.... Jacobus ook.... en de jongens van de Ijai-clan...."

En dan vertrokken ze lachend... joelend... met veel plezier om deel te gaan nemen aan de belegering en de oorlog met de militairen....

Vervelend vonden ze het beslist niet... eerder een sport.

Vrede... met zakken rijst en varkens

Ik hoorde van Chel hoe moeilijk hij het heeft gehad en hoe de militairen daar vooral door de Mappia-mensen bedreigd zijn geweest. Die mensen waren voor niets en niemand bang en voelden zich onkwetsbaar voor de kogels van de Indonesiërs. Maar het tekort aan eten en de lange duur van het verzet had ook de Mappianen op de knieën gekregen. Niet de militairen.

En zo ging het.

Zo af en toe maakte ik wat aantekeningen, maar de discipline om een oorlogslogboek bij te houden, ontbrak me.

Het wordt druk in de Mappia. Afgelegen, ver weg en ingesloten door bergketens is de Mappia de achterhoek van de Wisselmeren, maar dat is nu anders. Gisteren is de gedeserteerde burgemeester van Waghete, de heer Wamafma bij me geweest. Hij liep langs mijn huis en kon aan de verleiding niet weerstaan om een kop koffie bij me te komen halen.

Van hem hoor ik weinig recent nieuws, want hij is al enige tijd op de vlucht omdat de militairen achter hem aan zitten. Hier in de Mappia is hij betrekkelijk veilig, want geen militair waagt zich hier.

"De opstand is aan het mislukken, pastoor", zegt hij.

Ze hadden de verzekering dat de Papoea-bevolking aan de kust en op andere plaatsen in het binnenland ook mee zou doen. Het plan was door een gezamenlijke, totale opstand de Indonesiërs van ons af te schudden en onze vrijheid uit te roepen. We zijn daar al heel lang over aan het denken, maar het tij is nu gunstig omdat overal bijeenkomsten worden georganiseerd rond de 'act of free choice'. Ook internationale waarnemers van de VN zijn nu in Irian aanwezig om te controleren of het eerlijk aan toegaat. Maar gedesillusioneerd moet hij nu bekennen dat er van een gezamenlijke opstand niets terecht is gekomen.

"Wij, aan de Wisselmeren staan helemaal alleen. De rest heeft het af laten weten."

Een ontwikkeld man als hij weet dan ook dat er geen schijn van kans is om de strijd te winnen. De militairen verstevigen hun positie aan de Wisselmeren en krijgen geleidelijk aan de zaak beter onder controle.

Wamafma is op de vlucht. Voorlopig trekt hij hier in de Mappia rond. Hier is hij onvindbaar, maar hij ziet ook wel dat hij op de lange duur niet kan blijven. Het lijkt me beter dat ik niet weet waarheen hij op de vlucht is. Ik vraag het hem niet, maar heb het stille vermoeden dat hij via de Mappia probeert om lopend de kust in Nabire te bereiken.

Ook de twee oorlogshoofden en gedeserteerde politieagenten Mappia Mote en Senin Mote hebben zich teruggetrokken in de Mappia. Wat er nog over is van de 'oorlogs-aanstichters' zit hier... veilig en ver weg waar ze niet gegrepen kunnen worden. Soms zie ik ze langs komen. Hun politie-uniformen hebben ze afgegooid en ze lopen zoals de anderen in peniskoker, maar wel met een stengun over de schouder. Kleren zijn trouwens overal taboe. Niemand loopt meer in kleren, maar de nationale klederdracht van peniskokers en touwschortjes wordt door iedereen weer gebruikt, zelfs door Don en Paulus.

Het is nog steeds radiostilte. Contacten met de buitenwereld heb ik niet. Wel heb ik mijn transistorradio - wereldontvanger en hoor ik het 'verre' nieuws. Gek dat ik wel via de wereldomroep kan volgen wat er in Nederland gebeurt, maar dat ik totaal onkundig ben over wat er vlak om mij heen aan de Wisselmeren gaande is. Ik moet het hebben van de verhalen, maar - zo weet ik uit ervaring - die zijn gekleurd en dermate onbetrouwbaar dat je daar ook niet van op aan kunt.

Tegen de schemering komen Paulus en Don fluisterend binnen.

"De kepala kampong vraagt of je vanavond geen kinderen in je huis wilt toelaten. Ook geen volwassenen!"

Er is dus weer wat aan de hand.

"Waarom niet?" is mijn vanzelfsprekende reactie.

"Dat mogen we niet zeggen, maar het is beter dat er vanavond niemand komt..."

Inmiddels heb ik de afgelopen weken al zo veel meegemaakt dat ik me nergens meer over verbaas.

"Oké... zeg maar dat ik vanavond alleen in mijn huis ben!"

Dan wordt het avond en steek ik de lamp op. De hele avond is het rustig. Twee kinderen komen spelen, maar ik stuur ze weg. De rest komt uit eigen beweging al niet. De kepala kampong heeft kennelijk ook op andere manieren laten weten dat de pastoor vanavond niet gestoord mag

worden. Maar waarom...? Het is onderhand half elf en er is niets gebeurd. Net als ik er over begin te denken om maar naar bed te gaan, wordt er op de deur geklopt. De kepala kampong van Timeepa, Magoda en Adauwo komen binnen en kijken goed rond. Dan komen achter hen aan ook Senin en Mappia Mote binnen.

"We willen met je praten."

"Ga je gang" zeg ik terwijl ik hen op hun gemak stel, want ze zijn barstens nerveus.

Het is de eerste keer dat de twee oorlogshoofden bij me komen en natuurlijk moet dat in het allergrootste geheim. Ik vraag maar niet waar ze vandaan komen of waar ze verblijven. Ook niet waarom ze op zo'n rare tijd komen terwijl iedereen al slaapt. Ik wacht rustig af en dan beginnen ze.

Het gaat niet goed met de oorlog. Er is ruzie tussen de mensen van Paniai en Tigi. Ook de mensen in de Kamu zitten niet meer op een lijn. "We zijn nu al bijna drie maanden in oorlog. Al die tijd leven de mensen op voorraad en van wat ze stiekem nog uit de tuinen kunnen halen. Vanwege de beschietingen van de militairen kunnen de mensen al wekenlang niet meer in de tuin werken. Maar de tuinen moeten bewerkt worden. Er is nu al een tekort aan nota's en als ze niet heel gauw weer beginnen te werken zal er straks overal hongersnood gaan ontstaan."

De Ekari's beginnen het beu te worden. De oorlog haalt niets uit... de militairen krijgen ze niet weg en je moet van sterke huize komen als je bij de Ekari's iets wil bereiken wanneer ze honger hebben.

De twee mannen schatten het goed in. Het begint een verloren en uitzichtloze zaak te worden.

"We willen wel stoppen", zeggen ze, "maar wat moeten we nu doen?"

Als ze zich aan de plaatselijke legercommandant overgeven, vrezen ze dat ze ter plekke worden doodgeschoten. Over en weer zijn doden gevallen, ook bij de militairen. Ook bij hen is de druk groot.

"We kunnen ons niet overgeven, pastoor, ook al willen we er eigenlijk wel een eind aan maken."

Maar ook ik vind geen argumenten om hen gerust te stellen. Met de militairen heb ik nog geen contact gehad, maar de verhalen schetsen een niet al te leuk beeld. Ze lopen - denk ik - inderdaad het risico te worden

neergemaaid wanneer ze zich aangeven. Na lang praten en denken besluit ik me aan te bieden als bemiddelaar.

"Luister...

Evenmin als jullie kan ik zeggen wat het leger doet als jullie je overgeven. Vind je het goed dat ik radiocontact ga maken met de bisschop in Jayapura? Ik kan hen zeggen dat jullie bij me zijn geweest en vrede willen, maar dat jullie bang zijn voor represailles door de legerleiding van de militairen die aan de Wisselmeren zitten. Misschien hebben ze in Jayapura andere contacten die minder gevaarlijk voor jullie zijn. "

Het voorstel wordt aan alle kanten gewikt en gewogen. Uiteindelijk besluiten ze op mijn voorstel in te gaan.

"Ik moet dan wel de radiostilte verbreken en in de lucht komen" zeg ik. Dat begrijpen ze. De mannen gaan het donker weer in en vertrekken naar... somewhere ergens hier in de buurt.

De volgende dag maak ik na lange tijd weer radiocontact en vraag Jayapura om op een later tijdstip apart voor mij in de lucht te komen. We spreken in gebroken Latijns-Nederlands, maar we begrijpen elkaar. In Jayapura legt de bisschop de kwestie voor aan pater Haripranotto, een wijze en verstandige Javaanse Jezuïet, die als 'aalmoezenier' in het leger bemiddelt tussen de hoogste legerleiding en de leiding van de missie. Hari zal op zijn beurt de situatie bespreken met de Panglima, Sarwon Eddhie, de hoogste generaal die de algemene leiding heeft over alle legereenheden in dit oostelijke deel van Indonesië. Sarwon Eddhie was door de Indonesische legerleiding met deze speciale opdracht belast nadat hij eerder in de zestiger jaren grote naam had gemaakt als opperbevelhebber van de beruchte Siliwangi, de spookbrigade die de communistische opstandelingen in Oost Java weer in het gareel had gekregen. Dezelfde middag wordt Timeepa opgeroepen om in de ether te komen. De inhoud van het gesprek is kort. De Panglima verzekert dat hij streeft naar een vreedzame oplossing en dat deze kwestie zonder bloedvergieten zal worden behandeld. Het bisdom garandeert me dat hij dit serieus meent en dat ik me op hem en hen kan verlaten. Hari zal over twee dagen met een Cessna van de missie van Jayapura naar Timeepa vliegen om met Mappia en Senin Mote te spreken over overgave. Einde bericht.

Alles wordt in diplomatieke bewoordingen gesteld, want 'anderen kunnen meeluisteren'. Ik krijg jammer genoeg 'vanwege de diplomatie' geen kans er op te reageren, maar ben er maar ten dele gelukkig mee. Wel lukt het me nog om te zeggen dat Hari ALLEEN en in 'geestelijk gewaad' herkenbaar als pastoor moet komen, omdat ik niet kan instaan voor wat er gebeurt als er een militair uniform uit het vliegtuig stapt. Prachtig dat de zaak door 'het hoogste gezag' wordt behandeld en niet door de plaatselijke legercommandant die in Enarotali zit. Ook voel ik me gerustgesteld door de verzekering van de bisschop dat 'er geen bloed zal vloeien'. Minder gelukkig ben ik met de komst van Hari, een Javaanse pater. Hij mag dan voor de volledige 100% betrouwbaar zijn... ik vrees echter dat dit te veel gevraagd is van de wantrouwige oorlogshoofden en de Mappiabevolking die helemaal achter de beide leiders staat. Echter geen keus. De bal is gaan rollen.

Direct na de uitzending laat ik de kepala kampong van Timeepa komen en geef door wat zojuist is gezegd. Hij zal de twee gedeserteerde Mote-politieagenten op de hoogte stellen. De dag daarop hoor ik niets meer, noch van de kepala's, noch van de mensen, noch van de twee Mote's. Wel laat ik mijn tukangs de barricaden op het vliegveld opruimen. Ze worden daarbij niet gestoord.

De daarop volgende morgen loop ik rond half zes al op de strip, half verwachtingend dat de barricade in de nacht weer is aangebracht. Niets gebeurd... de strip ligt open.

Rond half tien hoor ik het geronk van de motor en zie ik in de verte het stipje groter en groter worden. Als de Cessna landt, sta ik alleen aan de strip om Hari op te wachten. De bevolking is volledig afwezig. Alleen drie van de tukangs die ik voor het laden en lossen naar de strip heb gestuurd staan er ook te wachten. Voor de rest... geen mens. Normaliter trekt iedereen uit als er een Cessna komt, maar vandaag... zelfs nog geen varken!

Hari geeft de piloot opdracht te wachten. Na de begroeting bij het vliegtuig, vraagt hij me direct:

"Waar zijn ze?"

"Weet ik niet. Ik heb ze de berichten doorgegeven, maar niemand heeft gereageerd en niemand heeft zich laten zien, ook nu niet!"

Dat valt hem tegen. "Ik wil ze nu direct meenemen naar Sarwon Eddhie in Jayapura en hij verwacht ze."

De goeie man kan er ook niets aan doen, maar ik had hem kunnen verzekeren dat dit al te makkelijk en naïef is gedacht. Dan besluit Hari met me mee naar mijn huis te gaan. Daar zullen we proberen contact te maken met Mappia en Senin Mote. De Cessna wordt teruggestuurd en zal morgen terug komen.

De verdere dag probeer ik mensen te bereiken, maar niemand laat zich zien. Aan Don en Paulus geef ik opdracht om via de kepala kampong de twee Mote's te laten weten dat we graag met ze willen praten in mijn huis.

We wachten de hele dag... niets! Misschien gebeurt er vannacht wat. Maar ook 's nachts... niets!

De volgende dag vertrekt Hari zonder ook maar iemand van de bevolking te hebben gezien, laat staan de twee oorlogshoofden. De Cessna is nauwelijks in de wolken aan de horizon verdwenen of de eersten komen te voorschijn. Ook de kepala kampong is ineens weer te vinden. Ik word nu toch echt boos

"Waarom zijn jullie niet gekomen? Ik heb jullie toch doorgegeven dat er niets zou gebeuren en dat deze man helemaal te vertrouwen is?"

Maar ondanks mijn boosheid kan ik me goed voorstellen dat ze bang waren. Enkele uren later komen de kepala's met de twee Mote's aan.

"We hebben het bericht doorgekregen en we wisten dat die pater zou komen, maar we durven niet en de bevolking houdt ons ook tegen."

"Maar wat nou?"

Niemand weet het. De sfeer is hopeloos. Dan krijg ik een heldere ingeving.

"Als ik nu weer een Cessna laat komen en ik ga met jullie mee. Ik beloof jullie dat ik bij jullie zal blijven en jullie niet alleen laat. We gaan met z'n drieën naar de generaal. Ik garandeer jullie dat er niets zal gebeuren."

Daar moet weer over gedacht en gepraat worden. De 'oorlogsstaf' zegt hierover onder elkaar en met de bevolking te willen praten. Voordat de vliegschema's voor de vluchten van morgen door de radio zullen worden door gegeven, zullen ze met hun antwoord terug komen. En dat

doen ze. Om drie uur komen ze aan, vergezeld van naar schatting zo'n drie- tot vierhonderd Ekari's, niet alleen uit Timeepa, maar ook van de andere dorpen met name Adauwo, Dijoudimi en Magoda.

Als jij met ons meegaat naar Sarwon Eddhie en als jij borg staat dat ons niets overkomt, dan gaan we met je mee" is besloten. Maar - en nu wordt me duidelijk waarom die paar honderd Ekari's zijn meegekomen - als er toch iets gebeurt hoef je hier nooit meer terug te komen, jij niet maar ook geen enkele andere pastoor. En we steken alles wat van de missie is in brand: je huis, de kerk, de scholen en de guruhuizen!

Dit wordt me buiten voor het huis ten overstaan van het grote publiek met stevige woorden meegedeeld.

De hele massa springt en joelt en bevestigt dat het zo zal gaan. Wat zijn ze toch bang! Maar ik vertrouw op de eerlijke mening van de bisschop die heeft gezegd dat ook hij er van overtuigd is dat er niets vreselijks met de twee oorlogshoofden zal gebeuren. We besluiten dat we dus met z'n drieën naar Jayapura zullen vliegen en zo geef ik het door. Voor de tweede keer zal er rechtstreeks van Jayapura een Cessna worden gestuurd om ons op te halen. Wordt onderhand een prijzige onderneming maar dat is op dit moment wel het minst belangrijke.

De menigte vertrekt, maar Mappia en Senin Mote blijven achter.

"Zorg dat jullie om negen uur hier op het vliegveld staan", zeg ik ze.

Maar ze hebben nog een probleem.

"We hebben geen kleren", zeggen ze.

Dan pas realiseer ik me dat ze nog in de peniskoker rond lopen.

"Trek toch je politieuniform weer aan."

Maar die hebben ze niet meer.

"Kom dan maar mee naar boven", zeg ik ze en op het kamertje waar ik wat tweedehands kleding uit Nederland heb liggen zoek ik voor hen een broek en overhemd, die een beetje passen. Het hangt als een zak om ze heen, maar zo kunnen ze zich tenminste in de hoofdstad vertonen.

De volgende dag staan ze keurig op tijd op de strip. Als de Cessna ons op komt halen worden we door honderden Ekari's uitgeleide gedaan.

"Terugkomen hoor... terugkomen!"

In de paar uur die we nodig hebben om naar Jayapura te vliegen wordt

niet veel gezegd. De spanning is te snijden, ook bij mij.

"Wees maar niet bang", verzeker ik ze "ik blijf bij jullie!"

Als de Cessna eindelijk geland is op het vliegveld van Sentani en naar de missieloods taxiet, staan daar drie Jeeps klaar. De voorste met gewapende militairen, de achterste met gewapende militairen en in de middenste pater Hari in wit habijt. We stappen bij hem in en dan gaat het in een rotvaart over de enige 50 kilometer lange asfaltweg die Irian Jaya rijk is. Even breekt er paniek uit. Gelijk in het begin al. Als we weg scheuren trekt Mappia Mote wit weg en grijpt me angstig vast. Hij is doodsbang.

"Wat is er...?"

"Het gaat zo hard en hij blijft op de weg."

Mappia Mote had nog nooit een auto gezien, laat staan er in gezeten. Vliegen was geen probleem. Dat had hij al vaker gedaan. Toen bleek dat de auto op de weg bleef en 'niet los kwam', raakte hij volledig in paniek. Dat kon niet goed gaan. Een vliegtuig trekt na de take-off op en gaat de lucht in. Een auto blijft op de weg. Doodsnood dus... zo begrijpelijk, maar ik had daar geen seconde bij stil gestaan.

De rest van het verhaal is gauw verteld.

In de statige villa van Sarwon Eddhie werden we ontvangen voor de thee.

De generaal informeerde heel ontspannen en vriendelijk naar wat er allemaal gebeurd was. En passant informeerde hij wel even of ze wisten waar Wamafma was, maar dat wisten ze natuurlijk niet.

"Ergens in de buurt van Epomani", zeiden ze en de kaart werd er bij gehaald.

Verder niets...

"We moesten nu maar stoppen met ruzie maken en oorlog voeren", vond Sarwon Eddhie en de twee waren het er mee eens.

Na een uurtje was het gepiept.

"Jullie gaan met deze commandant mee", zegt Sarwon Eddhie. Hij is de hoofdcommissaris van de politie in Jayapura en hij zal jullie nieuwe uniformen geven. Als jullie weer terug gaan naar het Paniaigebied gaan jullie dan met de bevolking praten over vrede. Over twee weken kom ik zelf naar Moanemani met een vliegtuig met rijst en varkens voor de

bevolking om een vredesfeest te houden. Jullie gaan dan weer terug naar de politiekazerne en nemen je functie bij de politie weer op. Net als een paar maanden geleden. Als jullie het voor elkaar krijgen dat de bevolking ook vrede wil, dan zullen jullie verder geen straf krijgen."

De twee waren helemaal opgelucht en vonden het zelfs niet meer nodig dat ik met hen mee ging naar de kazerne. Ze wilden ook nog een paar Ekari's in Jayapura bezoeken en Senin wilde bij zijn zoon blijven die aan de SMA studeerde en hem al opwachtte bij het woonhuis van de generaal. Opluchting en - dat wil ik gezegd hebben - een wijze en goed aangevoelde beslissing van de Panglima. Terwijl de twee werden meegenomen om nieuwe politie-uniformen te passen, nam de Panglima me nog even apart.

"Ze zullen op geen enkele manier gestraft worden", zei hij. "Ik zal de plaatselijke commandant ook aparte instructies geven."

"Ook Wamafma zal rechtvaardig behandeld worden. Als burgemeester van het Waghete district en als bestudeerd man, had hij beter moeten weten en handelen. Hem stel ik vooral verantwoordelijk voor wat er gebeurd is. Hij zal worden gestraft, maar als hij zich vrijwillig aangeeft zal hij met clementie worden behandeld. We weten niet waar hij is. Pater, als U ons kunt helpen, zou ik dat zeer op prijs stellen!"

Maar over de toekomst van Wamafma voelde ik me wat minder zeker. Gelukkig hoefde ik niet te liegen door te zeggen dat ook ik niet wist waar hij was.

"Het laatste wat ook ik gehoord heb, is dat hij in de omgeving van Epomani gesignaleerd is. Ik zal proberen hem te bereiken en aan hem door te geven wat U me nu vertelt."

Om deze bijzondere opdracht te kunnen uitvoeren, gaf Sarwon Eddhie opdracht me een vrijgeleide-reisbrief te geven die voor heel Irian gold. Een bijzonder en voor mij historisch document, vind ik nu. Jammer dat ik toen de waarde er niet van inzag en het papier naderhand heb verscheurd.

En zo werd het voorlopig weer vrede.

We vlogen terug naar Timeepa. In de hangar van de missievliegerij pakte ik een baksteen en bevestigde daarop een brief voor Wamafma

met de informatie die de Panglima me zojuist had gegeven.

"Ik wil geen eigen mening geven, maar als je er over denkt je aan te geven, weet dan dat S.E. me heeft verzekerd dat je bij vrijwillige aangifte wel gestraft zult worden, maar een clemente behandeling zult krijgen."

Boven Epomani - langs de strip-in-aanleg waar onze broeder-piloot Ad indertijd was neergestort - vroeg ik de piloot zo laag mogelijk over de kamponghuizen te vliegen. Ik had er een catechist zitten. Vlak boven het schoolpleintje dropte ik de baksteen uit het raampje. Als de gede-serteerde burgemeester daar nog in de buurt zou zijn, zou hij het briefje zeker krijgen. Maar eigenlijk wist ik wel beter. Als de man slim was - en dat was hij - zou hij allang zijn doorgelopen naar Nabire of Biak, waar hij betere kansen had om onvindbaar te blijven.

Ik heb lange tijd niets meer van hem gehoord.

De aankomst in Timeepa was een feest.

Mappia en Senin Mote - nu in een keurig uniform - werden door een menigte mensen dansend en wel weggevoerd. Voor mij uit gingen ze zingend de berg op, de hele meute op weg naar de Kamu. Als 'eenzaam pas-toortje' liep ik er helemaal achteraan tot aan mijn huis aan de afgrond. Niemand scheen me op te merken. Zelfs Lex, mijn hond, aarzelde of hij mij zou volgen of met de hossende meute mee zou gaan. Hij koos voor het laatste, maar ik heb hier geen frustratie aan over gehouden.

De opstand was over: er zouden geen doden meer vallen en het gewone leven kon zijn loop weer nemen. Het vliegtuig met 'hoge piefen', rijst en varkens is later in Moanemani geland.

Het was oorlog, maar het werd weer vrede!

Het Paniai-team

De schaduw van de namiddag legt zich neer over het dal van Rapádaba. Hoe lang zit ik al op de voet van broeder eik? De geschiedenis van oorlog en vrede heeft me mee teruggenomen naar deze plaats waar ik toen - net als nu - de tijd nam om de gebeurtenissen op me in te laten werken.

Er was weer vrede, maar voor hoe lang? Ongeduld en honger maakten een eind aan de opstand, maar de wortels liggen er nog steeds. Ook in de tijden daarna staken dezelfde opstandige wortels hun vingers boven de grond om dan weer abrupt te worden afgeslagen in korte maar onbarmhartige militaire acties.

Tot aan de dag van vandaag!

Langzaam sta ik op en raap mijn documenten en archiefstukken bijeen. Ik rek me uit en neem afscheid van broeder eik met een klap van de vlakke hand op z'n sterke dikke stam.

"Ga je weg?" hoor ik een galmende stem.

Ik kijk om me heen, maar zie alleen de donker wordende laag van de bomen tegen de hellingen. De geesten zijn geweken, de collega-broeders van toen en de Ekari-vrienden uit de Timeepa-tijd hebben zich in de stilte teruggetrokken. Het verhaal is verteld!

"Ja, ik ga weg", roep ik terug.

"Maar je hebt nog drie jaar te gaan."

Drie jaar te gaan... te gaan..., weerkaatst het dal de galm van Rapádaba.

"Je bent nog niet van ons af", roepen nu de stemmen van collega's en Ekari-vrienden in die ene stem van Rapádaba. Vanaf die tijd trok je je meer en meer van ons terug. Vertel ons over die laatste drie jaar waarin je steeds verder van ons afraakte... tot je tenslotte vertrok.

Met een zucht ga ik weer zitten, niet wetend waar te beginnen.

Vertellen over de laatste jaren is vertellen over de strop die me langzaam maar zeker verstikte en een verhaal van verstikking past niet bij het beeld dat ik al denkend en schrijvend boetseer van mijn vriend Rapádaba.

Na de opstand kwam het gewone leven van luisteren, praten, tourneren en stimuleren weer op gang. In Timeepa zelf kreeg ik hulp van twee timmerlieden uit Biak. Samen met hen waren we, mijn werkers en ik, vele dagen aan het werk aan de bouw van de kerk en het nieuwe pastoorshuis vlak bij de strip. Daarna bouwden we de 'modelkampong': aangepaste huisjes en keukenhutten in drie keurige straatjes op de helling vlak boven de kerk en het pastoorshuis.

"En toen ging je van ons weg en liet je ons achter", wuiven de bomen in het dal van Rapádaba en de geesten fluisteren het mee in de wind die door het dal blaast.

Het was mijn tijd om voor een paar maanden met vakantie te gaan. In Nederland kon ik afstand nemen van dit bizarre, onwerkelijke maar vooral eenzame leven. Een achterstallige medische revisie in het ziekenhuis verdreef alle amoeben, bacillen, wormen en dat soort ingeslopen spul dat niet in mijn lijf thuis hoort en maakte me helemaal klaar voor een paar ongetemde wilde maanden van reizen, eten, drinken, vieren en feesten, praten en ... verliefdheid. Het kon ook niet uitblijven. Na alle fysiek en mentaal isolement hunkerde ik naar uitbundigheid en contacten met mensen zoals ik zelf. En natuurlijk raakte ik daarbij verliefd... keurig, net en kortstondig, maar genoeg om aan de lijve te ervaren hoe het voelt als je niet eenzaam, alleen of hunkerend bent.

Maar de paar maanden vlogen om en eerder dan ik er aan toe was, had ik de vliegtickets voor retour Indonesië weer op zak. Wat zou ik doen In Nederland blijven en me een nieuwe weg zoeken in een verfrissend ander en veranderend cultureel denkpatroon? Hier blijven en het logische vervolg op de ontdekking van 'verliefd te zijn' maar laten gebeuren? Of toch teruggaan? Ik koos voor het laatste. Tenslotte had ik 'mijn trouwbelofte' aan God, mijn medebroeders en de mensen in Irian Jaya gegeven! Trouw is trouw', hield ik me voor, ook al vond ik het knap moeilijk. En met lood in de schoenen en een gezicht als een donderwolk nam ik afscheid op Schiphol... van alle luxe en welvaart... van muziek en TV, van gezelligheid en ongebonden vrijheid... van familie en goeie vrienden... en van een huilende 'vlam' met een gebroken hart. "We groeien er wel over heen... zij en ik", hield ik mezelf voor.

Terug in Irian Jaya schreef ik een brief naar de bisschop.

"Beste bisschop Jan", schreef ik, "ik ben er weer, maar je moet niet vragen hoe. Het gist en rommelt in mijn geest en door mijn lijf, maar ik beloof je dat ik het zal proberen. Je kunt op me rekenen. Ik ga er weer tegen aan en hoop dat ik in de nieuwe opzet van het Paniai-team voldoende tegenwicht vind om over dit moeilijke moment en mijn strijdige en strijdende gevoelens van nu heen te komen. Ik heb niet voor de makkelijke weg gekozen... ik kies voor trouw en niet voor wat mijn hart en mijn verstand me nu ingeeft. Ik hoop dat Degene aan Wie ik die trouw beloofd heb, daar ook een beetje rekening mee houdt."

"Maar dit dal van Timeepa zag je niet meer", hoor ik Rapádaba.

"Ja en nee..."

Het in Epouto ontstane plan om als jonge missionarissen meer vanuit een team te gaan werken, kon nu worden uitgevoerd. Ik zou aan de Wisselmeren blijven werken en mijn 'meditatie- en afreageerplekje' hier bij deze broeder eik in jouw dal, Rapádaba, zou ik voorlopig niet meer terug zien. Maar terugdenkend aan deze jaren, Rapádaba, zeg ik je: "Nooit ben ik je vergeten. Nergens heb ik later zo intens geleefd dan bij jullie in de stille wilde natuur; bij jullie die mijn leven leegzogen maar ook vulden. Nergens anders ben ik me méér bewust geweest van wat mensen tot mensen maakt, van intense liefde en kille wreedheid en haat, van barstend ontzag en stille bewondering, maar ook van diepe ellende en eenzaamheid. Rapádaba...ik zocht God in een kerk, maar ik vond Hem hier in jouw dal."

In Enarotali gingen we als team van start.

In het grote nieuwe huis waar ook de bijeenkomsten met alle missionarissen van het gebied plaatsvonden hadden we elk onze eigen kamer: Sjef als pastoor van Enarotali, Eduard met uitzicht op zijn Obano-parochie aan de andere kant van het meer, ik zelf op drie uur varen van het pastoorshuis in Komopa waar ik de parochie zou leiden, Jos als leider van het hele Wisselmerenressort en als zorgzame medebroeder die onze belangen en persoonlijke situatie nauwlettend in de gaten hield en tenslotte Henk en later Theo die aan de rand van het meer al hun

krachten gaven aan het 'centrale bouwbedrijf' en de opleiding van timmerlieden.

Op enkele tientallen meters afstand woonden de zusters, die wat wij in het pastorale werk probeerden te verkondigen, waar maakten in hun dienst voor de zieken, de opleiding van catechisten en de vorming en bewustwording van jonge vrouwen. Behalve het fantastische werk dat ze deden waren het voor ons echte zusters, die dachten, baden, spraken en voelden als vrouwen. Dat voelde soms als bedreiging, maar vaker als een weldaad voor ons die toch gewend waren aan het stoere mannenwereldje, waar we emoties en gevoel opborgen in een afgesloten kist.

Vanuit de andere posten van de Wisselmeren werd soms met argusogen, vaak ook met hoog gespannen verwachtingen gekeken en gewacht op 'de vruchten van het werken in teamverband'. Het waren jaren waarin werd gezaaid, maar ook geoogst. De jaren geleden begonnen opleiding aan de theologische hogeschool begon vruchten af te werpen. Jonge afgestudeerde pastorale werkers kwamen beschikbaar voor het werk aan de Wisselmeren. De eerste Ekari's waren klaar om als leiders van hun eigen volk en stam te gaan optreden. Het was in deze jaren dat de eerste Ekari's tot priester werden gewijd. Het eerste begin naar echte overdracht was gemaakt.

Maar ook op lager niveau begonnen onze, maar ook vooral de inspanningen van de ouderen onder ons hun vruchten te dragen. Door jarenlange begeleiding en opleiding kwam het nivo van de catechisten op een hoger plan te liggen en daarmee ook het godsdienstig denken van de Ekari's.

Ik aarzel om het te zeggen, maar langzaam - en herhaal dat woord langzaam maar een paar keer - wordt de oud-testamentische denkende Ekari een beetje gevoelig voor de nieuw-testamentische waarden.

"Jullie zaten dus in de ideale situatie. Dat moet dus wel een goede tijd voor je zijn geweest", laat Rapádaba zich weer horen.

En weer aarzel ik en weet ik niet goed raad met de opmerking van Rapádaba.

"Deze laatste jaren zijn niet mijn beste geweest, Rapádaba."

Als team liep het eigenlijk wel lekker.

We hadden veel steun aan elkaar. We waren blij als we weer eens een paar weken op de eigen werkplek konden zijn, maar even blij waren we om elkaars gezelschap en om de warme broederlijkheid die we uitstraalden wanneer we bijeen waren in ons centrale huis in Enarotali. Veel van de gemeenschappelijke taken deden we samen. Je kunt zeggen dat we in deze periode aan de Wisselmeren duidelijker dan voorheen beleidsmatig werkten. Onder elkaar bespraken we wat we in onze verkondiging als belangrijk en minder belangrijk zagen en waar we met ons geklus en georganiseer van alle dag op af wilden koersen. We volgden een duidelijk plan, waarbij de aandacht minder uitging naar een werkwijze waarin wij als missionarissen de centrale figuur waren. Alle aandacht ging naar de opleiding en vorming van een eigenlands en eigenstreeks kader dat als gemotiveerde en capabele leiders van de Ekari-gemeenschap kon functioneren. Veel deden we aan scholing en bijscholing voor catechisten en onderwijzers en ook op het niet-kerkelijke gebied probeerden we mensen op te leiden die zelfstandig de gudang konden runnen, een winkel beheren, de nogal intensieve en tijdsverslindende vliegerij-bemoeyenis konden overnemen enzovoort. En zo gebeurde het ook op andere missieposten.

De beschikbaarheid van overheidsdiensten voor landbouw en visserij, gezondheidszorg, schoolwezen en dergelijke maakte dat we wat minder 'duizendpoot' hoefden te zijn dan tijdens de jaren dat ik in de Mappia werkte. De 'ontwikkelingsprojecten' waar we als missionarissen mee waren begonnen, waren uit de kinderschoenen gegroeid en kregen behoorlijke betekenis en invloed, maar werden daarmee ook duidelijk gelokaliseerd. Behalve de overal uitgevoerde ontwikkelingsinitiatieven zoals de zorg voor de scholen, steunde de economisch-maatschappelijke vooruitgang van de Ekari's vooral op de lokale ontwikkelingspoten: de landbouw-veeteelt opleiding in de Kamu - en daarmee geïntegreerd - de zorg voor jonge gezinnen en de vorming van vrouwen; het blubber- en drainagewerk van Carel en al die honderden Ekari's die met hem werkten; het flying team van Carla en Fried in Waghete; de landbouw- en 'Mavo' school, later catechistenopleiding in Epouto; de vormingscentra voor jonge vrouwen in Enarotali en Epouto; het bouwbedrijf en vakopleiding voor timmerlieden in Enarotali en het centrale ziekenhuis hier.

De ontwikkeling liep eigenlijk voorspoedig. Er kwamen meer en meer Indonesische ambtenaren en betaalde ambtenaren ook uit de eigen kring van de Ekari's en uit Sulawesi stroomden de handelaars binnen die kleine kiosken en winkeltjes begonnen waar ge- en verkocht kon worden. Niet dat het allemaal 'rozegeur en maneschijn was', want met deze ontwikkeling dienden zich ook weer nieuwe ernstige problemen aan. Maar als missionarissen kwamen we steeds meer op ons eigen vakgebied: de verkondiging en pastorale bediening. Hier ging de meeste aandacht naar uit en van deze boom plukten we de eerste vruchten... van een beste kwaliteit...!

"Weet je nog, Rapádaba. 'Wij allen zijn de Kerk', was het thema van deze jaren."

Dat moet jullie Ekari's hebben aangesproken. Zeggen jullie ook niet van je zelf...inii mè... wij zijn de mensen. Nu had de bisschop het overgenomen.

"Inii idima geredja... wij allen zijn de Kerk". Wij allen die in Jezus geloven en proberen ons leven in overeenstemming te brengen met dat geloof, wij allen vormen de kerk van Christus. En daarom riep de bisschop iedereen op, tot in het verste binnenste van het binnenland om daar als broeders en zusters over te komen praten bij hem in Jayapura. Het was het antwoord op een eerder gestelde kwestie.

"Het duurt nog hooguit tien jaar dat er hier nog Nederlandse missionarissen zijn" schreef de bisschop ooit. Jaarlijks vallen er af door vertrek, ziekte of dood. Priesters zijn er nauwelijks.

"Hoe moet het straks verder met de kerk van Irian?" begonnen we ons ook aan de Wisselmeren af te vragen. "En hoe leggen we ons vertrek uit aan onze mensen hier?"

"Rapádaba, de bisschop legde het probleem ook bij jullie neer, de mensen van Irian, de Ekari's van de Wisselmeren. Jullie antwoord was verbazend. De getuigenis van de mensen uit het bos maakte diepe indruk in de hoofdstad."

"Maar er ging ook heel wat aan vooraf", zegt Rapádaba.

Overall rond de meren hebben we met elkaar gepraat over huwen met één vrouw, over het gezin, over de Bijbel en onze adat en over hoe we

als mensen zouden moeten leven niet alleen met de eigen familie of clan maar met iedereen die in onze streek woont. We kozen mensen uit ons midden om in Jayapura te vertellen wat we dachten van onze Kerk. Eerst kwamen we in Waghete bij elkaar. We dachten dat er vierhonderd zouden komen, maar er waren er ver over de duizend die mee wilden praten. Ze kwamen van alle kanten, zelfs uit de Mappia waar toen hongersnood heerste. We namen onze nota's en knollen mee en een week lang hebben we ze samen gedeeld en gegeten.

"Het was helemaal jullie zaak, Rapádaba", antwoord ik.

"Wij, de blanke missionarissen, waren er bij, maar hebben ons er niet veel mee bemoeid. Jullie regelden alles zelf."

"Die van Enarotali hebben in Jayapura een smoorkuil gemaakt, waarin ze bladeren legden uit het bos, met daarop groente en zoete aardappelen uit de tuin. En er was ook een varken geslacht." Alles verpakten ze in bladeren die dichtgebonden werden met rotan, waarna het verhit werd met gloeiende stenen. Twee uur lang werd alles zo gaar gestoomd. Toen nam een van ons het woord:

"Hier zie je een smoorkuil", zei hij tegen ieder die er was.

"Daar gaan we straks van eten. Je moet je voorstellen dat deze smoorkuil de Kerk is."

En met veel flair haalde hij er een dik stuk rotan van af.

"Dit is de Paus", zei hij, "een belangrijk persoon in de Kerk."

"Hij woont hier ver vandaan maar hij houdt alles in de Kerk bijeen, zoals de rotan het vlees en de groente uit de smoorkuil bijeen houdt. Maar hij is niet dé Kerk."

De man nam nog meer rotan en grote bladeren van de smoorkuil en telkens vertelde hij er bij wie het voorstelde.

"Dit is de bisschop... dit is de pater... dit zijn de catechisten... Het zijn allemaal belangrijke mensen in de Kerk, maar ze zijn niet dé Kerk. De hele smoorkuil is de Kerk."

Toen alle bladeren eraf gehaald waren, kwam de man bij de dikke massa groente, aardappelen en gare knollen.

"Dit zijn wij", zei hij.

Wij vormen de grootste groep, maar wij alleen zijn niet dé Kerk.

Daarna kwam met huid en bot het vlees van het varken te voorschijn en de man pakte het vast en zwaaide er mee door de lucht.

"Dit is Christus", riep hij.

"Hij is het hart van de Kerk. Als je met hem in contact komt en je door hem laat voeden, word je stevig en krachtig om je leven als christen waar te maken. Hij doordeseemt alle mensen in de Kerk. En dit alles tezamen is de Kerk. Samen zijn wij de Kerk van Irian."

Door de geur van het lekkere eten hadden de mensen onderhand honger gekregen en dus zei de man:

"Als wij samen de Kerk zijn, moeten we het ook samen waar maken. Ieder van ons heeft een taak in de Kerk. Want ook als straks de missionarissen weg zijn, zijn wij de Kerk..." En toen aten ze allen uit de smoorkuil.

En zo maakten de Ekari's de theologie begrijpelijk, herinner ik me. Om te verklaren hoe man en vrouw één zijn in het huwelijk hadden ze het niet over 'ze worden één vlees', maar over pijl en boogpees. Zo ging het...

In een boom werd een kuskus (boommarter) gezet. Zijn vlees is lekkerder dan dat van een vette rat. Iemand grijpt een pijl en gooit die in de richting van de kuskus, maar raakt hem natuurlijk niet; de pijl is te licht en de kuskus zit te hoog. Het is belachelijk en het gevoel van de aanwezigen maakt dat duidelijk. Dan pakt hij een grote boog, helemaal rond gespannen want de pees is erg kort. Als hij probeert daarmee de kuskus af te schieten, lukt het de sufferd natuurlijk niet: voor die grote, ronde boog is de pijl te kort. Dat ziet een kind. Dan een goed gespannen boog met twee pezen van ongelijke lengte. Ook daar kun je niet behoorlijk mee schieten. Tenslotte neemt hij een goede boog met één goed gespannen pees. De pijl er op... gemikt... en ja, daar valt de kuskus uit de boom. Het samenleven van één man en één vrouw is doeltreffend!

Het klonk allemaal goed, maar natuurlijk wisten ze ook wel dat het met één man en één vrouw ook niet altijd pees en boog of koek en ei is. Het bleek ook dat door de invloed van de christelijke ideeën over het huwelijk sommige traditionele gebruiken rond het huwelijk als gevaarlijk en onmenselijk ervaren werden. Maar ook dat het vanzelfsprekend is dat de ouders het huwelijk regelen. Over liefde en vrije keuze werd nog niet gesproken.

"De bruidschat is voornamer dan de mens", zo stelden ze. En wie rijk is aan varkens en schelpen, kan zich meer vrouwen 'kopen'. "Maar wij willen als christenen leven," werd gezegd...

Een brandende kwestie bleek ook de verering van en de angst voor geesten, heilige voorwerpen of plaatsen. Simpelweg werd gesteld, dat de eerbied voor geesten wees op een geloof in een hogere macht. Die eerbied moet dus niet onderdrukt worden, maar gericht op de enige hogere macht. Wel de angst... die moest worden uitgebannen; daar waren ze het over eens, maar dat bleek gemakkelijker gezegd dan gedaan.

Over alles werd gepraat.

Over omkoperij bij het uithuwen van meisjes.

Over twee stammen die met elkaar vochten. Stam A had twee gesneuvelden. Stam B maar één. Dus er zou weer oorlog moeten beginnen tot er bij stam B weer iemand zou sneuvelen en de stand gelijk was. Maar men kwam tot een compromis: Stam B zou een huwbaar meisje geven aan stam A en zo een nieuwe oorlog afkopen.

Idealen werden getoetst aan de werkelijkheid. Of een vrouw, een meisje evenveel waard was en evenveel waardigheid had als een man? Dat stelden de mannen, die er overigens wel wat bezorgd over waren dat aan de opleiding van de meisjes zo veel aandacht werd besteed. Ze worden daardoor minder gewillig!

Niet gehinderd door schaamte of ook maar enig gevoel van minderwaardigheid lieten de Ekari's van zich horen. Had de bisschop niet zelf gezegd dat zij de Kerk waren? De boom bracht vruchten voort, goede vruchten, vonden we als missionarissen die aan de Wisselmeren werkten.

Weer laat Rapádaba van zich horen.

"Maar als het toch zo lekker ging... waarom dan je gemengde gevoelens?"

De tijdsgeest houdt niet stil aan de grenzen van het eiland. Niet alleen in Nederland en Europa verandert er veel in mensen, worden oude waarden niet meer beleefd en zijn mensen op zoek naar steeds andere zaken die hun leven inhoud moeten geven. Bij ons missionarissen speelden zich processen af waar jullie Ekari's geen weet van hadden.

"Wat doe je met godsdienst? Waar praat je over? Hoe beleef je God en de dingen van God zoals die in de ene heilige roomse Kerk werden beleefd?"

Ook onder de missionarissen tekende zich meer en meer een scheidslijn af. Er waren er die alle vrede vonden in de verkondiging zoals die in de lijn van Rome werd gedaan. Niet dat we star waren; niet dat we ons niet aanpasten, maar aan de 'theologie' achter de daden veranderde weinig. Anderen hebben dit ervaren als ondraaglijk en als mensen anders gaan denken, gaan ze ook anders doen. Dat geldt ook voor pastoors.....

"Wij hebben het wel gemerkt", gaat Rapádaba er op in. "Sommigen van jullie gaven volop godsdienstles en spoorden de mensen aan om zich te laten dopen en met één vrouw te trouwen. Maar anderen hielden dat juist af. Sommigen van jullie preekten zelf, anderen luisterden hoe de catechisten tegen ons spraken. We wisten het soms ook niet meer, want wat bij de ene pastoor goed was, keurde de ander juist af."

De sfeer onder de missionarissen was goed, maar de onderlinge verschillen groot. Dat gold voor het werk, maar ook voor ieders persoonlijke beleving. Er waren er die voldoende steun zochten en vonden in hun dagelijkse gebeden en H.Mis. Anderen konden hier geen inspiratie meer uit putten en bleven op zoek naar nieuwe zinvolle vormen van invulling om aan hun behoefte aan verdieping, inkeer en gebed te kunnen voldoen.

Was het al niet moeilijk genoeg om echt zicht te krijgen op de wereld van de Ekari's? Wat stelden we toch al die vragen die het ons nog moeilijker maakten?

"Zagen we onszelf met al die vragen niet de poten onder de stoel vandaan?" vroegen we ons soms af.

En het antwoord was vaak "ja, maar je kunt niet anders." Eerlijk jezelf en anderen vragen durven stellen is altijd nog beter dan te doen alsof je leeft van zekerheden, die feitelijk hun zekerheid en waarde voor je hebben verloren. Zo raakte het clubje missionarissen verdeeld vanwege het veranderende denken over hun werk en over hun eigen religiositeit. We bleven en voelden ons broeders van elkaar... dat nog steeds... maar wel broeders van verschillende generaties.

En klappen bleven ons ook niet bespaard.

Het kleine clubje missionarissen aan de Wisselmeren dunde uit. Eén van ons stierf. Anderen moesten ziek en 'afgewerkt' afzien en gingen naar Nederland terug. Pijn deed het ook als een van ons het besluit nam om op te geven. Zaten we als jongeren niet bijna allemaal met dezelfde problemen? We worstelden met God, met ons religieus zijn, met onze gekozen levensvorm van ongehuwd zijn. We vochten met de verplichting van het gedwongen celibataire leven. "De celibataire staat zijn de parels op de Heilige Stoel", waagde de Paus van Rome te zeggen.

Voor een van ons die al jaren worstelde met zijn ongehuwd-zijn was dat de druppel die de emmer deed over lopen. Hij vertrok. Een ander ging omdat hij zich niet meer als verkondiger zag zitten en weer een ander vertrok omdat zijn liefde voor een van de zusters hem duidelijk maakte dat hij niet voor de ongehuwde staat was geschapen. Dat deed ons pijn, want het waren onze broeders die gingen terwijl wij bleven.

Een van de broeders- niet-priester, trouwde een vrouw uit Irian Jaya en kon gelukkig bij ons blijven werken, maar het clubje dunde uit en bij elk afscheid was het alsof we een beetje afscheid van onszelf namen.

De laatste drie jaar...

"Ja, Rapádaba, gemengde gevoelens..."

Niet vanwege het werk dat we bij jullie deden want dat was misschien succesvoller dan ooit. Wel vanwege de heksenketel van ideeën en gedachten die achter dat werk verborgen gingen... dezelfde heksenketel van vragen, twijfels en onzekerheden die kenmerkend was voor vele jongeren die niet genoeg meer hadden aan de zekerheden en het moedige voorbeeld van hun oudere broers.

Een zwaar besluit

Het begint al te schemeren in Komopa.

Op de drempel van de buitendeur kijk ik uit over het rustende rivierdal. Als een zilver-lichte slang kronkelt de rivier zich een weg door het dal om uren later uit te stromen in het grote Paniaimeer. Tegen de achtergrond aan de voet van de bergkam die het Ara dal afsnijdt kringelt wat rook. Waar de zon achter de berg is schuil gegaan, vervagen de groene kleurschakeringen van het moerasland in de grauwte van de schaduw. Vanaf de drempel van het pastoorshuis hier boven op de berg zie ik beneden me de rook opstijgen door de bruin-geteerde bladerdaken die de Ekarihutten bedekken. De arbeid zit er weer op. Beladen met volle draagnetten en brandhout sjokten de vrouwen naar huis. Nu brandt er in de hutten overal het nieuwe vuur. Zoals altijd zijn de mannen druk met elkaar in gesprek, terwijl de vrouwen hun knollen uit het net halen en in de hete as roosteren. Kinderen slapen in het net of dicht tegen het veilige lichaam van vader of moeder. De groteren luisteren of kruipen tussen de volwassen mensen door op de gevlochten matten die op de ruwe ondergrond zijn uitgespreid. In de stilte van de vallende schemering hoor je hier boven op de berg soms een gulle lach of uitgehaalde schreeuw vanuit de hutten. Er hangt een vredige sfeer. De dag zit er op en de mensen genieten van hun rustig samenzijn nu er niet meer gewerkt wordt.

Op deze tijd van de dag maak ik meestal mijn 'ronde' langs de huizen die in de buurt liggen, een gewoonte die ik in Timeepa begon en al die jaren heb volgehouden. Zowel de mensen als ikzelf vinden het leuk als ik dan voor een paar minuten even bij ze rond het vuur zit en wat praat en luister. Als de knollen gaar zijn, stoppen ze me er een toe of ze vullen het mini-draagnetje dat ik altijd bij me draag. De schemerronde stelt niet veel voor. Dan worden er geen zware gesprekken gevoerd of kwestie aangesneden. Het is gewoon een gezellige babbel, wanneer de dag er op zit. Vinden we alleen maar leuk... zij en ik!

De laatste tijd kan ik de moed niet meer op brengen.

"Je moet die hele glibberige berg af en dan in het donker weer naar boven.

De hutten hier in Komopa liggen te ver weg", maak ik me zelf wijs. "Een flut-argument", weet ik. Ging ik in Timeepa niet elke dag langs de hutten en ging ik zelfs niet eerder weg om met de schemer ook de verder weg wonende gezinnen te kunnen bezoeken? Ik blijf dus maar boven en staar wat voor me uit tot het donker is en ik de lamp ontsteek.

Het gaat niet goed met me.

Steeds meer betrap ik me er op dat ik het schemerrondje niet meer maak omdat zij en ik dat gewoon gezellig vinden, maar omdat ik het hier in m'n uppie niet meer volhoud. De eenzaamheid laat me niet meer los... verstikt me... en dus zoek ik hun gezelschap maar op. Maar het leuke is er dan van af. Zo voel ik dat zelf en ik maak me sterk dat zij het ook zo voelen.

Somber blijf ik voor me uit staren tot de laatste zonnegloed is schuil gegaan. Waar ben ik toch met m'n gedachten? Ik heb al niet meer in de gaten dat Poepoebairo, de buurman, ongemerkt naast me is komen zitten. Hij rookt rustig zijn tabak en zegt niets....

Poepoebairo is een man met een rijk verleden. Op zo'n vijftig meter afstand van mijn huis, hoger op de berg woont hij alleen in zijn hut met zijn vijf vrouwen en een hele rits kinderen. Negen vrouwen heeft hij er in totaal gehad, maar de laatste, een jong ding, had hij teruggestuurd omdat het niet klikte. Bij de bevolking van Komopa staat hij in hoog aanzien. Als jonge kerel was hij een felle rakker en in verschillende stammenoorlogen speelde hij als aanvoerder een belangrijke rol. De pijlen van zijn boog troffen doel en hebben meermalen andere Ekari's verwond en zelfs gedood. Maar ook later tijdens de Komopa-opstand tegen het Nederlands Bestuur was hij een van de aanstichters, die zich verzetten tegen het gezag van de vreemde indringers.

"Ik heb eens nagedacht", zegt Poepoebairo tenslotte.

"Je bent niet gelukkig."

Aan mijn vijf vrouwen heb ik genoeg. Ze zorgen voor me en hebben me kinderen gebaard. Aan nota's heb ik geen gebrek en hier om mijn hut loopt een aantal varkens. Ook bij anderen die hoog in de bossen wonen, lopen de varkens die zij voor mij verzorgen. Ik wordt oud en heb meer schelpen dan ik nodig heb. Zelfs heb ik de zeldzame oude en grote

schelpen die nodig zijn om een vrouw te kopen.

"Maar aan vijf vrouwen heb ik genoeg. Ik heb genoeg schelpen om ook voor jou een vrouw te kopen..."

Het aanbod wordt zonder grote woorden gedaan.

Hij heeft er over na gedacht, want juist hij als tonowi weet dat schelpen als ruilhandel om vrouwen te kopen een zaak is van de Ekari-stam. Nog nooit heeft een blanke een van hun vrouwen gekocht. Hun schelpen zijn daar ook niet geschikt voor. Ik kijk hem vriendelijk aan.

"Dank je wel... dat je hebt begrepen waarom ik zo somber ben. Dank je wel voor je hulp, maar ik kan het niet van je aannemen...." Maar ik geef het op om uit te leggen waarom dat niet kan...

We zwijgen weer en ik geef hem mijn tabak. Als het donker is, staat hij op en zegt zacht: "Kojaa."

Dan verdwijnt hij in het donker en denkt... ja wat zou hij denken...?

Het holt achteruit met me.

Misschien voelen sommigen toch meer dan ik inschat. Sinds we als team hier in Paniai werken, groei ik steeds verder van de Ekari's af. Ik schaam me te moeten bekennen dat ze - in tegenstelling met de Mappia - in Paniai en Komopa niet zo zeer 'mijn vrienden' zijn, maar vooral mijn parochianen en gewoon mensen voor wie ik hier kom werken. Natuurlijk wil ik me inzetten voor hun ontwikkeling en vooruitgang, maar... de warmte ontbreekt.

"We willen altijd voor ze beschikbaar zijn", zeggen we. Altijd voor hen klaar staan...

Was dat ook niet 'het praktische voordeel' van het celibataire leven?

Je hebt je nergens geen zorgen om te maken. Geen vrouw of gezin waar je je zorg aan moet besteden. Je kunt er dus helemaal voor hen zijn.

Ja...ja...!

De siësta in de namiddag wordt steeds langer. In Enarotali zoek ik het gezelschap van de broeders en de zusters en heb ik veel minder contact met de Ekari's. Mijn parochie ligt hier in Komopa en Tuguwai, maar ook als ik hier ben, ben ik er niet écht meer. Heen en weer zwalk ik. Ik blijf hangen in Enarotali, in het 'wereldje van de missie' bij de zusters

en broeders. Maar als ik daar ben, dan voel ik weer die onrust die me de boot doet pakken om naar Komopa of Tuguwai te gaan. Maar eenmaal een paar dagen hier, weet ik me ook geen raad meer en wil ik zo snel mogelijk terug naar Enaro. Natuurlijk doe ik mijn werk, maar ... zo traag... zo futloos en ongeïnspireerd. Waar is de warmte... waar is mijn enthousiasme? Ik probeer het te zoeken, me elke keer weer op te pepen, maar het lukt niet meer. Pas hebben we met de missionarissen van de Wisselmeren een pastorale training gevolgd van een week. Twee professionele mensen kwamen hier apart voor naar Irian. Maar ik heb geen pastorale therapie nodig... ik ben niet ziek noch zit ik psychisch in de knoop. Ik twijfel niet aan de zinvolheid van mijn werk hier bij de Ekari's en ook sta ik niet in een geloofscrisis. Wel heb ik zoals zo veel anderen moeite met Rome en de hiërarchische Kerk, maar Rome ligt heel ver weg en de hiërarchie in Irian is eerder een ondersteuning dan een last. Gelukkig mogen we aan de Wisselmeren de boodschap van liefde en vrede verkondigen op de wijze zoals we dat denken te moeten doen, zonder al te veel ballast, regels, wetten of dogma's.

Ik weet verrekke goed dat ik de eenzaamheid niet meer aan kan.

Misschien is de klap tijdens de eerste periode waarin je altijd en in alles alleen en eenzaam was, te hard aangekomen. De situatie nu, werkend binnen een goed team, is zoveel beter. We praten veel met elkaar.. over ons werk... ons leven. Samen proberen we te bidden op een manier die ons vult. Het is niet overdreven om te zeggen dat wij, de zusters en broeders en zusters in Enarotali, elkaar echt tot steun zijn. Met Eduard, Jos en Sjef praat ik vaak.... Ze begrijpen hoe moeilijk ik zit en ik bewonder hen om het geduld en begrip waarmee ze mijn sjagrijn en matheid verdragen, maar ook zij kunnen niet anders dan... luisteren... luisteren en begrijpen.

Dan komt Elly uit Nederland.

Als jonge religieuze is ze hier gekomen om de nazorg op te zetten voor de meisjes die van het vormingscentrum zijn gekomen en weer naar hun kampong teruggaan. Het klikt... We praten vaak en eerlijk en herkennen in elkaar de diepe wonden van eenzaamheid, die je langzaam maar zeker uitmergelen en verstikken.

Is het ook liefde...? Het overvalt ons en hardop stellen we elkaar de vragen. We hebben trouw beloofd aan God en aan onze medebroeders en zusters. Maar verwacht God nu echt van ons dat we - tegen ons zelf in - maar doorgaan en doorgaan? Dragen we deze eenzaamheid als een last tot aan de dood? Wat vraagt God van ons? En hebben we ook niet het recht en de plicht om te werken aan je eigen geluk? Wat voor religieus idealisme is er aan het accepteren dat je als een soort zelfgekozen 'geestelijk invalide' leeft, uitsluitend en alleen omdat je dat op je twintigste jaar nu eenmaal aan God hebt beloofd?

En wat doen we onze broeders en zusters van de Wisselmeren aan, wanneer we vertrekken? Had ik niet zelf elke keer de pijn ervaren wanneer iemand meende te moeten vertrekken. Stelde ik me bij hen niet stil de vraag: "Waarom laat je ons nu in de steek?"

Het gevecht met mezelf ging door, maar ik wist dat ik het ging verliezen. Vechten is misschien onontkomelijk, maar na jaren ben ik het beu en gooi ik de handdoek in de ring. Zo wil ik niet verder...

Midden in de zoveelste slapeloze nacht barst de bom.

"Nou stop ik er mee..."

Ik spring uit mijn bed en klop bij Sjef aan die naast me zijn kamer heeft.

"Ik moet met je praten..."

En midden in de nacht praten we... en huil ik... dat ik niet meer kan... niet meer wil...!

Daarna verloopt alles als in een stroomversnelling.

Als in een roes schrijf ik naar de bisschop.

"Jan, ik heb het geprobeerd... maar het gaat niet meer".

Ik realiseer me nauwelijks dat ik ook Elly meesleur.

"Ga toch samen een paar weken naar Komopa, zodat jullie elkaar beter leren kennen", zeggen mijn huisgenoten.

En dat doen we.

De laatste Kerstmis vieren we in Komopa. Het is de eerste keer dat het pas afgetimmerde kerkgebouw in gebruik wordt genomen. In de late donkere nacht trekken de mensen uit de wijde omgeving met fakkels naar de kerk. Het is onze laatste Kerst en het zal de laatste keer zijn dat deze herder tijdens de kerstviering zijn schapjes voorgaat.

En de vlooien gaan tekeer als nooit te voren. En tussen de mensen in schurkt Elly... en schurkt en schurkt.

Die nacht regende het hard, zo hard dat de rivier in een paar uur tijd meters steeg en buiten zijn oevers zwol. Bij al dat water vielen een paar tranen niet op. De volgende morgen van de eerste Kerstdag is Rapádaba als eerste al bezig de boot en de motor vast te leggen aan de kant van de snelstromende rivier.

Rapádaba was een doofstomme jongen, die altijd klaar stond om te helpen. Hij was mijn vaste reisgezel onderweg. Met de jaren verminderde ook het aantal tochtgenoten dat nodig was om mijn bagage voor onderweg te dragen. Hier in Paniai volstond ik nog met slechts één 'getrouwe' die hijgend en zwetend dat ene blik bagage op zijn schouders droeg en het ook nog presteerde om me met een handreiking of duwtje in de rug over een moeilijke klim over de berg te trekken. Zwijgend en doof was Rapádaba mijn rechterhand. We begrepen elkaar zonder woorden en spraken met gebaren.

Met een bedrukt gezicht wachtte hij ons nu op bij de boot. Ook hij begreep het.

Op het moment dat we weg willen varen, klinkt er geschreeuw vanaf de berg.

"Even wachten..."

Er komt een jong stel aan hollen met een pas geboren baby in het draagnet.

"Ons kindje is heel ziek... Mogen we mee naar het ziekenhuis in Enarotali?"

"Natuurlijk...!"

Rapádaba zwaait ons na... slaat de armen om zijn hoofd.... huilend en met een blik in de ogen die ik nooit meer heb vergeten.

Halverwege kijkt de moeder naar haar baby in het draagnet.

"Het is dood...!"

"Patoge, stop maar", zegt de vader.

Ik zet ze af aan de kant van de rivier. Van daar af lopen ze terug naar hun eigen dorp met de dode baby in het draagnet. Het is Kerstmis... feest van de geboorte van Christus... alles behalve feest wanneer je

fatalistisch een bijna in je handen gestorven bruine baby als een dood pakketje moet afzetten aan de oever van de rivier... alles behalve feest als het ook in jezelf meer dood dan levend is.

We vervolgen onze boottocht naar Enaro... Na een paar dagen nemen we daar afscheid van de zusters en broeders. De laatste avond had een leuk afscheidsavondje moeten worden, maar wat voelden we ons triest...

Rapádaba... kojaa!

Het binnenvallend licht van de blauwe hemel breekt de dichte muur van bomen en groene struiken open.

Nog maar enkele meters. Met een paar zwaai-bewegingen van mijn armen trek ik de laatste struiken en takken opzij. Dan ontvouwt het dal van Rapádaba zich voor me in al haar rust en schoonheid.

Voor de laatste keer trek ik naar mijn broeder eik om te luisteren naar de stem van Rapádaba en naar de diepste gedachten in mezelf, die er altijd gehavend uitkomen wanneer ik ze probeer om te zetten in woorden. Hier bij Rapádaba spreken de gedachten en zwijgen de woorden.

Op het uitstekende rotsplateau leun ik tegen de oude eik, de trouwe wacht, wakend over het stille dal van bergen en bomen.

We staan ergens in de geschiedenis, vlak voor het jaar 2000.

Dit is Rapádaba, mijn vriend.

Zo leeft hij zwijgend stil, maar vol leven, al vele duizenden jaren lang. Al honderdduizenden jaren is Rapádaba dezelfde en toch steeds anders. De heldere zon strooit haar bundels mild over de bergen en kleurt de kruinen van de bomen met alle schakeringen in bruin en groen. Maar ook zware regenwolken trekken langs de toppen van de bergen en verhullen het hele dal in een grijze ondoorzichtelijke nevel. Soms schuiven flarden mist langs de hellingen als gordijnen die het zicht openen of sluiten. Weldadig spreidt de zon haar warmte... maar ook geselt de regen de bladerkruinen. Soms fluistert het lichte zuchtje van een zachte windbries of rukt en tiert een machtige bergstorm door het gat van het dal.

"Kojaa...Rapádaba!

Nog één keer wil ik je voelen tegen de stam van de eik, wil ik luisteren naar je stilte en naar wat je verborgen schimmen me vertellen. Nog één keer... om dan het boek te sluiten."

In al die duizenden jaren heeft niets je rust verstoord. Je bent nog niet ontdekt en de stemmen van je eeuwenlange verleden spreken nog hun eigen taal, puur en nauwelijks besmet door het bruisende geweld van de binnenstormende grote wijde wereld.

Nauwelijks besmet... want in die hele lange niet gehoorde, maar intens levende geschiedenis van honderdduizenden jaren liggen ook die laatste zestig jaren, kort en klein als een dag... de laatste in de lange reeks van de eeuwen.

Nu vlak voor het jaar 2000 ben je nog steeds onveranderd dezelfde, oud en jong, voor iedereen verborgen en onbekend behalve voor mij, die jou noemt: 'mijn vriend'.

Die laatste 60 jaar...

Het was kort... als maar een dag.

"Vind je het arrogant van me als ik je vraag of die ene dag iets heeft veranderd in de lange reeks van eeuwen die jullie Ekari's onzichtbaar onder het bladerdek van dit wijde dal beleefden. We drongen ons binnen in een wereld die van jullie was. We kwamen naar jullie, niet om te heersen, maar om te helpen. Maar hebben we jullie ook geholpen...?"

En in de stilte spreekt Rapádaba... voor de laatste keer.

Met de kruinen van zijn bomen wijst hij naar het dorp beneden:

"Daar loopt jouw Johannes, je opperman bij de aanleg van het vliegveld, je helper die opviel door zijn initiatief en inzicht. In Timeepa is hij bezig met de opzet van een koffiecoöperatie, waar de Ekari's in de Mappia hun koffie kunnen verkopen en een kleine winst maken door samen te werken..."

"En kocht je de laatste keer dat je hier was, niet zelf je zeep in het winkeltje van Jolita?"

"Je zag het goed... de jeugd is weg, maar loop met me mee het dal uit..."

Langs de Siriwo rivier zie je kilometers lang een weg, helemaal van Nabire aan de kust naar Moanemani. Aardschuivingen verstoppden de doorgang, maar elke keer komen we terug en maken we de weg weer vrij. Onze jongens en meisjes trekken hier langs op zoek naar werk, naar beter en hoger onderwijs. Ze vliegen uit naar de kust, maar ook naar andere verre eilanden. Je hebt ze gezien op Java en je hebt met ze gesproken en je verwonderd om wat ze daar - ver van ons dal - presteren.

Nog steeds staat daar in de Kamu het landbouw-en veeteeltcentrum en zie wie daar loopt... Dydimus, een van onze Ekaristam. Hij heeft er de

leiding en het loopt succesvol.

Ga kijken in de kampongs..

Je ziet mannen bij elkaar druk pratend en gesticulerend. Luister naar ze, dan hoor je hoe ze voor het eerst in onze geschiedenis de grenzen van hun land vastleggen. Ze gaan naar het bestuurskantoor en zeggen:

'Schrijf het op... bevestig het met je stempel en je handtekening, want dit is óns land. Van die boom tot aan de rivier is het land dat behoort aan Mote. En van daar naar daar... de grond van Agapaa. Schrijf het op, want de grote maatschappij komt er aan die het hout hakt uit de bossen en het goud en koper uit onze bergen graaft. Maar we zullen ze zeggen: Kijk naar dit papier...het is ónze grond, waar je niets te zoeken hebt.'

Overall staan de kerken. In het hele Wisselmerengebied wonen nog maar twee van jullie missionarissen. We hebben nu onze eigen leiders en ze werken goed en gelijkwaardig samen met de anderen die hier komen vanuit Flores of andere delen van Indonesië.

Zie naar onze vrouwen...

Toen jij hier was, bonden we een meisje met handen en voeten als een varken aan stokken, wanneer ze weigerde haar aangewezen man te accepteren. Dat gebeurt niet meer. Steeds meer meisjes kiezen zelf en de ouders houden rekening met wat ze willen...

"Dat en nog veel meer gebeurde op die ene dag van zestig jaar."

Hoorde ik je niet zelf spreken op een avond in je eigen land...:

"Is er een toekomst voor de Ekari's ?"

Bij alle verbeteringen die er komen, kun je terecht de vraag stellen in hoeverre die ook de Ekari's ten goede komen. De welvaart gaat vooral naar de ander, de centrale Indonesische overheid en de mensen die in Irian zijn komen wonen vanuit Java, Sulawesi en de andere eilanden.

De Ekari-bevolking wordt een minderheidsgroepering op eigen bodem, een minderheid die zich slechts voedt met de kruimels van de welvaart. In snel tempo maken zij zich los uit de "stenen- tijdperk-cultuur". Maar dat gaat met problemen. Van de ene kant hebben ze de eerste stappen gezet in de moderne wereld, maar anderzijds staan ze mentaal nog niet in die moderne wereld. Veelal denken en doen ze nog volgens hun oude

normen zoals die honderden jaren binnen de eigen stam gangbaar waren. De situatie van de Ekari's is niet rooskleurig.

En dan bedoel ik niet zozeer dat ze het materieel zo arm hebben. Dat zijn ze al eeuwen en dat houden ze nog wel even vol. Het is veeleer een kwestie van mentaliteit. Pas de laatste twintig jaar worden de afgelegen wonende bewoners in de binnenlanden in versneld tempo geconfronteerd met een multiraciale samenleving, met andere waarden en normen, met transmigranten, overheid en leger, met een hen vreemde kapitalistische levenswijze en niet te vergeten met de big business van de binnengekomen grote mining companies.

De grote vraag is in hoeverre de Ekari's nog in staat zijn het snelle tempo van ontwikkeling te volgen, in hoeverre ze in staat blijken op een rijdende trein te springen.

Helaas... de trein van de moderne beschaving en economische ontwikkeling is op snelheid en davert door. De trein van de moderne tijd is in volle vaart. Hij rijdt op basisbeginselen als samenwerking, participatie, eigen initiatief, discipline, lange termijn denken, begrip voor moderne doelmatigheids- en doeltreffendheids-criteria enzovoort. Dit zijn voor Ekari's vreemde begrippen en ze zijn onvoldoende aanwezig. En zo dreigen de Papoea's de trein te missen....!

"Tuanni, je hebt te veel gezegd...", gaat Rapádaba verder.

Het is waar wat je zei. In Komopa zoekt de maatschappij naar koper. Verderop graaft Freeport grote bergen af en spoelt het vervuilde water over onze vruchtbare gronden. De winkels zijn in handen van Makassaren. Vaak vallen we er buiten, maar we hebben de trein niet gemist. Het is waar dat we aan de treeplank hangen, maar we hangen en rijden mee. Sommigen vallen er onderweg af, maar anderen klimmen naar binnen en rijden zo mee met alle anderen die er al in zitten...

Rapádaba zwijgt; er is genoeg gezegd...

Nog één keer kijken over het dal.

Nog één keer luisteren en peinen...

Als missionarissen van de zestig en zeventiger jaren waren wij er niet meer op uit om de Ekari's te 'bekereren'. We stelden het ons als opdracht hen te begeleiden en hen voor te bereiden op de trein die kwam aan-

stormen. De 'wereld' kon niet worden tegen gehouden. Hadden we nog de tijd? Konden we hen nog bewust maken van hun eigen waardigheid en rechten? Konden we hen nog voorbereiden op een toekomst waarin zij opgewassen waren tegen de commercie... de grote staatsbelangen... de op winst ingestelde wereldconcerns. Wat konden we doen om te voorkomen dat de denderende trein hen zou vermorzelen?

"We hangen er aan, sommigen vallen, anderen klimmen er in...."

Een warme windstoot raast door het dal:... als een groet..

"Kojaa, tuanni... ide karaare... Dag tuanni... bedankt.

Aki na, Rapádaba, ide umina karaare... jij ook, Rapádaba, heel erg bedankt...

voor alles wat je me gaf,

bedankt voor het mediteren en het relativeren...

voor het waarderen van wat mensen zijn en doen...

voor het zoeken naar jullie Ibo kidi...

bedankt voor alles dat me geleerd heeft een gelukkig mens te zijn.

Rapádaba... kojaa!

Epiloog

In de werkkamer van de uitgever praten we het manuscript door. "Ik heb het helemaal doorgewerkt", zegt Hans "en je hebt al mijn vragen beantwoord die ik me bij missionarissen stelde: waarom doen ze dit en dat in godsnaam; hebben ze geen heimwee, eenzaamheid, liefde/vrouwen.

Aan het slot blijf ik met één vraag zitten: hoe vergaat het die mensen nu, pakweg toch 25 jaar na datum. Wat is er gebeurd met de bevolking en met de missie en wat doen die paar laatste missionarissen die er nog werken?"

Ik zou je graag een heel enthousiast en positief antwoord willen geven, maar de werkelijkheid kent zelden een 'happy end'. De Papoea's stappen vooruit in hun proces van ontwikkeling, maar diezelfde vooruitgang lijkt soms ook een stap terug.

Het Wisselmerengebied staat al vele jaren geregistreerd als 'prohibited of restricted area'. Voor buitenlanders is het officieel verboden gebied. In de zeventiger en tachtiger jaren heeft het leger verschillende malen met harde hand een einde moeten maken aan rellen en opstandige bewegingen. Het oude streven naar vrijheid en onafhankelijkheid richt zich nu tegen de Indonesische overheid. "Wij kunnen niet voor jullie veiligheid instaan", zeggen de autoriteiten wanneer buitenlanders vergeefs vragen om een inreisdocument. Maar een meer voor de hand liggende reden om vreemde pottenkijkers te weren, is wellicht dat er maar bar weinig te zien valt waarop je trots kunt zijn.

Het isolement is doorbroken. De nationale luchtvaartmaatschappij vliegt regelmatig op de vliegvelden in Enarotali, Waghete en Moanemani en na veel jaren loopt er eindelijk een - niet altijd begaanbare - weg van de kustplaats Nabire naar de Wisselmeren. Hierdoor is het voor de bevolking mogelijk de kust te bereiken en vooral veel jongeren zoeken nu hun heil in de drukkere steden aan de kust.

In de gebieden rond de Wisselmeren is nauwelijks economische vooruitgang te bespeuren. De weinige handel en commercie die daar op gang is gekomen, is veelal in handen van politie of leger of van de meer gewiekste handelaren, afkomstig uit Sulawesi of andere streken van het gigantische Indonesië.

Grote buitenlandse mijnbouwondernemingen begonnen in de zeventiger jaren op grote schaal de bodemschatten te exploiteren vanaf de zuidkust. Nu zijn ze al actief in het oostelijk gebied van de Wisselmeren. Dat levert de bevolking wat geld en enige materiële vooruitgang op, maar dit goede zinkt in het niet bij al het negatieve van de 'vooruitgang'. De eigen cultuur vervaagt en de 'nieuwe tijd' heeft nog niet geleid tot een uitgebalanceerd nieuw cultuurpatroon. De bevolking verliest het enige dat ze nog heeft, hun grondgebied. Hun eigendomsrecht wordt genegeerd of - naïef als ze zijn en in korte termijnen denkend - verkopen de Ekari's hun grondrechten voor een appel en een ei.

Het Wisselmerengebied is niet meer het woongebied van alléén de Ekari-bevolking, maar via de handel, het leger en het onderwijs- of overheidsapparaat hebben vele bewoners afkomstig uit andere delen van het land hier een vaste woonplaats gevonden. De kenmerken van de oude cultuur en bevolkingsaard, zoals de 'praatcultuur', weinig onderlinge eenheid tussen stammen en families, gebrek aan eigen gezaghebbende leiders, korte termijn denken, enzovoort, zijn nog duidelijk aanwezig en belemmeren een soepele aansluiting bij het bredere en flexibeler 'Indonesische denken' van de geïmmigreerde andere bevolkingsgroepen.

Voor het oog van de wereld zijn de Ekari's nu Indonesiërs geworden, maar dat lijken ze zelf nog nauwelijks te beseffen.

"En de missie?"

Je mag wel zeggen dat het beeld van 'de missie' zoals dat dertig jaar geleden nog gold, nu verleden tijd is. De Kerk heeft sinds de zeventiger jaren een eigen gezicht gekregen. Het aantal christenen aan de Wisselmeren is sterk toegenomen. In tegenstelling met vroeger berust de leiding van de Kerk nu grotendeels bij mensen uit Indonesië zelf en bij een goed opgeleid kader van eigen Papoea-leiders.

Nog maar een handjevol Westerse missionarissen zet zich in om hen te ondersteunen in hun groei naar volwassenheid. Sterker dan vroeger ligt het accent in hun werk op beïnvloeding en advisering.

Sinds de in dit boek genoemde broeder Carel grote sommen geld bijeen verzamelde voor schoppen, bijlen en ander nuttig gereedschap voor de

Ekaribebevolking, worden er in Nederland via de broeder Carel Stichting bijdragen gegeven voor kleinschalige ontwikkelingsprojecten en voor het werk dat direct ten goede komt aan de ontwikkeling van de Papoeabevolking.

In het meest recente informatie bulletin van juni 1999 schrijft een missionaris over de situatie van nu en over het werk waar hij mee bezig is.

"In Irian". zegt hij, "is het betrekkelijk rustig." Toch kan de situatie vrij gemakkelijk uit de hand lopen. Zo werd een familie in Enarotali zwaar ziek na het eten. Ze hadden onder andere rijst in een toko gekocht. De rijst kreeg de schuld en daarmee de toko-houder, afkomstig uit Zuid-Celebes. De spanningen liepen zo hoog op dat de politie en het leger eraan te pas moesten komen. Pas daarna werd het weer rustig.

Net als elders in Irian Jaya praten ook de mensen aan de Wisselmeren voortdurend over onafhankelijkheid. Een wapenfeit voor de Papoea's is dat honderd afgevaardigden een ontmoeting hebben gehad met president Habibie, waarin ze hun wens naar onafhankelijkheid hebben duidelijk gemaakt.

Velen zien dit als een eerste stap. Ze vroegen om een antwoord van Habibie. Dat antwoord is niet gekomen en dus wacht men nog - eigenlijk vrij kalm.

Maar die kalmte staat nu onder druk, want het hoofd van de politie in Irian Jaya heeft een bevel uitgevaardigd dat de groep van 100 geen mededelingen meer mag doen aan de Papoea's over de ontwikkelingen, zelfs niet over de gesprekken met Habibie. Dientengevolge is de temperatuur ineens opgelopen, maar het lijkt er nog steeds op dat de Papoea's geen bloedvergieten willen. Nog steeds proberen de voormannen de bevolking tot kalmte aan te zetten...

De werkzaamheden van de missionarissen liggen nu vooral op terrein van management en mensenrechten.

"Het hele jaar ben ik vrijwel voortdurend bezig geweest om te zoeken naar mogelijkheden om de dialoog rond 'aspiraties van de lokale Papoeabevolking' open te houden", schrijft een van hen.

Samen met een Indonesische franciscaan probeert hij banden te leggen met andere groeperingen die zich bezig houden met mensenrechten en al die verschillende bewegingen bij elkaar te brengen in één neutrale en onafhankelijke organisatie, die de naam draagt: "Forum voor Reconciliatie Bevolking Irian Jaya "(FORERI). Deze organisatie is opgezet na de ongeregelde heden in 1998 en wordt gesteund door kerken, organisatie van studenten, vrouwen en traditionele leiders. Via deze club is de 'nationale dialoog' op gang gekomen die heeft geleid tot bovengenoemde ontmoeting met de president, waarin in niet mis te verstane termen om onafhankelijkheid is gevraagd. Dat heeft weer geweldige verwachtingen gewekt onder de gewone bevolking. Belangrijk is nu om die verwachtingen terug te draaien naar een reëel niveau en ongewenste confrontaties met veiligheidsinstanties te voorkomen.

Er is klaarblijkelijk behoefte aan een 'neutrale instantie', aan een plek waar verschil van mening ter sprake gebracht kan worden zonder dat dit onmiddellijk tot geweld leidt.

Meer dan op het vlak van kerkelijke geloofsverkondiging in de nauwe zin van het woord of in 'projectjes' proberen de laatste Westerse hulpkrachten nu vooral de bevolking te bemoedigen en te ondersteunen in deze 'mensenrechten'-bewegingen, want het is hun overtuiging dat de huidige problematiek alleen aangepakt kan worden via een open gesprek, waar in eerste instantie wordt ingegaan op de werkelijke problemen die mensen dagelijks voelen op allerlei terrein (economisch, politiek en cultureel). Concentratie op de problemen zelf leidt waarschijnlijk tot meer resultaat dan het ongearticuleerd roepen om onafhankelijkheid, hoe begrijpelijk die roep ook is. Kortom, ze proberen de problematiek te plaatsen binnen de actuele politieke context en harde confrontaties te vermijden. Tegelijkertijd willen ze de problematiek niet verdoezelen of minimaliseren. Het is de keuze voor de diplomatieke weg, hopelijk een effectieve en vreedzame weg.

Naast deze allesbeheersende problematiek geven missionarissen ook nodige aandacht aan de geschillen rond de koper- en goudmijn in Timika en aan de grondkwesties. Begin van het jaar heeft een van hen een rapport afgewerkt betreffende de situatie van de teruggekeerde

vluchtelingen uit Papua New Guinea.

Zij hadden sinds 1984 Irian Jaya verlaten en in de loop van de afgelopen jaren is de helft zo'n beetje teruggekeerd. Eind vorig jaar werd er ook een bescheiden rapport uitgebracht over het optreden van het leger rond de Wisselmeren...."

Het zijn allemaal werkzaamheden waar de missionaris van de zestiger jaren nog in de verste verte niet aan behoefde te denken, maar die - net zoals indertijd - worden opgepakt door te luisteren naar de Papoea-bevolking van deze tijd en hun vragen serieus te nemen. Wat dat betreft is er in de mentaliteit van de laatste generatie missionarissen niets veranderd.

Bronnen

- Trouw, 21-9-1992.
- Brieven en verslagen van auteur.
- Mededelingen van het Apostolisch Vicariaat Hollandia, 2 nov. 1947.
- idem, 1948.
- A.Schnijder, ofm: Riskant geloven. Uit: Wereld en Zending 1979 nr. 1.
- Brief bisschop Staverman, 1966.
- Ned. N.Guinea -De 6 afdelingen in vogelvlucht. Ministerie van binnenlandse zaken, 1961.
- Lezing Pater van Egmond, ofm (1950 ?).
- Anoniem artikel in bibliotheek Missieprocur OFM Leiden.
- H.L.Peters, ofm: Sociaal religieus leven van een Dani. (Dissertatie Utrecht 1965).
- Hans Dekkers: Het varkensfeest van Modijo (Noord-Hollands Dagblad, 21-7-1990).
- Eric Lundquist: Papoea's waren mijn makkers (Uitgeverij W. de Haan, Utrecht 1952).
- H.Tillemans.MSC: Het vooroorlogse begin op de Wisselmeren. (Serafijnse Tifa nr 12, 1950).
- Dr. H.J.T.Bijlmer: Naar de achterhoek der aarde. (Uitgeverij Scheltens & Giltay, Amsterdam 1938).
- C.Zwartjes ofm: Missiegeschiedenis van het Mappia-gebied. (Serafijnse Tifa nr 77, 1961).
- Jan Hagens: Rimboevliegers (hoofdstuk. 2,blz 42/43), Uitgeverij Bonneville, Bergen, 1996.
- J.Steltenpool ofm: De prutpastoor. Deel V: Hoe bijna altijd alles anders liep.
- L.v.d.Berg ofm: Korte geschiedenis van de bisdommen Jayapura en Manokwari - West Irian (1894-1972).
- Serafijnse Tifa 14, 5 juni 1950.
- A. van Nunen, ofm :Deze papoea. (Salvo, jaargang 13, no. 32. 9 mei 1960) .

- Interview met Pauline van de Bilt (juni 1999).
- Brief pater Smits, (Serafijnse Tifa 12, 10-12-1950).
- Ikon Radio Nieuw Guinea, 1982.
- Serafijnse Tifa, (1951?).
- Neerlandia Serafica XXII 1952: De werkelijke lotgevallen van pater Misaël Kammerer.
- Neerlandia Serafica XXIV 1954: Kammerer behouden uit de Baliem teruggekeerd.
- 25 jaar missieluchtvaart in Irian Jaya (1984), Mgr Staverman: Om een bevlogen kerk.
- Erik Ekels: Herinnering tijdens 25 jaar bestaansviering van Miluva 23 -3-84.
- J. Steltenpool ofm: Deel VI: Rond Tigi.
- A. van Nunen, ofm: Nota omtrent de Obano-opstand, Enarotali 1957.
- Neerlandia Serafica XXVII 1957: De onlusten aan de Wisselmeren, door A. van Nunen, ofm.
- Ikon radio: Nieuw Guinea, de opmerkelijke geschiedenis van Nederlands laatste bastion in de Oost. 1982.
- Interview met E. Andringa, ofm (febr. 1999).
- A. van Nunen, ofm: Brief d.d. 10-12-98 aan schrijver.
- Kruitwagen, ofm: Schoppenaktie 1978.
Ga er eens even voor zitten.
- Brief van D.Pigai aan schrijver maart 1996.
- Interview met T. van de Broek, ofm (jan. 1999).
- C. Ruigrok, ofm: 27 jaar missionaris in Irian Jaya (1953-1980).
- D.Bakker, ofm: De oude missie heeft afgedaan (Samen Kerk; jaargang. 7 no 5, 1982).
- Stichting Broeder Carel Kruitwagen, bulletin juni 1999.

Verklaring van woorden

adat	<i>Indonesisch</i> : traditiegoed van inheemse gewoonten, normen en waarden.
agas	jeukverwekkende zandvlooien/zandvliegen.
bage	<i>ekaritaal</i> : volk, mensengroep.
barang	<i>Indonesisch</i> : bagage
CAMA	Christian Alliance Missionary Association. Een nogal fundamentalistisch christelijke geloofsbeweging uit Amerika.
Cessna	éénmotorig vierpersoons vliegtuigje, waarmee de missie op Irian Jaya vliegt.
daa	<i>ekaritaal</i> : taboe, verboden op grond van adattelijke traditie.
decorum	<i>vakjargon in klooster</i> : uiterlijke verschijning, fatsoenlijk gedrag.
dèdege	<i>ekaritaal</i> : schelpensnoer van kleine schelpjes. Betaalmiddel.
dege-bage	<i>ekaritaal</i> : rossige mensen, de blanken.
didipa-owaa	<i>ekaritaal</i> : huis van vlooiën.
Ekari	bewoner van de ca 50.000 mensen tellende stam rond het Wisselmerengebied.
emaa	<i>ekaritaal</i> : danshuis.
enaida	<i>ekaritaal</i> : de plek waar het goed is. Gekozen als woord voor : hemel.
eniaa	<i>ekaritaal</i> : (meestal boze) geest.
gudang	<i>Indonesisch</i> : magazijn, voorraadkamer.
guru	<i>Indonesisch</i> : onderwijzer.
Ibo kidi.	<i>ekaritaal</i> : de Grote. Gekozen als woord voor: de ene God en Schepper.
ide karaare	<i>ekaritaal</i> : dank je wel.
ide umina karaare	<i>ekaritaal</i> : heel erg bedankt.
inii mè	<i>ekaritaal</i> : wij zijn de mensen.
itonaago muumai	<i>ekaritaal</i> : itonaago = vandaag; muumai = het is afgelopen.

jató	<i>ekaritaal</i> : vrouwenet van gevlochten boomvezel-touw dat over de schouders afhangt tot op de kuiten.
kain	<i>Indonesisch</i> : doek, geweven ruwe stof waarvan kleding genaaid kan worden.
kali	<i>Indonesisch</i> : rivier.
kampong	<i>Indonesisch</i> : dorp.
kei-tai	<i>ekaritaal</i> : werken.
kipo motii	<i>ekaritaal</i> : letterlijk: neem de vinger. Gebaar van begroeting waarbij de begroetende partij de gekromde wijs- en middenvinger snel langs de uitgestoken wijsvinger van de ander trekt en een knakkend geluid van het kraakbeenbot teweeg brengt.
kojaa	<i>ekaritaal</i> : Groet: zoiets als 'Hallo'.
koteka	<i>ekaritaal</i> : peniskoker. Langvormige uitgeholde kalebasvrucht die als 'kledingstuk' over de penis werd geschoven en met een boomtouwteje onder het scrotum en vooral bij de langere kokers ook rond de buik werd vastgehouden.
lector	pater docent in de filosofische of theologische opleiding.
magister	pater die de zorg draagt voor de aankomende broeders/paters tijdens hun opleidingsperiode.
Mappia	berggebied ten zuid-westen van de meren in het Wisselmerengebied.
mège	<i>ekaritaal</i> : kaurischelp, het gangbare betaalmiddel bij de Ekari's.
mè enaa	<i>ekaritaal</i> : je bent een goed mens.
mè-mana	<i>ekaritaal</i> : letterlijk: mensentaal; de taal van de Ekaristammen.
muumai...	<i>ekaritaal</i> : het is over...afgelopen!
naitai	<i>ekaritaal</i> : mijn vader.
nokking	draagnet van boomschorsvezel.
noogei	<i>ekaritaal</i> : vriend.
nota	<i>ekaritaal</i> : zoete aardappel.

obat	<i>Indonesisch</i> : medicijnen.
ogai	<i>ekaritaal</i> : vreemdelingen.
opaa	<i>ekaritaal</i> : gratis, voor niets.
orang Belanda	<i>Indonesisch</i> : Nederlander.
pagger	omheining van ruw gekapte palen of boomstukken.
passanggrahan	<i>Indonesisch</i> : overnachtingshuis voor langsttrekkende gasten.
patoge	<i>uit Nederlandse aangepaste ekaritaal voor</i> : pastoor.
pegawai	<i>Indonesisch</i> : ambtenaren.
pemerintah	<i>Indonesisch</i> : overheid.
perkara	<i>Indonesisch</i> : ruzie, rechtszaak.
petromax	petroleum lamp met drukpompsysteem.
peu	<i>ekaritaal</i> : slecht.
pondok	bivakhutje van stokken, takken en bladeren als tijdelijk onderkomen onderweg.
prauw	uitgehakte dikke boomstam die - al of niet in vorm gebrand - wordt gebruikt als boot.
provinciaal	algemene overste van de minderbroeders-franciscanen in een ordes-provincie.
rapádaba	<i>ekaritaal</i> : doofstomme.
rupia	indonesisch geld.
smoorkuil	In een rechthoekige kuil worden groenten en stukken vlees uitgespreid op een bodem van grote bladeren (bv bananenblad). Hete stenen worden er tussen gespreid waarna de kuil wordt afgedekt met een laag van verse eetbare bladeren en varensblad. Wanneer vlees en groenten zijn gaar gesmoord wordt de kuil geopend en de inhoud geconsumeerd. Veelvuldig gebruikte kookmethode bij feesten voor grote groepen.
(vlieg)strip	<i>vakjargon onder missionarissen</i> : vliegveld in binnenland. Vaak niet meer dan een in het woud uitgehakte en vlakgemaakte baan.
suntik	<i>Indonesisch</i> : injectie.
tali	<i>Indonesisch</i> : snoer, touwtje.

tani	<i>ekaritaal:</i> zon.
tani abata	<i>ekaritaal:</i> ochtendzon.
tani uwata	<i>ekaritaal:</i> namiddagzon.
tawa nai	<i>ekaritaal:</i> letterlijk: tabak eten. Betekent: roken.
terus sadja	<i>Indonesisch:</i> gewoon doorgaan!
tifa	Mimikaanse trom of tam-tam.
tuanni	<i>uit Maleis aangepaste ekaritaal:</i> letterlijk mijn heer. Wordt als vriendschappelijke of liefkozende aanspreektaal gebruikt voor blanken met wie men op vertrouwelijk voet staat.
tumang	verpakkingskoker van bladeren, nerf en schors van de palmboom, waarin het vers geklopte en uitgewassen sagomeel werd aangestampt en vervoerd.
tuan agama	<i>Indonesisch:</i> kampongbewoner die verantwoordelijkheid draagt voor godsdienstige aangelegenheden.
Ugata-me	<i>ekaritaal:</i> de God-mens die alles heeft geschapen.
uwii	<i>ekaritaal:</i> weggaan. Uitroep: ga weg! Donder op!
wai taa/waina	<i>ekaritaal:</i> driftdans waarbij de man zijn kwaadheid demonstreert door hoog en hard van het ene been op het andere te springen, onder dreiging van de pijl in aanslag op de gespannen boog.